Digitaliseret af | Digitised by

DET KGL. BIBLIOTEK
Royal Danish Library

Forfatter(e) | Author(s):	Matzen, Henning.
Titel | Title:	Den danske Statsforfatningsret.
Udgavebetegnelse | Edition Statement:	4. gjennemsete Udg.
Bindbetegnelse | Volume Statement:	Vol. 1;
Udgivet år og sted | Publication time and place:	Kjøbenhavn : trykt hos J. H. Schultz, 1908-1910
Fysiske størrelse | Physical extent:	3 bd.

DK

Værket kan være ophavsretligt beskyttet, og så må du kun bruge PDF-filen til personlig brug. Hvis ophavsmanden er død for mere end 70 år siden, er værket fri af ophavsret (public domain), og så kan du bruge værket frit. Hvis der er flere ophavsmænd, gælder den længstlevendes dødsår. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work may be copyrighted in which case the PDF file may only be used for personal use. If the author died more than 70 years ago, the work becomes public domain and can then be freely used. If there are several authors, the year of death of the longest living person applies. Always remember to credit the author

DET KONGELIGE BIBLIOTEK
130013883069

Bd. 1

DEN DANSKE

STATSFORFATNINGSRET

AF

H. MATZEN

FØRSTE DEL

FJERDE GJENNEMSETE UDGAVE

UDGIVET MED UNDERSTØTTELSE AF UNIVERSITETETS FRITRYKSKONTO

kgl 04/269

KJØBENHAVN
TRYKT HOS J. H. SCHULTZ A/S.
1910

X551043837X

BIBL. UNIV.
HAFNIENSIS

Indholdsfortegnelse.

Indledning.

Side

§ 1. Den danske Statsrets Begreb 1

Den danske Stats Benævnelser, Bestanddele, S. 1—2. Danmarks Rige, S. 2—3. Dansk Statsret fremstiller Reglerne vedrørende Staten som politisk Samfund; Forskjel fra Folkeretten, S. 3—5. Anden offentlig Ret; Proces; Strafferet, S. 6. Kirkeret, S. 6—8.

§ 2. Den danke Statsrets Begreb, Fortsættelse 8

Kommunalret, S. 8—10. Provindsialret, S. 10—11.

§ 3. Den danske Statsforfatningsrets Begreb 11

Almindelig Bestemmelse. Modsætningen til Statsforvaltningsret. S. 11; Statsforfatningsretten omfatter andet og mere end selve de i Forfatninger optagne Regler, S. 12—13.

§ 4. Den danske Statsforfatningsrets System 13

Ældre Systemer, S. 13—14. Det i nærværende Fremstilling fulgte System omhandler først Statsmagtens Forudsætninger: Territoriet, S. 14. Folket S. 14—15. Grundloven S. 15—16. Derefter følger Fremstillingen af Reglerne vedrørende Statsmagtens politiske Indehavere, Kongen og Rigsdagen, S. 16; endvidere Statsmagtens Funktioner, lovgivende, udøvende og dømmende, S. 16 og af dens Grændser, S. 16—17. Om de saakaldte statsborgerlige Rettigheder, S. 17—18.

§ 5. Den danske Statsforfatningsrets Kilder og Literatur 18

De fra Statsmagten udgaaende Retsregler; Grundloven, S. 19. Love, endelige og foreløbige, S. 19—20. Anordninger, S. 20—21. Rigsdagsbeslutninger, S. 21—22; Traktater S. 22—24. Subsidiære Retskilder, Sædvaner; Vedtægter, S. 24—25. Lovenes Analogi og Grundsætninger; Nødret, S. 25. Fortolkning af Retskilderne; Praksis, judiciel; Rigsretsdomme, S. 25—26. Legal og administrativ Praksis, S. 26—27. Literatur, S. 27.

Første Afsnit: Om Statsmagtens Forudsætninger.

§ 6. I. Territoriet 27

Bestanddele og Erhvervelser, S. 28 28

Side

Traktatmæssig Afgrænsning overfor Sverrig, S. 29 - 30, overfor Preussen, S. 30—31. Nordsø- og Østersø-Konventionerne, S. 31. Traktater om Øresund og Belterne, S. 32—34, jfr. S. 29—30; Søterritoriets almindelige folkeretlige Udstrækning, S. 34—37. Særlige Forhold i Øresund, S. 37—39.

§ 7. I. Om Territoriet, Fortsættelse 39

Ændringer i dets Omraade. Udelelighed, forsaavidt Arveretten angaar, S. 40; Afhændelser udkræver Rigsdagens Samtykke, S. 40—42. Erhvervelser, udkræves dertil Rigsdagens Samtykke? Benægtes, S. 42—47. Statsretlige Sondringer inden for Territoriet, S. 47—48.

§ 8. I. Om Territoriet, Slutning 48

Territoriets statsretlige Betydning: angiver Omraadet, inden for hvilket Statsmagtens Souverainetet kan haandhæves, S. 48—51; særlig angaaende Søterritoriet, S. 51. Undtagelser fra Reglen i Henseende til exterritoriale Personer og Gjenstande; fremmede Souverainer; Gesandtskaber; Troppeafdelinger, Orlogsskibe med deres Besætninger. De om dem i dansk Ret givne Forskrifter, S. 51 – 52; Begrændsning af Jurisdiktion over Handelsskibe. Dansk Konsulatsjurisdiktion i asiatiske Lande, S. 53; Statsretslige Servituter. Bestemmelser i Traktat 14. Marts 1857. Omsorgen for Sejladsens Sikkerhed og Frihed gennem Sundet og Belterne. Udstrækningen deraf. Forbud mod at opkræve Afgifter af de gennemsejlende Skibe og anholde eller arrestere dem; Forpligtelse til at lade henligge fremmede Bugserfartøjer i Sund og Belter, S. 54—57. Svenske Undersaatters Fiskeret, S. 58.

§ 9. Om Statsmagtens Forudsætninger, Fortsættelse.

II. Folket 58

Medlemmer af Statssamfundet eller Statsborgere. Deres Rettigheder som saadanne, S. 58—59. Undersaatsforhold, S. 59—60. Dansk Sprogbrug, S. 61—62. Opkomst af Ordet Borger ved Siden af Undersaat, S. 63. Forskjellige Betydninger af disse Udtryk om den, der har erhvervet fast Bopæl i Landet, S. 64—66, og om den, der har Bopælsret i Landet uden Hensyn til virkelig Bopæl, Fdg. 9. April 1810 § 7, S. 66—69.

Sondring mellem Borgere og Undersaatter A i Kraft af Indfødsret, B i Kraft af Bopæl, S. 70—73.

§ 10. Statsmagtens Forudsætninger, Fortsættelse.

II. Folket, Fortsættelse 73

A. Indfødte og dermed i Klasse stillede Statsborgere. Ældre Lovbestemmelser. Fortolkningsspørgsmaal angaaende Indfødsretten 15. Januar 1776, Lov Nr. 54, 25. Marts 1871, S. 73—74, Lov Nr. 42, 29. Marts 1898 og Lov Nr. 47, 23. Marts 1908, jfr. Bekg. Nr. 39, 23. Marts s. A. Deres Gyldighed for

Side

hele Riget, S. 74. Angaaende Indfødsrets Erhvervelse og Fortabelse. Ophævelse af ældre Love, S. 75—76. Tilbagevirkende Kraft i §§ 1, 2 og 9, S. 76—78. Erhvervelse af Indfødsret ved Fødsel af Forældre, som have Indfødsret, S. 78; ved Fødsel i Landet af fremmede Forældre og Forbliven i samme, S. 79—81. Børn af Forældre, hvis Indfødsret er suspenderet, S. 81. Erhvervelse ved Ægteskab for Hustruen, S. 82; naar Mandens Indfødsret er suspenderet, S. 82—83; og Børn S. 84—85. Om Stifbørn S. 85. Erhvervelse ved Naturalisation. Historisk Udvikling, S. 86. Grdl. 5. Juni 1849 § 54, 28. Juli 1866 § 51. Bekg. 23. Marts 1908 § 4. - Virkninger af Naturalisation, der stiller den fremmede i retlig Henseende lig den indfødte, S. 88—94. Hittebørn, S. 94.

§ 11. Om Statsmagtens Forudsætninger, Fortsættelse.

II. Folket, Fortsættelse .....

A. Indfødte og dermed ligestillede Statsborgere, Fortsættelse.. 94

Deres Retsstilling. Statsborgerret. Regl. 28. Marts 1810 Art. 1. Dens Virkninger i forskjellige Retninger, S. 94—98. Særlig forsaavidt angaar Udlevering af Desertører og undvegne Værnepligtige samt bortrømte Matroser, S. 98—100. Adgang til den danske Stats Beskyttelse, S. 100. Adgang til Embeder, geistlige, Skoleembeder, kommunale Bestillinger, andre offentlige Hverv, S. 100—106. Adgang til Nydelse af andre Goder, S. 106; til Stiftelser og Klostre for Kvinder, S. 106—107. Hvorvidt er Nydelse af disse Retsgoder afhængig af Bopæl i Landet? tilkommer ikke de Personer, hvis Indfødsret er suspenderet S. 107—111.

De med Indfødsretten følgende Forpligtelser. Værnepligten, S. 111—115. Hvorvidt finde Bestemmelserne i Straffelov 10. Febr. 1866 §§ 4—6 om her hjemmehørende Undersaatter Anvendelse paa Indfødte, der ikke ere bosatte her i Landet? S. 116—118.

§ 12. Om Statsmagtens Forudsætninger, Fortsættelse.

II. Folket, Fortsættelse.

A. Indfødte og dermed ligestillede Statsborgere, Slutning 118

Indfødsrettens Ophør. Fra først af var den ufortabelig; bortfaldt end ikke ved Løsning fra det undersaatlige Forhold S. 118—120. Suspension ifølge Lov Nr. 54, 25. Marts 1871 S. 120—125 og Lov Nr. 42, 19. Marts 1898 § 7; jfr. § 8, S. 225. Denne Bestemmelses Ophævelse ved Lov Nr. 57, 23. Marts 1908; Grundene til Reglen og til dens Ophævelse, S. 125—129. Fortabelse af Indfødsret ved Giftermaal for Hustru og Børn, S. 129—132. og Fortabelse ved Erhvervelse af fremmed Statsborgerret gennem Naturalisation, S. 132—134. Dens mulige Virkning ogsaa for Hustru og myndige Børn,

Side

S. 134—138. Løsning fra det statsborgerlige Forhold til Danmark, S. 138—139. Virkning af fremmed Statsborgerrets Erhvervelse paa anden Maade end ved Naturalisation paa den danske Indfødsret, S. 139—141. Den ved Fredstraktatet 30. Oktbr. 1864 Art. 19 forbeholdte Indfødsret, S. 141 - 144.

§ 13. Om Statsmagtens Forudsætninger, Fortsættelse.

II. Folket, Fortsættelse.

B. Statsborgere i Kraft af Bopælen..... 144

Grundlaget for denne Statsborgerret er den faste Bopæl i Riget, S. 144. Dens Erhvervelse forudsætter en Vilje til at tage varigt Ophold hos Personen eller den, der raader for de uselvstændige, S. 144—145. Hustruen han selv have den, S. 145. Dernæst maa Viljen være fuldbyrdet gennem Bosættelse; negative og positive Kjendsgerninger, der udkræves dertil, hvoriblandt Opholdets Øjemed og Varighed. Særlig om Betydningen af to Aars Ophold. Selvstændig og afledt Erhvervelse af Bopæl. Indvandring. Forbud mod visse Personers Indvandring og særlige Betingelser for andre Personers Adgang, jfr. Lov Nr. 52, 15. Maj 1875, S. 146—150.

Følgen af Mandens Bosættelse for Hustru og umyndige Børn, S. 151—153. Retsvirkningen af Bosættelse ifølge Indfødsretten 15. Jan. 1776 § 9, S. 153 og den efterfølgende Lovgivning Pl. 19. April 1805. Fdg. 9. Juni 1819 § 1, hvor Udtrykket: „Udlændinge, der ej have erhvervet Ret til at anses som hjemmehørende i de kgl. Lande“, maa forstaas som Udlændinge, der ej have erhvervet Hjemstedsret. Fdg. 30. Marts 1827 § 9. Fortolkning af den S. 153 - 157. Ændring i Reglerne ved LovNr.52, 15. Decbr. 1875 § 13, hvorefter den fremmede, der har erhvervet fast Bopæl kan udvises, naar han ikke har haft stadig Bopæl i Landet i to Aar. Den rette Forstaaelse af denne Forskrift, S. 157—163. Ejendommeligheden ved disse fremmedes Retsstilling, der har medført Anerkendelse af en begrændset Borgerret i dansk Ret, som ikke kendes andetsteds, S. 163. Adgang til Udvisning af bosatte fremmede selv efter de to Aars Forløb, S. 163—165. De bosatte fremmedes Retsforhold iøvrigt. Ved Bosættelsen ere de blevne Undersaatter. Reglen i Straffelov 10. Febr., 1866 § 5, jfr. §§ 4 og 6, om her hjemmehørende Undersaatter maa ogsaa finde Anvendelse paa dem, selv om de ikke have haft stadigt Ophold her i to Aar, S. 165 - 167. Forpligtelser, Værnepligt, S. 168. Skattepligt, S. 169. Ophørt af deres Retsstilling ved Udvandring. Reglerne derom, S. 169—173. Den tvungne Ophævelse af Bo-

Side

pælen ved Udvisning, S. 175—176. Almindelige Bemærkninger om fremmedes Retsstilling efter dansk Ret, S. 176—177.

§ 14. Statsmagtens Forudsætninger, Fortsættelse..... 177

II. Folket, Slutning.

Sondringen indenfor Statsborgerne. Standsadskillelsens retslige Betydning væsentlig ophørt, S. 177—179. Adelen, forskellige Slags, S. 179. Erhvervelse ved Optagelse, Fødsel og Giftermaal, S. 179—180. Ophør, S. 180. Forrettigheder, personlige og blandede for den højere og lavere Adel, S. 181—182. Adelens lovbestemte Forrettigheders Ophævelse ved Grundl. 1849 § 97, jfr. Grundl. 1866 § 92 m. fl., S. 182—183. Forbudet mod Oprettelse af Len, Stamhuse og Fideikommisgodser i Grundl. 1849 § 98; jfr. Grundl. 1866 § 93, S. 183—184. Lige med Adelen priviligerede Personer, S. 194—186. Titler og Rang, S. 186—187. Ordner, S. 187. Forslag om Afskaffelse af Adel, Titler, Ordner og Rang, S. 188.

Betydning i retlig Henseende af offentlig Stilling, S. 188—189. Trosbekendelse, S. 189. Køn, S. 189—190. Alder, S. 190—191. Sædeligt Forhold, S. 191—193. Formuesforhold, S. 193—195. Aandelige og legemlige Tilstande, S. 195. Bopæl, S. 195—196. Privat Tjenesteforhold, S. 196. Egen Hustand, S. 196.

§ 15. Om Statsmagtens Forudsætninger, Fortsættelse.

III. Om Grundloven..... 177

Kongeloven, S. 196—197. Senere Forordninger, S. 197. Stænderanordningerne, S. 197—198. Valgloven, 7. Juli 1848, S. 199—200. Danmarks Riges Grundlov, 5. Juni 1849, S. 200—201. Eiderstatens Opgivelse for Helstatssystemet: Kdgj. 28. Jan. 1882, S. 201—202. Grundlovsbestemmelse om Grundlovens Indskrænkning, 29. Aug. 1858. Forfatningslov for det danske Monarkis Fællesanliggender, S. 202—205. Grundlov for Kongeriget Danmarks og Hertugdømmet Slesvigs Fællesanliggender, S. 205—206. Danmarks Riges gennemsete Grundlov af 5. Juni 1849, udstedt 28. Juli 1866, S. 207.

§ 16. Om Statsmagtens Forudsætninger, Fortsættelse 207

III. Om Grundloven, Fortsættelse. Den gennemsete Grundlovs Gyldighed for Færøerne, S. 208. Kolonierne, S 210. Island, Reskr. 28. Marts 1848. Lov Nr. 1, 2. Jan 1871. Forfatningslov for Islands særlige Anliggender Nr. 1, 5. Jan. 1874; Nr. 2, 3. Oktbr. 1903 m. fl., S. 210—215. Grønland, S. 215.

§ 17. Om Statsmagtens Forudsætninger, Fortsættelse 215

III. Om Grundloven, Fortsættelse. Oversigt over Grundlovens Indhold, S. 215. Grundlovens § 95. Paa hvilke Forslag er den anvendelig? Paa Forslag angaaende Grundlovens for-

Side

melle Affattelse, S. 216. Paa Forslag om, at den ikke skulde gælde for hele Danmarks Rige, S. 217; eller ikke skulde gælde for alle dets Anliggender; dog med Forbehold i Henseende til Island og Kolonierne, S. 216—217; ikke paa Forslag til Ændringer i Grundlovens Forudsætninger, saasom Danmarks Riges Omraade, S. 218—219; eller andre Ordninger, hvortil den kun har knyttet sine Forskrifter; saasom Kjøbstæder, S. 219, Sogne, 219—220, Lagting, S. 220—221; dog med Forbehold, forsaavidt som deres væsentlig uforandrede Vedbliven er nødvendig til, at Grundlovens Forskrift kan ske Fyldest, S. 222. Ligeledes høre Retsbegreber som Indfødsret, Understøttelse af Fattigvæsenet, private Tjenesteforhold o. s. v. til Grundlovens Forudsætninger, hvis almindelige Betydning den almindelige Lovgivning nærmere kan bestemme, ogsaa ved Virkning for Grundloven, S. 221. En særlig Definition af dem alene til Brug for Grundloven kan Lovgivningen kun undtagelsesvis give f. Eks. af Ordet uberygtet i Grundlovens § 30, S. 226—227.

§ 18. Om Statsmagtens Forudsætninger, Fortsættelse.

III. Om Grundloven, Fortsættelse 227

Grundlovsindholdet, hvorpaa Reglen i Grundlovens § 95 er anvendelig: baade paa udtrykkelige og stiltiende Forskrifter, S. 227 – 228; ikke paa deres Analogi, S. 228—229. Undtagelser. Spørgsmaal om de midlertidige Bestemmelser henhøre dertil, S. 229 —230. Positive Undtagelser §§ 7, 8, 17, 19, 50, S. 230—232. § 95 finder dernæst Anvendelse paa Forslag til Forandring i og Tillæg til nærværende Grundlov; derunder indbefattet Forslag til Ophævelse af Grundlovsforskrifter, S. 232—233, hvad enten de ere mere eller mindre omfattende, ogsaa paa blotte Suspensioner af Grundlovsforskrifter, S. 233 –234. Undtagelser i Nødstilfælde, navnlig Krigsforhold, S. 235. Om Virkning af Belejringstilstand, S. 236—237. §en er fremdeles anvendelig paa avtentiske Grundlovsfortolkninger, hvor ikke den almindelige Lovgivning, undtagelsesvis maa anses beføjet dertil, S 237—238.

§ 19. Om Statsmagtens Forudsætninger, Slutning.

III. Om Grundloven, Slutning 238

Ejendommeligheder ved de i Grundlovens § 95 omhandlede Forslags Behandling, S. 238—239. Forslagene skulle forkynde sig om Grundlovsforslag, S. 239 - 240. Initiativet til Fremsættelsen, S. 240. Den kan ske paa ordentlige og overordentlige Rigsdage i ethvert af Tingene, S. 240. Efter Vedtagelsen i begge Ting sker Opløsning af Rigsdagen, hvis Regeringen vil fremme Sagen, S. 241—242. Derefter skal Forslaget vedtages uforandret i den første Samling efter Opløsningen og stad-

Side

fæstes af Kongen, S. 241—242. I Forbindelse med disse Regler maa behandles Spørgsmaalet om deres Betydning, eller om Retsvirkningen af deres Tilsidesættelse, forskjellig fra Spørgsmaalet om Betydningen af de for almindelige Lovforslags Behandling givne Grundlovsforskrifter, S. 243—244. Gjælder den samme Regel, som angaaende Forskrifter om Øvrighedsmyndigheders Grændser ifølge Grundlovens § 72? Spørgsmaalets bekræftende Besvarelse for de foreløbige Loves vedkommende; men der er ingen Grund til at give en anden Regel for disse end for de endelige Loves Vedkommende, S. 244—247. Herom findes ingen udtrykkelig eller stiltiende Bestemmelse i selve Grundloven, S. 248—252. Besvarelsen maa ske ud fra selve Grundlovens § 95, set i Belysning af den almindelige grundlovsmæssige Ordning, S. 252. Skal da Lovgivningsmyndigheden selv paase Efterlevelsen af Reglen i § 95, eller kunne andre Myndigheder underkjende Love givne i Strid med dem og i bekræftende Fald, hvilke Myndigheder? Ikke blot Domstolene, men ogsaa andre selvstændige Statsmyndigheder, Rigsdagens Ting, Ministrene, S. 252—253. De nødvendige Forudsætninger i Henseende til Reglens Beskaffenhed og Øjemed for at Underkjendelse overhovedet kan ske, S. 253—254. Grunden, hvorfor Overtrædelse af Reglen i § 95 under disse Forudsætninger maa medføre vedkommende Lovs Ugyldighed, S. 255—256. Forskjellige Modgrunde og deres Gendrivelse, S. 256—263. Resultatet, S. 263.

Rettelser:

S. 26, L. 7 f. o. Istedetfor II. S. 310, derimod III. S. 278; S. 92 læs: II. S. 92, 310; derimod III S. 278.

S. 52: Om Tilførsler til Retsbøger af Forklaringer saavelsom af Erklæringer, afgivne af Personer der have Eksterritorialitets Ret, saavidt de ikke give Møde i Retten; jfr. Folkeretten, S. 136; se Lov om Rettens Pleje, 26. Marts 1909 § 855, 40.

S. 118, L. 17 f. o. Efter „nedenfor“ tilføjes: S. 165.

Indledning.

§ 1. Den danske Statsrets Begreb.

Ved den danske Stat; jfr f. Ex. Lov Nr. 1, 2 Jan. 1871 § 1; forstaas det selvstændige, retlig ordnede Samfund, som det danske Landomraades Befolkning danner. Som enstydigt med Stat findes brugt Riget; Grl. 28 Juli 1866 §§ 10, 42; Lov Nr. 1, 2 Jan. 1871; Lov Nr 80, 30 Marts 1895 § 1; jfr dog Sølov Nr 56, 1 Apr 1892 § 313; eller det materielle Grundlag for samme: Landet; Grl. §§ 4, 18. Som Følge af den Maade, hvorpaa Samfundsmagten inden for den danske Stat er ordnet, betegnes Staten som det danske Monarki; Tronfølgelov 31 Juli 1853, eller den danske Krone; Konvent. 17 Avg. 1850, 24 Oktbr 1867, Art. 2; hvorved betegnes den danske Stat i dens Helhed. I samme Betydning findes efter Omstændighederne, navnlig i folkeretlige Forhold, brugt den ligeledes fra Statsherskernes Titel hidrørende Betegnelse Kongeriget Danmark; Bekj. 19 Novbr 1856; Nr 12, 14 Jan. 1871, jfr Pl. 5 Decbr 1792; Bekj. Nr 131; 30 Septbr 1873; m. fl.; eller blot Danmark; jfr i Lovsaml. Overskr. til mangfoldige Traktater, f. Ex. Fredstraktat 14 Jan. 1814; Pat. 4 Decbr 1863 Art. 13; m. fl.; I folkeretlige Forhold omfatte da disse Udtryk hele den danske Stat med alle dens Bestanddele overalt, hvor ingen særlig Indskrænkning er gjort; jfr Folkeretten, S. 214; men i statsretlig Henseende bruges de dog jævnlig eller endog som oftest i en anden Bemærkelse. Kongeriget Danmark; Grundlovsbestemmelse 29 Avg. 1855; Grl. 18 Novbr 1863; Overskriften; m. fl.; betegner da i snævrere Forstand Monarkiets Hovedlande. Dertil høre Øerne Sjælland, Fyn, Lolland-Falster og Halvøen Jylland med tilliggende mindre Øer. Ifølge den statsretlige Forbindelse, der bestaar mellem Kongeriget og Færøerne; jfr Grl. 1866 §§ 30—34, og 5 midl. Best.; Valglov Nr 27, 2 Marts 1903; ville disse Øer nu ogsaa være at indbefatte under Kongeriget, om end de undertiden fremhæves særskilt ved Siden deraf; jfr Aab. Brev 16 Novbr 1864. De for Kongeriget givne Love gjælde derfor ogsaa for Færøerne, for saa vidt de ikke, hvad jævnligen er Tilfældet, indeholde en Undtagelse i saa Henseende, idet de enten udtrykkelig ere bestemte til ikke at gjælde

der eller dog kun med Lempelser ad Anordningsvejen kunne udvides dertil; jfr Hammerichs Lovleksikon under »Færøerne«.

Kolonierne paa Grønland ere ogsaa undergivne Kongerigets Lovgivningsmagt og styres gjennem kongerigske Forvaltningsmyndigheder; jfr Lov Nr 82, 1 Apr 1905 om Kirke- og Skolevæsen i Grønland, og Lov Nr 139, 27 Maj 1908 om Styrelsen af Kolonierne i Grønland. De vestindiske Kolonier frembyde kun den Ejendommelighed, at Konge og Kolonialraad kunne udstede Love for dem i Form af Anordninger, ligesom Guvernøren kan øve en forholdsvis mere omfattende Myndighed; Kol. Lov Nr 124, 6 Apr 1906, §§ 1—4 og 12. Derimod ere ingen af disse Kolonier repræsenterede i den danske Rigsdag og for saa vidt ikke at betragte som Bestanddel af Kongerigets Landsdele. Det samme gjælder om Island, der vel i ældre statsretlige Anordninger findes indbefattet under Danmark og for øvrigt behandlet i Lighed med andre kongerigske Landsdele; Adg 28 Maj 1831; Fdg 15 Maj 1834; jfr derimod Fdg 8 Marts 1843; Valglove 6 Novbr 1848 § 2; 16 Juni 1849 § 18; men ifølge den nuværende forfatningsmæssige Ordning indtager en Særstilling inden for Riget med et omfattende Indbegreb af særlige Anliggender, underlagte en særlig Lovgivningsmagt, Kongen og Altinget, og en særlig Minister med Bopæl i Reykjavik; jfr Reskr 23 Septbr 1848; Valglov 28 Septbr 1849; Lov Nr 2, 2 Jan. 1871 Ffl. Nr 1, 5 Jan 1874; Lov Nr 20, 3 Oktbr 1903 m. fl.

Foruden de ovenanførte er der endelig endnu et Udtryk, hvis Betydning særlig maa mærkes, nemlig Udtrykket: Danmarks Rige. Hos danske, ikke juridiske Forfattere[1]) kan man vel alt i ældre Tid finde Exempler paa, at den nævnte Betegnelse er brugt som enstydig med: den danske Stat[1]) eller det danske Rige; T. H. Aschehoug: Norsk Statsforfatningsret 2den Udgave I S. 149; men denne Bemærkelse er fra den rette statsretlige Sprogbrugs Synspunkt en Ukorrekthed. Derefter er Udtrykket: Danmarks Rige (Regnum Daniæ) historisk uddannet og forstaaet i Modsætning til det tyske eller saakaldte romerske Rige (Imperium Romanum), og indbefattede derfor kun de til den danske Stat hørende Landsdele, der ikke tillige udgjorde Bestanddele af det sidstnævnte Rige eller det senere tyske Forbund. Det omfattede derfor ikke de med det danske Rige forbundne tyske Hertugdømmer Holsten og Lauenborg, men derimod fra først af foruden Kongeriget Danmark med tilliggende Lande og Hertugdømmet Slesvig; Grl. 5 Juni 1849 Overskr. og Forord; Beretn. om Rigsforsamlingens Forhandlinger S. 1479—80; Rigsraadstid. 1863, S. 677, 682; m. fl. I nyere Tid har man dog ikke strengt fastholdt det nævnte Udtryks historiske

[1]) Jfr. L. Holberg: Danmarks Riges Historie, hvor Danmarks Rige nærmest maa betyde: den danske Stat.

Bemærkelse. Da saaledes ved Grundlovsindskrænkningen 29 Avg. 1855 Grl. 5 Juni 1849 indskrænkedes til kun at gjælde for Kongerigets særlige Anliggender, beholdt den dog Overskriften: Danmarks Riges Grundlov; og efter at nu ved Fredstraktat 30 Oktbr 1864, jfr Bekj. 16 Novbr s. A., Hertugdømmerne Holsten og Lauenborg saavel som den største Del af Hertugdømmet Slesvig ere afstaaede, samt derhos i Henhold til Rigsdagsbeslutning 16 Febr 1865 (Lovsamlingen 1866, S. 198, Note) de ikke afstaaede Dele af sidstnævnte Hertugdømme ere indlemmede i Kongeriget Danmark falder det ovennævnte Udtryk, saaledes som det fremdeles er bevaret i Overskriften til Grl. 28 Juli 1866, i det væsentlige sammen med Betydningen af Udtrykket: den danske Stat. Kun er der en Afvigelse deri, at der ved Benyttelsen af det førstnævnte Udtryk er fremhævet en Sondring inden for Statens forskjellige Bestanddele, idet Kolonierne derefter fremtræde som saadanne, der ikke ere ligestillede med de øvrige, men derimod underkastede Moderlandets Herredømme; Valgl. 6 Juli 1848; Beretn. om Rigsforsamlingens Forhandlinger, S. 1479; Kolon. L. Nr 124, 6 Apr 1906; og ligeledes Island, skjønt ganske vist medhenhørende til Danmarks Rige; Grl. 5 Juni 1849 Overskr.; jfr Valgl. 6 Juli 1848 § 1; anf. Beretn. S. 1479; dog ifølge de foran anførte Lovbestemmelser indtager en ejendommelig Stilling inden for samme.

I Forbindelse med foranførte Bemærkninger vedrørende den danske Stats Betegnelser kan dernæst erindres den historiske Kjendsgjerning, at dens Tilværelse som et uafhængigt Samfund med Titel af Kongerige fra umindelig Tid har været folkeretlig anerkjendt.

Angaaende Statens Vaaben, Farver og Flag kan efterses i Salmonsens Konversations Lexikon »Danmarks Rigsvaaben« og »Danske Flag« samt »Dannebrog«.

Ved den danske Statsret forstaas den Bestanddel af den danske Ret, der har den danske Stats Ordning, eller det danske Folks Ordning i et selvstændigt, herskende Samfund til Gjenstand, og Statsretten som Videnskab er den Gren af den danske Retsvidenskab, hvis Opgave er Fremstilling af den paagjældende Ordning. Som Følge af, at den danske Statsret altsaa har at gjøre med Fremstillingen af en konkret tilværende Stats Ordning, falder den ind under det almindeligere Begreb positiv Statsret, og staar i Modsætning til den saakaldte almindelige Statsret, for saa vidt som man derved forstaar den, hvis Opgave er Fremstillingen af Statens almindelige Væsen og Formaal og den derved bestemte retlige Ordning af samme. Naar man derimod, hvad ogsaa undertiden er Tilfældet, ved Udtrykket almindelig Statsret tænker paa en almindelig positiv Statsret, omfattende Fremstillingen af samtlige Kulturstaters retlige Ordning, kan den danske Stats-

ret som den, der kun beskjæftiger sig med en enkelt Stat, betegnes som en partikulær positiv Statsret.

Ifølge den ovenfor givne Begrebsbestemmelse er det den danske Statsrets saavel som Statsrettens Opgave overhovedet at fremstille de med Hensyn til Staten i dens Egenskab af politisk, herskende Samfund gjældende Regler.

Ved et politisk Samfund i Modsætning til et privat forstaas overhovedet et saadant, i hvilket der fra flere eller færre Personers Side udøves en Myndighed i hele Samfundets eller i alle Samfundsmedlemmers Anliggender, hvilken Myndighed ikke kan støttes paa nogen privatretlig Adkomst som Samtykke eller Værgemaal, men derimod skyldes Nødvendigheden af et Samfundsherredømme, ifølge hvilket selv myndige Mennesker maa underkaste sig de af andre trufne Bestemmelser i Fællesanliggender: jfr til Belysning af det anførte Forskjellen mellem Grundlaget for den kommunale Styrelses Myndighed, hvilket er lovbestemt, og for den, der tilkommer Styrelsen af et Andelsselskab, hvilket er viljesbestemt.

Blandt de Samfund, som ere af den nævnte politiske Natur, maa nu først og fremmest nævnes Staten, og de med Hensyn til denne i den nævnte Egenskab gjældende Regler ville altsaa i Henhold til ovenanførte Bestemmelse blive Gjenstand for Fremstilling i Statsretten. Derimod har denne ikke at befatte sig med Fremstilling af de Regler, der ordne Statens Forhold, betragtet som privatretlig Person (Statskasse; fiscus); som saadan kan den nemlig efter Omstændighederne ogsaa optræde og handle, for saa vidt som den indlader sig i Retshandler af ren privatretlig Natur, eller saadanne, hvis Stiftelse ikke sker gjennem en ensidig Viljeserklæring fra en Statsmyndigheds Side; men derimod kræver Medkontrahentens fri Indvilgelse. De med Hensyn til slige Retshandler gjældende Regler ville nemlig saavel for Statskassens som for andre fysiske eller juridiske Personers Vedkommende være at omhandle i Privatretten. Dog maa herved bemærkes, at Spørgsmaalet om, hvem der er beføjet til at afslutte private Retsforhold paa Statskassens Vegne, er at anse som et politisk Spørgsmaal, idet der derved er Tale om en Beføjelse for en Statsavtoritet til at forbinde hele Statssamfundet, eller, med andre Ord, om en Magt og Myndighed for en eller flere Statsborgere til ogsaa at forbinde alle de øvrige, f. Ex. ved Afhændelse af en Statsejendom, Optagelse af et Statslaan eller lignende, hvilken Magt og Myndighed ikke kan støttes paa nogen privatretlig Adkomst, men derimod hviler paa det politiske Grundlag, Nødvendigheden af en ogsaa de myndige Personer beherskende Samfundsmagt. Besvarelsen af det nævnte Spørgsmaal har derfor ogsaa fra

et systematisk Synspunkt sin rette Plads i Statsretten; Grl. 28 Juli 1866 §§ 47—49.

Som Følge af, at Statsretten paa anførte Maade kun fremstiller de med Hensyn til Statssamfundet som politisk Samfund gjældende Regler, falder den helt og holdent ind under det almindelige Begreb: offentlig Ret. Under dette Udtryk indbefattes nemlig hele det Indbegreb af Normer, der ordne de politiske Samfunds Forhold og Individernes Forhold inden for dem i Modsætning til den private Ret, der netop fremstiller den retlige Ordning af Individernes Samlivsforhold, bortset fra deres Forbindelse til politisk Samfund. Da Staten nu er det vigtigste blandt disse Samfund, vil den danske Statsret som den, der fremstiller de med Hensyn til den danske Stat som politisk Samfund gjældende Normer, under alle Omstændigheder udgjøre en særlig betydningsfuld Bestanddel af Danmarks offentlige Ret; men Spørgsmaalet bliver, om og hvor vidt den ganske falder sammen dermed.

Med Hensyn hertil maa først erindres, at Statsretten ifølge den ovenfor givne Bestemmelse kun indeholder de med Hensyn til Staten som et for sig bestaaende uafhængigt Samfund givne Normer, hvorimod den ikke befatter sig med Fremstillingen af de Regler, der angaa den danske Stats Forhold som Medlem af de civiliserede Staters Samfund. Disse Regler, der ikke gjælde særlig for den enkelte Stat, men for samtlige til Samfundet hørende Stater, hvis indbyrdes Forhold og Berøringer de ordne og beherske, for saa vidt som de ikke ved gyldige Vedtagelser mellem enkelte ere ændrede for disses vedkommende, kunne imidlertid ikke passende betegnes som en Bestanddel af den enkelte Stats offentlige Ret; jfr C. Goos: Indledn. t. den danske Straferet. S. 100; de udgjøre derimod alle civiliserede Staters fælles Ret og fremstilles derfor ogsaa for sig i den Gren af den internationale Retsvidenskab, som benævnes den positive Folkeret; jfr Forelæsninger over den positive Folkeret. Kun maa herved gjøres en lignende Erindring som ovenfor, hvor Talen var om Statens Afslutning af private Retshandler. Ligesom der dér nemlig tillagdes Spørgsmaalet om, hvem der er beføjet til at afslutte disse, en statsretlig Karakter, saaledes gjælder det samme Spørgsmaalet om, hvem der er beføjet til at handle paa den enkelte Stats Vegne og forpligte den ved mellemstatlige Retshandler. Det er nemlig en almindelig anerkjendt Sætning, at Besvarelsen af det nævnte Spørgsmaal principielt ikke beror paa folkeretlige Normer, men derimod maa finde Sted i Henhold til hver enkelt Stats særlige forfatningsmæssige Fastsættelse og for saa vidt helt og holdent falder inden for Statsrettens Omraade; Grl. 28 Juli 1866 § 18; jfr Forelæsninger over den positive Folkeret, S. 187.

Vi forme altsaa det ovenfor rejste Spørgsmaal nærmere derhen, om den danske Statsret omfatter det hele Indbegreb af de offentligretlige Normer, der, som opstillede af den danske Statsmagt og gjældende inden for dens Myndigheds Omraade, udgjøre Kongeriget Danmarks offentlige Ret.

Dette er nu utvivlsomt ikke Tilfældet, for saa vidt som den Retshaandhævelsen vedrørende Bestanddel af den offentlige Ret, der fremstilles i Processen og Strafferetten, ifølge den almindelige Opfattelse og Fdg 30 Decbr 1839, § 3, Nr 3, falder uden for Statsretten. Men kan man blive staaende ved denne Indskrænkning, eller findes der inden for den danske Rets Omraade et Indbegreb af offentlige, retsanordnende Normer, som dog ifølge deres Væsen og de Forhold, der ved dem ordnes, ikke indbefattes under Statsretten? Under offentlig Ret maa nemlig ifølge det opstillede Begreb derom henføres enhver Norm, der gaar ud paa at ordne et politisk Samfunds Forhold; men findes der da paa dansk Territorium ikke andre politiske Samfund end selve Staten? Dette Spørgsmaal maa selvfølgelig besvares med den tidligere angivne Prøvesten for et politisk Samfund for Øje. De vedkommende Samfund bør derfor ikke være blot naturlige Samfund, i hvilke kun et ideelt eller materielt Livsfællesskab, f. Ex. som Følge af samme Trosbekjendelse eller Bopæl inden for samme Distrikt knytter Medlemmerne sammen; men de maa yderligere have faaet en retlig ordnet Tilværelse derved, at de have faaet en selvstændig Styrelse, og endvidere maa Indtrædelsen i Samfundet ikke være afhængig af Individernes fri Vilje eller skyldes en blot privatretlig Myndighed over dem.

Betragte vi herefter først de religiøse Samfund, som findes inden for den danske Stat, da er det givet, at den danske Folkekirke; jfr Grl.s § 3; ikke danner et saadant politisk Samfund som det, hvorom her er Tale, idet den endnu ikke har faaet nogen selvstændig retlig Tilværelse. Vel er der Forskjel mellem Staten og Folkekirken i Henseende til deres Medlemmer, idet ikke alle danske Borgere henhøre til den danske Folkekirke, som paa den anden Side ogsaa omfatter Menigheder uden for Danmark; og fra gammel Tid er der ogsaa anvendt et Indbegreb af særlige Indtægter til de folkekirkelige Formaals Fremme, der ikke optages paa det aarlige Overslag over Statens Indtægter og Udgifter, ligesom der paa Forvaltningens laveste og mellemste Trin findes et Indbegreb af særlige folkekirkelige Embeds- og Bestillingsmænd; men den øverste Styrelse af samtlige Folkekirkens Anliggender baade paa den lovgivende, forvaltende og dømmende Myndigheds Omraade øves dog af de almindelige Statsmyndigheder, som ogsaa umiddelbart eller gjennem andre beskikke de folkekirkelige Embeds- og Bestillingsmænd. Disse ere derfor fra et retligt Synspunkt Statsembeds- og Be-

stillingsmænd, ligesom hele Folkekirkens Styrelsessæt ifølge den bestaaende Ordning er et rent Statsstyre og som saadant fremstilles i Statsforvaltningsretten, idet der kun var tillagt de enkelte Menigheder et vist snævert begrænset Selvstyre i deres egne Anliggender; ved Lov Nr 86, 15 Maj 1903 om Indførelse af Menighedsraad. Kirkeretten kan derfor nu kun bære Navn efter sit Emne, de Anliggender, som den ordner, medens Rettens Indehaver og Udøver er Staten. En Ændring i det bestaaende Retstilskud vil først foregaa, naar Folkekirken har faaet den ved Grl. § 75 bebudede Forfatning, saaledes at der er tilvejebragt en Myndighed, som indenfor de ved Loven dragne Grænser særlig og alene handler paa hele Folkekirkens Vegne. Da først kan man tale om Folkekirken som et ogsaa retlig fra Staten sondret Samfund, og om dette Samfunds Ret i Adskillelse fra Statens Ret. For saa vidt Samfundet da maatte øve en Myndighed over Medlemmerne af den tidligere omtalte offentligretlige Natur, ville vi her ganske vist faa Exempel paa en offentlig Ret, der ikke er Statsret; men for Tiden findes den ikke. Fra et retligt Synspunkt set er Kirken endnu kun Staten selv, betragtet som et for religiøse Formaals Fremme virksomt Samfund.

Inden for Folkekirken findes der dog enkelte mindre Samfund, som fyldestgjøre den opstillede Betingelse i Henseende til den selvstændige Styrelse for at kunne henregnes til de fra Staten sondrede Samfund. Dette er saaledes Tilfældet med de i Henhold til Lov 15 Maj 1868 og Lov 7 Juni 1873 samt Lov Nr. 88, 15 Maj 1903 som Bestanddele af Folkekirken anerkjendte Valgmenigheder; men paa den anden Side mangle dog disse Menigheder en anden for de offentlige Samfund nødvendig Egenskab som Følge af, at Indtrædelsen deri er aldeles frivillig; og det samme, som saaledes gjælder om Valgmenigheder, gjælder i Almindelighed ogsaa om de Samfund eller Menigheder, som ikke-evangelisk-lutherske Trosbekjendere maatte have dannet, idet Reglen heller ikke for disses Vedkommende paa nogen Maade er den, at Indtrædelsen i Samfundet er lovbestemt, saaledes at den, der bekjender sig til den paagjældende Tro samt efter Omstændighederne bor indenfor et vist Distrikt, uden videre er Medlem deraf. Der kan vel bestaa en religiøs Forpligtelse for den enkelte Bekjender til at slutte sig til det paagjældende Samfund, men retlig staar det enhver fuldkommen frit for, om han vil slutte sig til det eller lade det være, jfr Grl.s § 76. De paagjældende Samfund maa derfor ifølge deres retlige Væsen anses som frivillige Foreninger, privatretlige Korporationer, hvis Retsforhold som saadanne falde uden for Statsretten, der kun medtager Fremstillingen af den Myndighed (jus circa sacra), der tilkommer Staten over for de religiøse Samfund, som bestaa inden for den,

og dens Udøvelse over for de enkelte Trossamfund. Særlig maa i samme ogsaa omhandles Betydningen og Virkningen af Trossamfunds Anerkjendelse fra Statens Side, for saa vidt som deres gejstlige ifølge samme kunne forrette kirkelige Handlinger med borgerlig Gyldighed og saaledes fungere i Lighed med virkelige Statsembedsmænd; III, S. 316.

§ 2. Den danske Statsrets Begreb. — Fortsættelse.

Efter at have omtalt de religiøse Samfund og deres Ret, gaa vi nu over til at betragte de kommunale Samfund og den kommunale Rets Forhold til Statsretten. Kommunerne, baade By-, Amts- og Sognekommuner, ere i Almindelighed at anse som virkelige politiske Samfund, idet de have den til dette Øjemed fornødne retlige Selvstændighed; Grl. § 91, jfr Lov 4 Marts 1857; 6 Juli 1867; 26 Maj 1868; Lov Nr 79, 20 Apr 1908; og Indtrædelse som Medlem i Kommunen ikke er viljebestemt, men middelbart lovbestemt, idet Bosættelse paa et vist Sted uden videre indlemmer den paagjældende i en vis Kommune. Skal man da som Følge heraf tale om den kommunale Ret som en selvstændig Bestanddel af Danmarks offentlige Ret ved Siden af Statsretten og i denne sidste kun optage Fremstillingen af Regler vedrørende det Staten ifølge Grl.s § 91 forbeholdte Tilsyn med Kommunerne?

Vi skulle med Hensyn til dette Spørgsmaal først bemærke, at de Anliggender, som ere Gjenstand for kommunal Styrelse, paa saa mangfoldige Punkter staa i saa nøje Forbindelse med de Forhold, der ere Gjenstand for Statsstyrelse, at begge bør være Gjenstand for en samlet Fremstilling, saaledes som de hidtil ogsaa have været det; J. E. Larsen: Sml. Skr. I 3; Holck: Den danske Statsforvaltningsret S. 89. Exempelvis skal blot henvises til, hvorledes Stat og Kommune samvirke i Henseende til Omsorgen for den offentlige Undervisning; jfr III S. 27; ja, hvorledes Anliggender, der i nogle Dele af Landet styres af Kommunen under Statens Tilsyn, paa andre Steder styres umiddelbart af Staten; jfr Lov om Sandflugtens Dæmpning 29 Marts 1867 §§ 1 og 13 (Lovsaml. S. 90). Herefter turde det i og for sig have mindre Interesse, hvilken Benævnelse man vil tillægge den paagjældende samlede Fremstilling, om man vil kalde den offentlig Ret, Stats- og Kommunalret, eller blot Statsret, idet der derved kun er Tale om forskjellige Betegnelsesmaader, som hver for sig have deres Berettigelse. For den førstnævnte Betegnelse kan paaberaabes den Kjendsgjerning, at saavel den almindelige Sprogbrug som ogsaa Lovsproget; jfr f. Ex. Grl. § 91; vedkjende sig en Adskillelse mellem Stat og Kommune som forskjellige Samfund, der begge indbefattes under Fællesnavnet: det Offentlige;

jfr f. Ex. Grl.s § 84. Herefter kan man være beføjet til at bruge Udtrykket Statsret i snævrere Bemærkelse som en Bestanddel af den offentlige Ret, omfattende Fremstillingen af den retlige Ordning af de Anliggender, der ere Gjenstand for umiddelbart Statsstyre, medens i Modsætning hertil den kommunale Ret fremstiller den retlige Ordning af de offentlige Anliggender, hvis Varetagelse af Staten er paalagt og tilkjendt det lokale Selvstyre. Paa den anden Side maa imidlertid fremhæves, at Fdg 26 Jan 1821 § 3 6to og Fdg 30 Decbr 1839 § 3 8to ikke bruge Betegnelsen offentlig Ret, men Statsret, og ligesom i Overensstemmelse hermed den sidstnævnte Betegnelse hidtil har været den i systematiske Fremstillinger almindelig benyttede; jfr J. E. Larsen: Sml. Skr. I 3; Holck: Den danske Statsforvaltningsret S. 89; saaledes vil ogsaa i denne Fremstilling Udtrykket Statsret blive brugt i samme videre Bemærkelse som indbefattende tillige den kommunale Ret. Denne Sprogbrug lader sig for det første forsvare som Følge af, at Kommunerne ikke blot ere ordnede af Staten, men ogsaa virke som dens Organer, og er dernæst fra et systematisk Standpunkt den ene forsvarlige som Følge af, at Statsretten, naar den skal fremstilles i sit hele Omfang, selvfølgelig bør medtage de med Hensyn til hvert enkelt af Statsmagtens Organer gjældende Regler, hvad enten nu disse Organer maatte være Individer eller Samfund, og derfor fornuftigvis ogsaa bør medtage de for Kommunernes Forhold gjældende Regler. Derom vil man kunne overbevise sig ved at lægge Mærke til, at de Anliggender, der ere Gjenstand for den kommunale Styrelse, ingenlunde ere Staten uvedkommende. Enhver maa indrømme, at f. Ex. Fattigforsørgelse er et Hverv, hvis Opfyldelse det ifølge Grl.s § 84 er paalagt Statsmagten at drage Omsorg for. Og naar Opfyldelsen ifølge den gjældende Ret væsentlig er paalagt Kommunerne, er det i Virkeligheden et Statsformaal, som disse have at virke for. Men hvad der saaledes gjælder i den nævnte Henseende, gjælder ikke mindre om samtlige de øvrige kommunale Anliggender; i Virkeligheden ere de Statsanliggender, hvilke Statsmagten imidlertid har henvist til Besørgelse ved særlige Organer, Kommunerne, og som derfor fra et formelt Synspunkt blive at betegne som kommunale Anliggender.

At Forholdet mellem begge de anførte Arter af Anliggender stiller sig paa den nævnte Maade, fremgaar ligefremt deraf, at der ifølge Statens almindelige Væsen og Opgave ikke kan gives nogen Samfunds Interesse indenfor den, hvad enten den maatte vedkomme en større eller mindre Kreds, som er Statsmagten saaledes uvedkommende, at den ikke skulde være forpligtet til paa den bedste og hensigtsmæssigste Maade at drage Omsorg for dens Fyldestgjørelse, og lige saa lidt er der Tale om, at nogen politisk Myndighed skulde kunne haves og øves til den paa-

gjældendes Interesses Fyldestgjørelse, som ikke i sidste Instans maa siges at have sit Udspring fra Statsmagten. Naar Kommunen fremtræder som ordnet Samfund, udrustet med Magt og Myndighed til Samfundsinteressers Hævdelse, er denne Magt og Myndighed følgelig ikke en den selv iboende, men en saadan, hvormed den til det paagjældende Øjemed er bleven udrustet af Statsmagten. Forholdet stiller sig derfor i Virkeligheden saaledes, at Statsmagten i Stedet for at fordele Byrderne ved Varetagelsen af visse Samfundsanliggende over hele Statssamfundet har anset det for heldigere at fordele dem distriktsvis, og i Stedet for at sende Embedsmænd til at udføre de derhen hørende Forretninger i Distriktet har foretrukket at ordne selve Befolkningen indenfor samme til et handledygtigt Samfund, for paa den Maade at sætte den selv i Stand til at varetage Forretningerne paa den hensigtsmæssigste Maade. Selve denne Styrelsesform ved de af Statsmagten ordnede Samfund eller det saakaldte lokale Selvstyre er følgelig kun en ejendommelig Form for Statens Varetagelse af de under dens Omsorg henhørende Anliggender; det vil sige, at Selvstyre; jfr Grl.s § 91; i Modsætning til Statsstyre, i Virkeligheden dog kun er et middelbart Statsstyre eller et Statsstyre i videre Forstand, og det er derfor ogsaa fuldkommen korrekt, naar Fremstillingen af Kommunernes Organisation medtages i Statsretten paa den Maade, at Læren derom fremsættes i Forbindelse med Læren om Embedsmænds Forhold; Holck: Statsforvaltningsret S. 89; Nordisk Retsencyklopædi V S. 1 flg.; 49 flg.; idet hine lige saa vel som disse ifølge foranførte maa betragtes som Statsmagtens om end ganske vist forskjelligartede Organer.

Hvad der i Henhold til foranstaaende gjælder om de kommunale Samfund, finder ligeledes Anvendelse paa de større provinsielle Samfund, som maatte findes selvstændig ordnede indenfor Staten. Selvfølgelig er det nemlig Statsmagtens Opgave lige saa vel at ordne og styre den enkelte Landsdels som det enkelte Distrikts fælles Anliggender, og for saa vidt den da i en større eller mindre Grad maatte gjennemføre Selvstyrets Princip ogsaa i Henseende til Landsdelenes Administration, er Selvstyre ogsaa paa dette Punkt kun en ejendommelig Form for Statens Styrelsesmaade, eller et Statsstyre i videre Forstand. Reglerne, hvorefter dette er ordnet, blive da ligeledes at indbefatte under Statsretten i den vide Bemærkelse af dette Udtryk, som den systematiske Fremstilling ifølge det tidligere bemærkede bør lægge til Grund. Derfor ville de ejendommelige Regler angaaende Islands saa vel som de vestindiske Koloniers og Færøernes særlige Anliggenders Styrelse ifølge Forfatningslov Nr 1 5 Jan. 1874; Nr 20, 3 Oktbr 1903 m. fl.; jfr Lov Nr 1, 2 Jan. 1871 § 1; Koloniallov Nr 124, 10 Apr 1906 og Love om Færøernes Lagting 15 Apr 1854 og Nr 77, 3 Apr 1906 være at indbefatte

under den danske Statsret. Dette Udtryk bliver følgelig i nærværende Fremstilling at forstaa i den omfattende Bemærkelse, hvorefter dertil henregnes hele Danmarks offentlige Ret, blot med Undtagelse af Processen og Strafferetten.

§ 3. Den danske Statsforfatningsrets Begreb.

Ved Fremstillingen af den danske Statsret som af Statsretten overhovedet plejer man dernæst at gjøre en Adskillelse mellem to Bestanddele af samme, henholdsvis Statsforfatnings- og Statsforvaltningsretten; J. E. Larsen: Saml. Skr. I 3 S. 1; C. G. Holck: Statsforfatningsret I S. 2; Statsforvaltningsret S. 1. Spørgsmaalet bliver da, hvorledes man skal skjelne mellem dem og bestemme Begrebet om enhver af disse Bestanddele.

Statsforfatningsretten kan foreløbig bestemmes som den Bestanddel af Statsretten, hvis Opgave er at fremstille Statens Forfatning (Konstitution); men ved denne Bestemmelse kan man ikke blive staaende, idet Spørgsmaalet derefter kun bliver: hvad forstaas da ved Statens Forfatning?

Til Belysning af dette Udtryks Betydning turde det være hensigtsmæssigt først at kaste et Blik paa Modsætningen dertil, Statsforvaltningsretten. Dette er den Bestanddel af Statsretten, hvis Opgave er at fremstille Statsmagtens Forgrening gjennem en Række over- og underordnede Organer og den derigjennem udfoldede Virksomhed for Statsformaalets Gjennemførelse i mangfoldige forskjelligartede Samfundsforhold paa hvert enkelt Sted over hele Statens Omraade. Ved Brugen af Udtrykket Forfatning bortses derimod ganske fra denne Statsmyndighedens Udfoldelse i territorial og saglig Retning; der tænkes derimod ved samme kun paa de almindelige omfattende Grundregler, der bestemme Folkesamfundenes Ordning som handledygtige Samfund til Virksomhed for deres almindelige Formaal. Indbegrebet af de herhen hørende Regler betegnes ved Udtrykket Statsforfatning, dette Udtryk taget i materiel Forstand, og Kjærnen i samme danne da overalt Reglerne om Regeringsformen; jfr Grl. 28 Juli 1866 § 1; eller de øverste Statsmyndigheders Ordning.

Ved Brugen af Ordet Forfatning i den nævnte vide Betydning er da ingenlunde sigtet til nogen enkelt bestemt Art af Regeringsform; man kan tværtimod med samme Føje tale om en absolutistisk som om en konstitutionel Forfatning; som Følge af de sidstnævnte Forfatningers almindelige Indførelse i nyere Tider vil det imidlertid findes, at i den moderne Sprogbrug ved Udtrykket Forfatning, særlig er tænkt

paa en konstitutionel Forfatning; jfr Pl. 28 Jan 1848; Valgl. 6 Juli 1848 Forord samh. m. Grl. 5 Juni 1849 Forord; jfr ogsaa Grl. § 75; og denne snævrere Bemærkelse af Ordet Forfatning eller Konstitution gjenfindes ogsaa i Udtrykket konstitutionelt Monarki ɔ: et saadant, i hvilket der ved Siden af Monarken findes en Folkerepræsentation. Den nævnte ejendommelige Forstaaelse af Ordet er imidlertid fra et systematisk Synspunkt uden videre Interesse.

I de allerfleste Stater ville nu de Regler, der efter det ovenanførte henhøre til Forfatningen i Ordets videste Forstand, med større eller mindre Fuldstændighed samt ganske vist ogsaa med større eller mindre Indblanding af Forfatningen uvedkommende Bestemmelser findes samlede i enkelte Love, som saa af Hensyn til deres Indhold havde faaet Navn af Forfatningslove eller Forfatninger; jfr Kong Fr. VII Meddelelse til Rigsforsamlingen om, at han havde vedtaget og underskrevet Grl. 5 Juni 1849, hvori denne benævnes en »Forfatningslov« (»Fædrelandet« 6 Juni 1849); Fdg 26 Juli 1854 om det danske Monarkis Forfatning for dets Fællesanliggender; Forfatningslov 2 Oktbr 1855 for det danske Monarkis Fællesanliggender; og da de i samme indeholdte Forskrifter ifølge deres tidligere fremhævede Beskaffenhed og Øjemed i Almindelighed ville være af særlig Betydning for hele Statens Tilværelsesmaade, ville de paagjældende Love i alt Fald som oftest ogsaa indeholde særlige Forskrifter, hvorved Muligheden af deres fremfor af andre Loves Forandring og Ophævelse i en særlig Grad vanskeliggjøres; jfr Forfatningslov 2 Oktbr 1855 § 57. Forfatningsloven faar da yderligere Karakteren af, hvad man i Almindelighed kalder en Grundlov; Kg. Lov 14 Novbr 1665 Art. 3; Grl. 5 Juni 1849 Overskr. og § 100; Grl. 28 Juli 1866 Overskr. og § 95. Som Følge heraf have nogle Lovkyndige i Modsætning til den forommeldte materielle Bemærkelse villet tage Ordet Forfatning i en udelukkende formel Forstand, saaledes at derunder ikke skulde falde Indbegrebet af samtlige de i materiel Forstand til Forfatningen henhørende, men kun de i formel Henseende grundlovbestemte Normer; jfr de hos Holck: Statsforfatningsret I S. 2 anførte Forfattere. Men denne Forstaaelse af Ordet er uhjemlet, idet man, som ovenfor fremhævet, finder Forfatningslove, der ikke ere Grundlove; f. Ex. Fdn. 26 Juli 1854; og taler om Landets Forfatning selv i Lande som England, i hvilke de herhen hørende Regler aldeles ikke ere samlede i enkelte Love. Det maa følgelig vel fastholdes, at Ordet Forfatning utvivlsomt ogsaa kan tages i den forommeldte materielle Forstand, og at denne dernæst nødvendigvis maa lægges til Grund ved den systematiske Fremstilling af Statsforfatningsretten, da en modsat Fremgangsmaade uundgaaelig vilde føre til en Splittelse af sammenhængende Materier. Det turde saaledes være indlysende, at om end

en Bestemmelse af saadant Indhold som den i Grl.s § 19 angaaende Tiden for Rigsdagens Sammenkaldelse og Varigheden af dens Samvær uden Kongens Samtykke kan forandres ved simpel Lov, vil den dog nødvendigvis være at fremstille i Forbindelse med alle de øvrige Rigsdagens Væren og Virken ordnende Normer. Ligeledes bliver Forskriften i Grl.s § 50 at omhandle i Forbindelse med de øvrige Bestemmelser angaaende Statshusholdningens Førelse; jfr Grl. §§ 47—49; skjønt den kan forandres ved simpel Lov. Endvidere er det indlysende, at de mere specielle Bestemmelser angaaende et vist statsretligt Forhold, som Grundloven har henvist eller overladt til Afgjørelse ved den almindelige Lovgivning, blive at omhandle i Forbindelse med de Emnet vedrørende Bestemmelser, som Grundloven selv indeholder. Saaledes maa f. Ex. Indholdet af Lov Nr 25, 11 Febr 1871 fremstilles i Sammenhæng med Grl.s § 8; Valglov Nr 16, 7 Febr 1901 i Sammenhæng med Grl.s §§ 30—40. Naar Grundloven dernæst som f. Ex. ved Brugen af Udtrykket »uberygtet« i dens § 30 opstiller et almindeligt Begreb, hvis nærmere Afgrænsning den ikke indlader sig paa, men henviser til den almindelige Lovgivning, er det ligeledes en Selvfølge, at den Bestemmelse, den almindelige Lovgivning har givet af det anførte Ord »uberygtet« i Valgl. Nr 76, 7 Febr 1901 § 2; jfr Lov 3 Apr 1868 og Lov Nr 49, 13 Apr 1894 samt Lov Nr 129, 1 Apr 1905 § 21 maa medtages der, hvor selve Begrebet omhandles. Endelig kan det hændes, at Grundloven kun indeholder enkelte spredte Bestemmelser vedrørende en vis mere omfattende Materie; dette er saaledes f. Ex. Tilfældet i Henseende til Indfødsretten, om hvis Erhvervelse og retlige Betydning den lejlighedsvis giver nogle langt fra udtømmende Bestemmelser i §§ 17 og 51, men lige fuldt er det vel indlysende, at hele den paagjældende Materie om Indfødsretten nødvendigvis maa fremstilles i Sammenhæng.

Ved de anførte Exempler turde være tilstrækkelig godtgjort, at det vel i andre Retninger kan have Betydning, om en vis materiel Forfatningsnorm tillige i formel Henseende er en Grundlovsforskrift eller ikke, men at denne sidste Egenskab dog ikke kan være bestemmende i Henseende til Spørgsmaalet, om den bliver at medtage eller udelade i den systematiske Fremstilling af Statsforfatningsretten. I saa Henseende vil derimod Forskriftens eget indre Indhold være afgjørende.

§ 4. Den danske Statsforfatningsrets System.

Gjennemgaar man forskjellige foreliggende Fremstillinger af enkelte Landes Forfatningsret, vil det findes, at man endnu ikke i denne Gren af Retsvidenskaben er naaet til et saadant ensartet og fast System,

som Tilfældet er i andre Dele af Retssystemet. Tværtimod hersker der ikke ringe Afvigelse i Henseende til den Orden og Sammenhæng, hvori de forskjellige Forfattere fremstille Forfatningsrettens enkelte Bestanddele. I. E. Larsen: Sml. Skr. I 3 S. 1 fremhæver, at Forfatningsretten omhandler: Statsterritoriet, den egentlige Regeringsform og Statsborgernes forfatningsmæssige Rettigheder, uden at disse forskjellige Æmners Forhold til Begrebet Forfatning og til hinanden indbyrdes er nærmere paavist. I Overensstemmelse med I. E. Larsen giver Holck i sin Statsforfatningsret først en historisk Oversigt over de danske Forfatningsforholds Udvikling og behandler derefter den nugjældende danske Statsforfatningsret, saaledes at han først i en Indledning dvæler ved Forfatningsrettens Kilder, hvoriblandt navnlig Grundloven, saa vel som ved dens Literatur, og derefter i syv Afdelinger behandler henholdsvis I) Territoriet, II) Kongens retlige Forhold, III) Medlemmer af det kongelige Hus, IV) Rigsdagen, V) den dømmende Magt, VI) Statens Forhold til Kirke og Religion, VII) det statsborgerlige Forhold. Vi kunne ikke uden videre slutte os til noget af de forskjellige Systemer; men under de foreliggende Afvigelser bliver Opgaven nødvendigvis først at undersøge, hvilket det fornuftige System for Statsforfatningsrettens Fremstilling er. Selvfølgelig maa Spørgsmaalet om den rette systematiske Ordning her som overalt besvares ved Henblik paa selve det Stof, som skal være Gjenstand for Fremstilling. Det, der fremtræder som det væsentlige ved hint, bør ogsaa danne Midtpunktet i denne, til hvilket alle Fremstillingens enkelte Bestanddele blive at stille i Forhold. Midtpunktet for Statsforfatningsretten er nu givet ved selve Statens Begreb, for saa vidt som derved forstaas det som en M a g t til Samfundsformaalenes Realisation indenfor dets Myndighedsomraade ordnede Folk. Det væsentlige i Statsbegrebet er saaledes Begrebet: Statsmagt, og til dette centrale Begreb bliver altsaa hvert enkelt Emne, der behandles i Statsforfatningsretten, at stille i Forhold. Men hvorledes staar nu f. Ex. Territoriet i Forhold til Statsmagten? Aabenbart fra først af paa den Maade, at Territoriet danner en nødvendig Forudsætning for Statsmagtens Væren og Virken.

Det samme gjælder om Folket eller om de til Territoriet knyttede Personer, der ere Medlemmer af Statssamfundet, eller Statsborgere. Ogsaa disse danne en af Statsmagtens nødvendige Forudsætninger, og det statsborgerlige Forhold bliver følgelig ogsaa at behandle i Læren om Statens Forudsætninger.

I Forbindelse med Læren om det statsborgerlige Forhold bliver at fremstille de af samme udspringende retlige Virkninger, Rettigheder saavel som Pligter. Af de første findes et helt Indbegreb opført i Holcks Statsforfatningsret II §§ 159—168. I den systematiske Ordnings Inter-

esse maa vi imidlertid allerede paa dette Punkt fremhæve, at Tillæget statsborgerlig langt fra er rigtigt for de fleste af de paagældende Rettigheders Vedkommende. Derfor kunne vi paaberaabe os Forfatterens eget Vidnesbyrd, idet han selv; II S. 325; gjør opmærksom paa, at der blandt samtlige de Rettigheder, der pleje at benævnes som statsborgerlige, formentlig kun er én, der ubetinget tilkommer Statsborgerne og kun disse, nemlig Retten til at forblive i deres Forhold som Statsborgere; de øvrige tilkomme derimod enten ikke alle Statsborgere; eller ogsaa andre end disse. Men maa det saaledes erkjendes, at den paagjældende Sprogbrug i sit Væsen ikke er korrekt, og at den dernæst heller ikke har nogen positiv Hjemmel i Grundloven, saa vil der formentlig i det højeste kunne være Anledning til i forbigaaende at gjøre opmærksom paa, at den er til, men den vil paa ingen Maade fortjene at lægges til Grund for Fremstillingens Ordning. Tværtimod bliver fra et rigtigt systematisk Synspunkt den Samling af væsentlig uensartede Rettigheder, som er indbefattet under den ovenanførte Benævnelse, at opløse, og de enkelte Rettigheder blive at fremstille paa forskjellige Steder i Systemet. Nogle, som f. Ex. Valgretten til Rigsdagen, blive at behandle i Afsnittet om Statsmagtens Indehaver, specielt i Læren om Rigsdagen; og andre, som f. Ex. de Rettigheder, der omhandles i Grl. §§ 86—88, ville finde Plads i et senere Afsnit, omhandlende Statsmagtens Grænser.

Staten er dog endnu ikke dannet, fordi der existerer et paa et vist Territorium bosat Folk; ifølge dens Begreb udkræves der til dette Øjemed nødvendigvis yderligere, at Folket er blevet ordnet til et handledygtigt Samfund, eller med andre Ord, at det har faaet en Forfatning; denne, ved hvilken Statsmagten først skabes, hører da endelig endnu med til Statens nødvendige Forudsætninger. Ere de paagjældende Forfatningsbestemmelser imidlertid kun indeholdte i en enkelt almindelig Lov eller i en Flerhed af almindelige Love, give de derom gjældende Regler ikke Anledning til særlige Bemærkninger, idet de ville være de samme for Forfatningslove som for Love i Almindelighed. Fremstillingen vil derfor under den nævnte Forudsætning paa dette Punkt i det væsentlige være indskrænket til en historisk Angivelse og eventuel Opregning samt Henvisning til de om Love i Almindelighed gjældende Regler. Anderledes stiller Forholdet sig derimod, naar den Akt, hvorved Statens Regeringsform i dens Helhed fra først af er bleven ordnet eller i Tidens Løb omordnet, fremtræder med en fra de almindelige Love afvigende Karakter som en Grundlov, saaledes som Tilfældet netop er hos os; jfr Grl. 28 Juli 1866 Overskriften og § 95. Paa en saadan Lov finder nemlig et System af ejendommelige Regler Anvendelse, og i dansk Statsforfatningsret maa vi derfor som den tredje Forudsætning for Statsmagtens Tilværelse nævne ikke blot Forfatningen, men særlig

Grundloven. Fremstillingen deraf vil da begynde med en Fremstilling af den historiske Udvikling, hvoraf den gjældende Grundlov er fremgaaet, og Oversigten over den danske Forfatnings Historie; jfr Holck: Statsforfatningsret, I, S. 3 ff.; finder saaledes sin rette Plads netop paa dette Sted. Et yderligere Forsvar for denne Ordning behøves næppe; thi det turde vel i og for sig være indlysende, at ligesom f. Ex. de Forandringer, Landets Territorium er undergaaet, blive at fremstille under Læren om Territoriet, saaledes ville ogsaa de Omdannelser, Landets Grundlov er undergaaet, være at fremstille under Læren om denne.

Statsforfatningsrettens første Afsnit vil herefter altsaa komme til at omhandle Læren om Statsmagtens Forudsætninger, som ere: I. Territoriet; II. Folket; III. Grundloven.

Er nu paa Grundlag af de nævnte Forudsætninger en Stat dannet, bliver imidlertid det næste Spørgsmaal dette, hvilke ere Statsmagtens grundlovmæssige Indehavere eller Udøvere, og hvilke ere de Hovedretninger, i hvilke deres Virksomhed udfoldes. Grl.s § 2 besvarer begge Spørgsmaal, idet den som Statsmagtens Indehavere eller Udøvere nævner 1) Kongen, 2) Rigsdagen, 3) Domstolene; og som Statsmagtens vigtigste Ytringsformer den 1) lovgivende, 2) udøvende og 3) dømmende Myndighed. Hvad der er at bemærke om Domstolenes forfatningsmæssige Stilling, staar imidlertid i en saa væsentlig Sammenhæng med deres ejendommelige Virksomhed, at det vil være naturligt at henføre det til Fremstillingen af selve Domstolenes forfatningsmæssige Opgave; og i Statsforfatningsrettens anden Afdeling nøjes vi derfor med at omhandle de politiske Statsmyndigheder: 1) Kongen og 2) Rigsdagen.

Naar man hos adskillige tyske Statsretslærere finder en fra den her opstillede afvigende Ordning af Fremstillingen, idet de ikke tildele den folkevalgte Forsamling den ovennævnte Plads ved Siden af Kongen, hvilken den som suveræn Medindehaver af den politiske Statsmagt; jfr Grl. § 2; dog fornuftigvis bør indtage, da skyldes dette en fejlagtig Opfattelse af en slig Forsamlings Væsen og Opgave, idet de betragte den som en Repræsentation for Statsborgerne, der skal værne disses Rettigheder over for Statsmagten, ikke som en Bestanddel af denne selv; jfr f. Ex. R. v. Mohl: Staatsrecht des Königreichs Würtemberg. I Kap. III: om Statsborgernes Rettigheder; Afdeling III: om de statsborgerlige Rettigheders Forsvar gjennem Stænderforsamlingen.

Den tredje Afdeling omhandler først Statsmagtens forannævnte Hovedfunktioner, den lovgivende, udøvende og dømmende, Omraadet for hver af dem og det indbyrdes Forhold mellem dem særlig i Henseende til paakommende Grænsetvistigheders Afgørelse. Men derefter rejser sig endnu et betydningsfuldt Spørgsmaal, som Statsforfatnings-

retten vil have at besvare: hvilken er Udstrækningen af Statsmagtens Beføjelser? Er den, som man i Almindelighed udtrykker det, omnipotent, eller gives der retlige Grænser for dens Myndighed? Saadanne vil der ifølge Forholdets Natur kun kunne være Tale om at opstille i selve den Grundlov, hvorved Statsmagten er bleven dannet. Saa vidt den ikke hjemler nogen Indskrænkning, maa Statsmagten virkelig siges at være retlig omnipotent. Det ovennævnte Spørgsmaal kan følgelig nærmere bestemmes derhen: Gives der grundlovbestemte Grænser for Statsmagtens Myndighed? Ved Spørgsmaalets Besvarelse bortse vi aldeles fra saadanne Bestemmelser i Grundloven, som udtale, at en eller anden politisk Reform skal gjennemføres, f. Ex. i Grl. §§ 71, 74 m. fl., idet slige Bestemmelser i Virkeligheden kun ere politiske Programmer, som den grundlovgivende Myndighed har opstillet, ikke egentlige Retsnormer. Ved Siden deraf findes der imidlertid ogsaa Bestemmelser; jfr især Grl. Kap. VII og VIII; som bære et andet Præg, idet den grundlovgivende Myndighed ved dem har villet sikre dels visse Samfund, dels Individerne, som ere underkastede Statsmagten, Nydelsen af visse Retsgoder, saaledes at de enten aldeles ikke eller dog kun under visse Betingelser skulle kunne indskrænkes eller berøves dem af denne. Disse Forskrifter, som saaledes danne virkelige, retlige Indskrænkninger i Statsmagtens Myndighedsomraade, ville da blive at fremstille i Statsforfatningsrettens sidste Afsnit under Overskrift: Statsmagtens Grænser; og disse Grænser ville da vise sig at foreligge dels I) i Henseende til religiøse Forhold som Følge af de Rettigheder, der grundlovmæssig ere tillagte a) religiøse Samfund og b) Trosbekjendere; dels II) i Henseende til politiske Forhold, som Følge af de individuelle, sociale og politiske Rettigheder, der ere tillagte de Statsmagten undergivne Individer og Samfund.

Maaske man mod den ovennævnte Overskrift til det heromhandlede Afsnit vil rejse den Indvending, at det dog formentlig vilde være mere naturligt at lægge Vægten paa selve de vedkommende Rettigheder, som udgjøre den til Grund liggende causa, fremfor paa Indskrænkningen i Statsmagtens Handlefrihed, som kun er en simpel Konsekvens af hine, og at man derfor i Stedet for at tale om Statsmagtens Grænser fremdeles burde fastholde det overleverede Udtryk »statsborgerlige Rettigheder«. Herimod have vi imidlertid alt ovenfor S. 15 gjort gjældende, at Udtrykket »statsborgerlig« i hvert Fald ikke er korrekt; og lige saa lidt vilde Betegnelsen »undersaatlige« Rettigheder være nøjagtig, idet der findes herhenhørende Bestemmelser i Grundloven, f. Ex. i dens § 82, som endog maa komme dem til Gode, der aldeles ikke kunne henregnes til Statens Undersaatter end ikke i dette Ords videste Betydning, idet de hverken bo eller opholde sig, men kun eje Gods her

i Riget; C. G. Holck: Statsforfatningsret II, S. 317; jfr ogsaa Bem. ang. Best. i Grl.s § 79 sammesteds, S. 285—86. Det turde saaledes allerede, naar man i den paagjældende Overskrift vil tale om Rettigheder, være forbunden med Vanskelighed at betegne Subjektet for samme paa en Maade, der ikke led af Unøjagtighed, hvorimod en saadan ikke hæfter ved Udtrykket: Statsmagtens Grænser. Men selv ganske bortset fra denne Omstændighed kan Rigtigheden af den ovennævnte Indvending ikke erkjendes. Det er nemlig alt tidligere fremhævet, at hvert enkelt Emne, som behandles her i Statsretten, bliver at stille i Forhold til det centrale Begreb: Statsmagten, og til den træde nu de heromhandlede Bestemmelser netop og kun i Forhold gjennem den Indskrænkning i Handlefriheden, som derved paalægges samme; selv om de direkte maatte gaa ud paa at tillægge de Statsmagten undergivne en vis Rettighed, vil denne derfor dog kun være at behandle som Præmis for den Konklusion, det gjælder om at fremstille og belyse: Statsmagtens Begrænsning ifølge samme. For Rigtigheden af denne Betragtning kan ogsaa paaberaabes Affattelsen f. Ex. af Grl.s § 86, hvor det ganske vist først hedder: »Enhver er berettiget til ved Trykken at offentliggjøre sine Tanker«, men derefter tilføjes: »Censur og andre forebyggende Forholdsregler kunne ingen Sinde paa ny indføres«; jfr ligeledes §§ 80, 81, 82. Vi skjønne derfor ikke rettere, end at det Synspunkt for Behandlingen, som den valgte Overskrift antyder, er i alle Maader korrekt.

Ved foranstaaende have vi forsøgt at opstille og begrunde det formentlig rigtige System for Statsforfatningsrettens Fremstilling i sine Hovedtræk. Den speciellere Fordeling af Stoffet inden for de enkelte Afsnit skulle vi derimod ikke gaa nærmere ind paa her, men henvise desangaaende til det følgende.

§ 5. Den danske Statsforfatningsrets Kilder og Litteratur

Hovedretskilden paa Statsforfatningsrettens som paa andre Rettens Omraader er Indbegrebet af de fra Statsmagten udgaaede Retsregler, der undertiden i Kraft af Sætningen: denominatio fit a potiori indbefattes under Udtrykket Loven; jfr Lov 25 Juni 1870 (Lovsamlingen S. 223) om Udgivelse af en Lovtidende, hvori ogsaa kongelige og ministerielle Anordninger optages. Isærdeleshed var Brugen af denne Fællesbenævnelse forklarlig under Enevælden, da Kongen ifølge Kongeloven 14 Novbr 1665, Art 3, var Indehaver baade af den lovgivende og af den udøvende Magt; jfr D. L. 1—1—2; 4: Kongens Lov; den Lov, som Kongen giver; men selv i den Periode finde vi dog sondret imellem

Love og Forordninger; jfr Kongeloven 14 Novbr 1665, Art. 3; D. L. 1—1—1; 5; uden at der imidlertid kan skjelnes imellem dem efter formelle Kriterier. I Virkeligheden indskrænkedes Benævnelsen Lov til Kongeloven og Danske Lov, medens de efterfølgende Retsforskrifter emanerede under en Mangfoldighed af andre Benævnelser; V. Bentzon: Retskilder, S. 4 flg.

Af de under Enevælden emanerede forfatningsretlige Forskrifter gjælde endnu Kongelovens Art. 21 og 25; jfr Grl. 5 Juni 1849 Efterskriften; Indfødsretten 15 Jan. 1776 er derimod bortfalden ved Lov Nr 47, 19 Marts 1898; jfr Nr. 47, 23 Marts 1908; Bekj. Nr 59, s. D.; og som tilbageværende Forskrifter af forfatningsretlig Interesse fra Enevældens Tid kunne i øvrigt endnu kun nævnes forskjellige kirkelige Forskrifter; III, S. 305; 319.

I Forbindelse med de sidstnævnte kan derhos erindres, at den fra Kristendommens Indførelse hidrørende Sogneinddeling vedblivende har ikke blot kommunal; jfr Lov 6 Juli 1867, § 1; men ogsaa statsretlig Betydning; jfr Grl.s § 37.

I Tiden efter Indførelsen af den konstitutionelle Forfatning ved Grl. 5 Juni 1849; jfr Grundlovsindskrænkningen 29 Avg. 1855; Forfatningslove for Monarkiets Fællesanliggender 26 Juli 1854 og 2 Oktbr 1855; samt Grl. 18 Novbr 1863 og Danmarks Riges gjennemsete Grl. 5 Juni 1849 af 28 Juli 1866; maa derimod drages formelle Sondringer mellem de fra Statsmagten udgaaende Retsforskrifter, eftersom de udgaa fra den lovgivende eller den udøvende Magt.

Indenfor de fra den lovgivende Magt udgaaende Forskrifter eller Love i videre Forstand maa igjen sondres imellem

I) Grundloven. Den eneste nugjældende Grundlov er den foran anførte Danmarks Riges gjennemsete Grl. 5 Juni 1849, udstedt 28 Juli 1866. En Bestanddel af den udgjør ifølge dens § 1 Tronfølgelov 31 Juli 1853, Art. I og II.

Som omtalt ovenfor S. 14 danner en saadan Grundlov ifølge sit Indhold, der bærer og bestemmer Statsmagtens Væren og Virken, en given Forudsætning for Statens hele Tilværelse og Ordning og vil derfor blive omhandlet nedenfor ved Fremstillingen af Statens Forudsætninger. Der vil da tillige blive omhandlet de ejendommelige Regler, der gjælde om Grundlovsbestemmelser som saadanne; jfr Grl.s § 95; hvorimod de for Grundloven og andre Love fælles Regler ville blive omhandlede i Læren om disse.

II) Love. Disse kunne ifølge den gjældende Grundlov være af dobbelt Art.

a) Love, udstedte af Kongen og Rigsdagen i Forening. De om disse gjældende grundlovmæssige Regler; jfr Grl.s §§ 2, 13, 16, 23, 24,

44, 52, 53. 61; ville blive fremstillede paa vedkommende Steder i det følgende under Afsnittene om Kongen; jfr II, S. 205; Rigsdagen; jfr II, S. 327; og Domstolene; jfr III, S. 291.

Af endnu gjældende Love vedrørende Forfatningsforholdene, udkomne under Grl. 5 Juni 1849, mærkes Lov om Pressens Brug 3 Jan. 1851; Pensionslov for Kongerigets Embedsmænd 5 Jan. 1851; Lov 3 Marts 1852 om Rigsretten; jfr Grl.s 2den midlertidige Bestemmelse; Lov om Politivæsenet i Kjøbenhavn 11 Febr 1863; jfr Lov Nr 21, 4 Febr 1871; Lov om Lagtinget paa Færøerne 15 Apr 1854 og Nr 77, 3 Apr 1906; jfr Grl.s § 34. Under Forfatningslov 2 Oktbr 1855 udkom Pensionslov 24 Febr 1858 for Monarkiets Embedsmænd. Under den gjældende Grundlov er udstedt Lov om Islands forfatningsmæssige Stilling i Riget; Nr 1; 2 Jan. 1871; jfr S. 2. I Henhold til Grl.s § 8 er udstedt Lov Nr 25, 11 Febr 1871, og i Henhold til Grl.s § 10 forskjellige Apanage Love; II, S. 61; i Henseende til Grl.s §§ 32, 33, 40, 5te midl. Best. mærkes Valglove Nr 16, 7 Febr 1901; med Hensyn til Grl.s § 30 erindres Lov 3 Apr 1868 og Lov Nr 49, 13 Apr 1894 samt Lov Nr 129, 1 Apr 1905, § 21; med Hensyn til Grl.s § 51, Love Nr 34, 25 Marts 1871 og Bekj. Nr 59, 23 Marts 1908; med Hensyn til Grl.s § 30 b og 84; Love Nr 67 og 69, 9 Apr 1891 m. fl., II, S. 256. Endelig erindres ogsaa paa dette Sted Lov om Tilsyn med fremmede og rejsende Nr 52, 15 Maj 1875.

Paa Finanslovgivningens Omraade; jfr Grl. 5 Juni 1849, Art. 52; Grundlovens Art. 48, 49; mærkes dernæst foruden de ordinære aarlige Finanslove de midlertidige Bevillingslove eller midlertidige Finanslove, der toge deres Begyndelse ved Lov 26 Marts 1850, og ere fortsatte under den gjældende Grundlov; jfr III, S. 52; som en Nødhjælp, til hvilken den finanslovgivende Myndighed tyer, hvor de nødvendige Forudsætninger for en regelmæssig Finanslovs Tilvejebringelse ere brustne.

b) Foreløbige Love; jfr Grl. 5 Juni 1849, § 30; Grundlovens Art. 25; II, S. 16. Disse Love kunne ogsaa angaa Forfatningsforhold; jfr Foreløbige Love 10 Avg. 1868; 20 Juli 1869; Nr 64, 5 Maj 1885; Nr 100, 13 Avg. 1886; men ville dog under normale Forhold kun have en mere forbigaaende Betydning. Angaaende de mange Tvistemaal, som de frembyde, navnlig med Hensyn til deres Gjenstand og Forelæggelse for Rigsdagen, henvises til II, S. 160 flg.; III, S. 39.

III) Anordninger. Disse kunne ikke blot udgaa fra den udøvende Magts Indehaver, jfr Grl.s § 2; og dens enkelte Organer, f. Ex. Ministrene; jfr Lov 25 Juni 1870, §§ 2 og 3; men efter Omstændighederne ogsaa fra Kongen og Rigsdagen i Forening; de adskille sig imidlertid selv i dette Tilfælde fra Lovene derved, at Forslag til samme ikke i Rigsdagen

undergives den for Lovforslag foreskrevne Behandlingsmaade; jfr Grl.s §§ 52 og 53; se derimod § 61. Som Exempel paa en Anordning, vedrørende Forfatningsforhold, der skal udgaa fra Kongen og Rigsdagen i Forening, kan mærkes den, der udstedes i Henhold til Lov Nr 25, 11 Febr 1871 § 2. Derimod ville de af Kongen alene udstedte Anordninger ordentligvis være uden videre Betydning som Kilde for Forfatningsretten. Bortset nemlig fra dem, ved hvilke de med fremmede Stater afsluttede Traktater bekjendtgjøres til Efterlevelse, til hvilke vi nedenfor skulle komme tilbage, ville de kgl. Anordninger, for saa vidt de angaa Forfatnings-Anliggender, i Reglen indskrænke sig til specielle Bud og Befalinger f. Ex. i Henhold til Grl.s §§ 19—22; Lov Nr 25,11 Febr 1871, § 1 m· fl.; jfr Kdg. Nr 111, 20 Oktbr og Nr 122, 26 Novbr 1875; Kdg. Nr 141, 8 Septbr 1871; Nr 96, 21 Juli 1874 m. fl.; og det samme gjælder i endnu højere Grad om de ministerielle; jfr Bekj. Nr 109, 14 Avg. 1873 m. fl.; eller af stedlige Myndigheder udstedte; jfr Bekj. 4 Maj 1872; 2 Novbr 1873 m. fl.

Med Hensyn til de vestindiske Øer mærkes særlig de Anordninger, der udstedes i Henhold til Koloniallov Nr 124, 6 Apr 1906 § 1, 3, 4, 12; med Hensyn til Islands særlige Anliggender Anordninger udstedte i Henhold til Forfatningslov Nr 1, 5 Jan. 1874, §§ 1 og 2; jfr Nr 20; 3 Oktbr 1903 m. fl.

De grundlovmæssige Regler vedrørende Anordningerne i Almindelighed; jfr Grl.s §§ 72, 73; Lov om Udgivelse af en Lov- og Ministerialtidende 25 Juni 1870, §§ 1 og 2; og de alene eller tillige fra Kongen udgaaende i Særdeleshed; jfr Grl.s §§ 2, 13, 15, 16; ville blive fremstillede i det følgende henholdsvis under Læren om den udøvende Magt og om Domstolene; II, S. 112 flg, 196 flg.

Som en tredje Art af retsanordnende Viljeserklæringer, der have særlig Betydning for Forfatningsretten, kunne dernæst mærkes:

IV) Rigsdagsbeslutninger, som igjen kunne være af forskjellig Art. Enten kunne de være Beslutninger vedrørende den paagjældende Forsamlings egne indre Anliggender, navnlig dens Forretningsgang og Ordenens Opretholdelse. Saadanne Beslutninger, der ifølge deres Beskaffenhed falde ind under det almindeligere Begreb: kollegiale Vedtægter, kunne tages baade af den forenede Rigsdag og af hvert af Tingene for sig; jfr Grl.s §§ 65 og 67; Forretningsordn. for Landstinget af 1 Apr 1895; for Folketinget 2 Maj 1867 med Tillæg; ligesom Tingene ogsaa kunne træffe visse Aftaler indbyrdes og med Regeringen; jfr Rigsdagsbeslutn. 2 Apr 1894; III, S. 42. Nærmest i Lighed med disse Vedtægter blive dernæst at stille de Instruxer, som af Tingene i Forening kunne gives de af dem udnævnte Revisorer; jfr Instr. 20 og 25 Maj 1867; III, S. 98; eller af det enkelte Ting meddeles en af det i Hen-

hold til Grl.s § 46 nedsat Kommission; Rigsdagst. 1870—71, Till. C., S. 773, jfr S. 371; men desforuden maa vel fastholdes, at Rigsdagsbeslutninger ogsaa kunne være af Betydning i Henseende til Ordningen af almindelige Statsanliggender. Ikke blot udkræves nemlig Rigsdagens Samtykke til Grundloves og Loves Givelse samt i adskillige Tilfælde som f. Ex. ifølge Grl.s §§ 4, 18, Lov Nr 25, 11 Febr 1871 § 1, ogsaa til administrative Ordningers gyldige Foretagelse, men der er yderligere inden for visse Grænser tillagt Rigsdagen alene grundlovsmæssig Beføjelse til selvstændig at fatte Beslutning i Forfatnings-Anliggender. Det gjælder saaledes om den forenede Rigsdag, ifølge Grl.s § 8 og Lov Nr 25, 11 Febr 1871 §§ 1, 2, 4. Derimod er det indlysende, at de specielle Beslutninger, Rigsdagen maatte fatte i Henhold til Grl.s § 50, eller Folketinget i Henhold til Grl.s § 14 som Afgjørelse af et enkelt konkret Retsforhold ere uden Betydning som Kilder for Forfatningsretten.

Som Kilder for Forfatningsretten nævner Holck; I S. 118; endelig endnu:

Traktater. Dem kunne vi imidlertid ikke uden videre medtage; men det Spørgsmaal maa først besvares, om denne Opstilling af Traktater i Statsretskildernes Række i det Hele taget er beføjet, eller om den ikke snarere er en Urigtighed. Traktaterne ere nemlig ifølge deres Natur Retshandler eller retsstiftende Viljeserklæringer, ved hvilke Staternes Retsforhold bestemmes; som saadanne kunne de ganske vist være af overordentlig Betydning for den enkelte Stats Ret. Dette gjælder f. Ex. om Traktater, ved hvilke Statens Grænser bestemmes, territoriale Højhedsrettigheder opgives, statsretlige Servituter paalægges, o. s. v.; se i Henseende til Danmark f. Ex. Fredstraktater 14 Jan. 1814; 30 Oktbr 1864 i Kgj. 16 Novbr s. A., Traktaten om Øresundstoldens Afløsning 14 Marts 1857 m. fl.; jfr den af Udenrigsministeriet besørgede trykte Saml. af Danske Traktater fra 1750 til 1879 i 4 Bind. Men Spørgsmaalet er derimod, om de ogsaa kunne være Retskilder i samme Forstand som Love, Anordn. o. s. v., nemlig retsanordnende Viljeserklæringer, udgaaede fra Statsmagten til dens undergivne. Med Hensyn til visse Traktater er det nu klart, at de under ingen Omstændigheder kunne være saadanne Retskilder. Dette gjælder om dem, ved hvilke den ene Statsmagt kontraherer med den anden om Gjennemførelse eller Opretholdelse af en vis Lovgivnings- eller Regeringsforanstaltning, f. Ex. Udstedelse af en vis Straffebestemmelse, Indførelse af vis Mønt, Maal og Vægt, Udbetaling af Subsidier o. desl. Saadanne Traktater affødc nemlig kun folkeretlige Forpligtelser for den ene Statsmagt overfor den anden, men indeholde ingen Fastsættelser, som kunne eller skulle regulere Forholdene mellem den enkelte Statsmagt og dens undergivne eller disse sidste indbyrdes, hvorfor der heller ikke bliver Spørgsmaal om at

meddele dem Traktaten til »Efterlevelse«, men i det højeste til Efterretning; jfr Bekj. Nr 88, 26 Juni 1873 om Afslutning af Mønt-Konventionen mellem Danmark og Sverrig, der slutter med de Ord: »Hvilket herved bringes til almindelig Kundskab«. For deslige Traktaters vedkommende kan der derfor ikke være Tvivl om, at de ikke ere Statsretskilder, men simpelthen Statsretshandler, ved hvilke Statens Retsforhold i Mellemrigsforhold bestemmes paa samme Maade, som de f. Ex. ved et afsluttet Laan bestemmes i privatretlige Forhold.

Ved Siden af de nævnte Traktater findes der imidlertid andre af en forskjellig Beskaffenhed, idet de angaa den Retsstilling, som den ene Stats Borgere skulle nyde overfor den anden Stat og dens Undersaatter; jfr f. Ex. Bekj. 16 Novbr 1864 Art. XVIII, XIX m. fl. Pat. Nr 25, 18 Marts 1873; Bekj. Nr 110, 15 Avg. 1873 Art. 1, 2 m. fl. Her opstaar det Spørgsmaal, om selve Traktaten i og for sig kan medføre den tilsigtede statsretlige Virkning, i hvilket Tilfælde den selvfølgelig er en Statsretskilde, eller om den som saadan kun afføder en folkeretlig Forpligtelse for den enkelte Statsmagt til at tilvejebringe en vis mellemstatlig Retstilstand, medens selve den statsretlige Tilvejebringelse af denne først sker ved de i Henhold til Traktaten udstedte statsretlige Bestemmelser i Form af Love eller Anordninger, i hvilket Fald de her omhandlede Traktater selvfølgelig lige saa lidt som de første ville være Kilder for Statsretten. Det skjønnes nu ikke rettere, end at dette sidste er Tilfældet. Er den vedtagne Ordning en saadan, som falder ind under Lovgivningsomraadet, kræver dens Gjennemførelse selvfølgelig en Lovgivningsforandring f. Ex. en Forandring i en bestaaende Afgiftslov; jfr Lov Nr 263, 24 Novbr 1893 og Bekj. Nr 157, 10 Avg. 1894; eller Vedtagelse af Straffebestemmelser; Bekj. Nr 42, 30 Apr 1884; Nr 19 og 22, 8 og 12 Febr 1890; jfr Lov Nr 114, 27 Apr 1883; Nr 36, 22 Marts 1890; Bekj. Nr 246, 18 Novbr 1885; Nr 83, 26 Apr 1888; jfr Lov Nr 42, 30 Marts 1885; Nr 54, 15 Febr 1895 m. m.; jfr III S. 169. Og selv hvor dette ikke er Tilfældet, idet Traktatens Bestemmelse enten ikke angaar et Lovgivningsanliggende, eller en Lov selv hjemler Afvigelse fra dens Bestemmelse i Henhold til traktatmæssige Vedtagelser; jfr Lov Nr 54, 25 Marts 1871 § 1 sidste Stykke og § 2; 6 Marts 1869 § 2; vil Traktatens blotte Tilblivelse vel begrunde en Ret f. Ex. for et fremmed Lands Undersaatter til ikke at erlægge mere end et vist Beløb i Told. Men ifølge selve Traktaten er dog denne Ret kun af folkeretlig Natur, og kan i Tilfælde af dens Krænkelse derfor ogsaa kun gjøres gjældende ad diplomatisk Vej. Derimod kan ingen, som kommer ind under en fremmed Stats Myndighedsomraade, under Paaberaabelse af selve Traktaten gjøre en Ret gjældende overfor Statens Myndigheder, f. Ex. Sessionerne og Toldvæsenet, som i deres Gjerning alene have at rette

sig efter de dem meddelte Love og andre Befalinger. Er en Fremmed derved, at han eller hans Gods ere komne ind paa Territoriet, traadt i Underordnelsesforhold til Staten, kommer det statsretlige Synspunkt til Anvendelse, saaledes at han ligesom alle andre Statsmagten Undergivne ikke kan støtte sig paa de Erklæringer, ved hvilke den overfor en anden Magt har forpligtet sig til at behandle dem paa en vis Maade, men kun paa dem, ved hvilke den overfor sine Undergivne selv har erklæret at ville behandle dem efter en vis Norm. Men denne Vilje lægger Statsmagten først for Dagen ved at kundgjøre Traktaten som en Anordning, og det er derfor denne, der er den egentlige Retskilde uden Hensyn til, om en traktatmæssig Forpligtelse har fremkaldt den, eller ikke; jfr den saakaldte Aabenraa Konvention 16 Jan. 1872; Danske Traktater 1863—79 S. 319 og Bekj. Nr 128, 3 Oktbr 1872. Med det anførte stemmer ogsaa den tidligere fulgte Brug, ifølge hvilken Traktater af den her omhandlede Art udtrykkelig kundgjordes til Efterlevelse, til behørig Iagttagelse o. s. v.; jfr Kgj. 16 Novbr 1864; Pat. Nr 25, 18 Marts 1873; Bekj. Nr 110, 15 Avg. s. A.; Pat. Nr 86, 28 Juli 1875; m. fl.

Hvad angaar Rangfølgen mellem de anførte Statsretskilder erindres, at Grundloven selv drager Grænsen for sine Forskrifters Gyldighed; men en tilsvarende Avtonomi tilkommer ikke de andre Retskilder, idet disses Gyldigheds Omraade ogsaa er draget af Grundloven, og Anordningers Omraade yderligere er undergivet Afgjørelse af Lovgivningsvejen.

Hvor de anførte fra Statsmyndigheder udgaaede Retsregler efterlade Lakuner, bliver der da at ty til de subsidiære Retskilder.

Med Hensyn til disse kan først mærkes, at Retssædvanen ikke spiller nogen Rolle paa Statsforfatningsrettens Omraade. For at en Retssædvane kan foreligge udkræves nemlig, at Samfunds Medlemmer regelmæssig og stadig iagttage en vis Handlemaade i deres indbyrdes Handlen i Retsforhold, saaledes at en Samfundsvilje derigjennem kan siges at have lagt sig for Dagen; men ifølge Forholdenes Natur bliver der ikke paa Statsforfatningsrettens Omraade Spørgsmaal om en saadan Optræden og Handlen af Statsborgerne i deres indbyrdes Samlivs Forhold, der kunde være Udtryk for en paa Statsforfatningsforholds Ordning rettet Almenvilje. Derimod er Forudsætningen for en sædvansmæssig Ordning givet i det indbyrdes Forhold mellem samvirkende offentlige Myndigheder, f. Ex. Rigsdagens to Afdelinger eller indenfor en enkelt kollegialt sammensat Myndighed f. Ex. den forenede Rigsdag. Den sædvansmæssige Ordning vil her fremtræde som en stiltiende Vedtægt. Men da de paagjældende Anliggender, navnlig Forretningsgangen mellem Tingene eller Forretningsordenen indenfor de enkelte Ting, i

det væsentlige ville være ordnede ved Grundlovsforskrifter; jfr Grl. §§ 52, 53, 60, 67; og udtrykkelige Vedtægter, navnlig Forretningsordener, vil der kun være levnet Sædvanen et lidet betydende Raaderum; jfr II S. 337; III S. 107.

Derimod bliver der i Mangel af positive Forskrifter at ty til disses Analogi, for saa vidt Betingelserne for dens Anvendelse foreligger; jfr II S. 310; derimod III S. 278; S. 92, og de i dem udtalte Grundsætninger; III S. 286 samt endelig til den almindelige statsretlige Opfattelse: jfr II S. 275 flg.

Endelig maa endnu, hvor Spørgsmaalet er om Retsnormer, ikke glemmes den Sætning, at Nødstilstand udvider den normale Handlefriheds Grændser, eller at, som det i Almindelighed udtrykkes Nød bryder Lov, idet denne Sætning ogsaa finder udstrakt Anvendelse paa Forfatningsrettens Omraade III S. 80, 349.

Et Spørgsmaal bliver det dernæst, hvilken Myndighed det tilkommer at afgjøre, hvilket det rette Indhold af paagjældende Retskilder er.

For saa vidt Talen er om de principale Retskilder, maa fastholdes, at en avtentisk Fortolkning af vedkommende Retsforskrift kan gives af den Myndighed, fra hvilken den er udgaaet, og kun af denne, dog at Forholdet mellem den lovgivende og udøvende Magts Indehavere ifølge Grl.s § 2 medfører, at Anordningerne ogsaa kunne fortolkes avtentisk af den lovgivende Magt. Statsmagtens flerdelte Udøvelse medfører imidlertid, at ogsaa andre Myndigheder end de, der avtentisk kunne fortolke vedkommende Retsforskrifter, maa anvende disse, og Spørgsmaalet bliver da først, om og hvorvidt en Stats Myndigheds Fortolkning af dem ogsaa er bindende for andre? Dette Spørgsmaals Besvarelse ville vi komme tilbage til nedenfor ved Omtalen af Domstolenes Stilling overfor den lovgivende og udøvende Magt; jfr II S. 243; 254, 258, 290, 294, 298 m. fl. III S. 197 flg.; men yderligere kan saa spørges, om og hvorvidt en vis Fortolkning af en Lovregel i Retsanvendelsen kan give denne Fortolkning en bindende Kraft, saaledes at den bliver at følge uden Hensyn til dens Rigtighed, og om en Retssætning, der ikke har nogen Lovhjemmel at støtte sig til, paa tilsvarende Vis kan blive forbindende gjennem Anvendelsen. Herved føres vi ind paa Spørgsmaalet om Retsbrugens Betydning for Retsdannelsen; jfr Bentzon: Retskilder S. 99 flg. Her kan da mærkes, at i Henseende til Betydningen af Domme, afsagte af de almindelige Retter, særlig Højesteret, i statsretlige Spørgsmaal, vil utvivlsomt den almindelige Regel finde Anvendelse, at Domstolen ikke uden afgjørende Grunde fraviger de i tidligere Domme opstillede Sætninger; jfr II S. 167; 174; 191. Med Hensyn til Rigsretten, der er en politisk Domstol, som kan komme til

at fungere under skiftende Forhold, hvor modstridende politiske Anskuelser kunne være herskende, vil man ikke kunne lægge ganske samme Synspunkt til Grund. Her vil man i hvert Fald ikke slaa sig til Ro med et enkelt Præjudikat som afgjørende, men nærmere granske dets Begrundelse. Den i R. R. D. 28 Febr 1856 opstillede Sætning om, at en Ministers Ansvar er betinget af hans Medunderskrift, og at hans Medvirkning ved en underordnet Foranstaltning til en af en anden Minister medunderskrevet Beslutning heller ikke kan paadrage Ansvar, vil derfor næppe blive anerkjendt som rigtig Fortolkning af Grundlovens § 13; jfr II S. 129. Men paa den anden Side erindres, at baade Rigsretsdom 28 Febr 1856 angaaende Ansvaret for at afholde ikke bevilgede Udgifter og Rigsretsdom 4 Oktbr 1877 angaaende Ansvaret for Overskridelse af bevilgede Udgifters Beløb har statueret, at der ikke kunde paalægges vedkommende Minister Ansvar for deslige Udgifter, selv om Afholdelse af dem nægtedes godkjendt af Rigsdagen, naar den under de foreliggende Forhold maatte anses for nødvendig, og heller ikke kunde Undladelse af strax at bringe Sagen ind for Rigsdagen, naar den var samlet, begrunde saadant Ansvar, hvor der forelaa fyldestgjørende Grunde for ikke at gjøre det; Rigsretssag Nr 1 S. 1005—1006; Rigsretssag N. 2 S. 353; jfr III S. 82. En saadan gjentagen Anerkjendelse af en vis Sætning fra Rigsrettens Side vil selvfølgelig have sin Betydning ved Bedømmelsen af andre forekommende Tilfælde.

Hvad de politiske Statsmagter angaar, vil det dernæst findes, at de af dem trufne Afgjørelser i Reglen fastholdes uden Hensyn til deres mere eller mindre tvivlsomme Rigtighed eller ligefremme Urigtighed. Saaledes findes forskjellige Bestemmelser i Lovene, der ikke ere stemmende med Grundlovens Forskrifter; men dog uforandrede ere gaaede over fra den ene Lov til den anden; jfr saaledes Forholdet mellem Grl.s § 40 og Valglov 12 Juli 1867 samt Valglov Nr 16, 7 Febr 1901 § 85; jfr derimod Lov Nr 79, 20 Apr 1908 § 17; II S. 298; endvidere Forholdet mellem Grl.s § 35 og Valglov 12 Juli 1867 samt Valglov Nr 16, 7 Febr 1901 §§ 57 og 63; II S. 286; Forholdet mellem Grl.s § 30 og Valglov 12 Juli 1867 samt Valglov Nr 16, 7 Febr 1901 § 5; II S. 258. Særlig kan derhos mærkes den i absolut Strid med Grl.s § 50 jfr Grl. 5 Juni 1849 § 53 indførte Ordning, hvorefter de til Rigsdagen afholdte Udgifter ikke opføres paa Statsregnskabet; jfr Rigsdagstidende 1872—73 Tillæg C Sp. 33. I Overensstemmelse hermed vil man ogsaa finde den af det enkelte Ting trufne Afgjørelse af et Tvivlsmaal for et enkelt Tilfælde lagt til Grund som gjældende Regel; jfr med Hensyn til Spørgsmaalet om Fortolkningen af Grl.s § 38 II S. 299. At Folketinget har ændret den tidligere fulgte Forstaaelse af Udtrykket »nyt« Medlem i Grl.s § 55 som »nyvalgt« til ikke tidligere valgt Medlem, er en ren Undtagelse, der forklares ved

det Ubehag, som de gjentagende Edsaflæggelser forvoldte Medlemmerne, og som derhos saa let lod sig afskaffe. Reglen er derfor, at den lovgivende Myndighed og dens enkelte Bestanddele fastholde de en Gang trufne Ordninger indenfor de deres egne suveræne Afgjørelse undergivne Anliggender, saa længe ingen praktisk Trang nødvendiggør en Ændring; jfr om Ændringer af de midlertidige Finansloves Indhold II S. 42.

For den udøvende Magts Vedkommende vil man ogsaa finde, at dens Afgjørelser efter Omstændighederne af praktiske Betimelighedshensyn gaa udenfor Grundlovens Ordlyd; jfr II S. 36, 297 og at den saaledes trufne Ordning fastholdes saalænge der ikke gjøres Indsigelse mod den samme, hvor Spørgsmaalet ikke kan bringes for Domstolen; II S. 297; jfr med Hensyn til Forstaaelsen af Grl.s § 79 III S. 290. Det vil herefter ses, at Retsbrugen øver en endogsaa videregaaende Indflydelse paa de politiske end paa de judicielle Myndigheders Handlemaade, og den vil da heller ikke kunne lades ude af Betragtning ved Bedømmelsen af disse Myndigheders Handlemaade. Saaledes vil Rigsretten ikke vel kunne dømme en Minister for en Handling, hvorved han har fulgt en alsidig anerkjendt Brug, og Anklagemyndigheden bør i saa Fald heller ikke sætte sig i Bevægelse, saa længe ikke behørig Indsigelse mod vedkommende Brugs fremtidige Øvelse er vedlagt; jfr H. R. D. i U. f. R. 1899 S. 311, der i sin Begrundelse af Frifindelsen ogsaa fremhæver den i lange Tider hos alle vedkommende herskende Retsopfattelse.

Angaaende den danske Statsforfatningsrets Literatur se A. Aagesens Samling S. 95—98, hvortil kan føjes: T. H. Aschehoug: Den nordiske Statsret i nordisk Retsencyklopædi, sjette Hefte; C. Goos og H. Hansen: Grundtræk af den danske Statsret, Kbhvn 1890; J. H. Deuntzer: Oversigt over Danmarks Forfatnings- og Forvaltningsforhold i V. Falbe-Hansen og W. Scharling: Danmarks Statistik IV Del; C. V. Nyholms Grundtræk af Danmarks Statsforfatning, 4de Udg. 1891; Dr. jur. Joh. Ussing: Om Afgjørelse af Tvistigheder med Forvaltningen, Kbhvn 1893. Dr. K. Berlin: Opløsningsretten overfor lovgivende Forsamlinger, Kjøbenhavn 1906.

Første Afsnit.

Om Statsmagtens Forudsætninger.

§ 6. I. Territoriet.

Vi forudskikke den almindelige Bemærkning, at vi her i Statsforfatningsretten kun have at gjøre med Statens Territorium, for saa vidt dets Forhold i retlig Henseende angaar. De Egenskaber ved

samme, der kunne være af Vigtighed i andre Retninger f. Ex. fra et statistisk, nationaløkonomisk eller militært Synspunkt, lade vi derimod ganske ude af Betragtning paa dette Sted. Denne almindelige Sætning maa fastholdes ved det første Spørgsmaal, som her frembyder sig til Besvarelse, nemlig angaaende Statsterritoriets Omraade og Grænser.

Den væsentligste Del af den danske Stats Territorium, nemlig den, som udgjør Hovedbestanddelene af det egentlige Kongerige Danmark, indbefattende Sjælland, Fyn, Lolland-Falster, Jylland med tilliggende Øer, har fra umindelige Tider henhørt til samme. Selve den oprindelige Besiddelse eller rettere Beboernes oprindelige Samling i et ordnet Folkefamsund; jfr Retshistorien: Offentlig Ret I S. 1 flg.; danner altsaa den Kjendsgjerning, hvorpaa den danske Stats Adkomst til samme hviler, saaledes at der ikke er Spørgsmaal om nogen traktatmæssig Erhvervelse af nogen Del af samme. Med Hensyn til Øen Bornholm kan dog bemærkes, at den gjenerhvervedes for Danmark 1660; jfr Offentlig Ret I S. 5; efter ved Roskilde Freden 26 Febr 1658 at have været afstaaet til Sverrig. Island, Færøerne og Grønland; J. E. Larsen: Saml. Skr. I 3 S. 245 jfr S. 222 ff.; Scheel: Privatr. alm. D. I S. 98; Dr. K. Berlin: Islands statsretlige Stilling efter Fristatstidens Ophør I 1909; Betænkning, afgiven af den dansk-islandske Kommission af 1907, Kjøbenhavn 1908; N. Winther: Færøernes Oldtidshist. S. 84 ff.; vare oprindelig norske Lydlande; men efter Norges Forening med Danmark løsnedes deres Forbindelse med det førstnævnte Rige dog i Tidens Løb, saaledes at det efterhaanden maatte stille sig tvivlsomt, om de statsretlig længere kunde betragtes som henhørende til samme, en Tvivl, der ogsaa har fundet sit Udtryk i Affattelsen af Fredstraktaten 14 Jan. 1814 § 4, ifølge hvilken de nævnte Landsdele ved Kongeriget Norges Afstaaelse forbeholdtes Danmarks Krone; Erslev: Rigsraads- og Stændermøder I S. 139. Hvad de vestindiske Kolonier angaar, da ere St. Thomas og St. Jan som herreløse erhvervede for den danske Krone, efter at de vare opgivne af England Aar 1671; jfr Bergsøe: Statistik I S. 558 fl. og de i Noten S. 559 cit. Skr. St. Croix blev derimod ved en Traktat med Frankrig af 15 Juni 1733; Høst: Efterretning om St. Thomas S. 98 ff; erhvervet for det dansk-vestindiske Kompagni, og overgik derefter i 1754 til Kronen. En Konvention af 24 Oktbr 1867; jfr Tillægsart. 16 Oktbr 1869; om Afhændelse af St. Thomas og St. Jan til de forenede Stater af Nordamerika blev ikke godkjendt af Staternes Senat og bortfaldt som Følge deraf; jfr Aab. Br. 7 Maj 1870 (i Till. til Ussings Lovsaml. s. A.). Om en senere forsøgt Afhændelse af samtlige vestindiske Kolonier, hvortil dog Landstinget nægtede sit Samtykke, se Rigsdags

Aarbog 1901—02 S. 123; 1902—03 S. 133—134. Derimod ere de tidligere danske Kolonier i Ostindien ved Traktat 22 Febr 1845 i Tillæg til Saml. af Fdg for 1841—46 overdragne til det engelsk-ostindiske Kompagni, og ligeledes ere de tidligere danske Besiddelser paa Guineakysten ved Konvention 17 Avg. 1850; jfr Aab. Brev 5 Juni 1849; afhændede til England.

Den Forening, der siden Aar 1380 havde bestaaet mellem Kongerigerne Danmark og Norge, ophævedes ifølge Fredstraktaten med Sverrig, afsluttet i Kiel 14 Jan. 1814, ved hvis Art. 4 de forenede Rigers Konge afstod Norges Rige med dertil hørende Besiddelser, blot med de foran nævnte Forbehold; jfr om den derefter følgende Udvikling af Forholdene mellem Norge og Sverrig B. Morgenstjerne: Lærebog i den norske Statsforfatningsret. Til Gjengjæld afstod Sverrig atter ifølge samme Traktats Art. 7 til Danmark Hertugdømmet Svensk Pommern og Fyrstendømmet Rygen, hvilke Lande imidlertid ved Traktat 4 Juni 1815 bortmageskiftedes til Kongeriget Prøjssen mod Hertugdømmet Lauenborg og en Sum Penge i Tilgift. Ved Art. 27 i den nævnte Traktat af 1814 ere derhos de tidligere mellem Danmark og Sverrig afsluttede Traktater paany bekræftede, for saa vidt de ikke ere i Strid med Traktaten 1814. Bekræftet er derved navnlig ogsaa Traktaten i Kjøbenhavn 27 Maj 1660; se J. du Mont: Corps diplom. Tom. VI. Pars II S. 319—24; ifølge hvilken, som alt bemærket, det i 1814 gjenafstaaede Throndhjems Stift gjengaves Norge, og Bornholm gjengaves Danmark; men iøvrigt bleve de tidligere mellem Danmark og Sverrig afsluttede Overenskomster fornyede; blandt disse ældre Overenskomster kan navnlig mærkes Fredstraktaten til Brømsebro 13 Avg. 1645; J. du Mont: anf. V. Pars I S. 314; ved hvis Art. 25 afstodes til Sverrig foruden de norske Lande Herjedalen og Jæmteland tillige Gulland; J. Paludan Müller: Gullands Forhold til Danmark og Sverrig; og Øsel; Erslev: Rigsraads- og Stændermøder III S. 134 og 146; samt Fredstraktaten til Roskilde 26 Febr 1658, ved hvis Art. 5 og 6 Skaane, Halland, Blekingen og Bohus bleve afstaaede til samme. Om Sammenstød af det danske og svenske Territorium og deraf følgende Nødvendighed af en Ordning af Grænseforholdene bliver der herefter kun Spørgsmaal i Øresund, hvor Afstanden mellem den danske og svenske Kyst ikke er saa stor, at enhver Stats Søterritorium kan naa den fulde folkeretlig hjemlede Udstrækning. Ved Deklaration 14 Avg. 1873; jfr Bekjgj. Nr 110, 15 Avg. 1873; er truffet en positiv Afgjørelse desangaaende, for saa vidt Lodsningsretten angaar: Art. 1 opstiller den almindelige Regel, at i Øresund, hvor begge Kyster tilhøre samme Land; jfr Art. 2; Lodsningsretten alene tilkommer dette, medens der, hvor Kysten paa den ene Side er dansk, paa den anden svensk, Lodsningen skal tilkomme begge

med lige Ret. Men andet og mere end dette særlige Punkt, hvorom Tvist var bleven rejst, afgjør Deklarationen ikke. Tværtimod hedder det udtrykkelig i Art. 4, at denne Overenskomst, der udelukkende angaar Lodsningsretten i Øresund, ikke i nogen Henseende gjør Indskrænkning i den de tvende Stater efter almindelige folkeretlige Grundsætninger tilkommende Højhedsret over Søterritoriet, saa langt dette strækker sig. Spørgsmaalet herom lades altsaa fuldstændig aabent; vi skulle nedenfor komme tilbage til Besvarelsen deraf saavelsom til Omtale af Overenskomsten angaaende Fiskeretten i Øresund ifølge Bekjgj. Nr 147, 11 Novbr 1899 og Nr 107, 11 Novbr 1902 samt Nr 209, 14 Oktbr 1907.

Overfor Kongeriget Prøjssen er den danske Stats Grænse bestemt ved Fredstraktat 30 Oktbr 1864; jfr Kdgj. 16 Novbr 1864; ndfr S. 46; ved hvis Art. III Kongen af Danmark frasagde sig alle sine Rettigheder til Hertugdømmerne Slesvig, Holsten og Lauenborg til Fordel for Kejseren af Østerrig og Kongen af Prøjssen og forpligtede sig til at anerkjende de Dispositioner, som de vilde træffe med Hensyn til disse Hertugdømmer. Afstaaelsen af Hertugdømmet Slesvig omfattede ifølge Traktatens Art. IV alle de til dette Hertugdømme hørende Øer lige saa vel som det paa Fastlandet beliggende Territorium, og for at lette Grænsebestemmelsen og gjøre Ende paa de Ulemper, som opstode af jydske Territoriers Beliggenhed som Indelukker i det slesvigske Territorium, afstod Kongen af Danmark ifølge samme Artikel yderligere til de ovennævnte Suveræner de jydske Besiddelser, der laa Syd for Distriktet Ribes sydlige Grænselinie, saasom det jydske Territorium Møgeltønder o. s. v.; jfr nærmere om disse Besiddelser; Scheel: Privatrettens alm. D. I S. 93 ff.; J. E. Larsen: Saml. Skr. I 3. S. 23; Holck: Statsforfatningsret I S. 120; Chr. Stemann: Retshistorie S. 64—65. Til Gjengjæld samtykkede Prøjssen og Østerrig i, at en Del af Slesvig, indbefattende foruden Øen Ærø Territorier, der tjene til at frembringe Distriktet Ribes Sammenhæng med det øvrige Jylland og til at rette Grænselinien mellem Jylland og Slesvig henimod Kolding, adskiltes fra Hertugdømmet Slesvig og indlemmedes i Kongeriget Danmark. I Traktatens Artikel 5 bestemtes derefter den ny Grænselinie, som i Overensstemmelse dermed ifølge Art. 6 skulde afstikkes i Marken af en Mellemrigs Kommission, sammensat af de fredsluttende Parter. Efter at denne Kommission var bleven beskikket og havde endt sit Hverv, blev Resultatet kundgjort ved Bekjendtgj. 22 Juli 1865. Derefter er Grænsen draget ved en Linie fra Midtpunktet af Afstanden mellem Øerne Manø og Romø indtil Midten af Hejlsminde Bugtens Munding ved Lille Belt, saaledes at den afskærer et nordøstligt og nordvestligt Hjørne, nærmere afmærket ved 128 Grænsepæle, af det tidligere Hertug-

dømme Slesvig og i Midten følger Kongeaaens Midtstrømslinie. Øer, som ved Grænsens Fastsættelse fandtes i denne Aa, skulde forblive ved den Stat, til hvis Omraade de hidtil have hørt, medens de, der i Fremtiden maatte danne sig ved Forandringer i Aaens Løb, skulle tilhøre den Stat, fra hvis Gebet de ere løsrevne, jfr om en senere Regulering af Grænsen, Bekjg. Nr 31, 4 Marts 1902.

Den anførte Grænse mellem Danmark og Prøjssen blev dog ifølge senere traktatmæssige Vedtagelser bestemt til ikke at skulle være den endelige. Ved Fredstraktat i Prag 23 Avg. 1866 overdrog nemlig Kejseren af Østerrig al den Ret, han ved Traktat 30 Oktbr 1864 Art. 3 havde erhvervet til Hertugdømmerne Slesvig og Holsten, til Kongen af Prøjssen, dog »mit der Maasgabe, dass die Bevölkerungen der nördlichen Distrikte von Schleswig, wenn sie durch freie Abstimmung den Wunsch zu erkennen geben, mit Dänemark vereinigt zu werden, an Dänemark abgetreten werden sollen«. Ved Overenskomst 11 Oktbr 1878 mellem Østerrig og Prøjssen er denne Tilføjning erklæret for ophævet; G. Fr. de Martens: Nouveau recueil général de traités. Tom. XVIII S. 344; II Serie Tom. III S. 529—30. Denne Overenskomsts Gyldighed har Danmark ogsaa for sit Vedkommende anerkjendt ved Konvention 11 Jan. 1907; jfr Bekjg. Nr. 11, 24 Jan. 1907. Yderligere er den saaledes fastsatte Grændse fæstnet ved de mellem henholdsvis Østersø- og Vesterhavsmagterne trufne Overenskomster af 23 Apr 1908, jfr Bekjg. Nr. 204 og 205, 3 Avg. 1908, hvorved de paagjældende Magter erklære at ville opretholde status quo i Henseende til deres henholdsvis til Vesterhavet og Østersøen grændsende Besiddelser, hvorved mærkes, at Vesterhavet skal anses for at strække sig saa langt, indtil det forbinder sig med Østersøens Vand, hvorefter altsaa Kattegat og Skagerak maa antages at være indbefattet derunder. Der tilføjes derhos, at hvis nogen Begivenhed maatte true den paagjældende Status quo, ville de paagjældende Magter træde sammen for at enes om, hvilke Forholdsregler de maatte anse det for tjenligt at træffe for at opretholde den. Der er dog den Forskjel i Affattelsen, at i Vesterhavs Konventionen siges, at hvis efter en af de paagjældende Regeringers Mening den nuværende territorale status quo skulde trues af en eller anden Begivenhed ville de paagjældende Magter træde i Forbindelse med hinanden, medens der i Østersø Konventionen kun staar, at, hvis den paagjældende Status maatte trues af en eller anden Begivenhed, ville de paagjældende Magter træde sammen. Der er altsaa ikke sagt noget om, hvis Skjøn der i saa Henseende skal være afgjørende, og derfor vil formentlig ikke den enkelte Magts Skjøn, men kun alles i Forening, være afgjørende. Iøvrigt er det heller ikke klart, hvilken Begivenhed, der kan være sigtet til i Overenskomsterne. Paa en Krig mellem de vedkommende Magter

selv kan der ikke godt være tænkt, da de alle skulle træde sammen. Det kunde da kun tænkes at være en udenforstaaende Magt, f. Ex. en Vesterhavs Magt som England, der førte Krig med en Østersø Magt f. Ex. Tyskland, og det kunde da yderligere tænkes, at Bestræbelserne rettedes paa at faa en Overenskomst i Stand, hvorefter Østersøen skulde erklæres for et neutralt Vand, i hvilket ingen krigerske Foranstaltninger maatte træffes. Tidligere er dette sket, og en Stormagt ved Østersøen kunde nok have Interesse i, at denne Sætning blev opstillet igjen, f. Ex. Tyskland i Tilfælde af en Krig med England; jfr Percls: Das internationale öffentliche Seerecht. S. 174 flg. Men selvfølgelig vilde dette ikke kunne ske, uden at de vedkommende Magter ophørte at være nevtrale og udsatte sig for en Krigserklæring fra England, hvilket særligt kunde komme til at gaa ud over Danmark. Derfor har det sin Interesse at fastholde, at ikke en enkelt Østersømagt kan forlange Sammentrædet, og at der dernæst skal være tilvejebragt Enighed om de paagjældende Foranstaltninger, saa at ikke en Flerhed af Magter traktatmæssig kan forlange en dissenterende Magts Tilslutning, jfr dog Folketingstidende 1909—10 Sp. 1237. I et til Overenskomsterne føjet Memorandum er derhos udtrykkelig sagt, at de kun have Hensyn til Opretholdelsen af den territoriale Integritet ikke til Udøvelse af Magternes Højhedsrettigheder indenfor deres Besiddelser, hvilken Tilføjelse vistnok særlig har Hensyn til den Aalandsøerne ved Pariserfreden 1856 paalagte Servitut, som ikke skal beskyttes ved Overenskomsten.

Den forhen nævnte Grænse mellem Jylland og Slesvig er den danske Stats eneste Landgrænse, naar bortses fra det mulige Spørgsmaal om en saadan, som kan opstaa i Henseende til de danske Besiddelser i Grønland. Disses Afgrænsning er ikke traktatmæssig bestemt, men den bliver at foretage efter Hensynet til det Omraade, som paa folkeretlig gyldig Maade er taget i Besiddelse af den danske Stat; jfr Oppenheim: System des Völkerrechts S. 162 ff.; idet selve Bemægtigelsen er den Kjendsgjerning, hvorpaa Danmarks Adkomst til det nævnte Land hviler; jfr Udtalelserne i Forbud 18 Marts 1776 ang. de grønl. Koloniers daværende Udstrækning fra 60de til 73de Bredegrad; Koncess. 7 Juni 1863 i Dep. Tid. s. A. S. 559 ff.; Bekjg. Nr. 194, 10 Oktbr 1894. Paa andre Strækninger end de nævnte blive Grændsen for den danske Stats Højhedsret at afsætte i de den omgivende Have efter Hensynet til Udstrækningen af det den udenfor dens forskjellige Landsdele tilliggende Søterritorium.

Spørger man, hvor langt dette strækker sig, kunde man paa Forhaand fristes til at tro, at det har et overmaade stort Omfang, idet man hos samtlige statsretlige Forfattere, som overhovedet udtalte sig om Spørgsmaalet, lige indtil den nyeste Tid finder fremhævet, at Danmark

fra umindelig Tid har øvet en Territorialhøjhed over Sundet, Belterne og Østersøen, der ogsaa er anerkjendt ved Traktater, af hvilke den vigtige Ret til den dog nu ved Traktat 14 Marts 1857 og dertil sig sluttende Specialkonventioner afløste Øresundstold havde sin Oprindelse; Schlegel: Statsret S. 282 ff.; 300 ff.; J. E. Larsen: Saml. Skr. I 2. S. 18; I 3. S. 23; Holck: Statsforfatningsret I S. 123; jfr Perels: Intern. Seerecht S. 36—37. De anførte Udtryk maa dog ikke misforstaas derhen, som om Østersøen i dens Helhed var dansk Søterritorium, og Retten til den nu afløste Øresundstold kun en enkelt Yttring af det mere omfattende Herredømme, Danmark fremdeles udøver over samme. Tværtimod stiller Forholdet sig i Virkeligheden saaledes, at, hvor vidtgaaende Fordringer paa et sligt Herredømme Danmark end i tidligere Tiders større Magtfylde maatte have gjort gjældende; Schlegel: Statsret anf. St.; Estrup: Om de danske Kongers Højhed over Østersøen m. m. i Nordisk Tidsskr. I S. 240; Dr. Troels Lund: Hist. Skitser S. 99 ff.; K. Erslev: Rigsraads- og Stændermøder III S. 482; jfr Oppenheim: System des Völkerrechts S. 158; saa var dog Retten til at kræve Told af de ind- og udgaaende Skibe den eneste traktatmæssig hjemlede Højhedsret over Østersøen, som Danmark indtil 1857 var i Besiddelse af. Traktat angaaende Søceremoniellet mellem Danmark og Rusland 30 Oktbr 1731, ved hvilken endnu sidstnævnte Stat synes at have erkjendt Østersøen indtil paa den anden Side Bornholm for dansk Farvand, var alt forandret ved Traktat 15 Jan. 1829, og efter at Retten til at opkræve Told nu er bortfaldet ved den nævnte Traktat, har Danmark ikke over nogen Del af Østersøen nogen anden Højhedsret end den, der for det som for andre omliggende Stater er en Følge af, at deres Kyster støde til samme, og en Del af Østersøen følgelig bliver deres Søterritorium.

Paa lignende Maade stiller Forholdet sig i Henseende til Belterne og Øresund. Efter at den folkeretlig anerkjendte Beføjelse til at oppebære Strømtold i samme af de gjennemsejlende Skibe er bortfaldet, kan Danmark kun udøve Raadighed derover i Kraft af, at og for saa vidt som de henhøre til dansk Søterritorium. I Henseende til Spørgsmaalet om, hvorvidt dette er Tilfældet, skal, særlig for Øresunds Vedkommende, mærkes følgende:

Utvivlsomt er det, at Øresund i gammel Tid, da Landene paa begge Sider deraf tilhørte Danmark, betragtedes og behandledes som en Bestanddel af den danske Stats Territorium, der derhos i Lighed med Rigets andre Fjorde og »Strømme«; jfr Udtrykket »Strømtold«; var kongelig Ejendom; Schlegel: anf. St.; Joh. Steenstrup: Studier over Kong Valdemars Jordebog II S. 339—40; K. Erslev: Anf. St. I Kraft af denne sin Ret over samme paabød Kong Erik af Pommern henved Aar 1425 Erlæggelsen af en Sundtold; se en Afhandling af J.

A. Fredericia: Fra hvilken Tid skriver Sundtolden sig? i Hist. Tidsskr. IV 5. S. 1; jfr Dr Troels Lund anf. V. Men selvfølgelig kunde Retsforholdet ikke længere stille sig paa samme Maade, efter at Sundet ved de skaanske Provinsers Afstaaelse var blevet et mellemrigsk Vand. Da nemlig de paagjældende Provinser afstodes cum omnibus juribus terra marique; Trakt. 27 Maj 1660 Art. IX; jfr Trakt. 26 Febr 1658 Art. 5—6; maatte derunder ogsaa være indbefattet Retten til det dem omgivende Søterritorium, saa vidt som ikke Traktaterne selv opstillede positive Indskrænkninger deri. Dette gjorde de nu ganske vist, for saa vidt som de frakjendte Sverrig Retten til at opkræve Told i Sundet; Trakt. 27 Maj 1660 Art. VI; medens de forudsætningsvis anerkjendte Danmarks Ret til fremdeles at opkræve den af alle andre Nationers Skibe og Ladninger ved kun at stipulere den senere ved Freden i Frederiksborg 3 Juli 1720 opgivne Toldfrihed for de svenske; Trakt. 27 Maj 1660 Art. III; jfr Trakt. 1658 Art. IV. Derved var der nu ganske vist anerkjendt en Ret for Danmark til ogsaa for Fremtiden at udøve en vis begrænset Raadighed over Sundet, men dette var dog ingenlunde det samme som at erklære det i dets Helhed for dansk Søterritorium, og følgelig maatte Sverrig være fuldkommen beføjet til i Overensstemmelse med almindelige folkeretlige Regler at paastaa sig medberettiget til samme, blot med Anerkjendelse af, at dets Ret var behæftet med den ovennævnte Indskrænkning. Med denne Opfattelse stemmer ogsaa Forskriften angaaende den gjensidige Underretning om Troppetransporter og Krigsskibes Sejllads gjennem Sundet i Trakt. 27 Maj 1660 Art. VIII; jfr Trakt. 13 Juli 1645 Art. XIII; samt angaaende Søceremoniellet i Trakt. 27 Maj 1660 Art. VIII; hvorefter svenske Skibe ved Sejlladsen gjennem Øresund skulle salutere Kronborg, danske Helsingborg. Fordring paa denne sidste Salut, der endnu ikke findes omtalt i Traktaten 1658, berettes netop senere at være rejst af Karl Gustavs Underhandlere i Kraft af det ham ved samme Traktat erhvervede Herredømme over det halve Øresund; jfr S. Pufendorf: de rebus gestis Caroli Gustavi pag. 398: Tum super salutione navium in Oresunda aliisque urgerent, quæ e Roschildensi pace ultro consequebantur. Cum enim dimidia pars freti sub dominio Sueciæ sit, par esse, ut rex eadem ibi dignatione fruatur, quam Danus exercuerat.

Om Søgrænsen mellem Danmark og Prøjssen i Lille Belt se Bekjg. 22 Juli 1865 Art. 1 og 10; om Fiskerigrænsen samme Steds; Bekjg. Nr 81, 21 Maj 1896; Nr 120, 11 Novbr s. A. Om Grænsen i Vesterhavet se Efterretninger for Søfarende 9 Septbr 1885 (i Ussings Lovsamling).

Hvad dernæst Udstrækningen af Søterritoriet i Almindelighed angaar, maa bemærkes, at det ikke staar den enkelte Stat frit for at

træffe en vilkaarlig Bestemmelse i saa Henseende og udstrække det saa langt, som det maatte behage den. I Kraft af de almindelige folkeretlige Grundsætninger om Havets Frihed have andre Stater en Ret til at protestere imod, at Søterritoriet udstrækkes længere, end almindelig anerkjendte internationale Regler hjemle, saaledes at disse kun kunne overskrides i Kraft af en særlig folkeretlig Adkomst. Ikke desto mindre have dog forskjellige Stater tillagt sig et Herredømme over det Landet omgivende Hav langt ud over Søterritoriets almindelige Grænser; Folkeretten S. 72; hvilket ogsaa gjælder for Danmarks og Norges Vedkommende, Rskr. 20 Juni 1691, Bevilling 3 Decbr 1692; Rev. d. dr. intern. public 1894 S. 430; særlig i Henseende til Havene omkring Island og Grønland; men disse Prætentioner, som ikke undlod at give Anledning til internationale Stridigheder; Moser: Versuch des neuesten europäischen Volkerrecht VII S. 678; ere i nyere Tid enten stiltiende frafaldne eller i alt Fald ikke længere bestemt fastholdte. For Islands Vedkommende indeholdt saaledes Fdg 16 Decbr 1631; 16 Apr 1676; 13 Maj 1682 § 2 m. fl. i Kvartudgaven af Forordningerne et Forbud imod, at fremmede Handlende og Fiskere maatte nærme sig Kysten i fire Miles Afstand; men Handelen paa Island er nu frigiven, og Fdg Nr 9, 12 Febr 1872 om Fiskeri under Island forbyder kun fremmede Nationers Fiskere at drive noget som helst Fiskeri under Islands Kyster indenfor Søterritoriets Grænser, saaledes som de ere bestemte ved den almindelige Folkeret eller ved særlig international Overenskomst for Islands Vedkommende maatte blive fastsat.

For Grønlands Vedkommende bestemte Pl. 26 Marts 1751 Længden af den Afstand, i hvilken fremmede handlende ikke maatte nærme sig de danske Kolonier i Grønland, være sig til Lands eller til Vands, til 15 Mil; men den efterfulgtes af Pl. 22 Apr 1758, ved hvilken Afstanden indskrænkedes til 4 Mil; og det derefter følgende Forbud 18 Marts 1776 taler kun ganske i Almindelighed om Koloniernes Grænser uden at fixere nogen Afstand fra samme.

Spørger man om Søterritoriets almindelige rationelle Grænser, lyder Svaret: den Kjendsgjerning, hvorpaa Anerkjendelsen af en vis Del af Havet som de enkelte Staters Territorium overhovedet hviler, og hvorefter derfor ogsaa Udstrækningen af dette Territorium principielt bliver at bestemme, er Muligheden af at beherske en vis Strækning af Søen fra Landbredden af. Terræ dominium finitur, ubi finitur armorum vis; C. v. Bynkershoek: de dominio maris cap. II; quæstiones juris publici lib. I cap. 8; jfr Hugo Grotius: de jure belli et pacis lib. II cap. III § 13: Videtur imperium in maris portionem acquiri ratione territorii, quatenus ex terra cogi possunt, qui in proxima maris parte versantur nec minus, quam si in ipsaa terra reperirentur; er den Hovedsætning,

hvorpaa hele den nyere Tids Lære om Søterritoriet bygger. Efter Kanonernes Opfindelse betyder dernæst armorum vis det samme som Kanonskuds Afstand, og de fleste nyere Forfattere ere derfor ogsaa enige i at følge Bynkershoek ved at lade Kanonskudsvidden danne Grundlaget og Udgangspunktet for Besvarelse af Spørgsmaalet om Søterritoriets Udstrækning; Bynkershoek l. c.: eo potestatem maris extendi, quousque tormenta exploduntur. Derefter vil Grænsen naturligvis kunne drages videre og videre, efter som Kanonerne skyde længere og længere, og i visse Forhold maa man da ogsaa blive staaende derved f. Ex. ved Fastsættelsen af den saakaldte Nevtralitets Grænse, idet de kæmpende Krigsskibe selvfølgelig maa holde sig i en saadan Afstand fra Kysten, at Kuglerne ikke kunne ramme ind paa Land. Men af praktiske Grunde kunde man ikke blive staaende ved denne ubestemte Angivelse. Grænsen maatte fixeres nærmere, og saa regnede man Kanonskuds Afstanden i de skandinaviske Lande fra først af rundelig og rigelig til »en ordinær Sømil«, hvilken derhos udtrykkelig siges at være en saadan, »af hvilken der gaar 15 paa en Grad«; Bredo Morgenstierne: Lærebog i den norske Statsforfatningsret S. 164 flg.; T. H. Aschehoug: Norges nuværende Statsforfatningsret I S. 91. Nordisk Statsret S. 25; Sv. Kaperreglement 8 Juli 1788 Art. 1; Sv. Kgl. Kdg. 5 Maj 1871; og denne ordinære Sømil bliver dernæst at regne fra den yderste Strandbred af de til Riget hørende Fastlande, Øer eller Holme, som ikke overskylles af Søen; Reskr. 7 Maj 1756; 23 Febr og 20 Apr 1759 samt 10 Novbr 1779. Stampe: Erklær. II S. 470, 640, 642; Kaper Regl. 28 Marts 1810 § 7; jfr Pl. 20 Juni 1800; Resol. 20 Febr 1812; jfr Kskr. 16 og 22 Decbr 1845. Denne Grænse bliver derfor ogsaa at fastholde i Forholdet mellem de nordiske Riger indbyrdes overalt, hvor ingen positiv Undtagelse er gjort; jfr Bekjg. Nr 147, 11 Novbr 1899 Art. 1; Nr 209, 14 Oktbr 1907. Overfor andre Magter turde denne Grænse ogsaa i Almindelighed kunne fastholdes, for saa vidt som de ere blevne staaende ved at regne Søterritoriets Grænse efter Kanonskuds Afstanden, indenfor hvilken den ordinære Sømil i Nutiden ubetinget falder. Spørgsmaal derom opstaar f. Ex. i Henhold til Lodslov Nr 73, 13 Jan. 1879 § 30; Adg. Nr 94, 27 Apr 1904 §§ 2—4. Tvivl kan kun rejses overfor de Magter, der, som Nordamerika og England, i Almindelighed indskrænke Søterritoriets Udstrækning til ¾ Sømil, og en Undtagelse maa ubetinget gjøres i Henseende til Fiskerigrænsen. Efter de nordamerikanske Staters Foregang i 1793 er det nemlig blevet almindelig i Traktater vedrørende Fiskeri at sætte Søterritoriets Grænse til ¾ Sømil, og denne Grænse har Danmark ogsaa tiltraadt i de Traktater vedrørende Fiskeriet i Vesterhavet og Nordhavet, som det har afsluttet med andre Magter; Bekjg. Nr 42, 30 Apr 1884; Nr 19, 8 Febr 1890; jfr ogsaa Bekjg. Nr 96,

23 Avg. 1894; Bekjg. Nr 23, 20 Febr 1903, Art. 2. Ved Beregningen af disse $^3/_4$ Mil ved Bugter regnes de først fra det Sted, hvor Bugten ikke er bredere end $^{10}/_4$ Mil. Det Spørgsmaal kan saa rejses, om man ikke, hvor Talen er om Fiskeretten og dens Udøvelse paa dansk Søterritorium maatte regne med en dobbelt Grænse, saaledes at f. Ex. Fiskeri med Travl var forbudt danske Fiskere indtil $^4/_4$, fremmede Fiskere kun indtil $^3/_4$ Sømil; jfr Lov Nr 5, 14 Jan. 1899 § 1—3; Nr 123, 8 Juli 1902; Nr 109, 4 Maj 1907 § 1 jfr § 11. Men da det vilde være en Urimelighed at behandle Landets egne Fiskere værre end fremmede ved at udstede Forbud mod hine, hvor disse kunne handle frit, maa ved Udtrykket dansk Søterritorium i Fiskerilove og i Lighed dermed i Bjergningslovgivningen; jfr Lov Nr 85, 30 Apr 1909 § 2, som bruger Udtrykket: »Farvandene omkring de danske Kyster« overalt kun antages at være tænkt paa $^3/_4$ Sømil.

Hermed have vi afsluttet Undersøgelserne om vort Søterritoriums Grænser i Almindelighed, og Tvivl kan derefter endnu kun opstaa med Hensyn til Grænserne for samme i Øresund, hvor dette ikke er fulde to Sømile bredt. Udtalelser i den danske Lovgivning kunne lige saa lidt paa dette Omraade som overhovedet ved Spørgsmaalet om Søterritoriets Udstrækning være ubetinget bindende; men saadanne Udtalelser foreligge derhos saa vidt vides heller ikke undtagen i det tidligere citerede Kap. Reglm. 28 Marts 1810 § 7. Efter at det der er bestemt, at ingen Kaper maa anholde noget Skib paa venskabelige eller nevtrale Magters Territorium, som i Almindelighed antages at strække sig én Sømil fra Land, tilføjes særlig: »I Henseende til Øresund bliver at iagttage, at Kaperier ikke drives under de svenske Batterier eller saa nær den svenske Kyst, at Kaperfartøjer derfra kunne beskydes«. Her er altsaa Grænsen for det svenske Søterritorium draget strængt efter Kanonskudvidden, og følgerigtig maa da ogsaa Grænsen for det danske drages paa samme Maade. Denne Konsekvens er dog ikke draget i nogen Lov, men vel i et Par administrative Udtalelser; Kanc. Cirk. 18 Avg. 1810 ad 3; hvori Spørgsmaalet om, hvorvidt Nevtralitets Retten strækker sig uden for Landet eller Grundene, besvares derhen, at denne Distance skal være en Mil uden for Landet, og dermed skal det have sit Forblivende undtagen ved Kronborg og Glückstadt; thi der kan denne Distance ikke antages længere, end et Kanonskud rækker fra Batterierne; jfr Anh. til Søkrigsartikelbrevet 13 Apr 1810 § 1 (i Koll. Tid. 1810 S. 293), som taler mere ubestemt »om de i Sundet ved Helsingør eller Drogden tagne Skibe«; og en G. T. og K. K. Skr. 20 Septbr 1836, hvori det hedder: »Ved Korrespondance med det kgl. Departement for de udenlandske Sager betræffende de svenske Krydseres Forhold med at visitere o. s. v. svenske Fartøjer under de danske Kyster,

er Kollegiet underrettet om, at det ved Landet nærmest beliggende Søterritorium indtil et Kanonskuds eller 1000 Alens Afstand fra Kysten ifølge en almindelig bestaaende Vedtægt mere er at betragte som hørende til Landet end til Søterritoriet og derfor aldeles og i enhver Henseende Landets Politiøvrighed underkastet. Det turde nu vel være indlysende, at den nævnte Forskrift paa Grund af Kanonernes uforholdsmæssige større Rækkevidde bogstavelig taget ikke længere har Interesse for Nutiden; men Tanken i samme var aabenbart den, at den almindelige Regel om Søterritoriets Udstrækning ikke kan fastholdes for Øresunds vedkommende, hvor hvert af de tilgrænsende Lande maa være berettiget til at iværksætte Krigsforetagender indtil en Sømils Afstand fra sin Landgrænse, selv paa saadanne Steder, der ligge inden for den ordinære Grænse af den anden Stats Søterritorium, blot at Landet ikke forulempes ved Kanonskuddene. I Overensstemmelse hermed har da ogsaa en Admiralitets Dom af 9 Apr 1864; J. U. 1864 S. 478—80; som lovlig Prise kondemneret et Skib, der forudsattes at være opbragt uden for Helsingør i en Afstand af henved 1050—2625 Alen fra den svenske Kyst; Dommen er motiveret ved den Betragtning: »at Danmark som krigsførende Magt, naar ingen traktatmæssig Bestemmelse — hvad der ikke er Tilfældet — maatte have fastsat særegne Regler, lige overfor fjendtlige Staters Undersaatter ikke kan anerkjende som nevtralt et Søterritorium, der ligger indenfor en Sømils Afstand fra den danske Kyst og derhos endog faktisk beherskes af den danske Fæstning Kronborg, undtagen i alt Fald i en saadan Nærhed af den skaanske Kyst, at Søen der maatte kunne betragtes mere som hørende til Landet end til Søterritoriet«. En Selvfølge er det nu vel, at det ganske beror paa Danmark og Sverrig, hvorvidt de gjensidig ville indrømme hinanden en saadan fælles Raaden. Dette kan særlig være af Betydning i Forhold, i hvilke de have en fælles Interesse i at fastholde Fællesskabet overfor tredje Magt, saasom navnlig i det anførte Krigstilfælde, hvor et forfulgt Skib under en modsat Forudsætning let vilde kunne unddrage sig Forfølgelsen ved at søge over paa Nabomagtens Søterritorium. Men ogsaa i Forholdet mellem Staterne indbyrdes kan Fællesskabet efter Omstændighederne være den mest praktiske Ordning, idet en Deling vilde volde ulideligt Besvær. Denne Ordning er saaledes gjennemført i Henseende til Lodsningsretten i Øresund ifølge Bekjg. 15 Avg. 1873 Art. 1, hvorefter i de Dele af Øresund, som paa den ene Side begrænses af dansk, paa den anden Side af svensk Land, Lodsningen med lige Ret tilkommer enhver af Nationerne, dog saaledes, at enhver Stat forbeholder sig Lodsning ind og ud af sine egne Havne, hvorved imidlertid igjen mærkes, at det ifølge Art. 2 skal være svenske Lodser tilladt nord om Saltholmen at lodse Skib ind paa Kjøbenhavns Yderred og ud igjen.

Hvor Vandet indenfor Øresund begrænses af samme Lands Kyster og derfor er henholdsvis dansk eller svensk, som f. Ex. i Drogden, er Lodsningen derimod forbeholdt vedkommende Land, jfr Art. 2. Ved Overenskomst 14 Juli 1899; jfr Bekjg. Nr 147 11 Novbr s. A.; er det endvidere bestemt, at overalt i Øresund, altsaa ogsaa der, hvor Vandet helt og holdent er ét Lands Søterritorium, f. Ex. mellem Hveen og Skaane, mellem Saltholmen og Amager, Fiskeriet skal være fælles for begge Landes Undersaatter, dog med den Indskrænkning, at der ikke indenfor et Dyb af 7 Meter ved Kysterne af Sundet hver for sig maa drives andet Fiskeri af det andet Lands Undersaatter, end Sildefiskeri med Garn; jfr Bekjg. Nr 209, 14 Oktbr 1907, Art. 1.

Men for saa vidt som ikke saadanne særlige Ordninger maatte være vedtagne, maa Reglen i Henseende til Øresund, hvor det ikke har den fulde Bredde af to Sømil, ifølge almindelig folkeretlig Opfattelse være den, at hver Stat øver Suverænitet over Halvdelen; jfr Annuaire de l'Institut du droit intern. 1894—95 S. 330; hvilket ogsaa stemmer med den ovenfor S. 34 anførte historiske Udtalelse og Traktat 18 Novbr 1343, hvorved Kong Valdemar Atterdag overdrog Magnus Eriksøn Skaane m. m. og forpligtede sig og sine Efterkommere til at staa til Ansvar, si contingat nos etc. impedire velle seu molestare ultra dimidium passagii Oeresundh; Hildebrand Sv. Diplomatarium V S. 204. Selv hvor Overenskomsten har indført en Afvigelse fra Reglen f. Ex. i Henseende til Fiskeriet, maa dog Territorialhøjheden iøvrigt være forbeholdt saa at f. Ex. Tilsynet med Fiskeriet og Jurisdiktion over Fiskerne maa være forbeholdt den Stat, indenfor hvis Territorium Fiskerne færdes; jfr Bekjg. Nr 147, 11 Novbr 1899; Protokol I og Bekjg. Nr 147, 11 Novbr 1907, Protokol D. Det samme maa gjælde i Henseende til anden Udøvelse af Territorialhøjheden, f. Ex. Optagelse af Vrag; Kskr. 23 Decbr 1845; jfr Pl 8 Juni 1770; 25 Marts 1824; 25 Avg. 1825; Lov Nr 85, 30 Apr 1909 § 1; og Udlæggelse af Bugserfartøjer; jfr dog her for Danmarks vedkommende Traktat 14 Marts 1857 Art. 2; 4°.

§ 7. I. Om Territoriet. — Fortsættelse.

Efter Fremstillingen af de bestaaende Grænser for den danske Stats Territorium gaa vi over til en Undersøgelse af Maaden, hvorpaa de forfatningsmæssig kunne forandres, indskrænkes eller udvides.

Vor nugjældende Grundlov har ingen Sinde saaledes som Kongeloven 14 Novbr 1665 Art. 19 og 20 samt andre Forfatninger; jfr f. Ex. Zeitschrift für deutsches Staatsrecht S. 15; erklæret Statsterritoriet for et udeleligt og uafhændeligt Hele, hvilket for saa vidt er meget rigtigt,

som den nævnte Erklæring under alle Omstændigheder kun indeholder Sandhed med Modifikation, da ikke blot en fremmed Magt folkeretlig kan nøde Staten til at indsnævre sine Grænser, men denne sidste ogsaa i Kraft af sin Suverænitet altid selv maa kunne drage dem saa snævert, som den vil. Om end Forfatningen erklærer Territoriet for udeleligt, vil dette derfor i Virkeligheden dog kun sige, at der til en Deling deraf udkræves en Forfatningsforandring; men at betinge en Afstaaelse af Land, f. Ex. ved en Fredsslutning, af en saadan Forandring, er upraktisk. En slig Betingelse har vor Grundlov derfor, som bemærket, heller ikke opstillet, men derimod nøjedes med at fastholde Grundsætningen om Statsterritoriets Udelelighed i det Omfang, i hvilket der overhovedet kan være Tale om at anerkjende den.

En Kjendsgjerning, der i arvelige Monarkier ikke saa sjældent har givet Anledning til territoriale Delinger, er Arvefølgen, hvilken navnlig har medført den nævnte Virkning som Følge af, at der gjaldt forskjellige Arvegangsregler for Monarkiets forskjellige Dele. Det var ogsaa Tilfældet hos os, idet den ved Kongeloven Art. 27—40 indførte agnatisk-kognatiske Arvefølge ikke gjaldt i de Dele af Holsten, der erhvervedes ved Mageskifte Traktaterne 11—22 Apr 1767 og 11 Maj —1 Juni 1773 med Rusland; Danske Traktater 1751—1800 S. 229; 322; P. Vedel: Den ældre Grev Bernstorffs Ministerium S. 12; 291. Det for Danmark saa skæbnesvangre Arvefølgespørgsmaal har senere fundet sin endelige statsretlige Løsning ved Tronfølgeloven 31 Juli 1853, hvis Art. I og II ere optagne som Bestanddel i Grl.s § 1. Den derefter bestaaende Arvefølgeorden er gjældende for alle Monarkiets Dele, og der er ikke Tale om Gyldighed af særegne Arveregler for nogen enkelt Bestanddels vedkommende. For saa vidt Arveretten til Tronen angaar, udgjør saaledes Statsterritoriet et grundlovmæssigt udeleligt Hele.

Som andre Kjendsgjerninger, ved hvilke Territoriets Grænser kunne indskrænkes, mærkes folkeretlige Overenskomster, ved hvilke Stykker af Landet afstaas. Det er tilstrækkelig indlysende, at Muligheden af at indgaa den Slags Overenskomster maa staa enhver Stat aaben, og det er derfor heller ingenlunde Meningen overhovedet at udelukke den, naar Territoriet i Almindelighed betegnes som uafhændeligt. Dette Udtryk er nemlig fra gammel Tid brugt med særlig Hensyn til Kongen og tilsigter kun at udelukke den Følge af den middelalderlige Opfattelse af Statsterritoriet som Fyrstens patrimonium, at han i sin egen private Interesse skulde kunne raade over Bestanddele deraf. Andet og mere var heller ikke Kongelovens Mening med at erklære Statsterritoriet for udelelig, idet den nøjedes med i Art. 20 som Konsekvens af den nævnte Erklæring at fremhæve, at der ikke til de andre kongelige Børn eller som Livgeding til Dronningen maatte overdrages

noget Landgods som suveræn Besiddelse, men at al kongelig Overmagt stedse skulde forblive hos Kongen. Ligesom her altsaa en Afstaaelse til Fordel for Slægtninge erkjendtes for stridende mod Udeleligheds Grundsætningen, saaledes maatte det samme ganske vist være Tilfældet med enhver anden Afstaaelse, iværksat af Staten uvedkommende Hensyn. Derimod kunde Forholdet ingenlunde stille sig paa samme Maade i Henseende til Afhændelser, iværksatte netop i selve Statssamfundets Interesse. Disse, hvortil Retten tværtimod maatte være indbefattet i Kongelovens Art. 5 angaaende Beføjelsen til at slutte og ophæve Forbund, har man heller ikke i Statslivet anset for stridende mod Kongelovens Bud, idet de ikke blot ere skete efter at være fremtvungne gjennem en Staten paaført Krig, saasom Norges Afstaaelse ved Freden til Kiel, men ogsaa uden at en slig Nødvendighed forelaa, saaledes som Tilfældet var ved Afstaaelsen af de ostindiske og guineiske Kolonier; jfr ovenfor S. 28—29.

For vor gjældende Grundlovs Vedkommende er Spørgsmaalet aldeles ikke tvivlsomt, idet den i § 18 udtrykkelig erkjender Muligheden af en Landsafstaaelse ad traktatmæssig Vej og kun i det Øjemed at have den størst mulige Sikkerhed for, at Afstaaelsen virkelig fra et politisk Synspunkt er forsvarlig, kræver, at ikke blot Kongen, men ogsaa Rigsdagen skal have samtykket i den. Ifølge Grundlovens udtrykkelige Ord kan Kongen ikke uden Rigsdagens Samtykke afstaa nogen Del af Landet, og da altsaa kun Kongen og Rigsdagen i Forening ere forfatningsmæssig beføjede til at afslutte Traktater af det heromhandlede Indhold, og da Folkeretten, som tidligere bemærket, netop betinger folkeretlige Forbunds Gyldighed af, at de ere afsluttede af den forfatningsmæssig berettigede Myndighed, saa vil en Afstaaelse ikke være gyldig, forinden baade Kongens og Rigsdagens Samtykke til samme foreligger. Men er dette Tilfældet, saa er det paa den anden Side ogsaa tilstrækkelig, og det kan ingenlunde, som Holck nærmest synes tilbøjelig til at mene, til Afstaaelsens folkeretlige Gyldighed yderligere være fornødent, at Reglerne i Grl.s § 95 ere iagttagne, om end muligvis en Grundlovsforandring kan blive en nødvendig Følge af den stedfundne Afstaaelse. Herom henvises imidlertid til, hvad der vil blive bemærket nedenfor i Læren om Grundloven, og ligeledes henvises angaaende de øvrige Betingelser for Afstaaelsens Gyldighed til den efterfølgende Lære om Traktaters Afslutning. Særlig skal her kun fremhæves, at for saa vidt Grundloven i den citerede § 18 kræver Rigsdagens Samtykke til Afstaaelse af »nogen Del af Landet«, er under dette Udtryk uden Tvivl kun indbefattet Land- men ikke Søterritoriet, hvilket sidste i Virkeligheden kun er et Tilbehør til Landet, hvorover Staten ikke ganske udøver den samme omfattende og udelukkende Raadighed

B.U.H.

som over hint; jfr strax nedenfor i Læren om Territorialhøjheden. En Afstaaelse deraf vilde derfor i sit Væsen kun være at anse som en Opgivelse af en Højhedsret, der ellers i Almindelighed er knyttet til Besiddelsen af Kystlandet, eller, med andre Ord, som Stiftelse af en statsretlig Servitut, og Rigsdagens Samtykke vilde derfor i hvert Fald kun kunne udkræves til samme, for saa vidt som Overtagelsen deraf maatte siges at afføde en Forpligtelse, der »forandrer de bestaaende statsretlige Forhold«. Den nærmere Fortolkning af disse Ord vil imidlertid ligeledes finde sin rette Plads nedenfor i Læren om Traktaters Afslutning.

Under Udtrykket »afstaa« maa indbefattes enhver Afstaaelse, ogsaa ved Mageskifte, Rigsdagstidende 1900—1901 Tillæg A Sp. 2171; Traktat 12 Febr 1900; og ikke blot en ubetinget, men ogsaa en betinget Afstaaelse, saasom den, der er indeholdt i en Grænsetvistigheds Henvisning til Afgjørelse ved Voldgift; Holck: Statsforfatningsret I S. 277; Folketings-Tidende 3 Sess. S. 5445 ff.

Paragrafens almindelige Udtryk bemyndige endelig Kongen og Rigsdagen til at iværksætte ikke blot Afstaaelser, der ere fremtvungne ad folkeretlig Vej, men ogsaa saadanne rent frivillige, som f. Ex. den ved Konvention 24 Oktbr 1867 tilsigtede Afstaaelse af St. Thomas og St. Jan. Begge Arter af Afstaaelser ville være retlig fuldkommen gyldige, naar blot Kongens og Rigsdagens Samtykke foreligger, om end selve den afstaaede Landsdels Beboere maatte have protesteret derimod. Men dog er der den faktiske Forskjel mellem dem, at medens den afstaaende Part ved fremtvungne Afstaaelser er nødsaget til at finde sig i de Vilkaar, Medkontrahenten byder, og derfor ikke imod hans Vilje kan betinge Afstaaelsen af et Samtykke fra den paagjældende Landsdels Beboere, hvilket Samtykke Folkeretten heller ikke opstiller som en Betingelse for Erobringens Gyldighed; jfr Fredstraktat 30 Oktbr 1864 og Traktat mellem Frankrig og Prøjssen 26 Febr 1871 Archiv. diplom. 1873 I pag. 9; foreligger den nævnte Mulighed ved de frivillige Afstaaelser. Og den nationale Bevidsthed byder da ganske vist, at sligt Samtykke indhentes, forinden Afhændelsen foregaar; thi saa vist som ikke nogen Del af Folkesamfundet med Rette kan fordre at udtræde af den engang lovlig stiftede Forbindelse mod den øvrige Dels Vilje, saa vist bør heller ikke nogen Del mod sin egen Vilje kunne udelukkes deraf. Denne Sætnings Rigtighed er ogsaa erkjendt baade ved den nævnte Konvention saa vel som ved flere andre i den nyeste Tid af andre Stater iværksatte frivillige Overdragelser; Folkeretten S. 61—62.

De øvrige Kjendssager, ved hvilke Statsterritorier paa en folkeretlig gyldig Maade i Almindelighed kunne tabes, er der ikke Anledning til her i den statsretlige Fremstilling at gaa nærmere ind paa; og vi gaa derfor over til Undersøgelsen af det andet Spørgsmaal angaaende Maaden,

hvorpaa Landets Grænser forfatningsmæssig kunne udvides, idet vi heller ikke her indlade os paa en Opregning af alle de folkeretlig anerkjendte Maader, hvorpaa ny Landsdele kunne erhverves, men kun dvæle ved den, som finder Sted i Kraft af folkeretlige Overenskomster, da der med Hensyn til den rejser sig det Spørgsmaal, hvis Besvarelse tilfalder hver enkelt Stats Ret: Hvem er forfatningsmæssig beføjet til at erhverve nye Landstrækninger for Riget? Med Hensyn hertil kan bemærkes, at Grl.s § 18 i Almindelighed tillægger Kongen Ret til at slutte Fred samt indgaa og ophæve Forbund, hvortil kun føjes den tidligere omtalte Indskrænkning.

Det nævnte Spørgsmaal findes i Holcks Statsforfatningsret I S. 123 under Henvisning til Grl.s §§ 4 og 18 besvaret derhen, at Kongen ikke blot ikke uden Rigsdagens Samtykke kan afstaa nogen Del af Riget, men at det omvendt ogsaa maa antages, at heller ikke nogen Udvidelse af Territoriet kan finde Sted uden Rigsdagens Minde. I samme Bog I S. 283 læmpes dog den anførte Paastand derhen, at hvor der kun er Tale om et ubetydeligt Territorium, som uden videre kan sammensmeltes med eller indlemmes i det øvrige Rige, synes der ikke at være noget til Hinder for, at Kongen erhverver det paa egen Haand, saafremt Erhvervelsen ikke er forbunden med særegne Byrder, saasom Statsgjæld, folkeretlige Servituter o. desl. Er der derimod Spørgsmaal om et større Distrikt, som i alt Fald foreløbig maa regeres af Kongen alene, følger det uden Tvivl af Reglen i Grl.s § 4, at Erhvervelsen maa være betinget af Rigsdagens Samtykke. Den her fremsatte Anskuelse kan imidlertid ikke billiges, for saa vidt som under alle Omstændigheder den opstillede Adskillelse mellem de vedkommende Landstrækningers retlige Behandling efter Hensyn til en rent faktisk Egenskab, nemlig Forskjel i Størrelse, savner ethvert rationelt Grundlag. Spørgsmaalet maa nødvendigvis besvares for alle Tilfælde under ét; og for dets bekræftende Besvarelse vil man da muligvis paaberaabe sig den Beslutning af 1865, ved hvilken Rigsdagen for sit Vedkommende gav sit Samtykke til, at de i Henhold til Fredstraktaten 30 Oktbr 1864 fra Hertugdømmet Slesvig adskilte Distrikter indlemmedes i Kongeriget Danmark; se Ussings Lovsamling 1866 S. 198 Note og de der anførte Steder af Rigsdagstidenden, hvortil føjes Folketingstidende 1864—65 Sp. 1876—1909 samt Tillæg A. Sp. 1665—72 og Till. B Sp. 673—78. Hertil er imidlertid at bemærke, at den anførte Beslutning for det første ingenlunde kan anføres som Bevis paa, at Regering og Rigsdag vare enige i at anse det omhandlede Samtykke fornødvendigt til en slig Indlemmelse; Forhandlingerne i Rigsdagen vise tværtimod, at man var alt andet end paa det rene med den paagjældende Beslutnings virkelige Betydning. Navnlig erklærede saaledes det eneste Medlem af Landstinget, som

havde Ordet med Hensyn til samme, udtrykkelig, at han voterede for den, ikke fordi den var nødvendig, men fordi den var uskadelig; Landstingstidende anførte Aar Sp. 260—62. Og selv om Rigsdagens Samtykke virkelig var anset for nødvendig til de paagjældende Landstrækningers Indlemmelse i Kongeriget, er dette sidste dog, som strax nedenfor skal vises, ingenlunde det samme som deres Erhvervelse for Kongeriget. Hidtil kan Praxis derfor under ingen Omstændigheder siges at have erklæret Rigsdagens Samtykke for nødvendig dertil. Og lige saa lidt vil Teorien formentlig kunne godtgjøre dets grundlovmæssige Nødvendighed.

Den kan ikke støttes paa Grl.s § 18, idet denne i Almindelighed erklærer Kongen for berettiget til at slutte Fred og indgaa Forbund, hvortil kun føjes den tidligere nævnte Indskrænkning. Da nu en Erhvervelse af Land hverken er en Afstaaelse af Land eller en »Forpligtelse, der forandrer« o. s. v., gjælder den positive Indskrænkning ikke med Hensyn til den; og heller ikke vil den analogisk være anvendelig derpaa, da, endog bortset fra, at Tilfældet, som indbefattet under Hovedreglen, ikke er ulovbestemt, den fornødne paritas rationum ganske mangler. Medkontrahenten, som har erklæret at ville afstaa det paagjældende Land, vil derfor ikke være løst fra sit Tilbud, selv om Rigsdagen maatte have vedtaget nok saa mange Protester mod den skete Erhvervelse. Erklæringen vil tværtimod være retlig forbindende, saa snart blot Kongen har akcepteret den paa forfatningsmæssig Maade. Spørgsmaalet bliver saa kun, om et Resultat, modsat det, man paa anførte Maade naar til ved Betragtning af Grl.s § 18, kan udledes af Grl.s § 4; men det lader sig heller ikke gjøre; thi ved de »andre Lande«, hvorom Paragrafen taler, kan kun være tænkt paa saadanne, der ikke udgjøre Tilbehør til selve den danske Stat; men det modsatte er netop Tilfældet med Landstrækninger, der erhverves ved en af Kongen paa Statens Vegne afsluttet Traktat. Forudsat, at intet andet er vedtaget, ville disse Landstrækninger ved selve Erhvervelsen være blevne den danske Stats Territorier. At dette er Tilfældet, viser sig baade udadtil i folkeretlig Henseende og indadtil i statsretlige Forhold deri, at de ved Danmarks Riges Grundlov indsatte politiske Magter ogsaa ville beherske de nye Landsdele saaledes, at den lovgivende Magt ogsaa for deres vedkommende vil være hos Kongen og Rigsdagen i Forening, og de heller ikke kunne gjenafstaas af Kongen uden i Overensstemmelse med Grl.s § 18. For saa vidt man ved Udtrykket Inkorporation kun ganske i Almindelighed tænker paa en Indtagelse som Bestanddel i en Stat, uden at der derved er udtalt noget om den nye Bestanddels forfatningsmæssige Stilling i Staten, er Inkorporationen af samme derfor allerede sket ved selve den traktatmæssige Erhvervelse. Men paa den

anden Side maa vel fastholdes, at hvad der ikke allerede er endelig ordnet herved, er netop den paagjældende Bestanddels forfatningsmæssige Stilling i Staten. Indtil videre er den nemlig ikke lige stillet med de andre Bestanddele deraf, men den indtager, paa lignende Maade som en Koloni i Forhold til Moderlandet, en underordnet afhængig Stilling som et Lydland, med Hensyn til hvilket den lovgivende, derunder ogsaa indbefattet den finanslovgivende Myndighed, er hos Kongen og den af de øvrige Landsdeles Beboere dannede Rigsdag, hvis ene Afdeling derhos udøver Anklagemyndighed overfor de Ministre, der administrere ogsaa den nye Landsdel. Den Afhængighed, hvori den ny tilkomne Del saaledes fra først af nødvendigvis maa være stillet, er imidlertid i og for sig en Abnormitet, der fornuftigvis kun kan have en aldeles foreløbig Bestaaen, indtil det er muligt at træffe en endelig Ordning; og denne kan da enten træffes derhen, at der gives den paagjældende Landsdel en Særstilling indenfor Staten, idet der organiseres egne Myndigheder til at styre dens særlige Anliggender, saaledes som sket er i Henseende til Island og de vestindiske Kolonier, eller derhen, at der tillægges den en fuldkommen Ligestilling med de andre Statsdele, idet den for disse gjældende Forfatning, Lovgivning og Forvaltning ogsaa overføres til hin,, saa at Staten derefter fremtræder i en blot rumlig udvidet, men iøvrigt væsentlig uforandret Skikkelse. En saadan Indoptagelse af en ny Landsdel i en Stat, ikke derimod dens blotte Erhvervelse for Staten, er det, som i Almindelighed haves i Sinde, naar der tales om dens Inkorporation i Staten, og Meningen med den Udtalelse i Fredstraktaten 30 Oktbr 1864 Art. IV, at de kontraherende Magter, Østerrig m. v., samtykke i, at en tilsvarende Del af Slesvig m. v. bliver adskilt fra Hertugdømmet Slesvig og »inkorporeret« i Kongeriget Danmark, er derfor ikke blot, at det paagjældende Distrikt maa tilhøre Danmark, men der skal end yderligere ikke være forbeholdt det nogen som helst retlig Særstilling; det skal tværtimod staa den danske Statsmagt fuldkommen frit for at stille det ganske paa samme Maade som Kongerigets øvrige Territorier, og denne traktatmæssig hjemlede Inkorporations Iværksættelse var det, Rigsdagen ved den anførte Beslutning samtykkede i. En Selvfølge er det imidlertid, at Inkorporationen ikke allerede skete ved selve den paagjældende Beslutning, men først ved de efterfølgende Love som f. Ex. Lov 16 Febr 1866 m. fl., der virkelig ordnede de vedkommende Distrikters Retsforhold i Lighed med det øvrige Lands. At det først var disse Love, der »effektuerede Inkorporationen«, udtaltes ogsaa udtrykkelig under Forhandlingen i Rigsdagen af selve Ministeren, som havde forelagt Forslaget til Beslutning; denne var derimod ikke andet end en simpel Erklæring om, at Rigsdagen var stemt for den, hvilket Regjeringen

havde villet være forvisset om, inden den forelagde de dertil sigtende Lovforslag.

Som Resultat af det udviklede maa da fastholdes, at en Inkorporation af en Landsdel i en Stat i den foran fremhævede statsretlige Betydning af Ordet ikke kan ske ved en Beslutning af Kongen alene eller endog ved en Beslutning af Konge og Rigsdag i Forening, men kun ved Lov eller efter Omstændighederne endog ved Grundlov, det sidste f. Ex., hvis Indoptagelsen af det paagjældende Distrikt maatte medføre Nødvendigheden af at forøge det tidligere grundlovmæssig bestemte Antal Folkerepræsentanter. Men ved Ordet Inkorporation i denne Betydning tænkes da ogsaa særlig paa en vis bestemt Ordning af Landsdelenes forfatningsmæssige Stilling indenfor Staten, saaledes at derved betegnes noget ganske andet og mere end dens blotte Erhvervelse for Staten. Mener man derimod med Ordet Inkorporation ikke andet og mere end dette sidste, saa maa fastholdes, at den i Henhold til Grl.s § 18 paa en statsretlig saa vel som folkeretlig gyldig Maade er sket allerede ved Kongens paa Statens Vegne gjorte Antagelse af den paagjældende Landsdels Overdragelse. Ganske vist maa det nu indrømmes, at det Resultat, hvortil man saaledes naar, for saa vidt er mindre heldigt, som det efter Omstændighederne kunde være i de gamle Landsdeles Interesse, om et Samtykke fra deres Repræsentanter udkrævedes til Erhvervelsen af nye. Det er aabenbart alt andet end naturlig og ønskelig, at uensartede Bestanddele kunne bringes i politisk Forbindelse med en Nation, uden at dennes Repræsentanter have erklæret sig enige heri, og en Forøgelse af en Stats Territorium burde ikke kunne ske, uden at Statsmagten i dens Helhed havde samtykket deri. Den bestaaende grundlovmæssige Ordning vil ogsaa kunne afføde skæbnesvangre Forviklinger, hvis Rigsdagen ikke maatte billige Erhvervelsen, eller Regjering og Rigsdag ikke kunne enes om den ny Landsdels forfatningsmæssige Stilling. Men Hensyn til det politisk ønskelige kan dog ikke berettige til at fravige det rene og klare Indhold af Bestemmelsen i Grl.s § 18, og lignende Vanskeligheder, som de foran fremhævede, kunne ogsaa indtræde paa andre Punkter som Følge af den Kongen indenfor en vis Grænse tillagte Eneraaden i folkeretlige og Rigsdagens forfatningsmæssige Medraaden i statsretlige Forhold. Man tænke sig saaledes det Tilfælde, hvor et Ting ikke vil anvise Udbetaling af en Sum, som Kongen har forpligtet Staten til at betale en fremmed Magt f. Ex. i Krigsomkostninger. Til Trods herfor vil dog Forpligtelsen overfor den fremmede Stat være forfatningsmæssig gyldig stiftet og vedblivende paahvile Staten, saa at den eventuelt kan søges inddreven ved folkeretlige Tvangsmidler. Paa samme Maade vil da ogsaa Erhvervelsen af en Landsdel fra en fremmed til den danske Stat

være gyldig sket, og den paagjældende Landsdel vil vedblivende være en Bestanddel af Danmarks Rige, saa at Kongen ikke i Overensstemmelse med Grl.s § 4 behøver Rigsdagens Samtykke til at være Regent i samme, om end Rigsdagen nok saa meget maatte nægte at tage Del i dens Styrelse.

Med Hensyn til de her omhandlede Afstaaelser og Erhvervelser af Lande gjennem folkeretlige Overenskomster skal endnu tilføjes den almindelige Bemærkning, at, hvor Erhververen f. Ex. ifølge en krigersk Bemægtigelse alt forinden maatte være kommen i Besiddelse af det erhvervede, vil det statsretlige Herredømme derover uden videre være erhvervet ved selve Traktatens endelige Afslutning. Paa den anden Side maa imidlertid ogsaa den endelige Afslutning af Traktaten have fundet Sted, saa at den, hvor Talen f. Ex. er om en Afstaaelse, bør være samtykt ikke blot af Kongen, men ogsaa af Rigsdagen. Forinden dette er sket, ville Landsdelens Beboere ingenlunde være løste endelig fra deres undersaatlige Pligter, om end der vel ved Bedømmelsen af deres Forhold kan være at tage et vist Hensyn f. Ex. til den Omstændighed, at Fredspræliminærerne, i hvilke Afstaaelsen er vedtaget, ere afsluttede og officielt meddelte dem; jfr Dom i H. R. Tid. 1869 S. 281. Hvis derimod Erhververen ikke alt ved Traktatens Afslutning er i Besiddelse af Landet, maa en Overleverelse deraf i den erhvervende Stats Besiddelse foregaa, for at det kan komme ind under den sidstnævntes aktuelle Herredømme; jfr ang. de Ceremonier, hvormed St. Croix i sin Tid blev taget i Besiddelse; G. Høst: Efterretn. om St. Thomas S. 123 ff. At den tidligere Hersker yderligere løser Beboerne af det afstaaede Distrikt fra den tidligere til ham aflagte Troskabsed; jfr Aab. Brev 16 Novbr 1864; samt ved frivillige Afstaaelser udtrykkelig byder dem for Fremtiden at lyde den nye Suveræn (Geheisbrief); jfr et saadant Brev, udstedt ved Afstaaelsen af Oldenborg og Delmenhorst, Clausen: Recueil de traités pag. 107; er vel naturlig og rigtig, og til det første maa han endog anses for folkeretlig forpligtet; men ingen af disse Handlinger vil dog være retlig nødvendig til Undersaatsforholdets Skiften.

Hermed slutte vi Bemærkningerne angaaende Maaden, hvorpaa Forandringer blive at iværksætte i den danske Stats territoriale Omraade, og skulle hertil endnu blot føje et Par Ord angaaende Inddelingerne deraf, som have forfatningsretlig Betydning.

Hovedsagelig maa i saa Henseende mærkes, at den danske Stat i dens Helhed udgjør en forfatningsmæssig Enhed, for saa vidt som samtlige de ved Grl. 28 Juli 1866 indstiftede politiske Magters, ikke blot Kongens, men ogsaa Rigsdagens Kompetence i politisk Henseende udstrække sig over hele Riget. At ikke blot Kongens, men ogsaa Rigs-

dagens Kompetence udstrækker sig over Island saavel som over andre Dele af Riget er praktisk hævdet ved L. Nr 1, 2 Jan. 1871, ved hvilken den nævnte Landsdels forfatningsmæssige Stilling i Riget er bleven ordnet. Og ligesom Rigets almindelige grundlovmæssige Lovgivningsmagt saaledes har ordnet den paagjældende Landsdels Stilling, staar det ogsaa til enhver Tid i dens Magt at omordne den. Forfl. Nr 1, 5 Jan. 1874 m. fl. for Islands særlige Anliggender kan derfor heller ikke have Bestand længere, end Kongen og Rigsdagen ville, idet det til enhver Tid staar dem i Forening retlig frit for at ophæve f. Ex. L. Nr 1, 2 Jan. 1871 § 3 og erklære de Anliggender, der dér ere bestemte, at skulle være særlige for Island for almindelige Statsanliggender, der som saadanne ville falde ind under Statens almindelige Lovgivningsmyndighed. Og naar de gjøre dette, er dermed den objektivt nødvendige Forudsætning for Gyldigheden af Forfl. Nr 1, 5 Jan. 1874 bortfalden. Den Sætning maa derfor vel fastholdes, at, for saa vidt der indenfor Staten bestaa særlige Myndigheder, hvem den øverste Styrelse af en Landsdels særlige Anliggender enten alene eller i Forbindelse med andre er underlagt, bestaa de kun i Kraft af den almindelige Lovgivningsmyndigheds Vilje, som Følge af, at deres Beføjelse udelukkende hviler paa Love, der til enhver Tid kunne tilbagekaldes af den samme Myndighed, af hvilken de ere udstedte. Men saa længe de paagjældende Love bestaa, ville de vedkommende Landsdele ganske vist i forfatningsretlig Henseende indtage en særlig Stilling, og ifølge den nu bestaaende Ordning maa vi derfor i Forfatningsretten, som allerede ovenfor S. 2 antydet, skjelne imellem I. det egentlige Kongerige med Færøerne og Kolonierne paa Grønland, hvilke sidste i forfatningsretlig Henseende ikke indtage nogen særlig Stilling, men derimod, ogsaa for saa vidt angaar deres særlige Anliggender, styres umiddelbart af Moderlandets Myndigheder; II. Island og III. de vestindiske Kolonier. Den speciellere Inddeling af Kongerigets Territorium i forfatningsretlig Henseende i Valgkredse, dels til Landstinget dels til Folketinget, vil blive omhandlet nærmere nedenfor i Læren om Rigsdagen.

§ 8. I. Om Territoriet. — Slutning.

Forinden vi kunne slutte Undersøgelserne angaaende den danske Stats Territorium, staar endnu tilbage at gjøre Rede for Besvarelsen af et Spørgsmaal, der vel er af almindeligere Natur, men dog som saadant ogsaa har Interesse for den danske Statsret og derfor bør medtages paa dette Sted, nemlig Spørgsmaalet om, hvilken Territoriets Betydning i statsretlig Henseende er. I Almindelighed kan dette Spørgsmaal be-

svares derhen, at Territoriets tidligere fremhævede Betydning som en nødvendig Forudsætning for Statsmagten ytrer sig i den Kjendsgjerning, at Omraadet og Grænserne for Territoriet ogsaa angive Omraadet og Grænserne for Statsmagten, for saa vidt dens rumlige Udstrækning angaar.

Denne Statsterritoriets Betydning fremtræder allerede til en vis Grad, for saa vidt Udøvelsen af Statens lovgivende Myndighed angaar. Lydighed mod sine Love kræver Staten i alle Tilfælde af dem, der ere traadte i et vist Forhold til Territoriet enten ved at være bosatte eller opholde sig paa samme eller eje Gods, føre Processer sammesteds eller ved at ville begive sig selv eller føre deres Gods ind derpaa o. s. v. Imidlertid vil det dog af det anførte ses, at Lovgivningsmagtens Beføjelsesomraade ingenlunde er betinget af, at dens Gjenstand befinder sig paa Territoriet. Tværtimod, hvad de paa Territoriet hjemmehørende Personer angaar, vil det findes, at Statens Love i et vidt Omfang enten udtrykkelig ere erklærede; jfr f. Ex. D. L. 1—23—12; eller i alt Fald stiltiende forudsatte at skulle være forbindende for dem, selv medens de opholde sig i Udlandet, saaledes at Overtrædelser deraf, begaaede sammesteds, straffes; Strfl. 10 Febr 1866 §§ 4, 5; og frakjendes Retsvirkning; Fdg 30 Marts 1827 § 2; af den danske Stats Myndigheder. Ja disse ville endog kunne lovgive og anordne med Hensyn til Personer, der ikke ere deres Undersaatter og derhos befinde sig udenfor Riget, f. Ex. ved at forbyde dem Adgang til Territoriet eller kun tilstede dem den under visse Betingelser; jfr Lov om Tilsyn med Fremmede og Rejsende Nr 52, 15 Maj 1875 §§ 1, 2. Paa lignende Maade kan en dansk Domstol ogsaa afsige Dom over en Udlænding eller med Hensyn til hans Gods, selv om han eller det befinder sig udenfor Territoriet; Nellemann: Civilprocessens almindelige Del S. 361. Og ligesom det altsaa ikke er ubetinget nødvendigt, for at en Statsmyndighed med Retsvirkning kan fatte en Beslutning, at Gjenstanden for samme befinder sig indenfor Territoriet, saaledes er det, i Forbigaaende bemærket, til samme Øjemed heller ikke ubetinget fornødent, at den Statsmyndighed, som fatter den paagjældende Beslutning, befinder sig indenfor det nævnte Omraade. Saaledes vil en kongelig, af en Minister underskreven, Beslutning ingenlunde kunne tilsidesættes som ugyldig, blot fordi den er udstedt udenfor Riget; Foreløbig Lov 20 Juli 1869.

Derimod viser den rumlige Begrænsning af Statsmagten sig i den Omstændighed, at den paagjældende Beslutning, hvad enten den Myndighed, som har udstedt den, eller Gjenstanden, som den angaar, befinder sig indenfor eller udenfor Territoriet, dog kun indenfor den nævnte Grænse af Statsmagten selv kan kundgjøres og gjennemføres paa en retlig forbindende og tvingende Maade idet Reglen er, at Stats-

magten kun saa langt, som Territoriet strækker sig, kan gjøre et virksomt politisk Herredømme gjældende, kun indenfor samme kan iværksætte enhver saadan Handling, der fremtræder som Udøvelse af en politisk Højhedsret, og dens Organer kun indenfor samme kunne gjøre en tvingende Myndighed gjældende. Hvis saaledes Loven erklærer en i Udlandet begaaet Handling for strafbar, vil dette kun sige, at Gjerningsmanden udsætter sig for Strafs Lidelse, dersom han nogen Sinde kommer eller vender tilbage til Danmark. Hvis Kongen erklærer et Ægteskab, indgaaet i Udlandet, for ugyldigt, er dermed kun givet, at dette er at anse som saadant overalt indenfor den danske Stats Grænser; er en Dom afsagt af en dansk Domstol, vil den danske Foged kun kunne fuldbyrde den i det Gods, Skyldneren maatte eje her i Riget; om endog en fremmed Stat maatte være traktatmæssig forpligtet til at fuldbyrde den, vil Fuldbyrdelsen indenfor dens egne Grænser dog blive iværksat af dens egne Myndigheder; jfr L. 19 Febr 1861 (Lovsaml. S. 21).

Den ovennævnte Regel om Statsmagtens Afhængighed af Territoriet kan derfor ogsaa udtrykkes saaledes, at Statsmagten i den rumlige Udstrækning, som Territoriet angiver, kan opretholde den retlige Ordning, som den i Kraft af sin forfatningsmæssige Vilje finder for godt, idet den indenfor den nævnte Udstrækning frit og udelukkende kan gjøre ikke blot sin retsanordnende, men ogsaa sin retshaandhævende Myndighed gjældende. Over alt, hvad der findes udenfor den nævnte Grænse, kan den derimod kun tiltage sig et positivt Herredømme for den Mulighed, at vedkommende Person eller Ting maatte indkomme paa Territoriet; indtil da er den indskrænket til med Hensyn til samme at udøve den negative Myndighed, som er en uundgaaelig Følge af dens Beføjelse til indenfor de folkeretlige Grænser at ordne Adgangen til dens Magtomraade og holde Personer eller Ting udenfor samme.

Som den, der saaledes i rumlig Henseende udstrækker sig over, men paa den anden Side ogsaa er begrænset til et vist Territorium, betegnes Statsmagtens Beføjelse som Territorialhøjhed, og under dette Udtryk er da ogsaa indbefattet Beføjelsen til at raade over Territoriet selv i de forskjellige Retninger, i hvilke det i offentligretlig Henseende kommer i Betragtning. I Kraft Territorialhøjheden kan Staten saaledes raade over Bestanddele deraf, for saa vidt som de afgive Grundlaget for selve Statens Tilværelse f. Ex. ved at afstaa dem; jfr Grl.s § 18 og ovenfor; raade over dem som Formuegjenstand f. Ex. ved at regulere Adgang til deres Bemægtigelse og eventuelt expropriere dem; Folkeretten S. 111; Aagesen: Fortsatte Bemærkninger ang. Rettigheder over Ting S. 24; Grl.s § 82; samt, som alt ovenfor antydet, for saa vidt Territoriet afgiver Opholdssted for Personer og Ting, forbyde eller stille Betingelser i Henseende til disses Adgang dertil og Forbliven der-

paa. Men saa rigtigt som det er, at disse Beføjelser ere indbefattede under Territorialhøjheden, saa urigtigt vilde det være, om man vilde indskrænke Indholdet deraf til kun at omfatte dem. Tværtimod omslutter den ikke blot Territoriet, men ogsaa alt, hvad der findes paa samme. - Dette udtrykker Folkeretten ved Slutningen: Quicquid est in territorio, est etiam de territorio; saa at Staten i Kraft af samme f. Ex. holder Ret ogsaa over Udlændinge, som findes indenfor dens Grænser: thi, som vi gjentagende fremhæve, Territorialhøjheden er kun et andet Udtryk for det frie og udelukkende aktuelle politiske Herredømme, en Stat udøver indenfor et vist rumligt Omraade.

Over Søterritoriet øver Staten principielt samme Raadighed: droit de souverainité; jfr Folkeretten S. 84—89; Lov om Kystfredning Nr 149, 18 Maj 1906. Navnlig forbeholder den sine egne Undersaatter Fiskeriet indenfor samme og regulerer nærmere Fiskeriets Udøvelsesmaade; Lov om Saltvandsfiskeri Nr 110, 4 Maj 1907; jfr Lov Nr 111, 4 Avg. s. A.; Adg. Nr 210, 18 Oktbr d. A. m. fl.; samt Retten til at lodse; Lov Nr 73, 13 Jan. 1879 § 12; og optage Vrag, Strandingslov Nr 103, 10 Apr 1895 § 22, Tillæg Nr 85, 30 Apr 1909, ligesom den øver Jurisdiktion, anordner sanitære Forholdsregler; Lov Nr 39, 16 Marts 1900; Nr 191, 4 Febr 1902 m. fl.; og, hvis den er nevtral Magt, forbyder krigsførende Magters Foretagender indenfor samme; jfr ovfr S. 36. Men dog gjælder her den Indskrænkning, som flyder af den folkeretlige Regel: at den fredelige Færdsel: passage inoffensif; ikke maa hindres; Annuaire de l'institut du droit internat. XIII S. 329; jfr om Færdselsfriheden gjennem Sundet og Belterne nedenfor S. 73.

Fra den foran opstillede almindelige Regel angaaende dette Herredømmes Udstrækning over og Begrænsning til Territoriet gives der nu imidlertid forskjellige Undtagelser, i Kraft af hvilke det dels ikke kan gjøres gjældende i dets hele Fylde over alt og alle indenfor Territoriet, dels ogsaa til en vis Grad kan gjøres gjældende udenfor samme. Disse Undtagelser ere derhos samtlige af folkeretlig Oprindelse, idet de skyldes dels folkeretlige Normer dels folkeretlige Vedtagelser. Ved Fremstillingen af de første bortse vi dog fra de særlige Regler, der finde Anvendelse i Krigstilfælde og holde os kun til de almindelige i Fredstid gjældende. Disse medføre, at fremmede Suveræner og deres Repræsentanter m. v., om end deres Personer og Gods befinde sig paa Territoriet, dog enten helt eller til Dels ikke ere Statens Tvangsmyndighed underkastede og for saa vidt stillede paa samme Maade, som om de befandt sig udenfor Territoriet. Den Retsstilling, de indtage overfor vedkommende Statsmagt, betegnes derfor ogsaa i Almindelighed paa den Maade, at de siges at nyde Exterritorialitetsret.

Den almindelige Fremstilling af disse Regler tilhøre Folkeretten; men for saa vidt som de ogsaa have givet sig Udtryk i den danske Lovgivning, er der Anledning til udtrykkelig at nævne dem her.

Exterritoriale Personer ere saaledes:

1) Fremmede Suveræner. At de ikke nævnes i Straffelov, 10 Febr 1866 § 8 skyldes kun Hensynet til, at det ikke blev anset for passende udtrykkelig at nævne dem i den Sammenhæng. Derimod nævnes udtrykkelig sammesteds

2) Fremmede Gesandtskaber. Dette Udtryk omfatter ikke blot Gesandten selv, men alle de til Gesandtskabet knyttede Personer og deres Følge med Familie og deres private Betjente; jfr Fdg. 8 Oktbr. 1908; Reskr. 2 Decbr 1741; Kanc. Prom. 12 Decbr 1778 I. M. Skr. Nr 176, 27 Apr. 1904. Derhos nyde de til Gesandtskabet hørende eller i Gesandtens Tjeneste staaende Personer en Begunstigelse i Henseende til Avktionssalær. Sp. Regl. 22 Marts 1814 § 111; jfr K. Skr. 16 Febr 1837, ligesom Gesandtskabs Medlemmer nyde en vis Toldfrihed; jfr Toldlov Nr 88, 15 Avg. 1908 § 11, og ikke svare Indkomst- og Formueskat; Lov Nr 104, 15 Maj 1903 § 3, 2^0 og § 11, 1^0 eller Bompenge for deres Vogne; jfr Bekjg. 21 Septbr 1808 § 20 c. Endelig ere ogsaa Gesandtskabshoteller, der ejes af vedkommende fremmede Stat, fritagne for Ejendomsskyld, Lov Nr 63, 15 Maj 1903 § 5.

Hvad angaar fremmede Staters af den danske Regjering anerkjendte Konsuler i Danmark erindres, at de ikke ere undergivne den danske Stats Myndighed i deres Embedsgjerning; jfr Straffelov 10 Febr 1866 § 8, hvorfor ogsaa Konsulatarkiverne ere undtagne fra retslig Forfølgning. Men iøvrigt maa sondres mellem, om de paagjældende Konsuler ere danske eller fremmede Undersaatter. I første Fald nyde de ikke særlige Begunstigelser; Pl. 25 Septbr 1834; som kun i § 2 bevarer den tidligere Fritagelse for personlige borgerlige Byrder for de i Helsingør ansatte Konsuler. Derimod nyde fremmede Konsuler, der ere fremmede Undersaatter. med Familie og Børn Frihed for enhver personlig Byrde, saalænge de ikke erhverve faste Ejendomme eller drive borgerlige Erhverv.

I Lighed med selve Konsulerne behandles derhos fremmede Konsularembedsmænd; jfr Skattelov Nr 104, 15 Avg. 1903 § 3 Nr 2.

3) Fremmede Troppeafdelinger; jfr Straffelov 10 Febr 1866 § 8, for saa vidt de ikke tilhøre en krigsførende Magt og ere gaaede over paa nevtralt Territorium, i hvilket Tilfælde de blive at anholde og internere; jfr Folkeretten S. 304.

4) Fremmede Orlogsskibe og deres Besætninger; jfr Straffelov 10 Febr 1866 § 8. Bekjg. Nr 104, 14 Maj 1900 § 3. Ordentligvis pleje de ogsaa at fritages for Havneafgifter m. m.; jfr

Folkeretten S. 80. Deres Ankomst skal forud anmeldes, og ældre Traktater fastsætte, at kun indtil 6 Orlogsskibe paa én Gang maa findes i en Havn; jfr Traktat med England, 11 Febr 1670 Art. 30; med Holland 15 Juli 1701 Art. 19; med Frankrig, 23 Avg 1742 Art. 29; jfr Haager Konventionen 18 Oktbr 1907 om nevtrale Magters Rettigheder og Pligter under Søkrig, hvorefter i Mangel af særlige Bestemmelser i den paagjældende Stats Lovgivning kun tre af en krigsførende Magts Orlogsskibe samtidig maa opholde sig i en nevtral Havn. Handelsskibe ere underkastede vedkommende Lands Jurisdiktion, for saa vidt de findes i dets Havne og Rede eller paa dets Søterritorium; men ved Just. Min. Skr. Nr 109, 10 Juli 1900 er dog meddelt samtlige Politimyndigheder, at der for Lovovertrædelser, begaaede af nogen til Skibet hørende Person, som ikke er dansk Undersaat, om Bord paa fremmede Handelsskibe mod nogen af Besætningen eller Passagererne paa vedkommende Skib, kun da bliver at gjøre Ansvar gjældende, naar de danske Myndigheders Bistand paakaldes, eller naar Havnens Fred er krænket ved det paa Skibet forefaldne. I de Tilfælde, hvor den danske Stats Jurisdiktions Myndighed herefter ikke skal gjøres gjældende, bliver der paa vedkommende Konsuls Begjæring at yde fornøden Bistand til, at den skyldige stilles til Raadighed for vedkommende fremmede Stat.

Paa den anden Side erindres, at Statens Højhedsret kan gjøres gjældende udenfor dens Territorium, for saa vidt netop Handelsskibe paa aabent Hav ere at anse som vedblivende underkastede den Stats Højhed, under hvis Flag de sejle; Straffelov 10 Febr 1866 § 3. Angaaende de Undtagelsestilfælde, i hvilke fremmede Staters Orlogsskibe paa aabent Hav kunne øve visse Højhedsrettigheder over dem i Fred og især i Krig henvises til Folkeretten S. 94 flg.

Endvidere udvides den danske Stats Højhedsret i Kraft af selve Exterritorialitetsreglen i Henseende til de danske Gesandtskaber, Orlogsskibe og Troppekorpser, der maatte findes i Udlandet. Dertil føjes den Exterritorialitets Ret, som nydes af de danske Konsuler saa vel som andre Danske, der ere bosatte i Lande, hvor Konsulens Jurisdiktion er hjemlet; Folkeretten S. 168 flg.; Bekjg. Nr 208, 19 Novbr 1903 Art. 3 (Korea); Bekjg. Nr 120, 7 Apr 1906 (Siam). Om danske Konsulers Stilling og Beføjelse iøvrigt henvises til Folkeretten S. 165 flg.; Lov Nr 81, 23 Maj 1902; Bekjg. Nr 176, 25 Novbr 1902; Nr 294, 25 Novbr s. A.; Instrux for de danske Konsuler i Japan; U.-M. Cirk. Nr 14, 3 Febr 1902; Lov Nr 269, 14 Decbr 1906.

Ved Siden af de anførte Undtagelser fra Statens Højhedsret over Personer og Gjenstande indenfor Territoriet kan derhos mærkes de Indskrænkninger i Territorialhøjheden, der skyldes traktatmæssige Overenskomster, som begrændse dens frie Raaden derover. Disse Ind-

skrænkninger kunne gaa i forskjellige Retninger, dels kunne de paalægge Staten en Forpligtelse til at træffe visse Foranstaltninger paa dens Territorium, dels paalægge den at undlade saadanne, dels endelig hjemle andre Stater eller deres Undersaatter en Ret til indenfor Territoriet at træffe Foranstaltninger, som ellers kunde forbydes dem.

Som Exempel paa den første Art af Indskrænkninger, der snarest kunne betegnes som statsretlige Realbyrder nævnes, at den danske Konge ved Traktat 14 Marts 1857 om Øresunds- og Belttoldens Afløsning Art. 2. 1⁰ har forpligtet sig til at bevare og vedligeholde alle for Tiden ved Indløbene til hans Havne, Rede, Floder eller Kanaler eller langs hans Kyster existerende Fyr og Fyrtaarne samt de Bøjer, Tønder og Lodsmærker, der ved Traktatens Afslutning forefandtes og tjene til Sejladsens Lettelse i Kattegattet, Sundet og Belterne, og som hertil overveje, hvis det maatte være i Skibsfartens Interesse at ændre Beliggenheden eller øge Antallet af Fyrene m. v., jfr 2⁰ og 3⁰, hvorefter Kongen ogsaa fremdeles ligesom tidligere skal lade føre Tilsyn med Lodstjenesten samme Steds samt kun maa fastsætte moderate Lodstaxter. I Følge Affattelsen af den ovennævnte Bestemmelse i Traktatens Art. 2. 1⁰ kan med Hensyn til samme rejses det Spørgsmaal, som kan faa praktisk Interesse, hvilken den virkelige Rækkevidde af den deri paatagne Forpligtelse er, om den kan være til Hinder for, at Danmark i Krigstilfælde midlertidig slukker Fyrene paa dets Kyster og optager de udlagte Bøjer m. v. for ikke selv at vise en fjendtlig Flaade Vej gjennem sine Farvande. Dette Spørgsmaal maa vistnok ubetinget besvares derhen, at Traktatens Bestemmelse ingenlunde er til Hinder for Iværksættelse af deslige Forsvarsforanstaltninger. Ved den paagjældende Traktats Fortolkning maa nemlig overalt den Hovedbetragtning fastholdes, at Danmark ikke ved samme paa nogen Maade har villet give Afkald paa de det i Egenskab af krigsførende Magt tilkommende Beføjelser; disse maa tværtimod overalt være underforstaaede og forbeholdte, saaledes f. Ex. i Traktatens Art. 1. 1⁰, hvor der er bestemt, at intet Skib for Fremtiden under noget som helst Paaskud skal kunne anholdes eller underkastes nogen Standsning paa dets Fart gjennem Sundet og Belterne. Selvfølgelig er herved dog ikke udelukket den Danmark som krigsførende Magt tilkommende Beføjelse til at anholde og opbringe fjendtlige og eventuelt ogsaa nevtrale Skibe i Sundet og Belterne saa vel som andet Steds; og en lignende Betragtning maa føre til at forstaa Bestemmelsen i Traktatens 2. 1⁰ med den fornævnte Indskrænkning. Til det samme Resultat føres man derhos ved følgende Betragtning. Den omhandlede Forpligtelse til Fyrenes og andre Indretningers Vedligeholdelse er ingenlunde en ny først ved Traktaten paalagt; den existerede alt fra gammel Tid, idet

den danske Stat oppebar en bestemt Sum i Fyrafgift af ethvert Skib, der passerede Sundet og Belterne, og selve Sundtolden krævedes og oppebares i alt Fald til Dels som et Vederlag for de Foranstaltninger, Danmark var forpligtet til at træffe i sine Farvande i den almindelige Skibsfarts Interesse; Schlegel: Danmarks Statsret S. 314; Oppenheim: System des Völkerrechts S. 158—59; Wheaton: Hist. des progrés du droit des gens S. 105 ff.; Vattel: Droit des gens I. p. 252. Hvad der er tilsigtet og opnaaet ved den anførte Stipulation i Traktaten, er aabenbart kun et retlig forbindende Tilsagn fra Danmarks Side om, at Omsorgen for Fyrenes Vedligeholdelse fremdeles skal paahvile det, ogsaa efter at den tidligere derfor oppebaarne Afgift er bleven afløst; men Forpligtelsen kan dog paa den anden Side kun antages at skulle paahvile det i samme Omfang som tidligere; og ligesom Danmark i tidligere Krige uden Indsigelse har fulgt den omhandlede Fremgangsmaade med at slukke Fyrene o. s. v., saaledes turde det ogsaa i Fremtiden være fuldt beføjet til i paakommende Tilfælde at følge den.

Som Exempel paa den anden Art af Indskrænkninger, der retteligen kunde synes at maatte betegnes som statsretlige Servituter af negativ Natur, kan derimod nævnes Bestemmelsen i Traktat 14 Marts 1857 Art. 1. 1°, ved hvilken Danmark forpligter sig til ikke at opkræve Told, Lastepenge, Fyr- og Fyrtaarnsafgifter m. v., af de Skibe, der passere Sundet og Belterne. Men herved er dog at mærke, at den heromhandlede Beføjelse, som Danmark tidligere havde øvet, snarest maatte siges at overskride Grænsen for den Staten i Kraft af almindelige folkeretlige Grundsætninger tilkommende Raaden over Sunde og Belter, for saa vidt som de udgjøre Forbindelsesveje mellem en Flerhed af Have, der ere omgivne af en Flerhed af Lande. Ligesom den enkelte Stat ikke ubetinget kan spærre Passagen derigjennem, saaledes kan den heller ikke i Kraft af sin ensidige Beslutning betinge den af visse Afgifters Erlæggelse, selv om disse kræves som Vederlag for de af Staten i Skibsfartens Interesse trufne Foranstaltninger; thi Forpligtelsen til at svare et sligt Vederlag kan ikke paalægges nogen Stat ved en andens ensidige Beslutning, men kun i Kraft af dens eget Samtykke eller anden folkeretlig gyldig Adkomst, saasomt Alderstidshævd. Danmarks Berettigelse til at opkræve de paagjældende Afgifter i Sund og Belter kunde derfor heller ikke i den moderne Tid støttes paa Territorialhøjheden som dens naturlige Grundlag, og dette for Sundets Vedkommende saa meget mindre, som efter Fredstraktaten 27 Maj 1660 kun den halve Del af Sundet var dansk Territorium; den hvilede derimod udelukkende paa et rent positivt Grundlag, nemlig de enkelte Magters traktatmæssige Anerkjendelse, eller, for saa vidt en saadan undtagelsesvis ikke havde fundet Sted, paa Udøvelsen i Alderstid; Phillimore: International

Law 1. S. 254; og efter at nu ved de anførte Traktater den paagjældende Rettighed er bleven afløst; jfr ang. Afløsningens Historie, der foregik ifølge det af Nordamerika tagne Initiativ, Wheaton: International Law 2d edit. pag. 333 Note 110; Hist. Tidsskr. VII 16, S. 172 fg er derved følgelig ingenlunde bevirket nogen Indskrænkning i den Danmark efter almindelige Regler tilkommende Raaden over den paagjældende Del af dets Territorium, men tværtimod kun en udenfor Reglerne liggende Raaden derover ophørt. Og ligesom altsaa den anførte Hovedbestemmelse i Traktatens Art. 1. 1^0 ikke paalægger Danmark nogen virkelig statsretlig Servitut, saaledes gjælder det samme om Traktatens Art. 1. 2^0, der kun sigter til at afværge en Omgaaen af Bestemmelsen i Art. 1 1^0 ved at bestemme, at de samme Steds afløste Afgifter heller ikke for Fremtiden maa opkræves under Navn af Havne-, Skibsfarts- eller almindelige Toldafgifter. Den Forpligtelse til ikke at paalægge Transittold eller dog indskrænke den til et vist Størstemaal i Henseende til et vist Indbegreb af Varer, for saa vidt de maatte føres fra Elben og Nordsøen til Østersøen og omvendt, hvilken Traktat 14 Marts 1857 Art. 1. 5^0 paalagde, er ved Hertugdømmernes Afstaaelse bleven uden Betydning for Danmark.

Derimod kan som Exempel paa en virkelig statsretlig Servitut af negativt Indhold nævnes den, der er paalagt ved Traktat 14 Marts 1857, Art. 1. 1^0 i Slutningen, hvorefter for Fremtiden intet Skib under noget som helst Paaskud skal turde anholdes eller underkastes nogen Standsning paa dets Fart gjennem Sundet og Belterne. Vel kan nu, som alt ovenfor fremhævet, denne Bestemmelse ikke forstaas aldeles bogstavelig; men det skjønnes dog ikke rettere, end at den maa udelukke Muligheden af enhver efter almindelige Regler tilladelig civilretlig Arrest paa et fremmed Handelsskib, medens det paa Farten igjennem Sundet og Belterne ankrer op paa dansk Søterritorium f. Ex. i Drogden. Og endvidere kan spørges, om ikke den danske Stats Raaden over dets Territorium samme Steds ved den anførte Bestemmelse er indskrænket i en anden Retning paa en Maade, der eventuelt vil kunne faa ikke ringe praktisk Betydning. Forhindrer muligvis den anførte Bestemmelse, at Danmark i Krigstilfælde for Forsvarets Skyld ved Søminer eller lignende midlertidig afspærrer f. Ex. Drogden o. s. v.? Ved Besvarelsen af denne Kvæstion maa igjen fastholdes den ovenfor omtalte Grundsætning, at Danmark ved Traktaten 14 Marts 1857 ikke paa nogen Maade kan antages at have renonceret paa de almindelige, folkeretlig hjemlede Beføjelser, der tilkomme det som krigsførende Magt; og ligesom derfor den anførte Bestemmelse i Traktatens 1. 1^0 ikke kan være til Hinder for, at Danmark i Krigstilfælde anholder og opbringer fjendtlige Skibe i Sund og Belter saa vel som

andet Steds, saaledes maa det ogsaa iøvrigt være beføjet til at benytte sit eget Territorium i Sund og Belter saa vel som andet Steds til at værge sig saaledes, som det bedst kan og véd, uden Hensyn til den Ulempe, Forsvarsforanstaltningerne maatte medføre for andre Nationer, forudsat blot, at de ikke gaa ud over den almindelige folkeretlig hjemlede Raaden over Territoriet. Ganske vist maa der nu drages visse Grænser for denne Raaden ogsaa i det anførte Øjemed. Danmark vilde saaledes vistnok under ingen Omstændigheder i Forsvarets Interesse kunne spærre al Passage gjennem Sundet og Belterne, selv om det faktisk var i Stand til at gjøre det; Annuaire de l'Institut de droit international 1894—95 p. 330; men derimod vil det formentlig ikke være hindret ved Traktaten 14 Marts 1857 Art. 1. 1^0 fra at lukke en enkelt Tilgang til Østersøen, saa længe blot Vejen gjennem nogen af de andre er fri, og i Kraft heraf vilde da Danmark formentlig ogsaa være fuldt beføjet til at afspærre Drogden, selv om denne var Øresundets eneste Sejlløb; men da dette nu oven i Kjøbet ikke er Tilfældet, idet der foruden samme findes endnu et andet mellem Saltholm og Sverig, nemlig den saakaldte Flinterende, som Skibene kunne passere trods Drogdens Afspærring, maa Danmarks Beføjelse til at iværksætte denne anses for at være saa meget mere utvivlsom; Annuaire 1894—95 S. 321; jfr Oskar Johansen i Feuilleton III i »Politiken« 25 Jan. 1908.

Endelig paalægges der Danmark en Servitut af positiv Natur ved Traktat 14 Marts 1857 Art. 2. 4^0, hvorefter den danske Konge uden nogen som helst Indskrænkning skal tillade alle saavel danske som fremmede Privat-Entreprenører efter eget Godtbefindende og under samme Betingelser uden Hensyn til deres Nationalitet, i Sundet og Belterne at henlægge og stationere Fartøjer, udelukkende bestemte til Bugsering af de Skibe, der ønske at gjøre Brug deraf. En saadan Stationering af fremmede Bugserfartøjer paa dets Søterritorium vilde Danmark efter almindelige Regler være berettiget til at forbyde, og da det nu ved Traktaten er udelukket derfra, er derved altsaa begrundet en Indskrænkning i dets almindelige statlige Højhedsrettigheder. Den stiftede Servituts Omfang er imidlertid begrænset, for saa vidt som Forpligtelsen ifølge samme kun angaar Fartøjer, der u d e l u k k e n d e ere bestemte til at bugsere (servent exclusivement à la remorque). Denne Indskrænkning, der ikke er fremhævet i den svenske Gjengivelse af Traktaten; Svensk Forfatnings Samling for 1857 Nr 15 Art. 2. 4^0; er der særlig Anledning til at akcentuere netop med Henblik paa Deklarationen 14 Avg. 1873. Den vil nemlig være til Hinder for, at Sverrig stationerer Bugserfartøjer paa dansk Territorium, der tillige gjøre Tjeneste som Lodsstationer.

Endelig erindres her svenske Undersaatters Ret til at drive Sildefiskeri med Drivgarn ved Bornholms og Kristiansøs Kyster, hvorimod til Gjengæld danske Undersaatter nyde samme Ret ved den svenske Kyst fra Falsterbo til Simbrishamn, dog at Retten i alle Tilfælde kun kan øves fra 1 Maj til 31 August jfr Bekjg. Nr 209, 14 Oktbr 1907 Art 1.

§ 9. Om Statsmagtens Forudsætninger. — Fortsættelse.

II. Folket.

Fra Læren om Territoriet gaa vi dernæst over til en Undersøgelse af Reglerne vedrørende den anden at Statens nødvendige Forudsætninger, som er det danske Folk. Vi tage dog ikke Udtrykket Folk paa dette Sted i national Betydning, som omfattende et Indbegreb af Individer, der ere sammenknyttede ved fælles Sprog, Sæder o. s. v., ligesom vor Opgave heller ikke er at fremstille det i national Henseende ejendommelige ved det danske Folk; vi have derimod her kun at gjøre med samme i politisk Forstand som Indbegrebet af de Personer, der ere Medlemmer af det danske Statssamfund, uden Hensyn til, hvilken deres Nationalitet monne være, samt at fremstille de angaaende de nævnte Personer i forfatningsretlig Henseende gjældende Regler.

Det første Spørgsmaal, som fremstiller sig til Besvarelse, er da selvfølgelig det: Hvilke Personer kunne rettelig betragtes som Medlemmer af det danske Statssamfund eller som »danske« i politisk Forstand?

Som Medlemmer af Statssamfundet maa ifølge Forholdets Natur betragtes enhver, for hvem der er erhvervet en bestemt Ret til at føre Tilværelsen indenfor samme. Om man vil, kan man da gjerne udtrykke dette saaledes, at som Medlem maa anses enhver, der er hjemmehørende i vedkommende Stat, hvorved saa imidlertid maa mærkes, at Udtrykket hjemmehørende, brugt paa denne Maade, ingenlunde betegner enhver, der har Bopæl indenfor Staten, men kun den, som har en virkelig Ret til at bo sammesteds; domicilium = jus domicilii. I Kraft af denne Ret er da Staten, naar den vedkommende opholder sig paa Territoriet, uberettiget til at fjærne ham derfra ved f. Ex. at udlevere ham; og om end han maatte have fjærnet sig fra Territoriet, vil det dog ifølge samme Berettigelse staa ham frit for til enhver Tid atter at vende tilbage dertil. Selvfølgelig behøver den nævnte Ret ikke at være ubetinget; den kan tværtimod meget vel forbrydes f. Ex. ved begaaede Misgjerninger; og heller ikke behøver vedkommende Person at være stedt til Nydelse af

alle de Rettigheder, som Staten overhovedet tillægger sine Borgere, f. Ex. de politiske Valgrettigheder. Hvis vedkommende ikke besidder disse, er han vel et i retlig Henseende mindre gunstig stillet Medlem, men Medlem overhovedet maa han dog lige fuldt regnes for at være, saa længe blot den ovennævnte jus domicilii er reserveret ham.

Som den, der paa anførte Maade er berettiget til at leve i Staten samt ifølge dermed til i Almindelighed at tage Del i Nydelsen af de Goder, Samfundsforbindelsen medfører, bliver vedkommende Medlem ifølge almindelig Sprogbrug betegnet som Statsborger; civis; citoyen. Af denne Definition indlyser, at det statsborgerlige Forhold ifølge dets egen retlige Beskaffenhed ingenlunde er knyttet til eller betinget af Bopæl indenfor Statsomraadet. Tvært imod er det klart, at en Ret til at blive boende i en vis Stat ingenlunde behøver at tilkomme den, der i Øjeblikket er bosat sammesteds, og at omvendt en Ret til at bo sammesteds meget vel kan tilkomme den, der i Øjeblikket er bosat i en anden Stat. Den nævnte Forskjel i Henseende til den paagjældendes faktiske Opholdssted medfører blot den Virkning, at hans Berettigelse under den sidstnævnte Forudsætning former sig som en Ret til at vende tilbage til og bosætte sig i Staten, medens den for enhver, der alt er bosat deri, bestaar som en Ret til at forblive boende sammesteds; jfr Analogien fra Besiddelsesrettens Omdannelse, naar Tingen er kommen ud af Ejerens Besiddelse. Statsborgerretten ytrer sin Virkning, selv medens den vedkommende er bosat i Udlandet, ikke blot ved den ham forbeholdte retsbeskyttede Adgang til at komme ind i Staten, men ogsaa i folkeretlige Forhold, idet han lige overfor mulige Forurettelser fra den Stats Side, i hvilken han er bosat, kan paakalde sin egen Stats Beskyttelse, der vil kunne ydes ham overalt i et saadant Omfang, hvori en slig Mellemkomst overhovedet er folkeretlig hjemlet; Folkeretten S. 110.

I Forbindelse med, hvad der foran er bemærket angaaende Statsborgerretten, maa imidlertid fremhæves, at Medlemsforholdet til et vist Statssamfund ikke blot er et Rettigheds- men ogsaa et Forpligtelsesforhold; jfr Grl.s § 79; idet vedkommende Medlem som saadant er forpligtet til i det hele taget at vise Statsmagten Troskab og Lydighed, og som det, der paa denne Maade er forpligtet overfor Statsmagten, bliver da vedkommende Medlem at betegne som Statens Undersaat; subditus; sujet. Udtrykkene Statsborger og Undersaat omfatte saaledes ifølge sædvanlig statsretlig Sprogbrug de samme Individer, undtagen for saa vidt som der indenfor Statssamfundet maatte findes Medlemmer, der ikke ere dets retslige Tvangsmyndighed underkastede, hvorfor ogsaa ifølge Grl.s § 12 Kongen ikke er Undersaat, om end han er Statsborger; jfr dog H. Blomberg: Om svensk Statsborgarskap S. 7. Men ganske bortset fra denne særlige Forskjel maa dernæst mærkes, at der selv-

følgelig ingenlunde er nogen Nødvendighed for, at den enkelte Stats Ret identificerer Udtrykkene Statsborger og Undersaat paa samme Maade, som i Almindelighed sker. De to Sider af Medlemsforholdet, henholdsvis Berettigelses- og Forpligtelsessiden, ere nemlig ingenlunde saaledes knyttede til hinanden, at de ikke, om de end ganske vist naturlig høre sammen, dog nok kunne tænkes adskilte. Lovgivningen vil derfor meget vel kunne erklære en Person for Undersaat, saa snart han f. Ex. har bosat sig i Landet, og dermed paalægge ham de af Medlemsforholdet til Statssamfundet følgende Pligter, medens den ikke tillægger ham Statsborgerret, forinden han bliver optaget som Statsborger. Omvendt vil det ogsaa kunne tænkes, at en Stat tillægger visse Personer en Ret til at leve i samme, uden dog, saa længe de ikke optere at indtræde i et Undersaatsforhold til Staten, at underkaste dem de ellers med samme Berettigelse forbundne Pligter; se Fredstraktat 30 Oktbr 1864 § 19; jfr Lov Nr 54, 25 Marts 1871 § 2; Lov Nr 42, 19 Marts 1898 § 13; Bekgj. Nr 59, 23 Marts 1908 § 11; angaaende de daværende Indfødte i det danske Monarki, der bevare deres danske og prøjssiske Indfødsret, selv om de ere henholdsvis prøjssiske eller danske Undersaatter. Paa tilsvarende Vis stillede Forholdet sig i Henseende til alle de danske Indfødte, der, saalænge Indfødsretten var ufortabelig, løstes fra det undersaatlige Forhold til Danmark. Derved ophørte de vel at være danske Undersaatter, men vedbleve derimod at være danske indfødte og som saadanne danske Statsborgere; se: Die nordschleswische Optantenfrage S 28 flg. Das Indigenatrecht im Wienerfrieden S 102 flg. Disse Personer kunne da vel betegnes som Statsborgere, men derimod ikke som Undersaatter. Vi kunne derfor i nærværende Fremstilling heller ingenlunde uden videre gaa ud fra, at den danske Statsret paa ovenanførte Maade har identificeret Begreberne Statsborger og Undersaat; men det bliver først særlig at undersøge, om og hvor vidt det maatte være Tilfældet.

Endnu maa angaaende Undersaatsforholdet fremhæves det samme, som alt ovenfor er bleven bemærket angaaende det statsborgerlige Forhold, nemlig at det ifølge dets egen naturlige Beskaffenhed til sin Tilværelse ingenlunde udkræver vedkommende Persons aktuelle Boen paa Statens Territorium. Ganske vist er den, der bor paa fremmed Territorium, ikke Statens aktuelle Tvangsmyndighed underkastet; men den formelle Underkastelse under Statsmagten er heller ikke Kjendetegnet paa Undersaatsforholdet; thi den finder ikke Sted selv i Henseende til en i Staten bosat Person, saalænge han befinder sig udenfor Statens Territorium. Hvad det derimod kommer an paa i den nævnte Henseende, er, om der bestaar et retlig Forpligtelsesforhold for vedkommende Individ overfor Staten, saaledes at han er retlig forpligtet

til at vise dens Befalinger Lydighed. Og ligesom det paagjældende Forpligtelsesforhold utvivlsom vedbliver at bestaa for den bosiddende Undersaat under et Ophold i Udlandet, saaledes kan det ogsaa meget vel gjøre sig gjældende, selv medens vedkommende Person ikke blot opholder sig, men endog boer i Udlandet. Til hans Tilbagevendelsesret svarer nemlig for Statsmagten en Tilbagekaldelsesret; jus avocandi; som den er folkeretlig beføjet til at udøve selv over sine i Udlandet bosatte Medlemmer, naar den maatte have Interesse i at gjøre det, f. Ex. i Krigstilfælde. Og til Personens Beskyttelsesret svarer paa den anden Side hans Troskabspligt, som ikke bortfalder ved den blotte Bosættelse i et fremmed Land; thi om end denne Omstændighed kan medføre, at Lydigheden overfor Statsmagtens enkelte Forskrifter i det væsentlige ophæves, for saa vidt Personens Retsforhold ifølge selve hans egen Stats Lovgivning bliver at bedømme efter den paa Bostedet gjældende Ret, saa er det dog klart, at ifølge Forholdets naturlige Beskaffenhed den almindelige Troskabspligt maa vedblive overfor det Samfund, til hvilket Individet fremdeles hører, hvortil Adgang fremdeles staar det retlig aaben, og hvis Beskyttelse til enhver Tid kan paakaldes. Saa længe Staten ikke har frakjendt vedkommende Person denne Ret, maa han derfor kunne straffes for politiske Forseelser f. Ex. Landsforræderi, selv om han bor i Udlandet. Og naar Staten desuagtet ikke behandler en saaledes bosat Person som virkelig Undersaat, men derimod anser Bopæl paa Territoriet som nødvendig til Undersaatsforholdets Tilværelse, saa er dette en ren positiv Ordning. Her bliver da ligeledes at undersøge, hvorledes den danske Statsret i den anførte Henseende stiller sig.

Vi have anset det for nødvendigt at forudskikke foranstaaende Bemærkninger til Vejledning gjennem den danske Lovgivnings Bestemmelser vedrørende de heromhandlede Forhold, idet disse i og for sig ere alt andet end fremgaaede af et klart, korrekt og omfattende Blik paa de dermed givne Pligter og Rettigheder, Undersaats og Statsborgerforholds rette Væsen og den dermed stemmende retlige Ordning deraf. Den egentlige Kjerne i begge, selve Medlemsforholdet til Staten, der følger Personen overalt, saalænge, det bestaar, og uafhængigt af, hvor Personen færdes, har man ikke havt Syn for. Skjønt nemlig vor Lovgivning paa enkelte Steder i Forbigaaende har fremhævet det tidligere omtalte Kjendetegn paa, om en Person er Medlem af det danske Statssamfund eller ikke; Fdg 9 Juni 1819 § 1: Er han en Udlænding, som ej har erhvervet Ret til at anses som hjemmehørende i de kgl. Lande; Fdg 30 Marts 1827 § 9; har den dog ikke indladt sig paa at give en almindelig Besvarelse af Spørgsmaalet derom. I Enevældens Tid maatte det nemlig ligge forholdsvis

nærmere kun at fastholde den ene Side af Medlemsforholdet, Underkastelsen under den enevældige Suveræn, og i Henhold dertil fortrinsvis spørge om, hvilke Personer der vare at anse som Kongens »Undersaatter«, hvilket Spørgsmaal da atter naturligst besvaredes efter Hensyn til det aktuelle Magtforhold, om de paagjældende Personer i Almindelighed vare Kongens Myndighed underkastede. Det vare de, for saa vidt de vare bosatte paa Territoriet; derefter blev da atter Bopælen indenfor dette det afgjørende Kjendetegn paa Undersaatsforholdets Tilværelse, og i Overensstemmelse med denne Forstaaelse af Udtrykket Undersaat har da Lovgivningen i nyere Tid atter bestemt Betydningen af Udtrykket Statsborger; jfr nedenfor Lov 13 Marts 1867 § 1.

Hvad Ordbrugen angaar, findes Udtrykket »dansk« som Betegnelse af Egenskaben som Medlem af det danske Statssamfund i ikke faa folkeretlige Aktstykker; Traktat med Tunis 8 Decbr 1751 Art. 12, 13, 15, 16, 19; med Tripolis 22 Jan. 1752 Art. 12, 13, 15, 16, 18; med Tyrkiet 25 Febr 1757 Art. 10, 12—15 m. fl.; med Frankrig 9 Febr 1842 Art. 1: Les Danois en France; Traktat med Belgien Bekgj. Nr 131, 26 Juni 1895 Art. 3: Les Danois en Belgique; men i ældre statsretlige Bestemmelser findes det regelmæssig kun som Tillægsord i Betydning af henhørende til den danske Stat; jfr f. Ex. Udtrykkene: dansk Skipper; dansk Flag; Fdg 4 Avg. 1824, Overskriften; jfr Lov 23 Jan. 1862; Lovsaml. S. 435; Sølov Nr 56, 1 Apr 1892. I nyere Love forekommer det dog ogsaa som selvstændig Betegnelse for alle de Personer, som have dansk Indfødsret; jfr Skiftelov Nr 155, 30 Novbr 1874 § 87; Lov Nr 79, 19 Febr 1892 § 1 og Love Nr 37 og 39 15 Febr 1895. Udtrykket: Indlænding betyder ordentligvis det samme som Indfødt, og Ordene Fremmede eller Udlændinge omfatte alle ikke indfødte om end i Danmark bosatte Individer; Indfødsr. 15 Jan. 1776 §§ 3, 5, 6, 7, 9; Fdg 30 Marts 1827 § 9; Strfl. 10 Febr 1866 § 16; Grl. 28 Juli 1866 § 51; Konkurslov Nr 51, 25 Marts 1872 § 164; jfr nu Lov Nr 160, 18 Dcbr 1897; Fattiglov Nr 67, 9 Apr 1891 § 23; Skattelov Nr 104, 15 Maj 1903, §§ 3, 30 m. fl. Undtagelsesvis findes dog Udtrykket Indlænding brugt som Betegnelse for alle de sidstnævnte, altsaa i samme Betydning som Indbygger eller Indvaaner; Fdg 8 Juni 1839 § 8; jfr Præm.; Lov 6 Marts 1869 § 48; og i Modsætning dertil bruges Fremmed om alle Personer der ikke ere danske Undersaatter, idet de ikke have fast Hjem i Riget uden Hensyn til, om de ere indfødte eller ikke; Lov Nr 80, 30 Marts 1895 § 1; som dog er ophævet ved Lov Nr 270 2 Maj 1902; men det er væsentlig kun Tilfældet i processuelle Forhold; D. L. 1—2—23; Pl. 30 Novbr 1821; Kom. Skr. 11 Oktbr 1823; 28 Juni 1828 § 10; hvorfor denne Sprogbrug interesserer os mindre paa dette Sted. Derimod betegner Udtrykket Fremmed i Loven om

fremmedes Fiskeri under Island Nr. 9, 12 Febr. 1872 alle ikke i Riget indfødte og ikke der bosatte Personer. Endelig maa her mærkes den særlige Bemærkelse, der henholdsvis er tillagt Ordene Indlænding og Udlænding i Lov 15 Maj 1875 § 12, hvorefter Skjælnemærket mellem begge for de i Lovens §§ 3—11 omhandlede Personer bliver, om vedkommende Person er forsørgelsesberettiget her i Landet eller ikke; jfr dog nu Fattiglov Nr. 67, 9 Apr 1891 § 23, hvorefter Forsørgelsesret regelmæssig erhverves ved Indfødsret. En ejendommelig Sondring mellem Indlænding og Udlænding findes i Sølov Nr 56, 1 Apr 1892, § 313.

Lige indtil Indfødsretten 15 Jan. 1776, i hvis Indledning der tales om, at »Fordelene i Staten skal falde i dens Borgeres Lod«, finde vi i Enevældens Tid kun talt om (Kongens) »Undersaatter«, hvorimod det ligger i den frie Forfatnings Natur, at medføre en hyppigere Brug af Ordet Borgere; jfr Grl.s § 76, 87 og 88; men efter Grundlovens Tid findes dog ogsaa Ordet Undersaatter som oftest benyttet ikke blot i folkeretlige Overenskomster; jfr Exempler i Saml. af danske Traktater, Dekl. 29 Oktbr 1868; 14 Juni 1869; Patent Nr 25, 18 Marts 1873; Bekjg. Nr 159, 19 Decbr s. A.; m. fl.; men ogsaa i statsretlige Bestemmelser; Lov om Pasvæsen 12 Febr 1862 § 2; Aab. Brev 16 og 29 Novbr 1864; Strfl. 10 Febr 1866 og 25 Juni 1869 §§ 4, 5, 75, 76; Lov Nr 52 15 Maj 1875 § 1; m. fl. Spørgsmaalet bliver saa, hvorledes Lovgivningen forstaar de anførte Udtryk, og vi skulle da først gjøre Rede for dens Forstaaelse deraf i Henhold til de foreliggende statsretlige Bestemmelser.

Foreløbig kan mærkes, at man undertiden finder Udtrykket Undersaat taget i en saa vid Forstand, at derunder henføres enhver, som i en eller anden Retning er en vis Statsmagts Myndighed undergiven, saaledes at ogsaa de, der blot midlertidig opholde sig i et Land; subditi temporarii; eller eje en Gods sammesteds; forenses; henføres derunder; jfr Scheel: Personret 2den Udg. S. 249. Man finder ligeledes talt ikke blot om et almindeligt, men ogsaa om et specielt Undersaatsforhold, i hvilket t. Ex. Konsulerne siges at staa, idet de kun i Henseende til deres Embedsforretninger ere den Stats Myndighed undergivne, som har beskikket dem. Det sidstnævnte Forhold betegnes dog i vor Lovgivning, saa vidt vides, intet Steds som et Undersaats-, men derimod kun som et Tjenesteforhold; Fdg 15 Maj 1834 § 4 Nr 1; Valglov 6 Juli 1848 § 7 h; Fdg 8 Marts 1843 § 5 Nr 1; jfr Fdg 6 Jan. 1857 § 2; Forf. L. Nr 1, 5 Jan. 1874 § 18 Nr 1; og iøvrigt har vel den nævnte Sprogbrug ikke ladet sig uden Vidnesbyrd i vor Ret, idet vi i en enkelt Bekjendtgjørelse finde talt ogsaa om midlertidige ved Siden af faste Undersaatter; Bekjg. 22 Decbr 1866 § 1; 2; men med Hensyn til dette Aktstykke maa

dog mærkes, at det er af folkeretligt Indhold; vor statsretlige Sprogbrug antyder derimod i det højeste Muligheden af et Undersaatsforhold alene med Hensyn til Gods, for saa vidt som den enkelte Gange taler om et »personligt« Undersaatsforhold; Fdg 15 Maj 1834 § 4 Nr 1; Kskr. 15 Juli 1834 m. fl. Men disse Spor til en videre Forstaaelse af Udtrykket ere dog uden Betydning for Bestemmelsen af vor statsretlige Sprogbrug i det hele taget; thi med Hensyn til den staar det fast, at den under Betegnelsen Undersaat fra først af kun indbefattedes de saakaldte faste Undersaatter eller de Personer, der ere bosiddende her i Landet, Indvaanere i eller Indbyggere af samme; men paa den anden Side ogsaa alle disse. Denne Forstaaelse af Ordet er gammel i vor Ret. En egentlig Fastsættelse af dets Betydning er vel, saa vidt vides, ikke givet noget Steds, men forudsætningsvis findes dog Lovgivningens Mening med samme tilstrækkeligt klart udtalt f. Ex. i Rskr. 26 Oktbr 1759; deri siges, at Kongen har erfaret, at paa et og andet Sted skal udenlandske og fremmede Personer, som dels ikke, dels ikkun for et Syns Skyld paa nogen Tid sig i de kgl. Riger og Lande opholde, men paa fremmede Steder have deres rette Hjem og Bopæl, være meddelt Borgerskabsbreve og derved givet Lejlighed til at blive delagtige i alle de Kongens egne virkelige Undersaatter tilkommende Rettigheder og Friheder; men saadan Misbrug kan ej andet end anses meget skadelig for Rigets Bedste, og følgelig bør ikke tillades, at Udlændinge og fremmede, som ikke kan regnes blandt Kongens virkelige Undersaatters Tal, tage Del i de nævnte Friheder og Rettigheder. Det paabydes derfor i Rskr., at efter Dags Dato ikkun saadanne fremmede, som sig i Rigets Kjøbstæder virkelig nedsætte og alene for Kongens egne Undersaatter kan agtes og holdes, maa meddeles Borgerret. I fuldkommen Overensstemmelse med den anførte Forstaaelse af Udtrykket er det da ogsaa, naar D. L. 1—1—5 skjelner mellem Kongens Undersaatter, ɔ: de, som i Kongens Riger og Lande ere bosatte, og de, som sig i Kongens Riger og Lande opholde. Vel maa det indrømmes, at der har været en Periode, da man krævede mere til det undersaatlige Forholds Stiftelse end den blotte Nedsættelse her i Landet, idet den paagjældende for at blive Undersaat desforuden skulde have aflagt Troskabsed til Kongen; se Privileg. 11 Apr 1685 § 1; 15 Maj 1747 § 2; 29 Novbr 1748 § 1; jfr Lov 29 Decbr 1857 § 99 (Lovsaml. S. 380); idet de anførte Bestemmelser ikke vel kunne forstaas anderledes, end at de fremmede for at kunne være Kongens egne Undersaatter skulde have aflagt den ommeldte Ed til ham. Men ikke desto mindre forstod man dem dog saaledes, at Edens Aflæggelse kun var en Betingelse for Nydelsen af de Forrettigheder, der ved de anførte Privilegier vare tillagte de fremmede; Scheel: Anf. V. S. 252; og den gik derhos vistnok meget snart af Brug; idet alle-

rede det anførte Reskr. 26 Oktbr 1759 aldeles ikke omtaler den, ligesom det samme ydermere er Tilfældet med senere Bestemmelser angaaende fremmedes Nedsættelse og Næringsdrift her i Landet; jfr f. Ex. Fdg 12 Febr 1802; Fdg 22 Decbr 1808 § 2; Lov 29 Decbr 1857 § 2 Nr 4; saaledes at Troskabseds Aflæggelse nu ikke længere kan kræves til Undersaatsforholds Stiftelse, der derimod i Henhold til det anførte finder Sted ved den blotte Bosættelse her i Riget; Ind. M. Skr. 31 Juli 1861; jfr Bekgj Nr 59, 23 Marts 1908, hvorefter denne Lov ikke give nogen Forandring i Henseende til den Retsstilling, de efter de hidtil gældende Regler tilkom de ikke indfødte som Følge af, at de have taget Bopæl her i Landet. Øjemedet med denne Bestemmelse er netop at fremhæve, at Ændringen i Reglerne om Indfødsretten lod Reglerne om Undersaatforholdets Stiftelse ved Bosættelse i Landet aldeles uforandret, Rigsdagstid. 1896—97 Till. B Sp. 1074, jfr. Lov Nr. 80, 30 Marts 1895 § 1 ovfr. S. 62, der under danske Undersaatter kun indbefatter saadanne, som have fast Hjem i det danske Monarki. I Overensstemmelse hermed ophæves da ogsaa Undersaatsforholdet, naar vedkommende fremmede Beboer har opgivet sin Bopæl og er rejst fra Landet; jfr. Bekgj. Nr. 159, 14 Decbr 1873 § 4, og Nr 160, 18 Aug 1888 § 6 hvilken sidste udtrykkelig bestemmer, at ved tidligere Undersaat forstaas Svensk eller Dansk, som har forladt sit Fædreland, men ikke er bleven Statsborger i en anden Stat.

I Overensstemmelse med den anførte Forstaaelse af Udtrykket Undersaat er dernæst den Bemærkelse, hvori Lovgivningen har brugt Ordet: »Statsborger«. Foreløbig maa dog erindres, at Ordet Borger alene i Lovgivningen forekommer i en noget afvigende Betydning som omfattende alle dem, der med Statens Tilladelse eller rettere sagt uden noget Forbud fra dens Side have taget faktisk Ophold paa Statens Territorium, uden Hensyn til, om de ere bosatte sammesteds eller ikke. I den Forstand forekommer Ordet aabenbart i Grl.s §§ 76, 87 og 88, hvis Forskrifter maa komme alle de nævnte Personer til gode. Men denne særlige vide Bemærkelse af Ordet Borger, der nærmest svarer til den ovenomtalte uregelmæssige Brug af Ordet Undersaat, bortse vi fra paa dette Sted, hvor vi kun holde os til Betegnelsen Statsborger. At derunder indbefattes de, der ere bosatte her i Riget, fremgaar navnlig klart af den iøvrigt nu ophævede Skibsregistreringslov 13 Marts 1867 § 1; jfr Fdg 25 Juni 1869 § 1; Adg Nr 16, 8 Septbr 1871 § 1; hvorefter, for at et Skib kan opnaa Ret til at føre dansk Flag, dets Ejer eller Ejere maa have dansk Indfødsret og ikke være bosatte i Udlandet, eller ogsaa maa Ejeren eller Ejerne være blevne danske Statsborgere ved at have

vundet fast Hjem i Danmark; jfr Lov for Island Nr 36, 13 Decbr 1895 § 1; Adg for Vestindien 8 Septbr 1871 § 1.

Spørgsmaalet om de nærmere Betingelser, som maatte kræves fyldesgjorte for Stiftelse af Undersaats- og Statsborgerforhold gennem Bosættelse ville vi nedenfor komme tilbage til.

Saa vidt det fremgaar af det hidtil anførte, synes der altsaa at være god Harmoni i vore statsretlige Bestemmelser angaaende Undersaats- og Statsborgerforhold; man bliver Statsborger, ligesom man bliver Undersaat, uden at der dertil under nogen Omstændighed udkræves en Handling fra Statens Side, blot ved Bosættelse paa Statsterritoriet; men en saadan er paa den anden Side ogsaa nødvendig dertil; den, der ikke har Bopæl paa dansk Territorium, er hverken dansk Undersaat eller dansk Statsborger. I fuldkommen Overensstemmelse hermed er den gængse Fremstilling hos de statsretlige Forfattere; J. E. Larsen: Saml. Skr. I 3. S. 181; Holck: Statsforfatningsret II S. 317; Scheel: Personret S. 250. Men derved kunne vi dog ikke slaa os til Ro; thi paa den anden Side bruger Indfødsretten Ordene Borger og Undersaat i Overskriften og Indledningen i en saadan Betydning, at de ikke kunne indskrænkes at betegne de her i Landet bosatte Individer, da Embeder kunne søges af Indfødte, som ere bosatte i Udlandet; jfr Sølov Nr 56, 1 Apr 1892 § 10: »dansk Undersaat og bosat her i Riget«. Dette er en helt ny Betydning af Ordet, der her træder frem og fra først af i særdeleshed har givet sig Udtryk i internationale Forhold.

Der findes nemlig atter og atter i Venskabs- og Handelstraktater Bestemmelser til Fordel for saadanne danske Undersaatter, der ere bosatte i fremmed Land. Exempelvis skal fremhæves: Traktat med Tunis 8 Decbr 1751 Art. 18: »Alle Hs. danske Majestæts Undersaatter, som maatte komme for at etablere sig her i dette Kongerige«...; med Porten 25 Febr 1757 Art. 9: »De danske Undersaatter, som bo i Portens Rige«..., jfr ogsaa Bestemmelse i Traktat 7 Juni 1869 med Tyrkiet angaaende Beskyttelse for danske Undersaatters Bopæl paa tyrkisk Grund; med Persien 30 Novbr 1857 Art. 3: »Les sujets des deux hautes parties contractantes... soit qu'ils résident sur le territoire de l'un ou de l'autre état«...; jfr Pat. 24 Septbr 1859 angaaende Traktat med Persien. De to kontraherende Parters Undersaatter, hvad enten de ere bosatte paa den ene eller paa den anden Stats Territorium; Pat. 3 Febr 1860 angaaende Traktat med Siam Art. 5: »Danish subject, who shall reside in a permanent manner in Siam«; 9; »residing permanently«; jfr Pat. 3 Febr 1860 Art. 3, 4, 5, 6; Traktat med Kina; jfr Pat. 12 Novbr 1864 Art. 3, 4, 5, 6; taler vel ikke paa samme Maade særlig om Danske, der ere bosatte i Kina, idet den kun f. Ex. i Art. 12, 16, 17 nævner danske Undersaatter i Almindelighed, men at den dermed

netop ogsaa sigter til Danske, der ere bosatte i det paagjældende Land, er givet.

Maaske man mod de foran anførte Traktaters Beviskraft vil indvende, at de ere afsluttede med Stater, der staa eller i alt Fald indtil den nyeste Tid have staaet udenfor det folkeretlige Samfund (Tyrkiet) og kun øve en traktatmæssig mere eller mindre begrænset Myndighed over fremmede i Staten bosatte Personer, der for saa vidt vedblivende maa betragtes som deres Hjemlands Undersaatter i Lighed med saadanne, der have slaaet sig ned iblandt uciviliserede Folkeslag; men hertil maa svares, at de samme Udtryk gjenfindes i de med civiliserede Nationer afsluttede Traktater f. Ex. Traktat med Nordamerika 26 Apr 1826 Art. 2: »De kontraherende Parters Undersaatter maa gjensidig besøge alle den anden Parts Lande, maa bo (reside) og handle der« m. v.; med Mexiko 19 Juli 1827 Art. 2, 13; med Brasilien 25 Apr 1828 Art. 2; med Venezuela Pat. 10 Avg. 1863 Art. 26: »Den ene Parts Borgere, der ere bosatte eller opholde sig (établis ou résident) i den andens Lande«; jfr Art. 4; med Sveits Pat. Nr 86, 28 Juli 1875 Art. 2, 4; med Kongo Selskabet Nr 176, 14 Septbr 1885 Art. 3 m. fl. Det turde nu vel i og for sig være indlysende, at Danmark ikke vilde træffe den Slags traktatmæssige Fastsættelser, dersom det danske Undersaatsforhold bortfaldt ved Bosættelse i et fremmed Land, idet Bestemmelsen da udelukkende vilde komme en anden Stats Undersaatter, der trods Udvandringen endnu maatte have bevaret deres Karakter som saadanne, til gode, hvilket baade vilde stride mod Traktatens Ord og imod al fornuftig Politik. For saa vidt man dernæst maatte sige, at de paagjældende Traktater kun angaa Tilfælde, i hvilke en midlertidig Nedsættelse i vedkommende Land, trods hvilken den paagjældende endnu har bevaret animus revertendi, har fundet Sted, saa maa hertil bemærkes, at en saadan Sondring, bygget paa Hensynet til selve Bosættelsens Beskaffenhed, umulig lader sig gjennemføre. Den samme Forudsætning gjenfindes derhos ogsaa i forskjellige Lovbestemmelser, der kræve, at vedkommende Person skal være Undersaat og bosat i Landet, hvor altsaa sidstnævnte Betingelse ikke forudsættes at være indeholdt i den første; Fdg 4 Maj 1803 Art. 3; Jernbanelov 9 Febr 1866 § 24; Sølov Nr 56, 1 Apr 1892 Art 10. Samme Forudsætning ligger endvidere til Grund for de kgl. Resolutioner, der udtrykkelig løse Personer fra det undersaatlige Forhold til Danmark; Værnepligtslov 6 Marts 1869 § 50; jfr Scheel: Personret 2den Udg. S. 225; Holck: Statsforfatningsret II S. 323; Rigsdagstid. 1867—68 Till. B Sp. 395; jfr Just. M. Skr. 23 Maj 1851; Resol. 19 Febr 1853; Ind. M. Skr. 24 Novbr s. A.; Just. M. Skr. 23 Maj 1854; Dom i H. R. T. 1867, S. 558. Animus revertendi vil altid kunne paastaas at være bevaret, saa længe den paagjældende ikke har ladet sig naturalisere i det fremmede Land,

og saa længe maa følgelig ogsaa Bestemmelsen i de anførte Traktater forudsættes at kunne paaberaabes til hans Fordel, om end den paagjældende nok saa meget er bosat i Udlandet. I fuld Overensstemmelse med det anførte er da ogsaa Indholdet af Deklarat. 14 Juni 1869, hvorved danske Undersaatter i Storbritannien og engelske Undersaatter i Danmark tilsikres Fritagelse for Tvangslaan og for Militærtjeneste m. v., alt dog ikkun paa den Betingelse, at de ikke ere blevne naturaliserede i det Land, i hvilket de ere bosatte, jfr de andre nedenfor anførte traktatmæssige Bestemmelser af lignende Indhold, der maa forstaas paa samme Maade. Vi skjønne derfor ikke rettere, end at en Række folkeretlige og statsretlige Bestemmelser gaa ud fra Forudsætningen om, at et undersaatligt Forhold til den danske Stat kan vedblive at bestaa, selv efter at vedkommende Individ har bosat sig i en fremmed Stat.

Spørger man da om Sammenhængen hermed, ligger Forklaringen i, at den nyere Lovgivning siden Indfødsretten 1776 ved Siden af det territoriale paa Bopælen grundede Undersaatsforhold tillige anerkjender et andet, det personlige eller nationale Undersaatsforhold, stiftet uafhængigt af Bopælen ved Fødslen. Et klart Udtryk for, at Undersaatsforhold til den danske Stat kan stiftes paa disse Maader, baade ved Fødsel og ved Bopæl, finde vi ogsaa i Fdg 9 Apr 1810, § 7, hvori det hedder: Alene Kongens Undersaatter, som enten ere f ø d t e i h a n s R i g e r o g L a n d e, eller inden nærværende Krigs Udbrud med Storbritannien, have f æ s t e t B o p æ l et Sted under hans Herredømme, tillades at føre et med kongeligt Søpas forsynet Skib eller Fartøj.

Vil man saa spørge, hvorledes da Udtrykket Undersaat i hvert enkelt Tilfælde, hvor det forekom, skal forstaas som kun omfattende henholdsvis nationale eller territoriale Undersaatter, eller begge Slags, maa Svaret bero paa Sammenhængen, hvori det staar. I Traktater og statsretlige Bestemmelser vedrørende internationale Forhold, vil det regelmæssig betegne nationale Undersaatter; Lov Nr 63, 29 Marts 1904 § 36, Just. M. Skr. Nr 137, 29 Septbr 1882, Lov Nr 269, 14 Decbr 1906; Nr 213, 17 Oktbr 1907 m. fl.; men dog kan det i Traktater med Nabolande ogsaa forekomme i den anden Betydning; jfr Bekgj. Nr 159, 19 Decbr 1873 § 4 og Nr 160, 18 Avg. 1888 § 6; jfr ovfr S. 65. Hvor dernæst, som i Sølov Nr 56, 1 Apr 1892 § 10, kræves, at vedkommende skal være dansk Undersaat og bosat her i Riget, maa da ved det førstnævnte Udtryk antages betegnet en national Undersaat, da ellers den anden Fordring vilde være en Gjentagelse af den første; thi vel betyder Riget i Søloven ifølge § 313 kun Kongeriget, ikke indbefattende Grønland, Island eller de vestindiske Kolonier; og den Bestemmelse om, at den korresponderende Reder skal bo i Riget

faar for saa vidt sin særlige Betydning; men derimod vilde Fordringen om, at vedkommende skal være Undersaat ved Siden af at bo i Riget, blive betydningsløs, hvis man skulde forstaa Udtrykket Undersaat som territorial Undersaat, da denne Egenskab allerede vilde være givet ved, at vedkommende boede i Riget. Ved Undersaat maa derfor i denne Sammenhæng tænkes paa national Undersaat eller indfødt. Paa den anden Side bestemte Lov Nr 80, 30 Marts 1895 § 1 udtrykkelig, at under danske Undersaatter indbefattedes kun Personer, der havde fast Hjem i det danske Monarki. En tilsvarende Betydning har Ordet i Presselov 3 Jan 1851 § 14.

Efter den tidligere omtalte Samstemmen i Henseende til Bemærkelsen, som ifølge almindelig statsretlig Sprogbrug finder Sted mellem Ordene Undersaat og Statsborger, er det dernæst venteligt, at Traktaterne og Lovene ogsaa erkjende Muligheden af det danske Statsborgerforholds Vedvaren, selv efter at vedkommende Person har bosat sig i et fremmed Land, og denne Forventning skuffes da heller ikke af Udtrykkene i de paagjældende Bestemmelser, der tværtimod paa ikke faa Steder bruge Udtrykkene citoyen og sujet i Flæng; Traktat med Nordamerika 26 April 1826, Art. 2 (citizens and subjects); Pat. ang. Traktat med Schweiz Nr 86, 28 Juli 1875, Art. 1, 2, 3, 4. Naar der altsaa efter det anførte i folkeretlige som i statsretlige Forhold tales om danske Undersaatter og Statsborgere, der ikke have fast Hjem her i Landet, saa kan den ovenfor givne Bestemmelse af de anførte Ords Bemærkelse ikke anses for udtømmende; og det paagjældende Forhold til den danske Stat kan ingenlunde alene være afhængig af Bopælen, i hvilket Tilfælde hint nødvendigvis maatte forandres, naar denne sidste skiftede; der maa tværtimod være endnu en anden Kjendsgjerning, der kan gjøre en Person til Medlem af det danske Statssamfund uafhængigt af Bopælen. Og spørge vi da, hvilken denne kan være, saa vise ogsaa Traktaterne her Vej, idet de som den Akt, ved hvilken et statsborgerligt Forhold kan stiftes, nævne Fødsel eller dermed lige virkende Akter. Med andre Ord: Grundlaget for Undersaats- og Statsborgerforholdet er ikke Bopælen (domicile), men Nationaliteten eller Afstamningen (origine); jfr Bekgj. 22 Decbr 1866 ang. Traktat med Rusland, Art. 2; Bekgj. ang. Traktat med Italien Nr 131, 30 Septbr 1873, Art. 3: Personer, som ved Fødsel eller paa anden Maade ere blevne Statsborgere. Det samme er Tilfældet i statsretlige Bestemmelser; jfr Kaper Reglement 28 Marts 1810, Art, 1, hvorefter Kaperbreve alene kunde meddeles saadanne Personer, s o m v e d F ø d s e l e l l e r A n t a g e l s e havde erhvervet dansk Borgerret; Fdg for Hertugdømmet Slesvig 15 Febr 1854 og for Hertugdømmet Holsten 11 Juni 1854 § 6, hvori tales om at det ved Fødsel eller Naturalisation grundede

undersaatlige Forhold kan ophæves ved kongelig Resolution, jfr ovfr S. 67.

Det er et ganske mærkeligt Fænomen, at medens vi før Suveræniteten i Haandfæstninger jævnlig støde paa Fordringen om, at en Person skal være indfødt for at nyde en eller anden Rettighed, og det ikke blot, hvor Talen er om Adelsmænd; Kong Hans' Haandfæstning 1 Febr 1483, Art. 24, Kr. II.s 22 Juli 1513, Art. 26, 27, 51; Fr. I.s 3 Avg. 1523, Art, 30, 57; Fr. II.s 12 Avg. 1559; Kr. IV.s 17 Avg. 1596; Fr. III.s 6 Juli 1648, Art. 45 (Rigens Hofmester, Kansler og Rigens Marsk skulle være indfødte danske Mænd af Adel) 46 m. fl.; men ogsaa om borgerlige; Kr. I.s Haandfæstning 1 Septbr 1448, Art. 13: Rigets indfødte Mænd og Indvaanere; Hans's Art. 23, Bestillinger i Kjøbstæderne som Borgmester, Raadmand, Tolder, Byfoged, Kæmner og Byskriver skulle være forbeholdte Rigens indfødte Mænd; saa finde vi efter Suveræniteten i hele Tiden fra 1660 til 1776 kun for Adelsmænds; D. L. 3—2—2 og 3; ikke for andre Borgeres vedkommende lagt Vægt paa den ved Fødslen; origine; tilvejebragte Forbindelse med Statssamfundet, men derimod udelukkende betonet den, der skyldes Bopælen; domicilium. I det højeste forekommer Udtrykket: indfødt Undersaat i en enkelt Forordning, uden at de dog, for saa vidt de ikke ere bosatte her i Riget i nogen Henseende skilles fra »andre fremmede«; jfr Privilegium 21 Septbr 1671; vore egne indfødte Undersaatter, som nu paa fremmede Steder bosiddende ere, eller andre fremmede, som sig her ind i vore Riger og Lande ville begive. Og i D. L. 5—2—79 er der kun tillagt den indfødte Undersaat en særlig Begunstigelse fremfor en ikke indfødt; men i Kartelkonventionen med Sverige af 1738, undtoges dog udtrykkelig indfødte Dessertører fra Udlevering: jfr Die nordschleswigske Optantenfrage, S. 15. Endvidere finde vi i Pl. 24 Oktbr 1757 opstillet en Forskjel mellem de indfødte danske, der søgte St. Petri Kirke, og de indfødte tyske. Efter disse sporadiske Sondringer indførtes derimod en almindelig Sondring mellem indfødte og fremmede ved Indfødsretten 15 Jan. 1776, der navnlig bestemte at Adgangen til Embeder m. m. i Hs Majestæts Riger og Lande skulde være forbeholdt alene de indfødte Undersaatter eller dem, som dermed lige agtes. Vel giver Indfødsretten nu ingenlunde nogen almindelig Definition af, hvilke Personer der overhovedet skulle anses for indfødte, saaledes at denne Forstaaelse ifølge Lovens udtrykkelige Ord bliver at lægge til Grund i alle Forhold, hvor Begrebet forekommer; den giver tværtimod kun en Bestemmelse deraf i Henseende til Spørgsmaalet om Adgangen til Embeder og Bestillinger og Klostre; men for saa vidt Udtrykket indfødte ogsaa bruges i andre Forhold, hvor der er Tale om at tillægge de vedkommende Individer visse Rettigheder eller paalægge dem visse Forpligtelser, er man

dog nødt til at lægge den i Indfødsretten givne Bestemmelse deraf til Grund, idet Lovgivningen maa forudsættes at have henholdt sig til den som almindelig gjældende Regel, allerede af den gode Grund, at den ikke har indladt sig paa noget Steds at opstille en anden være sig almindelig eller speciel Regel.

Da Indfødsrettens Overskrift, som bemærket, erklærer, at Adgangen til Embeder i Kongens Riger og Lande skal være forbeholdt alene de indfødte Undersaatter, kunde den saaledes synes kun at ville tillægge Egenskaben som indfødt Betydning, for saa vidt som den vedkommende tillige er Undersaat; og den korrekte Fremstilling vilde herefter aabenbart være den, at man indenfor det videre Begreb Undersaatter i den ovenfor bemærkede Betydning af Indbyggere skjelnede mellem indfødte og ikke indfødte som to forskjellige Klasser. I Overensstemmelse hermed er ogsaa Fremstillingen hos J. E. Larsen; Saml. Skr. I 3. S. 182; og T. H. Aschehoug; Nordisk Retsencyclopædi VI, S. 32. Imidlertid erindres det, at den nævnte Klassificering er ukorrekt, naar man lægger Mærke til den tidligere fremhævede Kjendsgjerning, at Udtrykket Undersaatter paa nævnte Sted ikke er brugt i den almindelige Betydning af her i Landet bosatte Individer, idet Embeder tværtimod meget vel ville kunne bortgives til indfødte, om end de er bosatte i Udlandet. Ligeledes kan alt her mærkes den Kjendsgjerning, som vi senere skulle komme tilbage til, at man aldrig traktatmæssig forpligter sig til at udlevere en indfødt, selv om han maatte være bleven bosat i det Land, i hvilket han har forbrudt sig. Det er herefter formentlig klart, at Egenskaben som indfødt ikke blot har Betydning, hvor et Undersaatsforhold i den ovennævnte Betydning som grundet paa Bopælen bestaar, men ogsaa, hvor denne Betingelse ikke foreligger. Dette er ogsaa forudsat i Traktaten 30 Oktbr 1864, Art. 19, hvorefter visse Beboere af Hertugdømmerne kunne bevare deres Indfødsret i Danmark, om end de have valgt at blive prøjssiske Undersaatter, og omvendt. For saa vidt er det da ogsaa fuldkomment korrekt, naar Scheel i sin Personret henholdsvis S. 226 og 249 behandler Indfødsretten og det statsborgerlige Forhold i den tidligere omtalte almindelige Betydning hver for sig under Overskriften: »Borgerlige Egenskaber«. Indfødsret defineres der som det Indbegreb af Rettigheder, der ere betingede af Egenskab som indfødt; men spørger man da, om disse indfødte blot som saadanne, uden Hensyn til om de ere Indbyggere af den danske Stat, paa noget Punkt og i nogen som helst Relation kunne anses som Medlemmer af det danske Statssamfund, da maa man i Henhold til den af Scheel anf. V. S. 226 og 250 givne Udvikling besvare Spørgsmaalet benægtende. Derimod stiller Forholdet sig noget anderledes med Hensyn til den af Holck; Statsforfatningsret II, S. 297 ff;

givne Fremstilling, der indbefatter baade Fremstillingen af Indfødsretten og af det statsborgerlige Forhold i egentlig Forstand eller det undersaatlige Forhold under en fælles Overskrift: om det statsborgerlige Forhold. Berettigelsen af denne Ordning begrundes ved en Bemærkning om, at Indfødsretten kan henføres under det statsborgerlige Forhold i videre Forstand, for saa vidt som den medfører visse statsborgerlige Rettigheder og Pligter. Men der er dog aabenbart den Mangel ved denne Fremstilling, at den ikke nærmere præciserer, hvilke Rettigheder og Pligter, der ere ejendommelige for det statsborgerlige Forhold, gjenfindes ved Indfødsretten, saaledes at denne kan henføres under hint. Dette Spørgsmaal have vi imidlertid ovenfor besvaret derhen, at den ejendommelige statsborgerlige Ret er Retten til at være i Staten. Og at denne Ret ubetinget tilkommer den indfødte, saa længe han ikke er bleven Borger i et fremmed Land, vil blive godtgjort nedenfor. Ligeledes vil den indfødte utvivlsomt kunne paakalde den danske Statsmagts Beskyttelse for de ham traktatmæssig tillagte Rettigheder, f. Ex. Frihed for Udskrivning o. dsl., selv om han er bleven bosat, naar han blot ikke er bleven naturaliseret i den fremmede Stat.

Vi skjønne herefter ikke rettere, end at danske indfødte og med dem ligeberettigede Personer, selv om de ere bosatte i Udlandet, dog kunne og maa benævnes danske Statsborgere; Forskjellen mellem dem og de i Landet bosatte Personer er kun den tidligere antydede, at hine ikke benytte sig af deres Ret til at leve i det danske Samfund, saaledes som derimod Tilfældet er med de sidste. — Paa lignende Maade ville da de i Udlandet bosatte Danske kunne betegnes og blive ogsaa som S. 67—68 paavist, i Lovbestemmelser og Traktater betegnede som danske Undersaatter i Kraft af den Omstændighed, at Danmark i hvert Fald er folkeretlig beføjet til at udstrække sit Herredømme over dem, uden Hensyn til, hvorvidt der i Virkeligheden maatte have gjort det.

I Henseende til Erhvervsgrunden skjelne vi herefter mellem en Flerhed af danske Statsborgere eller Undersaatter.

I. Personer, som have Indfødsret; jfr Bekgj. Nr 59, 23 Marts 1908; hvorefter denne Betegnelse helst bør afløse den tidligere: Indfødte og dermed ligestillede Personer i Indfødsretten 1776. De kunne enten være bosatte i Udlandet, i hvilket Fald de ere blot potentielle Medlemmer af den danske Stat, eller ogsaa kunne de være aktuelle Medlemmer deraf ved at være bosatte her i Landet. Hvilken Betydning det har, om de høre til den ene eller anden Klasse vil blive omhandlet nærmere nedenfor. Særlig mærkes derhos med Hensyn til de i Fredstraktaten 30 Oktbr 1864 § 19 omhandlede indfødte, at de, for saa vidt de have valgt at være prøjssiske Undersaatter, kun ere danske Statsborgere, ikke tillige danske Undersaatter.

Indfødsretten kan være en selvstændig Ret, naar den skyldes Personens eget Forhold; jfr Indfødsrettens § 9; Bekgj. 1908, Art. 2 eller afledt, naar den væsentlig skyldes Forholdet til en anden Person; jfr Indfødsretten § 1; hvilken Ordning i Almindelighed er gjennemført i Bekgj. 1908, §§ 1 og 3; i Henseende til Hustru og umyndige Børn; jfr dog Lovens §§ 4—5.

II. Bosatte, som ere det i Kraft af en Bosættelse paa Statens Territorium; disse ere alle aktuelle Borgere og Undersaatter.

§ 10. Statsmagtens Forudsætninger. — Fortsættelse.

II. Folket. — Fortsættelse.

A. Indfødte og dermed i Klasse stillede Statsborgere.

Som foran S. 67 omtalt finde vi allerede forinden 1776 i vor Ret fremhævet Forskjellen imellem Indfødte og fremmede, og det ikke blot for saa vidt Talen er om privilegerede, men ogsaa om almindelige Borgere; jfr Skr. 17 Decbr 1731, der paabyder, at fremmede lige saa lidt som indfødte i Arvefordringer maa fornærmes eller opholdes. Men en Regel om, hvilke Personer der skulde anses som danske indfødte, fik vi først i Indfødsretten 15 Jan 1776, der omhandlede Indfødsrettens Erhvervsmaade ved Fødsel eller Naturalisation; jfr Grl. 5 Juni 1849, § 54; Forf. Lov 2 Oktbr 1855 § 47; Grl. 18 Novbr 1863 § 49; Rigsraadstidende 1863, S. 833; Ussings Lovsamling 1863, S. 136 Note; og dens Retsvirkninger; men ikke taler om dens Ophør. I saa Henseende udfyldtes den ved Lov Nr 54, 25 Marts 1871 om Tillæg til Indfødsretten.

Med Hensyn til de Fortolknings-Spørgsmaal, hvortil Indfødsretten giver Anledning, skal her kun fremhæves som det vigtigste, Spørgsmaalet om de almindelige Regler, som den opstiller, ogsaa gjaldt for Kvinder som for Mænd, hvilket Spørgsmaal dog utvivlsomt maa besvares bekræftende; og endvidere, om den i § 8 hjemlede en særlig afledt Erhvervelse for Fruer og Jomfruer i Kraft af Mandens og Faderens Indfødsret, hvilket Spørgsmaal Forfatterne ere enige om at besvare benægtende, medens Praxis har været inde paa en anden Opfattelse for Fruers Vedkommende: Kanc. Skr. 28 Marts 1787 i Registret til Reskriptsamlingen under Rubrikken: Fremmede; Kanc. Skr. 14 Oktbr 1845. Dernæst er Spørgsmaalet, om Reglen i Indfødsrettens § 9, hvorefter fremmedes her i Riget fødte Børn faa Indfødsret, for saa vidt de forblive her i Riget; Ind. M. Skr. 5 Febr 1856; U. f. R. 1883, S. 208; angaar Børn af alle fremmede eller kun saadanne, som ere bosatte her

i Riget. Den sidste Opfattelse har Praxis været inde paa i Henhold til Ørsteds Avtoritet; jfr Hdbg III, S. 539; Justits. M. Skr. 7 Septbr. 1854; 5 Febr 1856; men den er urigtig, navnlig fordi Undtagelsen af visse fremmedes Børn fra Reglen i § 9 vilde medføre, at de faldt ind under Reglen i § 1, hvilket vilde være en Urimelighed.

Med Hensyn til Lov Nr 54, 25 Marts 1871 § 1 opstaar navnlig det Spørgsmaal, om den ogsaa angaar de i Udlandet fødte danske indfødte, der strax ved Fødselen tillige ere fremmede Statsborgere paa Grund af vedkommende fremmede Lands, f. Ex. Englands og Nordamerikas, Lovgivning. Dette kan dog ikke antages, da Loven forudsætter, at den paagjældende indfødte i det Øjeblik, han bliver fremmed Statsborger, har sit Hjem i Udlandet; men dette kan ikke være Tilfældet med de danske indfødte uden for Riget fødte Børn, der skulle agtes som indfødte, fordi de ere fødte, medens Forældrene vare paa Rejser, eller med Børn, der ere fødte de i den kongelige Tjeneste i Udlandet værende Personer, og der savnes enhver Hjemmel til at antage at Lov 1871 skulde have villet indføre en Sondring indenfor de sidstnævnte Børns Retsstilling, eftersom Forældrene have bevaret Bopæl her i Riget eller ikke, tilmed da Loven udtrykkelig kalder sig Lov, indeholdende Tillæg til Indfødsretten, ikke tillige Lov om Forandring i denne. Lovens Regler kunne derfor kun antages at finde Anvendelse paa de danske indfødte, der ved senere indtraadte Begivenheder ere blevne fremmede Statsborgere; jfr Sølov Nr 56, 1 Apr 1892 § 1; Lov Nr 67, 9 Apr 1891 § 24, 1ste Stykke.

Nye Regler om Erhvervelse og Fortabelse af dansk Indfødsret ere endelig givne ved Lov Nr 42, 19 Marts 1898; jfr Lov Nr 57, 23 Marts 1908 og Bekgj. Nr 59, 23 Marts s. A., hvorefter Lov 1898 i sin ændrede Skikkelse i det følgende vil blive anført, som Bekgj. 1908. Grundlaget for denne Lov er et Udkast, udarbejdet af en skandinavisk Kommission. Sverige tog Initiativet til denne Kommissions Nedsættelse i Anledning af Forhandlingerne om Overenskomst mellem Danmark og Sverige 26 Juli 1888; jfr Bekgj. Nr 160, 18 Avg. s. A. I Sverige er derefter paa Grundlag af Udkastet vedtaget Lov 1 Apr 1894, væsentlig overensstemmende med vor ovennævnte Lov, medens Norge har beholdt sin ældre Lov om Statsborgerret 21 Apr 1888.

Bekgj. 1908 § 11 erklærer, at den ligesom de ældre Love om Indfødsret, i hvis Sted den træder, gjælder for alle Dele af den danske Stat, altsaa ogsaa for Udlande og Kolonier; jfr Forfatningslov for Island 5 Jan. 1874 § 4, der taler om den almindelige Indfødsret; Regl. 11 Febr 1848 § 3, 10; jfr § 4, 1 og 2; Lov 15 Apr 1854 §§ 2 og 3; Koloniallov Nr 124, 6 Apr 1906, §§ 9, 18, 19; Værnepligtslov 6 Marts 1869 § 1; Adg. for Vestindien 8 Septbr 1871 § 1; Lov for Island Nr 36, 13 Decbr 1895 § 1.

Hvad angaar Forholdet til den ældre Ret, taler Loven i § 11, 1ste Stykke om de ældre Bestemmelser om Indfødsret, i hvis Sted den træder, uden udtrykkelig at nævne, hvilke disse ere. Men af Overskriften fremgaar, at disse Bestemmelser kun kunne vedrøre Indfødsrettens Erhvervelse og Fortabelse, saa at følgelig alle ældre Bestemmelser vedrørende Indfødsrettens Virkninger staa uberørte af Loven. Dernæst blive af Regler om Indfødsrettens Erhvervelse ogsaa bestaaende Grl.s § 51; jfr Lovens § 4; og Tilsagnet i Fredstraktat 30 Oktbr 1864, Art. 19 ifølge Bekgj. 1908 § 11, 2det Stk. Naar den erklærer, at den ikke angaar de Personer, hvem Indfødsret er forbeholdt i Henhold til Fredstraktat 30 Oktbr 1864, Art. 19, er Meningen dermed kun, at de Ophørsgrunde, som Loven indfører i §§ 5 og 6, ikke finde Anvendelse paa dem; jfr Lov Nr 54, 25 Marts 1871 § 2. Derimod bortfalde fremtidig de om Erhvervelse af Indfødsretten givne Regler i Indfødsretten 15 Jan. 1776 §§ 1 og 9 med dertil sig sluttende Bestemmelser, ligesom det tidligere omtvistede Spørgsmaal om Kvinders Erhvervelse af Indfødsret ifølge Indfødsrettens § 8 for Fremtiden er bragt ud af Verden gjennem de nye, almindelige Regler om Indfødsrets Erhvervelse ved Fødsel, Ægteskab og Naturalisation; jfr Bekgj.s §§ 1, 2, 3, 4.

For saa vidt der dernæst i Overskriften til Bekgj. 1908 nævnes Fortabelse af Indfødsret, passer dette Udtryk i en vis Forstand ej paa Lov Nr 54, 25 Marts 1871, der ifølge sine egne Udtryk ikke medfører en Fortabelse af Indfødsret, men kun en Suspension af dens Virkninger, idet Forskjellen mellem begge disse Betegnelser er den, at en Fortabelse indtræder, hvor Gjenerhvervelse kun finder Sted i Kraft af en Kjendsgjerning af samme Beskaffenhed, som udkræves til Rettens oprindelige Erhvervelse, medens denne ved den blotte Suspension af Virkningerne kan gjenindtræde, uden at en slig Kjendsgjerning behøver at foreligge. Loven 1898 har imidlertid en anden Sprogbrug; den indbefatter ogsaa Suspension af Rettens Virkninger under dens Fortabelse; Rigsdagstidende 1896—97, Tillæg B, Sp. 1073—1074 og Landstingstid. s. A. S. 693. Derfor talte Loven 1898 selv i § 7 om en Fortabelse af Indfødsretten paa Grund af Fraværelse i Udlandet, skjønt Retten kunde gjenerhverves blot derved, at vedkommende tog Hjemsted her i Riget, eller i Kraft af en kongelig Bevilling; jfr § 8; altsaa uden Naturalisation i Overensstemmelse med Grl.s § 51. Til yderligere Støtte for det antagne Resultat i Henseende til Ophævelsen af Lov Nr 54, 25 Marts 1871 § 1 bemærkes, at selve Indholdet af Loven 1898; §§ 5 og 8; stiltiende ophævede Lov Nr 54, 25 Marts 1871 § 1 ved at give Regler, som stride imod de i sidstnævnte Lov indeholdte Bestemmelser.

Lov 1898 § 11, 2det Stykke, har dernæst i Overensstemmelse med de almindelige Regler ophævet de ældre Bestemmelser fra dens Ikraft-

træden, saa at dens Regler komme til Anvendelse, hvor det Forhold, der begrunder Erhvervelse og Fortabelse af Indfødsret, ligger efter Lovens Ikrafttræden. Dette vil altsaa faa Betydning i Henseende til Fødsel, Ægteskab, Naturalisation. Derfor vil de før Lovens Ikrafttræden fødte, gifte og naturaliserede Personers Retsstilling i Henseende til Indfødsretten vedblivende være at bestemme efter den ældre Ret. Ligeledes vil L. 54, 25 Marts 1871 § 1 vedblivende finde Anvendelse paa de før Lovens Ikrafttræden fremmede Statsborgere blevne danske indfødtes Adgang til Gjenerhvervelse af Indfødsretten; thi Lovens § 5 siger kun, at dansk Indfødsret tabes af den, som bliver Statsborger i et fremmed Land, ej af den, som allerede er bleven det; og § 11, 2det Stk. siger vel, at Loven finder Anvendelse, saafremt det Forhold, der begrunder Erhvervelse og Fortabelse af Indfødsret, ligger efter Lovens Ikrafttræden; men da Loven selv handler om Erhvervelse og Fortabelse af Indfødsret, maa det paagjældende Forhold fra Lovens Ikrafttræden forudsættes at skulle være et saadant, som ifølge selve denne Lov begrunder Erhvervelsen eller Fortabelsen; men dette gjælder ikke om de i Lov Nr 54, 25 Marts 1871 § 1 omhandlede Kjendsgjerninger, som medføre Indfødsrettens Gjenerhvervelse for den danske indfødte, der er bleven Statsborger i et fremmed Land, nemlig: fast Hjems Gjenerhvervelse her i Landet og Løsning fra Undersaatsforholdet til det fremmede Land m. v. Her maa derfor de paagjældende Personers Forhold i det hele vedblivende bedømmes efter den ældre Ret, ogsaa med Hensyn til de i fremmed Land naturaliserede Personers Hustruers og Børns Forhold; Ind. M. Skr. Nr 216, 23 Decbr 1898.

Endvidere kan bemærkes, at den i L.s § 4 fremhævede Virkning af Naturalisationen i Henhold til Grl.s § 51 ogsaa kun indtræder for Hustru og Børn, hvor vedkommende Lov om Indfødsrettens Meddelelse er udstedt efter Lovens Ikrafttræden.

Undtagelse fra den opstillede Hovedregel er gjort i Bekgj. 1908 § 9:

1) med Hensyn til Fødsel. Ifølge dens første Stykke vil Lov 1898 § 1 ogsaa finde Anvendelse paa Personer fødte før Lovens Ikrafttræden (den 7 Apr 1898), for saa vidt Fødslen er foregaaet i et Land, hvor danske Undersaatter ikke ere undergivne Landets Jurisdiktion. I Mangel af en saadan Bestemmelse vilde nemlig de i vedkommende Lande bosatte danske Undersaatters før 7 Apr 1898 der fødte Børn ikke kunne anses som Danske og følgelig falde ind under Landets Jurisdiktion; jfr Lov Nr 120, 7 Apr 1906 § 1, hvilken Virkning man ved Tilføjningen vilde undgaa. Naar man paa den anden Side ikke medtog andre forinden 7 Apr 1898 fødte Børn af Danske, bosatte i Udlandet, var Grunden den, at man ikke vilde gjøre Reglen anvendelig paa Børn af danske Optanter, hvilke der ifølge Bekgj. Nr 11, 24 Jan 1907 var

givet en Adgang til som hjemløse at blive naturaliserede i Tyskland, som man ikke vilde berøve dem ved at gøre dem til danske Undersaatter. Og paa den anden Side kunde man fornuftigvis ikke godt formulere en Regel for Børn, fødte i Udlandet med Undtagelse af Tyskland.

2) med Hensyn til Fødsel og Ophold her i Landet efter Fødslen; jfr Lov 1898 og Bekgj. 1908 § 2. Ifølge Indfødsrettens § 9 fik fremmedes her i Landet fødte Børn Indfødsret, naar de forbleve her i Landet, indtil de havde opnaaet 18 Aars Alderen. Men for saa vidt de ej maatte have opnaaet den inden Lovens Ikrafttræden, maatte de i Mangel af en udtrykkelig Undtagelse falde ind under Hovedreglen, da de Kjendsgjerninger, som affødte Indfødsrets Erhvervelse for dem, vare Fødsel paa dansk Territorium og Forbliven paa dette i 18 Aar, hvilken sidste Kjendsgjerning i det forudsatte Tilfælde i alt Fald til Dels ligger efter Lovens Ikrafttræden. For at afskære enhver Tvivl er det imidlertid positivt bestemt, at de nu skulle behandles efter Reglen i Lovens § 2 og følgelig kun ville opnaa Indfødsret, dersom de have haft deres Hjemsted her til det fyldte 19de Aar. Da de før Lovens Ikrafttræden ej havde erhvervet nogen Ret, men kun en Udsigt til eller Forventning om en saadan Erhvervelse, sker der herved ingen Krænkelse af erhvervede Rettigheder; Scheel: Privatrettens alm. Del II, S. 289—311; og den Adgang til at frasige sig Indfødsrettens Erhvervelse, som samme § 2 hjemler, maa anses som en Fordel for dem, hvorfor ogsaa den nye Lovs Anvendelse i den Retning ej frembyder nogen Betænkelighed.

3) med Hensyn til Ægteskaber indgaaede før 7 Apr 1898. Ifølge Lov 1898 § 11; jfr Lov 1908 § 9, 2det Stykke, ville ikke-indfødte Kvinder, der ved Lovens Ikrafttræden leve i Ægteskab med Mænd, der have dansk Indfødsret, ogsaa erhverve denne; omvendt ville indfødte danske Kvinder, der før Lovens Ikrafttræden have indgaaet Ægteskab med Udlændinge, følge Hovedreglen og bevare deres Indfødsret, blot med Forbehold af dens Suspension ifølge Lov Nr 54, 25 Marts 1871 § 1, for saa vidt de ved Ægteskabet ere blevne Statsborgere i et fremmed Land og bosatte i dette. De vilde nemlig tabe en Fordel, hvis man gav Loven tilbagevirkende Kraft, medens de andre vinde en saadan. I øvrigt vil den anførte Undtagelse kun faa en begrænset Betydning, da allerede Fattiglov Nr 67, 9 Apr 1891 § 23 og Lov Nr 69 af samme Dato om Alderdomsunderstøttelse § 1 stillede Kvinder, som vare gifte med danske indfødte, lige med disse sidste, ligesom ogsaa Retsbrugen tillagde saadanne Kvinder, dersom Mændene boede her i Landet, lige Ret med indfødte, for saa vidt som de ej kunde udvises af Riget; jfr U. f. R. 1879, S. 124. De skandinaviske kommitterede ansaa derhos den nævnte Regel om Virkningen af Ægteskabet for Kvinders vedkommende for

saa naturlig og almindelig antaget, at det maatte være ønskelig at bringe den til Anvendelse paa de ved Lovens Ikrafttræden med deres Ægtefæller samlevende Hustruer; jfr de hermed stemmende Udtalelser: »Kvinder, der leve i Ægteskab o. s. v.«, hvorefter Reglen ej kommer de før dens Ikrafttræden separerede Hustruer til Gode, uden Hensyn til, at det her ikke benyttede Ord Hustru i Loven ogsaa omfatter separeret Kvinde, medens en forudgaaende faktisk Ophævelse af Ægteskabet ej kan komme i Betragtning, da Mand og Hustru til Trods herfor retlig set leve i Ægteskab med hinanden. Selv om Adskillelsen ej skyldes saadanne forbigaaende Aarsager som Embeds- og Forretningsforhold m. v., men en privat Aftale om Samlivets Ophævelse, vil en saadan Aftale være retlig betydningsløs, saa længe Separationen ej er udtalt af vedkommende offentlige Myndighed.

Af det anførte vil fremgaa, at Indfødsretten 15 Jan. 1776 §§ 1 og 9 endnu finder Anvendelse med Hensyn til alle Børn, fødte forinden Lov 19 Marts 1898 traadte i Kraft den 7 Apr s. A., af danske Forældre, bosatte i Lande, i hvilke Danske ikke nyde Exteritorialitets Ret, og Lov Nr 54, 25 Marts 1871 vil fremdeles finde Anvendelse med Hensyn til alle de Personer med dansk Indfødsret, som før det anførte Tidspunkt ere faldne ind under bemeldte Lovs Regler. Vi maa derfor vedblivende ogsaa kaste et Blik paa disse Loves Indhold.

Indfødsrets Erhvervelse var ifølge Indfødsrettens § 1; jfr § 9; fortrinsvis betinget af personlige Hensyn til Forældrenes, for ægte Børns vedkommende Faderens, for uægte Børns vedkommende Moderens Nationalitet fremfor af territorialt Hensyn til Fødestedet. Børn, fødte af ikke indfødte Forældre her i Landet, kunde vel erhverve Indfødsret; men den var dog som foran bemærket, betinget af, at de forbleve her ɔ: som Børn, indtil Opnaaelse af personlig Myndighed, altsaa i Reglen 18 Aars Alderen; Just. M. Skr. 5 Febr 1856; U. f. R. 1883, S. 208. Derimod vare Børn af danske indfødte ikke blot indfødte, dersom de vare fødte i Riget, men ogsaa, selv om de vare fødte uden for Riget, dog kun dersom Forældrenes Ophold uden for Riget var foranlediget ved Rejser; Ind. M. Skr. 7 Jan. 1852; jfr Just. M. Skr. 6 Novbr 1851; U. f. R. 1870, S. 1870; eller for den kongelige Tjenestes Skyld. Lov 1898 har i §§ 1 og 9 jfr Bekgj. 1908 §§ 1 og 7 gjennemført den nyere evropæiske Lovgivnings almindelige Grundsætning om Afstamningens fortrinlige Betydning derhen, at ifølge Fødsel dansk Indfødsret erhverves af ægte Barn, hvis Fader har dansk Indfødsret, hvad enten Fødselen foregaar her i Landet eller i Udlandet. Er det et uægte Barn, kommer det an paa, om Moderen har dansk Indfødsret. Det kommer ikke i Betragtning, om Barnet ifølge Fødsel paa fremmed, f. Ex. engelsk-nordamerikansk Territorium tillige maatte være Statsborger i fremmed Land; Ind. M. Skr. Nr 216

23 Decbr 1898. Det er Faderens eller Moderens Nationalitet i Fødsels-Øjeblikket, der efter Ordene i den nye Lov ligesom i Indfødsrettens §§ 1 og 9 er den afgjørende, saa at Tidspunktet for Avlingen er uden Betydning i saa Henseende; Scheel Personret, S. 14; jfr S. 227—28; jfr dog Ørsted: Haandbog I, S. 504. Børn, hvis henholdsvis Fader eller Moder ikke have Indfødsret, erhverve denne ikke i noget Tilfælde ved Fødsel uden for Riget. Derimod har Lovens § 2 ogsaa fastholdt det almindelige Synspunkt i Indfødsrettens § 9 i Henseende til Børn af fremmede, der fødes her i Riget, dog med nogen Lempelse. Børn, der ere fødte her i Riget af fremmed henholdsvis Fader eller Moder, erhverve nemlig Indfødsret, naar de efter Fødselen vedblivende have haft deres Hjemsted her indtil deres fyldte 19de Aar. Fordringen om Hjemstedet vil være fyldestgjort, naar Forældrene i det anførte Tids rum vedblivende have haft Hjemsted her i Riget, og Barnet er bleven opdraget hos dem, selv om Forældrene midlertidig have været fraværende paa Rejser; men en modsat Regel gjælder, hvis Forældrene bo i Udlandet, selv om Barnet er sat i Skole her i Landet, naar det dog maa forudsættes i Ferier at søge hjem til Forældrehjemmet i Udlandet. Selv om Forældrene bo her i Landet, vil dernæst Lovens Betingelse ikke være fyldestgjort, naar de lade det opdrage i Udlandet; thi det, som er Forudsætningen for Anvendelsen af Reglen i Lovens § 2, er netop, at Barnet modtager en national dansk Opdragelse, i Kraft af hvilken det lever sig ind i det danske Samfund, føler sig som dansk og betragter Danmark som sit Hjemland, hvilket regelmæssig kun vil blive Tilfældet, hvor Forældrene bo her, og Barnet opdrages her.

Barnet skal derhos have haft Hjemsted her indtil dets fyldte 19de Aar. Regeringen havde i Lighed med den skandinaviske Kommission foreslaaet det 22de Aar, hvilket Forslag var begrundet i, at svensk-norsk Ret lader Myndigheds-Alderen indtræde med 21 Aar, og det var tiltraadt af Regeringen med Henblik paa vor Lægdsrulle-Alder; jfr Lov 6 Marts 1869 §§ 11 og 53; men Folketingets Udvalg formente, at en Del unge Mennesker kunde lide ved, at Afgjørelsen af deres statsborgerlige Forhold udsattes saa længe, og Folketinget ændrede derfor Tallet 22 til 19, altsaa til et Aar efter den personlige Myndigheds Indtræden efter vor Ret, ved hvilken Ændring man fra alle Sider lod det have sit Forblivende.

Den gjældende Ordning er herefter for saa vidt forskjellig fra Indfødsrettens, som det ikke altid strax ved Myndighedens Indtræden skal være afgjort, om den paagjældende Person er indfødt eller ikke; dette er begrundet i, at han efter Omstændighederne efter at være bleven selvstændig først skal have haft en passende Tid til at overveje og fatte

Beslutning, om han fremtidig vil være dansk eller vedblive at være fremmed.

Denne Valgret tilkommer dog ikke Børn af Udlændinge, der selv ere fødte og forblevne her i Riget indtil det fyldte 19de Aar og have forbeholdt sig deres fremmede Nationalitet. Disses Børn ere uden videre danske indfødte. Derimod tilkommer Valgretten Børn, fødte her i Riget af Udlændinge, der ikke fyldestgjøre den anførte Betingelse for at kunne blive danske indfødte, idet de ere fødte i Udlandet eller ikke have haft Hjemsted her i Landet indtil deres fyldte 19de Aar. Vælge de herefter valgberettigede Personer da at blive danske, behøves intet videre. De ere indfødte med deres fyldte 19de Aar. Vælge de derimod at være fremmede, skulle de afgive en udtrykkelig, skriftlig Erklæring derom til vedkommende Overøvrighed, Amtmanden eller i Kjøbenhavn Magistraten. Denne Erklæring skal være afgiven, efter at vedkommende er bleven 18 Aar, altsaa har naaet Myndighedsalderen, hvorfor den heller ikke vil kunne afgives for nogen umyndiggjort, idet Værgen lige saa lidt som Faderen kan træffe vilkaarlige Bestemmelser om de umyndige Børns statsborgerlige Stilling. Paa den anden Side skal Erklæringen være afgiven inden det fyldte 19de Aar og skal gaa ud paa, at vedkommende ikke vil erhverve dansk Indfødsret, hvorhos den skal være ledsaget af fyldestgjørende Attest for, at Personen har Statsborgerret i et andet Land. Om Erklæringen og Attesten have de krævede Egenskaber, bliver det vedkommende Overøvrigheds, eventuelt Indenrigsministeriets og Domstolenes Sag at afgjøre, og selv om Forhandlingerne derom vedvare til efter det fyldte 19de Aar, vil det dog, naar Erklæringen med Bilag til Slutning findes fyldestgjørende, være tilstrækkelig, at den er indgiven inden det anførte Tidsrums Udløb; jfr Ind. M. Skr. Nr 216, 23 Decbr 1898.

Naar de her omhandlede Forskrifter ere fyldestgjorte, er da Betingelsen for Bevarelsen af den fremmede Statsborgerret indtraadt; den paagjældende Person har aldrig været dansk indfødt. I modsat Fald erhverves først dansk Indfødsret af valgberettigede saavel som af ikke valgberettigede Personer, der fyldestgjøre Paragrafens Forskrifter, ved Opnaaelsen af den fastsatte Aldersgrænse; jfr Udtrykket »erhverver Indfødsret«. Men fra dette Tidspunkt af ere de da ogsaa at anse som ligestillede med indfødte ifølge § 1; jfr § 2 i Slutningen; hvorefter den ifolge samme Paragraf erhvervede Indfødsret ogsaa kommer Hustruer og ægte Børn til gode.

Paa ugifte Kvinder kan § 2 ogsaa finde Anvendelse, og den for dem erhvervede Indfødsret vil da ifølge § 9, 2det Stykke, ogsaa komme deres mulige Børn til Gode; men derimod vil § 2 ej kunne finde An-

vendelse paa Kvinder, som ere indtraadte i Ægteskab inden den i §'en nævnte Aldersgrænse; jfr Lovens § 3.

Et Spørgsmaal er det dernæst, hvorledes Forholdet stiller sig i Henseende til Børn af Personer, der falde ind under Lov Nr 54, 25 Marts 1871 § 1. Kunne de indbefattes under Reglen i § 1 eller kun, for saa vidt de ere fødte her i Landet, under Reglen i § 2? En udtrykkelig Udtalelse angaaende dem haves hverken i den anførte Lov eller i Lov 1898. Man maa derfor udfinde deres Stilling i Henhold til en Granskning af, hvad Lovenes Ord og Grundsætninger hjemle.

Ifølge Lov Nr 54, 25 Marts 1871 § 1 er Indfødsretten suspenderet naar den indfødte er bleven fremmed Statsborger. Selv om han vedblivende kaldes dansk indfødt, nyder han dog ikke Rettigheder som saadan, saa længe han ikke er gjenindtraadt i Nydelsen, men maa saa længe behandles som en fremmed, og har da formentlig saa længe heller ikke den indfødte tillagte Ret, at hans Børn ogsaa blive indfødte. Indfødsretten hjemler derhos ikke i noget Tilfælde, at efterfølgende Begivenheder, i Henseende til Forældrene indvirke paa den ved Fødslen foreliggende Situation for Børnenes Vedkommende. Er et uægte Barn født før 7 Apr 1898 af en fremmed Moder, vil hendes efterfølgende Ægteskab med Barnets Fader, som er dansk indfødt, ikke skaffe Barnet selv Indfødsret, og det samme maa da ogsaa gjælde, hvis vedkommende Fader eller Moder efter Barnets Fødsel gjenindtræder i Nydelsen af Indfødsretten. Derimod hjemler Lov 1898 § 3; jfr Bekgj. 1908, den Regel, at efterfølgende Ægteskab mellem Forældrene ogsaa indvirker paa Børnenes Retsstilling, for saa vidt det sker inden Børnenes Indtræden i deres myndige Aar. Denne Regel maa antages at være et Udtryk for den almindelige Grundsætning, at de umyndige Børn dele Forældrenes statsborgerlige Retsstilling, hvor ingen Undtagelse er givet, og derfor maa ogsaa deres Forældres Gjenindtræden i Nydelsen af Indfødsretten i Medfør af Lov Nr 45, 25 Marts 1871 § 1, faa Virkning for Børnene. Den samme Regel maa ogsaa gjælde for uægte Børns Vedkommende, naar Moderen efter Barnets Fødsel gjenindtræder i Nydelsen af Indfødsretten ifølge den anførte Lov. Denne Regel gjælder ifølge Lovens § 1 uden Hensyn til, hvor Barnet er født. Man kan ikke herimod indvende, at Barnet ved Fødslen er fremmed Statsborger; thi Lov 1898; jfr Bekgj. 1908 § 5 taler kun om, at den danske indfødte, der bliver Statsborger i et fremmed Land, fortaber sin Indfødsret, ikke om, at den, der ved Fødslen er Statsborger i et fremmed Land, ikke skulde kunne indtræde i Nydelsen af Indfødsretten naar Forældrene indtræde i den endnu i hans umyndige Aar.

I Indfødsrettens § 1 gaves en Regel om Erhvervelse af Egenskaben som indfødt, der udtrykkelig omfatter alle Personer uden Hensyn til

Kjøn, og til den maa Indfødsrettens efterfølgende Regler ogsaa alene antages at henholde sig for Kvinders Vedkommende; jfr Kab. Ordre 18 Marts 1776 C. 2; Scheel: Personret S. 231—232; Holck: Statsforfatningsret II, S. 301—302.

Et Spørgsmaal bliver der saa kun, om den i § 8 tillige maatte have hjemlet en ny afledt Erhvervelse af Indfødsret for Fruer ved Giftermaal med indfødte Mænd; men det kan heller ikke antages; jfr ovfr S. 73. Ved Fruer og Jomfruer af Landets indfødte maa forstaas Hustruer og Døtre, der selv høre til Landets indfødte; jfr den tyske Text: »aus den Eingeborenen des Landes«. Under en modsat Forudsætning vilde Indfødsretten ved at give Jomfruer, der ere Døtre af Landets indfødte, uden Hensyn til, om de selv ere indfødte, Adgang til Nydelse af en indfødte forbeholdt Fordel, have opstillet en Sondring mellem Sønner og Døtre i uforklarlig Strid med Lovens §§ 1 og 9, der behandle Børn under et i Henseende til Indfødsrettens Erhvervelse. Hermed stemmer ogsaa Fattigloven Nr 67, 9 Apr 1891 § 23 og Loven om Alderdoms Understøttelse Nr 69 s. D. § 1, der begge forudsætte, at Kvinder, gifte med danske indfødte, ikke selv vare indfødte, om end lige med indfødte berettigede til at nyde Fattighjælp og Alderdoms Understøttelse, ligesom samme Regel endelig er forudsat ifølge Lov 1898 § 11, 2den Sætning; jfr S. 77.

Denne Ordning var imidlertid i bestemt Strid med den almindelige evropæiske Retstilstand, hvorefter Kvinden ved Ægteskabet erhverver Mandens Indfødsret, og den kunde ogsaa have affødt internationale Konflikter, hvis ikke Retsbrugen havde berøvet Reglen sin værste Braad ved at opstille Sætningen om, at fremmede med indfødte gifte Kvinder ikke selv kunde udvises; jfr ovfr S. 77.

Nu har Lov 1898 ogsaa hos os indført den moderne Rets Grundsætning om Ægteskabets Virkning til at begrunde Kvindens Erhvervelse af Mandens Statsborgerret.

Ifølge Loven, jfr Bekgj. 1908 § 3, erhverver den fremmede Kvinde, som gifter sig med en Mand, som har dansk Indfødsret, ved Ægteskabet saadan Ret.

Der kan ikke være Tvivl om, at ifølge Udtrykkene i Lovens §§ 2, 3 og 9; jfr Bekgj. 1908 § 7, den ved Ægteskabet erhvervede Indfødsret i alle Henseender har tilsvarende Virkning som den, der erhverves ved Fødsel; og det samme gjælder om den for de umyndige Børn ved Forældrenes Ægteskab erhvervede Ret; jfr Lovens §§ 2 og 3.

Med Hensyn til Reglens nærmere Forstaaelse standse vi først ved Ordene: »der har dansk Indfødsret«, og spørge, hvorledes forholdes med den fremmede Kvinde, som er gift med en Mand, hvis Indfødsret er hvilende i Medfør af Lov Nr 54, 25 Marts 1871 § 1? Er Ægte-

skabet indgaaet før Lovens Ikrafttræden, falder dette ikke ind under § 3, der siger: »gifter sig«, ikke »er gift«. Og derefter maatte Hustruen altsaa vedblive at være Udlænding, selv om Manden gjenindtræder i Nydelsen af sin Indfødsret, efter at Loven er traadt i Kraft; men saa bliver Spørgsmaalet, om hun ikke falder ind under Ordene i Lovens § 11, jfr Bekgj. 1908 § 9, 1ste Stykke, 2den Sætning, idet hun ved Lovens Ikrafttræden »lever i Ægteskab« med en Mand, der har »dansk Indfødsret«. Spørgsmaalets Besvarelse vil da her bero paa Fortolkningen af de sidstnævnte Ord; og det samme gjælder, hvor Ægteskabet er indgaaet efter Lovens Ikrafttræden. Selvfølgelig kan der kun være Spørgsmaal om Erhvervelse for Hustruen ved Ægteskabet af en Indfødsret, hvis aktuelle Nydelse indtræder under samme Betingelser, som gjælde for Mandens vedkommende. Bliver hun Enke eller fraskilt Hustru, inden Betingelsen indtræder, erhverver hun aldrig aktuel Indfødsret. Men kan da en saadan Indfødsret tillægges hende eller ikke? Falder hun ind under Reglen i § 3 eller ikke?

I Lov 1898 § 8, 2det Stykke, var givet en positiv Regel vedrørende Ægteskab med en Mand, hvis Indfødsret paa det Tidspunkt, da Ægteskabet indgaas var tabt i Medfør af Lovens § 7, uden at han var bleven fremmed Statsborger, hvilket Ægteskab, for saa vidt han gjenerhvervede Indfødsret, ogsaa medførte Indfødsret for den fremmede Hustru; men fra dette Tilfælde kan der ikke drages nogen sikker Analogi til det heromhandlede, hvor Manden er bleven fremmed Statsborger.

Ligefuldt maa det fastholdes, at ifølge Lovens reelle Opfattelse har den Mand, hvis Indfødsret er suspenderet, en Indfødsret, hvis aktuelle Nydelse er afhængig en vis senere Begivenhed, altsaa for saa vidt kan kaldes en betinget Indfødsret, og ved Ægteskabet med ham erhverver da ogsaa den fremmede Kvinde ifølge Lovens § 3 »saadan« Ret ɔ: en Indfødsret, betinget ligesom Mandens, saa at den ogsaa ved Betingelsens Indtræden for ham maa blive aktuel for hende. Dette Resultat stemmer ogsaa ganske med den positive Regel i Lov 1898 § 8. Imod denne Antagelse vil man kanske henvise til, at en Hustru, som er dansk født, for saa vidt Manden er fremmed Statsborger, ved Ægteskabet er faldet ind under Lovens § 5; jfr § 6; og derfor ved at være bleven fremmed Statsborgerinde har mistet sin danske Indfødsret. Saa bør da ikke den fremmede Kvinde, der gifter sig med en ligestillet Mand, nyde bedre Kaar.

Men trods de omfattende Udtryk i Begyndelsen af § 5 har denne Paragraf dog, som Fortsættelsen klarlig udviser, nærmest og særlig Naturalisation og dermed analoge Erhvervsmaader for Øje; og man maa derfor nok være beføjet til at behandle den her omhandlede Erhvervsmaade af fremmed Statsborgerret som en saadan, paa hvilken

der til Trods for, at den falder ind under Ordene, dog ikke særlig og udtrykkelig har været tænkt ved Bestemmelsens Affattelse. Thi Statsborgerrets Fortabelse ved Ægteskab omhandles særlig i § 6, og med Hensyn dertil lægger denne Paragraf slet ikke speciel Vægt paa, om Manden har fremmed Statsborgerret, men kun paa den negative Kjendsgjerning, at han ej har dansk Indfødsret; jfr de dansk-svenske Kommitteredes Anmærkninger til det foreløbige Udkast's § 3. Dernæst erindres, at Loven intet Steds og udtrykkelig giver Regler med Hensyn til Personer, som falde ind under Lov Nr 54, 25 Marts 1871 § 1. Kun i Anmærkningerne til det foreløbige Udkast til en dansk-svensk Fælleslov er det forudsat som en Selvfølge, at de bevare deres tidligere Retsstilling. De nævnte Personer udgjøre saaledes en Klasse ikke særlig omhandlede og fremhævede Personer, hvis Retsstilling derfor nærmest maa søges udfundet ved Hjælp af Lovens almindelige Grundsætninger; og derefter maa Hustruens Retsstilling i Almindelighed afhænge af Mandens, og en forskjellig Behandling af begge i det heromhandlede Tilfælde vilde ogsaa i og for sig være ganske unaturlig.

Den paagjældende Kvinde kan da siges at have giftet sig med en Mand, som indtil videre baade har (betinget) dansk Indfødsret; jfr Lovens § 3; og ikke har (aktuel) dansk Indfødsret; Lovens § 6. Hvad enten Kvinden ved Ægteskabets Indgaaelse var dansk eller fremmed, nyder hun derfor indtil videre samme Kaar, hvad enten Ægteskabet er indgaaet før eller efter, at Lov 1898 er traadt i Kraft. Forskjellen imellem, om Kvinden er dansk eller fremmed, viser sig kun, hvor Ægteskabet er indgaaet, før Lov 1898 traadte i Kraft, og Talen bliver om aktuel Indfødsrets Erhvervelse for den fremmede og Gjenerhvervelse for den danske Kvinde, hvilken sidste kan ske efter Lov Nr 54, 25 Marts 1871 § 1.

Lovens § 3, 2det Stykke bestemmer dernæst, at hvis Ægtefællerne have Børn sammen før Ægteskabets Indgaaelse, erhverve ogsaa disse Børn, for saa vidt de (paa den Tid, da Ægteskabet indgaas) ere umyndige, ɔ: under 18 Aar, Indfødsret (ved Forældrenes Ægteskab). De tilføjede Parenteser tydeliggjøre formentlig Tanken i Bestemmelsen. Denne derivative Erhvervelse af Indfødsretten for Børnene er selvforstaaelig, og det samme gjælder om den tilføjede Begrænsning. Den efterfølgende Begivenhed, at Moderen gifter sig med deres Fader, skal ikke kunne ændre de selvstændig blevne Børns alt erhvervede Retsstilling; men paa den anden Side følge de Børn, der endnu ikke have naaet personlig Selvstændighed, ganske naturlig med Forældrene; jfr Bekgj.s § 7, hvorefter de forinden Ægteskabet fulgte Moderens Retsstilling.

Ved Ordene umyndige Børn er efter Folketingets Udvalgs Initiativ tilføjet ɔ: under 18 Aar. Her paa det første Sted, hvor Ordet

umyndig forekommer i Loven, er der altsaa tilføjet en Tydeliggjørelse af dette; og denne maa uden Tvivl være Norm for dets Forstaaelse i alle de følgende Paragrafer, netop fordi det maa antages, at samme Lov ikke vil bruge samme Ord i forskjellig Betydning. Ved bemeldte parentetiske Indskud har den derhos utvivlsomt nærmest og særlig haft Modsætningen i dansk Ret mellem Umyndighed og Ufuldmyndighed for Øje og villet klargjøre, at den ved Umyndighed tænker paa den førstnævnte Art. Men Lovens Regler give i øvrigt ogsaa Anledning til at tænke paa en anden Modsætning mellem dansk Rets 18 Aar og fremmed Rets 21 Aar som Myndighedsalder. Saaledes kunde der f. Ex. i § 4 spørges om Børnenes Umyndighed i dette Tilfælde skulde afgjøres efter dansk eller fremmed Ret, og skjønt Loven ganske vist næppe har haft denne Modsætning for Øje, maa det dog ved den anførte Tilføjelse anses afgjort, at Spørgsmaalet om Børnenes Myndighed eller Umyndighed overalt i Loven afgjøres efter dansk Rets Regler.

Med Hensyn til Spørgsmaalet om, hvilke Betingelser det Ægteskab, der skal kunne afføde de anførte Virkninger, maa fyldestgjøre, ville de gjældende civilretlige Regler være afgjørende, ogsaa for saa vidt som Lovgivningen lader visse bona fide Virkninger indtræde af et i øvrigt ugyldigt Ægteskab til Fordel for Ægtefælle og Børn. I Henseende til den Betingelse, at de paagjældende Børn skulle være ægte, maa ogsaa de almindelige Bevisregler være afgjørende.

Lovens § 3, 2det Stykke; jfr § 9; Bekgj. § 7; hjemler herefter, at en Legitimation af uægte Børn ved efterfølgende Ægteskab medfører en Ændring i Barnets statsborgerlige Stilling. Paa den anden Side viser Lovens Taushed, at andre Legitimationsmaader, saasom ved Kuldlysning eller kongelig Bevilling, ikke medføre nogen tilsvarende Virkning, og ganske det samme maa gjælde om Adoption.

I Henseende til Stifbørn følger det af Reglen i § 9, Bekgj. § 7, 2det Stykke, at Moderens andet Ægteskab ikke har Indflydelse paa deres Retsstilling; thi det hedder udtrykkelig med Hensyn til uægte Børn, at hvis Moderens statsborgerlige Stilling ændres som Følge af Ægteskab med en anden end Barnets Fader, sker der ingen Ændring med Hensyn til Børnenes Indfødsret. Hvad her er sagt med Hensyn til uægte Børn, maa ogsaa gjælde med Hensyn til ægte Børn af tidligere Ægteskab. Med Hensyn til disse sidste er Reglen naturlig, forsaavidt som disse da kunne antages knyttede til fædrene Frænder; men det samme gjælder ingenlunde om uægte Børn, hvorfor det havde været rimeligere at lade dem følge Moderen. Forsaavidt derved vilde fremkomme en Sondring mellem Reglerne for ægte og uægte Børns statsborgerlige Forhold, vilde dette jo være i god Konsekvens af den Forskjel, som Loven helt igjennem drager i Henhold til begge Parters Retsstilling.

Som en tredje Erhvervsmaade af Indfødsret maa dernæst nævnes Naturalisation.

Ligesom vor Lovgivning i det første Aarhundrede efter Enevældens Indførelse ikke lagde videre Vægt paa Egenskaben som indfødt, saaledes kjendte den i samme Tidsrum heller intet til en Ligestilling med Indfødte gjennem Naturalisation undtagen for adeliges Vedkommende; D. L. 3—2—3. Men en Forandring heri skete ogsaa ved Indfødsretten 15 Jan. 1776, der ved Siden af de Indfødte opstillede en Klasse af Personer, »som dermed lige agtes«, se Fdg's §§ 2—5; jfr Adg 17 Novbr 1786 § 8; Rgl. 2 Marts 1804 § 22; 1 Juni 1808 § 74; Resol. 31 Avg. 1804 og 17 Septbr 1828 i Kskr. 14 Oktbr 1828. Imidlertid ses det dog af Fdg.s §§ 6—7; jfr Pl. 15 Febr 1776 og Kab. Ordre 18 Marts s. A.; at de paagjældende Personer ikke uden videre, naar de opfyldte de foreskrevne Betingelser, agtedes lige med Indfødte, med kun havde en Adgang til at opnaa denne Ligestilling eller, som § 7 udtrykker det, kunde »vente sig Indfødsret«; til den virkelige Opnaaelse deraf krævedes yderligere, at de mod de sædvanlige Afgifters Betaling søgte Naturalisations Brev; Fdg.s § 7; jfr § 6; jfr dog Adg 17 Novbr 1786 § 7. Selvfølgelig var der derhos ikke noget til Hinder for, at et sligt Brev i paakommende Tilfælde af Kongen kunde meddeles ogsaa andre fremmede end dem, som havde en Ret til at vente sig det meddelt; Fdg.s § 10. Meddelelsen kunde under samme Betingelser ske baade til Mænd og Kvinder; Kab. Ordre 18 Marts 1776 C 2. At en fremmed Kvinde derhos kun paa denne Maade, ikke allerede ved selve Ægteskabet, kunde erhverve Indfødsret, er godtgjort ovenfor. Naturalisationen gjaldt kun for de i Brevet udtrykkelig nævnte Personer; hyppig medtog det imidlertid ikke blot Ansøgeren selv, men ogsaa hans ægte Børn; Scheel: Personret S. 234. Særlig mærkes ogsaa paa dette Sted Adg 17 Novbr 1786 § 8.

De foranførte Bestemmelser angaaende Indfødsrettens Meddelelse til fremmede bleve imidlertid i en væsentlig Grad ændrede ved Grl. 5 Juni 1849 § 54; jfr. Grl. 28 Juli 1866 § 51; L. 2 Oktbr 1855 § 47; Kdgj. 6 Novbr 1858; L. 8 Decbr 1859; Resol. s. D. (i Note til Loven); L. 26 Maj 1863, Lovsamling S. 135; Kdgj. 30 Marts 1863 Art. 5; Grl. 18 Novbr 1863 § 49; jfr § 18; som bestemmer: Ingen Udlænding kan erhverve Indfødsret uden ved Lov. Formen for Indfødsrettens Meddelelse blev saaledes forandret; i Stedet for det tidligere af Kongen udstedte Naturalisationsbrev eller det i Anordningen 17 Novbr 1786 § 8 omtalte Borgerbrev traadte nu Loven; og der kunde ikke længere være Spørgsmaal om under visse Betingelser at kunne fordre en saadan udstedt; jfr Dep. Tid. 1850 S. 226; saaledes som man tidligere kunde begære sig Naturalisationsbrev meddelt. Naar Ansøgning derom indkommer, afgør den lovgivende Magt i hvert enkelt Tilfælde Spørgs-

maalet efter sit suveræne Skjøn; jfr angaaende de Grundsætninger, den følger ved Afgjørelsen, Ind. M. Skr. 5 Febr 1856; Cirk. Nr 52 25 Apr 1895 Nr 28, 28 Marts 1900, Rigsd. Tid. 1866—67 Till. B Sp. 11—28; jfr. Sp. 874—76; Rigsd. Tid. 1874—75 Till. B Sp. 7—11. I Særdeleshed siden Adgang til Alderdoms Understøttelse ved Lov Nr. 69, 9 April 1891 er bleven knyttet til og betinget af Indfødsret, er Antallet af Ansøgninger om Indfødsret steget i en uforholdsmæssig stor Maalestok; Rigsd. Tid. 1894—95 Till. B Sp. 571. Indfødsretten meddeles baade til Mænd og Kvinder; L. 31 Maj 1867 Nr 48; L. 30 Jan. 1875 Nr 10 og 20. Den saaledes udviklede Retstilstand har Lov 1898 i det hele ladet bestaa; jfr Lovens § 4. I Lovene siden 1867, hvorved Indfødsret meddeles, er tilføjet den meget hensigtsmæssige Betingelse, at de paagjældende inden et Aar, i de ældre Indfødsretslove fra Lovens Kundgjørelse, men efter 1871 fra dens Ikrafttræden skulle godtgjøre for Indenrigsministeriet at være løste fra deres tidligere undersaatlige Forhold; jfr Love 31 Maj 1867, 28 Maj og 26 Novbr 1870, Nr 168, 9 Decbr 1871, Nr 21, 1 Marts 1873 m. fl. Naar denne Betingelse er fyldestgjort, udstedes gjennem Indenrigsministeriet en Bevidnelse om, at Indfødsretten endelig er erhvervet for dem; jfr f. Ex. Minist. Tid. B 1873 S. 342, 438 m. fl.; Ind. M. Skr. Nr. 216, 7 Juni 1893. I modsat Fald maa ny Ansøgning indgives; Lov 2 Jan. 1869 Nr 10 og Lov 28 Aug. 1870 i Slutn. De tidligere krævede Oplysninger af dem, der søge Indfødsret; jfr Ind. M. Cirk. 22 Avg. 1885; 25 April 1895; kræves fremdeles, ligesom den foranførte siden L. 31 Maj 1867 i Love om Indfødsrettens Meddelelse indførte Betingelse staar uberørt af Loven. Men § 4 tilføjer dog noget nyt, baade i formel og reel Henseende. I formel Henseende har den optaget Udtrykket Naturalisation. Dette Udtryk forekommer vel i vor ældre Lovgivning, men findes ikke tidligere brugt i Lovgivningen siden Grundlovens Tid.

I Realiteten medfører dernæst § 4, 2det Stykke, den vigtige Ændring i den bestaaende Ordning, at en Mands Naturalisation omfatter hans Hustru, ɔ: den med Manden samlevende og den separerede, men ikke den fraskilte Ægtefælle, og hans umyndige ægte Børn, saafremt ej anderledes i det enkelte Tilfælde fastsættes; jfr Lov Nr. 45, 29 Marts 1901 Nr 133 og 197; Lov Nr. 66, 30 Marts 1906 Nr 138, jfr § 9, Bekgj. 1908 § 7, 2det Stykke, angaaende Virkningen af Moderens Naturalisation paa uægte Børn.

Af den anførte Regel følger, at medens tidligere Indfødsret kun meddeltes til de i Loven udtrykkelig nævnte Personer, vil den fremtidig ogsaa være meddelt stiltiende til dem, som staa i det omspurgte Forhold til den naturaliserede Person, hvor ikke andet udtrykkelig er sagt. Da Hustruen og umyndige Børn i Reglen følge Manden i stats-

borgerlig Henseende, og Danmark i saa Fald ikke vil kunne vægre sig ved at tage imod dem, naar de søge her til, bør Lovgivningen ikke indlade sig paa at naturalisere en fremmed, der har Hustru og umyndige Børn, uden at disse tillige naturaliseres, forinden den har forvisset sig om, at de ere og vedblive at være i Besiddelse af en fremmed Statsborgerret. En naturlig Betingelse for al Naturalisation overhovedet er, at den vedkommende Person har erhvervet Bopæl i Riget og derigjennem er bleven aktuelt indlemmet i vort Folkesamfund; jfr Ind. M. Cirk. Nr 32, 9 April 1898, hvorefter Ansøgninger om Indfødsrets Erhvervelse eventuelt skulle være forsynede med Oplysning, om Hustruen og umyndige Børn samleve med Andrageren, samt, i benægtende Fald, hvor de have Ophold.

Ved umyndige Børn maa forstaas Børn, som ere personlig umyndige efter dansk Ret, altsaa under atten Aar, uden Hensyn til den vedkommende fremmede Lovgivnings afvigende Bestemmelse om Myndighedsalderen. Men for saa vidt muligt at undgaa enhver Konflikt, vil det være heldigst kun at naturalisere Børnene, dersom de have Hjemsted her i Landet, idet man da kan gjøre gjældende, at deres Myndighed efter dansk Ret bliver at bedømme efter Hjemstedets Lov.

Naturalisationen virker i Kraft af Lovens § 4 for Hustru og Børn, selv om Manden maatte have lagt Dølgsmaal paa deres Tilværelse, naar de godtgjøre deres Egenskab som saadanne.

Endnu kan paa dette Sted med Hensyn til Hustruer i tidligere indgaaede Ægteskaber erindres Bestemmelsen i Lov 1898 § 11, Bekgj. 1908 § 9. Iøvrigt staar det Lovgivningsmagten formelt frit for selvstændig at naturalisere en Udlændings Hustru; men dette vil dog være en lidet praktisk Mulighed. Derimod kan Muligheden blive mere praktisk for at naturalisere en dansk Mands umyndige Børn, der paa Grund af vor tidligere Indfødsrets Lovgivning ere blevne Udlændinge eller dog ikke danske indfødte; for dette Tilfælde synes den i Ind. M. Skr. 22 Febr 1868 udtalte Sætning, at en Enkes umyndige Børn ikke kunne naturaliseres, forinden de er blevne myndige, i hvert Fald ikke at have Rimelighed for sig, og i senere Love findes ogsaa tildelt umyndige Børn Indfødsret; Lov Nr 12, 1 Febr 1884 Nr 43 og 44; Nr 61, 23 Apr 1897 Nr 284—89; Nr 27, 2 Marts 1905 Nr 300.

Et fra ældre Tid omtvistet Spørgsmaal er det dernæst, om Naturalisationen stiller naturaliserede Personer i alle eller kun i visse Retninger lige med Indfødte.

Herom bemærker Scheel i Personretten S. 226, at »under Indfødsret i videre Betydning indbefattes alle de Rettigheder, der ere tillagte Indfødte eller Indlændinge i Modsætning til Udlændinge; og at »Indfødsret i snævrere og sædvanlig Betydning er et Indbegreb af visse

bestemte Rettigheder, hvori ogsaa Udlændinge kunne blive delagtige, naar Indfødsretten særlig indrømmes dem, eller de, som det kaldes, naturaliseres«. Denne Paastand om Ordets Flertydighed, som ogsaa er tiltraadt af Holck, Statsforforfatningsret II. S. 297, 312—13, er grundet paa den Betragtning, at Naturalisationen, skjønt Udlændingen ifølge samme faar Indfødsret og skal »agtes lige med Indfødte«, dog ikke i bogstavelig Forstand gjør ham indfødt; han vedbliver efter som før Naturalisationen at være en, — om end med Indfødsret forsynet, lig med Indlændinge stillet — Udlænding, og de om saadanne givne Regler maa derfor ogsaa i hvert enkelt Tilfælde finde Anvendelse paa ham, hvor ikke Bestemmelsens øvrige Indhold medfører, at Udtrykket maa anses brugt i Modsætning til de stadige Undersaatter; jfr Pl. 30 Novbr 1821; eller i alt Fald til dem, der have Indfødsret; Scheel; anf. V. S. 245. Der findes følgelig et vist Indbegreb af Regler, givne for Udlændinge f. Ex. Strfl. 10 Febr 1866 § 16; jfr Strfl. 25 Juni 1869 § 17; Fdg 30 Marts 1827 § 9; jfr L. Nr 52, 15 Maj 1875 § 2; som ogsaa finde Anvendelse paa naturaliserede, medens de ikke finde Anvendelse paa indfødte, og hines »Indfødsret« er følgelig som den mindre omfattende i Henseende til sit Indhold forskjellig fra disses. Derved fremkommer Ordets dobbelte Bemærkelse. Men den Betragtning, hvorpaa den hviler, er i Virkeligheden urigtig, og vi skulle godtgjøre dens Uholdbarhed.

Først maa fremhæves dens Ensidighed. Gaar man ud fra, at den naturaliserede Danske selv efter Naturalisationen i Almindelighed ikke blot faktisk, men retlig er Udlænding, da er Følgen en dobbelt; nemlig at de om Udlændinge givne Regler ere anvendelige paa ham, for saa vidt han ikke særlig er undtaget, og at de om Indfødte givne Regler ikke ere anvendelige paa ham, med mindre han særlig er medtaget, idet Bestemmelsen f. Ex. omfatter Indfødte og dem, som dermed lige agtes, eller alle dem, som »have Indfødsret« o. s. v. Den førstnævnte Konsekvens af sin Grundopfattelse fremhæver Schel ganske vist selv; S. 245; men det skjønnes dog ikke rettere, end at han langt fra har gjennemført den. Som Exempel paa saadanne om Udlændinge givne Forskrifter, der ogsaa maa finde Anvendelse paa naturaliserede, nævnes vel Strafl. 10 Febr 1866 § 16; jfr. Strafl. 25 Juni 1869 § 17; og Fdg 30 Marts 1827 § 9; jfr nu L. Nr 54, 15 Maj 1875 § 2; men derimod hedder det med Hensyn til den udtrykkelig ogsaa om »Udlændinge« givne Forskrift i Pl. 28 Jan. 1840, at den ikke synes anvendelig paa dem, der skulle agtes lige med indfødte. Og den anden Konsekvens, som dog med samme uundgaaelige Nødvendighed følger af Hovedsætningen, synes Forf. langt fra at have været tilstrækkelig opmærksom paa. Saaledes bemærker han udtrykkelig med Hensyn til Bestemmelsen i Indfødsretten 15 Jan. 1776 § 1, at skjønt der alene nævnes indfødte Under-

saatter, maa den dog ogsaa gjælde om Børn af Forældre, der ere blevne naturaliserede, da disse i saa Fald skulle »agtes lige ved indfødte«. Ligeledes hedder det med Hensyn til Bestemmelsen i Lods Regl. 27 Marts 1831 § 43, som udtrykkelig kun nævner indfødte, at derunder uden Tvivl maa indbefattes alle, der enten ere indfødte eller skulle anses lige med disse; jfr. nu Lov om Lodsvæsenet Nr. 73, 13 Juni 1879 § 7, der kræver, at Lodser have Indfødsret. Særlig mærkes derhos, at Indfødsretslov Nr. 54, 25 Marts 1871 kun angaar »danske indfødte«; men dog synes det, som om Forfatteren S. 243—44 uden videre anser den for anvendelig ogsaa paa naturaliserede Udlændinge. Endelig kan endnu fremhæves, at Forfatteren S. 238 anfører en særlig om »indfødte« given Forskrift; Bekjg. 28 Juli 1857 §§ 29, 31; midt imellem et Par andre, der kun kræve »Indfødsret« som Betingelse for visse Beneficiers Nydelse; Bekjg. 20 Decbr 1833 § 4; Regl. 11 Febr 1848 § 3 Nr 1; L. 8 Marts 1856 § 3; uden i nogen Maade at fremhæve Forskjellen. Da Forfatteren saaledes regelmæssig synes at anse de om indfødte givne Forskrifter for anvendelige paa naturaliserede; nødes man til at spørge, om ikke Meningen med hans ovenfor S. 89 anførte Udtryk maaske maatte være den, at de naturaliserede Udlændinge ordentligvis blive at indbefatte under de om indfødte givne Forskrifter, og at det kun er visse »særlige« om Udlændinge givne Bestemmelser, der ogsaa finde Anvendelse paa hine, men Forf. giver da ingen som helst Vejledning til Afgjørelse af, hvilke disse »særlige« Forskrifter ere. Naar saaledes Traktat med Belgien Nr. 74, 13 Maj 1876 Art. 3 opstiller en forskjellig Regel angaaende Udleveringspligten med Hensyn til indfødte (les nationaux) og fremmede (les étrangers), turde det fra Forfatterens Synspunkt være umuligt at finde et fornuftigt Kriterium for, om naturaliserede Udlændinge i dette Tilfælde skulle behandles som indfødte eller som fremmede. Konsekvensen af Forfatterens Udvikling synes saaledes i hvert Fald at være den, at de naturaliserede Udlændinges Retsstilling bliver i høj Grad uklar, og allerede denne Omstændighed turde ikke tale til Anbefaling for den Grundbetragtning, fra hvilken han gaar ud. Imod samme opstilles nu her den Hovedsætning, at Loven, ved hvilken Indfødsret meddeles, i det hele taget tildeler Udlændingen den samme Retsstilling som den, der tilkommer indfødte, eller gjør ham i retlig Forstand til indfødt. Man lægge vel Mærke til dette Udtryk: i retlig Forstand; thi selvfølgelig kan Loven ikke i bogstavelig Forstand gjøre ham dertil; det Faktum, at han ikke ved selve Fødslen er knyttet til Landet, staar én Gang for alle fast og maa ogsaa respekteres som saadant. Ikke blot maa man derfor fra et rent faktisk Synspunkt fastholde Forskjellen mellem den indfødte og den Udlænding, hvem der ved Lov er tillagt Indfødsret; men denne faktiske Forskjel i Henseende til begges

retlige Stilling, f. Ex. i Henseende til Forsørgelsessted; Fattiglov Nr 67, 9 Apr 1891 §§ 17 og 27; jfr Lov Nr. 117, 27 Maj 1908 § 1; men bortset fra deslige retlige Forskjelligheder, som Forskjellene i de faktiske Forudsætninger uundgaaelig medføre, bliver den fremmede, hvem Indfødsretten er tillagt, i enhver retlig Henseende at behandle ikke som Udlænding, men som indfødt. Til Hjemmel for, at dette allerede forholdt sig saaledes efter den ældre Ret før Grundlovens Tid, skal først henvises til den Betydning, som ifølge den almindelige stats- og folkeretlige Opfattelse tillægges Naturalisationen. Den var, som ovenfor bemærket, allerede kjendt hos os for Fdg 15 Jan. 1776, nemlig for Grevers og Friherrers vedkommende, jfr D. L. 3—2—3, som bestemmer, at fremmede Grever og Friherrer ikke maa nyde danske grevelige eller friherrelige Privilegier, med mindre de af Kongen vorde naturaliserede. Modsætningsvis fremgaar da heraf, at efter Naturalisationen fremmede Grever og Friherrer i Almindelighed maa nyde de danske Grever og Friherrer tillagte Privilegier eller med andre Ord i retlig Henseende betragtes og behandles som danske Grever og Friherrer. Den almindelige Forstaaelse af Ordet Naturalisation, som ydermere selve Lovgivningen alt i D. L. 3—2—3 positivt havde vedkjendt sig, maa ogsaa Fdg 15 Jan. 1776; jfr Pl. 15 Febr og Kab. Ordre 18 Marts s. A.; paa Forhaand forudsættes at være gaaet ud fra, naar den i § 7 med Hensyn til fremmede i Almindelighed taler om Naturalisationsbrevs Erhvervelse; og det er saa langt fra, at Indfødsrettens øvrige Bestemmelser tale imod denne Antagelse, at de tvært imod i ét og alt bestyrke den; det siges saaledes i Indfødsrettens § 7; jfr § 6; at Naturalisationsbrevet meddelte den fremmede »Indfødsret«. Den naturlige Betydning af dette Udtryk er den Retsstilling, der følger med Egenskaben som indfødt, og den, hvem Indfødsretten er tillagt, er derfor, skjønt faktisk fremmedfødt, dog retlig at agte som indfødt. Hermed stemmer det da ogsaa, at Indfødsretten helt igjennem, i Overskrift, Præmisser o. s. v. betegner dem, hvem Indfødsret ved Naturalisation er tillagt, som dem, der »agtes lige med indfødte«; dette Udtryk er for saa vidt netop strengt korrekt, som det baade akcentuerer den faktiske Forskjel og den retlige Ligestilling. Vel er det nu rigtig, som Holck i Statsforfatningsret II S. 313 fremhæver, at Fdg 15 Jan. 1776 kun omtaler Indfødsretten som Betingelse for Adgang til Embeder og Tjenester, samt til Stifter og Klostre, og at den i naturlig Følge af samme Kjendsgerning ogsaa kun har fremhævet den omhandlede retlige Ligestilling i de tilsvarende specielle Retninger, ja i § 7; jfr § 6; endog særlig har fremhævet Naturalisationsbrevet som en Betingelse for, at den fremmede lige med indfødte kan haabe sig Vejen banet til Embeder; jfr. Kanc. Skr. 11 Novbr 1817; men der er dog intet, som berettiger til at betragte disse specielle Anvendelser som

udtømmende den almindelige omfattende Grundsætning, der er udtalt i de atter og atter tilbagevendende Ord: »de som dermed lige agtes«. Om end Lovgivningen selv kun havde gjort Anvendelse deraf i enkelte Retninger, maatte derfor Fortolkeren dog yderligere tillægge Sætningen Betydning paa ethvert Punkt, hvor der i Lovgivningen var tillagt Kvaliteten som indfødt en vis Retsvirkning, idet denne da ogsaa maatte komme de naturaliserede Udlændinge til gode. Rigtigheden heraf har Scheel ogsaa, som ovenfor paavist, selv tilstrækkelig erkjendt, naar han f. Ex. anvender den i § 1 om indfødte Forældre givne Regel paa naturaliserede med udtrykkelig Henvisning til Sætningen om, at de sidstnævnte skulle »agtes lige med indfødte«; men i Kraft af den Sætning, ifølge hvilken Forfatteren her bringer de naturaliserede ind under den for indfødte givne Regel, burde han ogsaa have undtaget dem fra f. Ex. den om fremmede i Fdg 30 Marts 1827 § 9 givne Regel.

Hvad der saaledes gjaldt om de i Henhold til Indfødsretten 15 Jan. 1776 udstedte Naturalisationsbreve, maa dernæst endnu utvivlsommere gjælde om de Love, hvorved Indfødsret meddeles Udlændinge. Den »Indfødsret«, Loven skjænker, maa i Kraft af Ordets naturlige Betydning som den Ret, der tilkommer en indfødt, i retlig Forstand gjøre Udlændingen til indfødt; og Betydningen af den paagjældende Lov viser sig da i den Omstændighed, at Indfødsretten udfylder alle de henholdsvis om indfødte og Udlændinge givne Forskrifter saaledes, at i Kraft af samme enhver om indfødte given Forskrift ogsaa bliver at anvende paa de i Loven omhandlede Personer, der ellers ikke vilde komme ind derunder, og omvendt i Kraft af samme enhver om Udlændinge given Forskrift ikke bliver anvendelig paa de i Loven nævnte Personer, som den ellers vilde have ramt. Derfor kan navnlig hverken Strfl. 10 Febr. 1866 § 16; jfr Strfl. 25 Juni 1869 § 17; eller Fdg 30 Marts 1827 § 9; jfr Lov 15 Maj 1875 §§ 1, 2, 3; som af Scheel og Holck paastaaet, finde Anvendelse paa de heromhandlede Personer. Det vilde staa i den haandgribeligste Modstrid med ethvert anerkjendt Begreb om Naturalisation og med den Lov, der tillægger en Person Ret som indfødt, om han f. Ex. i Henhold til Lov 10 Febr 1866 § 16 skulde kunne udvises af Landet med Tilhold under Straf af Vand og Brød eller Tvangsarbejde aldrig mere at lade sig finde i samme. En saadan Udvisningsret vilde forudsætte en Modtagelsespligt fra en anden Stats Side, idet vedkommende Individ dog ikke bør udsættes for den Skjæbne under stadig Protest at sendes frem og tilbage; jfr Bekjg. Nr. 142, 24 Septbr 1881; Nr. 160 18 Avg. 1888; hvorefter Hjemsendelse af fattige til Sverrig eller Tyskland ikke bør finde Sted, forinden Modtagelsespligten er anerkjendt; men det er givet, at en saadan Modtagelsespligt ikke bestaar med Hensyn til de Udlændinge, hvem Indfødsret først er tildelt,

efter at de udtrykkelig ere udtraadte af det undersaatlige Forhold til den fremmede Stat, og selv, hvor dette ikke er sket, maa det vistnok fastholdes, at der ikke bestaar en folkeretlig Forpligtelse for en Stat til at modtage de Borgere, der have ladet sig naturalisere i et fremmed Land; jfr Bekjg. Nr 159 19 Decbr 1873 Art. 4 og Nr 160, 18 Avg. 1888 Art. 9; ifølge hvilke Tyskland og Sverrig ikke ere forpligtede til at modtage deres Undersaatter, der have erhvervet Indfødsret her i Riget. Efter Scheels Opfattelse; jfr Personret S. 246; er denne Konvention i Strid med den statsretlige Udvisningsret, der er hjemlet i Strfl. 10 Febr 1866 § 16 og Lov 15 Maj 1875 § 2; efter vor Mening foreligger en saadan Strid derimod aldeles ikke.

I Henhold til alt det anførte benægte vi da ganske Rigtigheden af den ovenfor omtalte Paastand om den dobbelte Betydning af Ordet Indfødsret. Den saakaldte »sædvanlige« eller »snævrere« Bemærkning deraf findes i Virkeligheden slet ikke, idet dens foregivne Tilværelse kun skyldes den fejlagtige Fremgangsmaade, man har fulgt ved ikke at undtage de naturaliserede fra Reglerne angaaende Udlændinge, ligesom man medtog dem under Reglerne om indfødte. Indfødsretten betegner tværtimod overalt den Retsstilling, der er forbunden med Egenskaben som indfødt. Naar en Lov taler om dem, der »have Indfødsret«, indbefattes derfor under dens Bogstav alle de, som ere i Besiddelse af samme Retsstilling, uden Hensyn til, hvorledes de have erhvervet den. Men i øvrigt kan bemeldte Retsstilling i Henhold til det tidligere udviklede tilkomme en Person, enten fordi han virkelig er i Besiddelse af bemeldte Kvalitet, altsaa har Indfødsret i Kraft af selve Fødslen, er bogstavelig talt »indfødt«, eller fordi en Lov positivt har tillagt ham samme Retsstilling, som om han havde den paagjældende Kvalitet, skjønt han i Virkeligheden savner den; han har da Indfødsretten i Kraft af Loven, er »en Udlænding med Indfødsret«, og en Lov som kun nævner indfødte, omfatter derfor efter Bogstaven ikke ham, medens omvendt en Lov angaaende Udlændinge gjør det; men lige fuldt bliver dog Resultatet det samme, som om vedkommende Lov henholdsvis medtog eller undtog alle dem, som »have Indfødsret«, idet den under alle Omstændigheder bliver at udfylde med de Love, ved hvilke Indfødsretten er meddelt visse Udlændinge.

Vi antage hermed at have klaret de ovenfor fremhævede Vanskeligheder, hvori Scheels Anskuelse fører ind, navnlig i Henseende til Tilladeligheden af at anvende de om indfødte givne Regler paa Udlændinge, hvem Indfødsret er meddelt, og derhos at være naaet til et fuldkommen klart og bestemt Resultat i Henseende til Spørgsmaalet om disse Udlændinges Retsstilling.

Dette Resultat, som alt var anerkjendt i Kaper Regl. 28 Marts 1810 Art. 1 og i Ind. M. Skr. 5 Febr 1852, er nu slaaet positiv fast ved Loven 1898, der ikke kjender til de tidligere Sondringer mellem indfødte og dem, som dermed lige agtes, men kun kjender et og samme Begreb: »dansk Indfødsret«, erhvervet ved forskjellige Adkomster. I Udkastet til Lovens § 11 rettedes derfor Udtrykket danske indfødte til »Mænd, der have dansk Indfødsret«, for at betegne, at det kun kom an paa Rettighedens Indehavelse uden Hensyn til dens Erhvervsmaade; Rigsdags Tid. 1897—98 Till. B. Sp. 695.

Det maa herefter ogsaa anses som en Selvfølge, at den gennem Ægteskab erhvervede Indfødsret i Henseende til Værn og Stilling er ganske overensstemmende med den ad anden Vej erhvervede; jfr Bekgj. 1908 § 3 Udtrykket: samme Ret.

Som en sidste Erhvervsmaade af Indfødsret mærkes endelig den, der omhandles i Lov 1898 § 10. Den er dog resolutivt betinget, idet Børn, som findes her i Riget, uden at deres statsborgerlige Stilling kjendes, anses som havende dansk Indfødsret, indtil andet oplyses, uden Grænse i Henseende til Tidspunktet, da Oplysningen fremkommer.]

§ 11. Om Statsmagtens Forudsætninger. — Fortsættelse.

II. Folket. — Fortsættelse.

A. Indfødte og dermed ligestillede Statsborgere. — Fortsættelse.

Efter Undersøgelse af, hvilke Personer der ere i Besiddelse af Indfødsret, gaa vi dernæst over til en Redegjørelse for Indholdet af denne, eller for de Retsvirkninger, baade Fordele og Byrder, der knytte sig til Egenskaben som indfødt.

Først maa da fremhæves, at den indfødte som saadan er Statsborger i den ovenomtalte Forstand, at han har en Ret til at være her i Landet.

Ifølge denne tidligere gængse Fremstilling, hvorefter man mere eller mindre holdt Indfødsretten og det statsborgerlige Forhold ude fra hinanden, kunde naturligvis denne Virkning af den ved Fødslen tilvejebragte Forbindelse med Staten ikke rigtig tildrage sig Opmærksomheden, hvorfor den heller ikke findes særlig fremhævet som saadan hos Forfatterne; Scheel: Personret S. 236; jfr dog S. 245; Holck: Statsforfatningsret II S. 310; jfr dog S. 313. I Praxis lagde man saa meget mindre Vægt derpaa, som man end ikke vidste, hvad Statsborgerret

egentlig var; jfr Ind. M. Skr. 6 Juli 1853: Dansk Statsborgerret er et Begreb, som ikke særlig omhandles i Kongerigets Lovgivning; der findes saaledes hverken Bestemmelser om Betingelserne for dens Erhvervelse, hvorledes den meddeles, eller hvilke Rettigheder den giver. Overhovedet nyde fremmede her i Landet i det væsentlige samme Rettigheder, som de indfødte, og visse Klasser af fremmede, hvis Nedsættelse her man har villet fremskynde, nyde endog større Rettigheder, end de indfødte. Det er kun Adgang til Ansættelse i Statstjenesten og til Nydelsen af de højere politiske Rettigheder ɔ: Valgret og Valgbarhed til Rigsdagen, som er forbeholdt de indfødte, og i Erhvervelse af disse de indfødte forbeholdte Rettigheder maa saaledes dansk Statsborgerret antages at bestaa. Dette Begreb om Statsborgerret er urigtigt, og Indfødsret medfører en virkelig Statsborgerret, der ifølge sit Væsen bør stilles i Spidsen for alle dens Retsvirkninger.

Vel er det nu givet, at man ikke havde noget klart Blik paa de indfødtes Borgerret, saalænge som der ikke gjordes nogen væsentlig Forskjel paa indfødtes og fremmedes Retsstilling, hvortil kom, at den enevældige Konge ifølge Kongelovens Art. 3 havde en Beføjelse til at undtage, hvor og hvad han vilde fra Lovens almindelige Befaling, og derhos var Rigets øverste Dommer, og da som saadan naar som helst kunde øve »Kabinet Justits«, hvilket særlig var Tilfældet med Kong Kristian VI, der jævnlig dømte indfødte til Landsforvisning; jfr Das Indigenstraktat in Wienerfrieden S. 59 flg., hvor Loven ingenlunde hjemlede en slig Straf. Men derfor maa man dog ingenlunde paastaa, at en virkelig Statsborgerret ikke existerede under Enevælden. Forskjellen mellem Datid og Nutid i denne Henseende var kun den, at Borgerretten den Gang, ligesom al anden Ret f. Ex. Ejendomsretten kun var ufuldkommen beskyttet, idet den enevældige Konge naar som helst ansvarsfrit kunde gjøre Indgreb i den. Men i Tiden efter 1776 er man aabenbart naaet til en klarere Erkjendelse af den ved Indfødsrettens anerkjendte Borgerret for de indfødte, der endog førte til, at Fdg 30 Marts 1827 afskaffede Landforvisningsstraffen, som det var forbeholdt den konstitutionelle Lovgivning ved Lov om Personers Brug 3 Juli 1857 § 5 at gjenindføre alternativet med Statsfængsel, indtil den helt forsvandt ved Straffelov 10 Febr 1866 § 309.

Hjemlen for de Indfødtes Borgerret er allerede given i selve Forholdets Natur, for saa vidt som det er uimodsigeligt, at der i det mindste bør være et Sted paa Jorden, hvor et Menneske maa have Ret til at være, for at han ikke skal jages hjemløs omkring, og for saa vidt og saa længe vedkommende ikke har erhvervet Hjemstavnsret i et andet Samfund, kan dette Sted ikke være noget andet end det, til hvilket han ved selve Fødslen er knyttet. Ved et erklære en Person for indfødt, tillægger

Staten den derfor uden videre en Ret til at leve i samme, i alt Fald saa længe den ikke er bleven hjemstavnsberettiget andetsteds, og den blotte faktiske Bosættelse i en anden Stat, der ikke begrunder en virkelig Borgerret i samme, vil følgelig ikke allerede være i Stand til at ophæve den ved Fødslen begrundede Ret. Derimod er det et Spørgsmaal, der besvares forskjellig, hvor vidt Indehavelse af Borgerret i en anden Stat i og for sig har den nævnte Virkning; Folkeretten S. 98; men dette almindelige Spørgsmaal skulle vi her ikke gaa nærmere ind paa, da det for dansk Rets Vedkommende i det væsentlige har fundet en positiv Besvarelse i Lov Nr 54, 25 Marts 1871 § 1 og Bekgj. Nr 59, 23 Marts 1908 § 5, som særlig ville blive omhandlede nedenfor i Læren om Indfødsrettens Ophør. Foreløbig have vi derimod kun at gjøre med Indholdet deraf, og med Hensyn dertil maa da mærkes, at den danske Lovgivning baade udtrykkelig har opstillet Reglen om den indfødtes statsborgerlige Retsstilling i al Almindelighed og praktisk har vedkjendt sig den i dens vigtigste Anvendelser.

Kanc. Skr. 11 Novbr 1817 udtaler vel, at Indfødsretten ikkun giver Adgang til Embeder, men ingen Indflydelse har paa de Tilfælde, hvor der spørges om Forhold til fremmede Stater, hvorfor en naturaliseret Person ikke burde have Adgang til at faa udstedt Algiersk Søpas; men Kaperreglement 28 Marts 1810 Art. 1 havde dog allerede udtalt, at Kaperlov kun kunde meddeles dem, der ved Fødsel eller Antagelse havde erhvervet dansk Borgerret. At Indfødsret medfører Statsborgerret forudsættes ogsaa i Lov Nr 42, 19 Marts 1898 § 5 og § 9; jfr Bekjg. Nr. 89, 23 Marts 1908 §§ 5 og 7; ligesom Regjerings Udkastet til Loven 1898 endog overalt havde Ordet Statsborgerret indklamret ved Siden af Indfødsret for at angive begges Væsens Enhed; Rigsdags Tid. 1896—97 Tillæg A. Sp. 2455. Dernæst har alt fra tidligere Tid Lovgivningen ogsaa ved sine Bestemmelsers Indhold erkjendt, at en virkelig Borgerret tilkommer indfødte og med dem ligestillede Personer. Disse have saaledes en ubetinget Adgang til at indfinde sig i Riget; jfr Pl. 1 Maj 1810, der indeholdt Bestemmelser angaaende uindfødte Jøders og andre fremmedes Adgang til at bosætte sig her i Landet, hvilken Ret derimod forudsattes at være hjemlet de indfødte som saadanne. I Overensstemmelse hermed er Statens Forpligtelse til at modtage den tilbagevendende indfødte i Almindelighed ogsaa bleven anerkjendt i Praxis, særlig for det Tilfælde, hvor han er bleven trængende til offentlig Understøttelse i Udlandet; Kskr. 18 April 1835; 23 Marts 1839; Ind. M. Skr. 9 Jan. 1851; 6 Juli 1853; 1 Febr 1854; Cirk. Nr. 426, 30 Decbr 1871; og de Traktater, ved hvilke Danmark udtrykkelig har forpligtet sig til fra andre Stater at modtage fattige og Vagabonder, som ere danske indfødte; K. Cirk. 15 April 1823; jfr

Kskr. 29 Novbr 1836; Ind. M. Skr. 15 Marts 1850; Patent Nr. 159, 19 Decbr 1873 Art. 4; jfr. Bekjg. Nr 142, 24 Septbr 1881; Nr. 87, 12 Septbr 1884; Nr. 90, 13 Avg. 1875 Art. 4; Ind. M. Cirk. Nr 142 10 Juli 1893; Bekjg. Nr 160, 18 Avg. 1888; paalægge for saa vidt ikke nogen ny, men deklarere kun en alt forinden tilstedeværende folkeretlig Forpligtelse, undtagen i det højeste, for saa vidt som de forpligte til en formelig Modtagelse af de hjemsendte Individer.

Den, der er i Besiddelse af Indfødsret, kan dernæst ifølge Lov Nr 52, 15 Maj 1875 § 13 ikke udvises eller udsendes af Riget, selv om hans Forhold dertil maatte give Anledning. Efter selve Lovbudets Ord er denne Regel anvendelig paa enhver, der er i Besiddelse af den nævnte Ret uden Hensyn til, om han er bosat her eller i Udlandet.

Dernæst vil den, der er i Besiddelse af Indfødsret, ikke kunne udvises eller udsendes af Riget, selv om han under sit Ophold her bliver trængende til offentlig Understøttelse; se Lov Nr 67, 9 April 1891 § 23, som siger, at Udlændinge vinde Forsørgelsesret her i Landet, naar de erholde Indfødsret. Om de forskjellige Regler angaaende henholdsvis den indfødtes og den naturaliseredes Forsørgelsessted se Fattiglov 9 April 1891 Kap. II og § 23 og Lov Nr 117, 27 Maj 1908.

Endvidere kan den, der er i Besiddelse af Indfødsret, ikke bringes ud af Riget, selv om han maatte begaa Forbrydelser her i Landet; Strfl. 10 Febr 1866 § 16 og Strfl. 25 Juni 1869 § 17; U. f. R. 1877 S. 804. For saa vidt de anførte Lovbestemmelser bruge Udtrykket Udlændinge og altsaa bogstavelig kun fritage Indfødte, ikke alle, som have Indfødsret, fra Udbringelse, blive de at udfylde i Henhold til den Lov, der hjemler vedkommende Indfødsret paa den foran S. 89—93 anførte Maade.

Dernæst kunne indfødte og de med dem ligestillede heller ikke udleveres for Forbrydelser, de maatte have begaaet i Udlandet. Den Sætning er praktisk anerkjendt derved, at samtlige i anerkjendt Kraft og Gyldighed værende Udleveringstraktater indeholde et Forbud med Hensyn til Udlevering af indfødte; Folkeretten S. 225 flg.; Konvention Nr 76, 16 Maj 1902; Nr. 52, 8 Marts 1906; Nr. 89, 30 Marts s. A.; blot med Undtagelse af Forliget med Hamborg 28 April 1736 Art. 6; Folkeretten S. 132; hvor det dog vistnok maa anses som stiltiende underforstaaet; jfr om Separatartiklen, som er vedføjet Traktat med Sverrig 10 Decbr 1809; Pl. 28 Juli 1810; Traktat 14 Jan. 1814 Art. 27; udvidet til Norge ved Overenskomst 7 Marts 1823 § 4; Folkeretten S. 226. Ved en frivillig Udlevering, som efter Omstændighederne ogsaa i andre Tilfælde finder Sted, bliver da det for indfødte gjældende Forbehold ogsaa at iagttage. Ifølge de anførte Traktaters udtrykkelige Ord gjælder samme Forbehold i Reglen ogsaa de naturaliserede, og selv hvor dette ikke er Tilfældet, som i Bekjg. 13 Maj 1876 Art. 3, der kun

simpelthen nævner »nationaux« »indfødte« som ubetinget fritagne for Udlevering, maa dog dens Udtryk kunne udfyldes ved den ikke blot statsretlig, men ogsaa folkeretlig anerkjendte Grundsætning om Naturalisationens almindelige Virkninger.

Særlig bliver endnu at undersøge Spørgsmaalet om, hvorvidt en Udlevering af de fra fremmed Krigstjeneste rømte Personer med dansk Indfødsret kan finde Sted. — Foreløbig kan bemærkes, at Desertører fra en fremmed Armé eller Flaade samt undvegne værnepligtige overhovedet ikke udleveres, medmindre en traktatmæssig Forpligtelse dertil foreligger. Med Hensyn til de fra fremmede Krigsskibe bortrømte Matroser er denne Sætning udtrykkelig udtalt i Kgl. Resol. 2 Avg. 1779; jfr Kanc. Prom. 28 Avg. s. A.; Just. M. Skr. 14 Febr 1853. Blandt de herhen hørende Traktater, som Danmark har afsluttet, er den ovenanførte Separatartikel til Fredstraktaten 10 Decbr 1809, som ogsaa omfatter Desertører; angaaende den henvises til det lige foran bemærkede. I de Cartelkonventioner, Danmark har afsluttet med Prøjssen, Mecklenborg og Hamborg angaaende Udlevering af Desertører og undvegne værnepligtige, er dernæst gjort en udtrykkelig Undtagelse fra Udleveringspligten med Hensyn til Desertører, som ere fødte i Kongen af Danmarks Stater og altsaa ved Desertionen kun vende tilbage til deres Hjem; Pl. 24 Marts 1821; 23 Jan., 29 Marts og 4 Oktbr 1823 § 4 a. Det paagjældende i og for sig mindre korrekte Udtryk »født i« o. s. v. maa nu for det første utvivlsomt i Henhold til Forholdets Natur og vort Lovsprog; jfr Fdg 15 Jan. 1776 § 2; Regl. 22 Apr. 1829 § 5; omfatte alle, som ifølge Fdg 15 Jan. 1776 og Bekgj. Nr 59, 23 Marts 1908 ere indfødte, selv om de ikke bogstavelig ere fødte her i Riget, og dernæst maa det yderligere i Henhold til det i forrige Paragraf bemærkede forstaas i videre Betydning om alle dem, som vare i Besiddelse af dansk Indfødsret, inden de indtraadte i den fremmede Stats Tjeneste; jfr Pl. 4 Oktbr 1823 § 4 b, som derimod udtrykkelig fremhæver, at den Borgerret, Personen maatte have »tilsneget« sig i en af de kontraherende Stater, ikke skal medføre Ret til at nægte hans Udlevering. I øvrigt er Spørgsmaalet om den paagjældende Bestemmelses Fortolkning nu uden videre praktisk Interesse, da den senere almindelige Cartelkonvention, bekjendtgjort ved Pl. 12 Apr 1831, i § 4 a bestemte, at Udlevering overhovedet kan nægtes, naar Desertøren staar i undersaatligt Forhold til den Stat, til hvilken han undviger, hvad enten dette grunder sig paa Fødsel eller paa retlig Erhvervelse, og han altsaa ved Desertion kun vender tilbage til sit Hjem. Denne Konvention, der var afsluttet mellem samtlige tyske Forbundsfyrster, er nu vel ikke længere gjældende, efter at Danmarks Konge som Følge af Wienerfreden 30 Oktbr 1864 er ophørt at være tysk Forbundsfyrste; Just. M. Skr. 26 Jan. 1865;

men ifølge Konventionen § 19 havde Forbundsmedlemmerne forpligtet sig til ikke at lade noget specielt Cartel bestaa imellem sig, hvis Bestemmelser maatte staa i Modsigelse med Grundsætningen i det almindelige Cartel, og som Følge deraf maa vistnok under alle Omstændigheder Reglerne i § 4 a i de i øvrigt hverken ved samme almindelige Cartel eller særligt for Danmarks Vedkommende ved dets Udtrædelse af det tyske Forbund; jfr. Just. M. Skr. 17 Febr 1865; bortfaldne specielle Konventioner være afløst af den forandrede Bestemmelse i den almindelige Konventions § 4 a. For saa vidt denne bruger Udtrykket »undersaatligt Forhold«, er dette uden Tvivl her brugt i den ovenfor udviklede folkeretlige Bemærkelse, hvorefter enhver er Undersaat i det Land, til hvilket han ved Fødslen er knyttet, saa længe han ikke er optaget som Borger i en anden Stat, og Bestemmelsen vil følgelig ogsaa kunne finde Anvendelse paa danske indfødte Undersaatter, selv om de have været bosatte udenfor Landet. Herimod kan ikke hentes nogen Indvending fra den sidste Passus i Bestemmelsen, idet Hjem for de indfødtes Vedkommende naturligt kan og maa forstaas om Fødehjemmet; jfr Fdg 24 Jan. 1844 § 2; Kskr. 18 Apr. 1835 i Slutn. Bortset fra de heromhandlede Carteller angaaende Desertører i Almindelighed findes der imidlertid endnu forskjellige Overenskomster, dels indeholdte i Handelstraktater, som Danmark har sluttet, dels særskilte, angaaende Konsulernes Myndighed til at anholde og bortsende bortrømte Søfolk. Ifølge Scheels Personret S. 267 kunde man let forledes til den Tro, at disse Bestemmelser kun angaa dem, der undvige fra fremmede Handelsskibe; men dette er ikke saa; de paagjældende Bestemmelser ere tværtimod enten affattede i saa almindelige Udtryk, at de ogsaa omfatte Desertører fra fremmede Krigsskibe; Pat. 7 Apr 1865 ang. Traktat med Liberia Art. 10; Pat. 10 Decbr 1864 ang. Traktat med Italien Art. 11; Bekjg. 25 Juni 1855; eller endogsaa udtrykkelig medtage disse; Pat. 16 Oktbr 1861 ang. Overenskomst med Nordamerika Art. 2; Traktat med Frankrig 9 Febr 1842 Art. 16; saa at kun en enkelt udelukkende vedrører de fra Handelsskibene bortrømte Skibsfolk; Bekjg. 21 Oktbr 1853; men i øvrigt ere Reglerne angaaende begge Arter deraf, for saa vidt de forekomme i hver enkelt Traktat, ganske de samme. De fleste Traktater hjemle nu ganske vist en udtrykkelig Undtagelse fra Udleveringspligten, for saa vidt de paagjældende Søfolk ere vedkommende Lands egne Undersaatter; Traktat 9 Febr 1842 Art. 6; Pat. 16 Oktbr 1861 Art. 2; 10 Avg. 1863 Art. 19; 4 Decbr 1863 Art. 16; 10 Decbr 1864 § 11; Bekjg. 25 og 30 Juni 1881; og dette Udtryk maa uden Tvivl ogsaa paa dette Sted forstaas i den tidligere omtalte folkeretlige Bemærkelse, saaledes at indfødte danske Undersaatter, selv om de ikke ere bosatte her i Landet, indbefattes derunder; men denne Undtagelse er dog atter

i Patent 10 Avg. 1863 Art. 19 begrænset, for saa vidt som selve Landets Undersaatter falde ind under Artiklens Bud, dersom de ikke have kunnet opfylde de af dem indgaaede Pengeforpligtelser og Patent 7 April 1865 Art. 10 indeholder endog aldeles ingen slig Undtagelse; ligesom en saadan endelig heller ikke var opstillet i den ovenfor omtalte Resol. 2 Avg. 1776 § 3, der tværtimod ganske i Almindelighed kan betinger Udleveringen af de fra fremmede Koffardiskibe bortrømte Matroser deraf, at vedkommende fremmede Land i Forholdet til Danmark følger det Princip at udlevere. Herved er nu imidlertid at mærke, at da Hyrekontrakten i Modsætning til andre lignende Kontrakter har den Ejendommelighed ved sig, at dens Opfyldelse direkte kan fremtvinges; Sølov Nr 56, 1 Apr 1892 § 75; er der ikke noget abnormt i Overtagelsen af en Pligt til at udlevere endogsaa indfødte Matroser, der ere bortrømte fra fremmede Koffardiskibe, for saa vidt som Udleveringen kun kan anses som en Tvang til Opfyldelse af deres privatretlige Forpligtelser, der ikke komme Statsretten ved. Derimod synes det unægtelig i Strid med de almindelige vedtagne Grundsætninger, hvorom ogsaa de ovennævnte Carteller hære Vidnesbyrd, naar samme Forpligtelse overtages i Henseende til de fra fremmede Krigsskibe bortrømte Indfødte. Men da der i det højeste kan blive Spørgsmaal om en slig Forpligtelse ifølge Traktat med Liberia, kunne vi dog ogsaa som den ubetinget almindelige Regel paa dette Punkt opstille den Sætning, at ifølge de bestaaende Traktater de fra fremmede Skibe bortrømte Søfolk, for saa vidt de ere i Besiddelse af Indfødsret, ikke kunne udleveres.)

Som dansk Statsborger staar den indfødte og dermed lige stillede dernæst under den danske Stats Beskyttelse og det ikke blot, saa længe han er bosat her i Landet, men selv efter at han har nedsat sig i Udlandet. For saa vidt dette er sket i en af de mindre civiliserede Stater, med hvilke Danmark har afsluttet særlige Forbund; jfr S. 53; vil hans Retsforhold endog mer eller mindre kunne være at bedømme efter de danske Love og af danske Myndigheder; i andre Stater bliver han derimod i Almindelighed underkastet Landets Love og Landets Myndigheder. Men for saa vidt disse maatte gjøre sig skyldige i aabenbart Brud paa de ham ifølge den almindelige Folkeret eller traktatmæssige Vedtagelse tilsagte Friheder; vil han kunne paakalde den danske Stats diplomatiske Mellemkomst; Folkeretten S. 105 flg.

De indfødte og dermed ligestillede Statsborgere er der dernæst i vor Lovgivning forbeholdt et Indbegreb af særlige Rettigheder, som man i Almindelighed har for Øje, naar der tales om Indfødsrettens Virkninger. Holck: Statsforfatningsret II S. 310; Scheel: Personret S. 236. Af den her givne Fremstilling vil det dog ses, at disse Rettig-

heder langt fra udtømme bemeldte Virkninger, men tværtimod kun ere at anse som enkelte om end mere eller mindre betydningsfulde Ytringer deraf.

Indfødte og dem, som dermed lige agtes, er der saaledes forbeholdt en udelukkende Adgang til »Embeder og Tjenester, af hvad Navn nævnes kan, være sig ved Hoffet eller i den gejstlige, civile og militære Stand af større eller mindre Betydning«; Fdg 15 Jan. 1776 § 1; jfr 2 og 8; Grl. 28 Juli 1866 § 17; Forfatningslov for Island 5 Jan. 1874 § 4; Koloniallov Nr 124, 6 Apr 1906 § 9; jfr nærmere om Betydningen af disse Udtryk, III, S. 127 flg. Det er da givet, at alle Stats-Embeder og Bestillinger kun kunne besættes med Personer, som have Indfødsret, for saa vidt ingen særlig Undtagelse maatte være gjort, saasom med Hensyn til valgte Konsuler; jfr Lov Nr 123, 27 Maj 1908 § 15; og med Hensyn til Underofficerer Indfødsrettens §§ 4 og 8. Tilsagnet i G. og C. Collegé: Pjece, 19 Maj 1804, hvorefter de uden for Kongens Riger og Lande fødte i Tjeneste staaende og tilkommende Underofficerer gives lige Rettigheder med indfødte, kan i hvert Fald nu ikke have videre Betydning, da en slig Ligestilling kun kan ske ved Lov: At Indfødsretten ikke gør det til en Betingelse for Antagelse til Underofficer, at vedkommende har Indfødsret, udelukker dog ikke Regeringen fra at stille et sligt Krav der nu stilles i Henseende til alle de faste Underofficerer, ikke i Henseende til de værnepligtige Korporaler og Underkorporaler; jfr Krigs-M. Skr. 11 Marts 1881 i Kdgj. f. Hæren s. A., S. 117—118.

Det er ogsaa ligegyldigt, hvem der udnævnes til vedkommende Embede eller Bestilling; jfr Indfødsretten § 1 og Pl. 15 Febr 1776. En anden Sag er, at Fordringen om Indfødsret til de Embeder, hvortil Kongen udnævner, er grundlovsmæssig hjemlet; jfr Grl.s § 17; Ff. L. for Island Nr 1, 5 Jan. 1874 § 4; jfr Kol. Lov Nr 124, 6 Apr 1906 § 9; hvorefter Reglen ogsaa gjælder Guvernørens Embedsbesættelser. Dog gjælder Reglen om Nødvendigheden af Indfødsret kun ved faste Ansættelser, ikke ved Konstitutioner; kgl. Resol. 9 Decbr 1820; 24 Apr 1827. For saa vidt en fremmed ønskes ansat som Embedsmand, f. Ex. som Professor ved Universitetet, maa han derfor konstitueres, indtil han kan opnaa Indfødsret; Lov Nr 52, 13 Marts 1908, Nr 360.

Reglen gjælder dernæst om alle Embeder og Tjenester i Kongens Stater; jfr Indfødsrettens Indledning og § 1. Den opregner udtrykkelig baade gejstlige, militære og civile. Til de gejstlige henhøre alle Folkekirkens Embedsmænd og Betjente; jfr G. og C. Collegiums: Prom., 19 Maj 1804 § 12, der nævner Gravere og Bedemænd. For Præsterne ved de anerkjendte Valgmenigheder er Indfødsret udtrykkelig krævet ved Lov Nr 88, 15 Maj 1903. Med Hensyn til St. Petri tyske Kirke, som fra

først af er funderet af Kong Kristian IV ved kgl. Resol. 5 Septbr 1623; jfr Boldt: Nachrichten von der St. Petri Kirche, S. 50, og hvis Menighed ved Resol. 5 Novbr 1678, Art. 5, jfr kgl. Resol. 13 Novbr 1833; 9 Febr 1886; har faaet en Præsentationsret ved Embedets Besættelse, siger Indfødsrettens § 5 a, at Præster, der maatte blive kaldede dertil, skulde agtes lige med indfødte eller have en retlig Adgang til at blive naturaliseret. Men dette Tilsagn kan nu ikke længere gjælde, efter at Indfødsret tildeles ved Lov; og da Indfødsretten paa den anden Side ikke kræver, at Præsten for at kunne kaldes skal have Indfødsret, vil Reglen nu være den, at Præsten kan være og vedblive at være en fremmed. Denne Regel falder saa meget naturligere, efter at Hertugdømmernes Afstaaelse have gjort det ulige vanskeligere end tidligere at finde indfødte Kandidater, som kunne prædike paa Tysk. Paa tilsvarende Vis stiller Forholdet sig i Henseende til Præster ved de andre anerkjendte Trossamfund, saasom de reformerte Menigheder; Indfødsretten § 5 a; kgl. Resol. 1 Juli 1857 der ikke omtaler Præstens Egenskab som indfødt; og de romersk-katolske Præster; der ogsaa anerkjendes efter kgl. Resol. 9 Juni 1841; Bekgj. 4 Decbr 1843, 18 Maj 1857; 23 Juni, 15 Juli 1861; K. og U. M. Skr. 12 Septbr 1850; Just. M. Skr. 28 Septbr s. A. med Note; K. og U. M. Skr. 5 Marts 1851 med Note; F. M. Skr. 7 Marts 1859. For saa vidt som tidligere ifølge kgl. Resol. 9. Decbr 1820 en modsat Regel maatte være fulgt i Vestindien, er dette nu ikke længere Tilfældet ifølge kgl. Resol. 24 Apr 1827; jfr K. og U. M. Skr. 27 Avg. 1857 i Noten til F. M. Skr. 7 Marts 1859. Kun med Hensyn til Præsten ved det mosaiske Trossamfund udtalte Adg 29 Marts 1814, § 11, at han skulde være kongelig Embedsmand, og kgl. Resol. 14 Oktbr 1828 i Kanc. Skr. 14 Oktbr s. A. tilsagde ham da ogsaa, at han skulde faa Indfødsret tildelt, inden Bestallingen udfærdigedes for ham. Men nu nøjes man med at meddele ham en Anerkjendelse uden Hensyn til, om han er indfødt eller fremmed; kgl. Resol. 12 Maj 1892; 4 Apr 1894 m. fl. Det samme gjælder om Præster ved de biskoppelig-metodistiske Menigheder, jfr Bekgj. 2 Novbr 1865 med Note (Samling af gejstlige Forordninger s. A. S. 330).

Grunden til, at man ikke kan kræve Indfødsret til deslige Anerkjendelse er selvfølgelig, at de paagældende Embedsmænd ikke virke for et Statsformaal, idet Staten som saadan kun er virksom for Folkekirken, og at den derfor heller ikke selv drager Omsorg for Uddannelsen af de paagjældende gejstlige, saaledes som for Folkekirkens; jfr Indfødsrettens Præmisser, der netop paaberaabe som et Motiv til at kræve Indfødsret til Embeder, at i et Land, hvor Ungdommens Opdragelse besørges, mangler aldrig duelige Folk, naar Regenten søger dem. Denne

Motivering hjemler aldeles ikke at kræve Indfødsret hos noget uden for Folkekirken staaende Trossamfunds Præster.

Et Spørgsmaal bliver det saa, hvorledes der forholdes med Skolelærere. I Betragtning af, at der udtrykkelig kræves Indfødsret til alle Embeder og Tjenester, af hvad Navn nævnes kan uden Hensyn til, om de er af større eller mindre Betydning, og uden Hensyn til, hvem der maatte udnævne til dem, samt da Skolelærerembeder henregnes under Embeder i den gejstlige Stand, for saa vidt som Skolelærere for Embedsforseelser tiltales ved gejstlige Retter ifølge Fdg 5 Decbr 1806, § 4; H. R. T. 1861, S. 117; jfr K. og U. M. Skr. 16 Juni 1853 med Note; maa vedkommende Kandidater formentlig ogsaa være i Besiddelse af Indfødsret for at kunne beskikkes. Denne Fordring er saa meget naturligere, som det dog fornuftigvis maa kræves, at de Personer, hvem Opdragelsen af Landets Ungdom er betroet, først og fremmest selv maa høre til Landets Børn. Denne Paastands Rigtighed er dog ikke anerkjendt i Praxis. En Kskr. 25 Marts 1786 i Registr. til Reskr. Saml. under Rubrikken Fremmede synes at begrunde Indfødsrettens Unødvendighed derpaa, at vedkommende Skolelærere ikke nød nogen Løn, hvoraf altsaa som Regel vilde følge Indfødsrettens Nødvendighed; men af en Skrivelse fra det tyske Kancelli 12 Apr 1800 i Sammlung von Verordnungen für die Herzogthümer Schleswig und Holstein jfr; Falck: Handbuch des Schleswig-Holsteinischen Privatrechts IV. S. 145, ses det, at det danske Kancelli den Gang havde erklæret sig for den modsatte Regel, som ogsaa findes udtalt i K. og U. M. Skr. 7 Decbr 1861, der kort og godt siger, at der til Ansættelse som Skolelærer i i Kongeriget ikke kræves Indfødsret. Sætningen er her opstillet uden nogen Begrundelse; af den anførte Skrivelse fra det tyske Kancelli ses derimod, at Kancelliet i sin Tid har lagt afgjørende Vægt paa den Omstændighed, at Skolelærerbeskikkelser ikke forsynes med kongelig Konfirmation, og at Skolelærerembeder derfor ikke kunne henregnes til de Tjenester i Staten, til hvilke Indfødsretten sigter; men denne Begrundelse er aabenbart ufyldestgjørende, naar henses til Bestemmelsen i Indfødsrettens § 1; jfr Pat. 15 Febr 1776; skulde man overhovedet godkjende den, maatte det snarest være ud fra det Synspunkt, at Skolelærerembeder ere kommunale, ikke Statsembeder, for saa vidt som Skolevæsenet er et kommunalt Anliggende. Men dette Synspunkt vilde aabenbart være urigtigt i Betragtning af hvad der er fremhævet ovenfor S. 8 om, at det kommunale Styre kun er en anden Form for Statsstyre, idet Staten overlader Kommunen i en vis Udstrækning at varetage et Indbegreb af Anliggender, som det ogsaa er Statens Opgave at tage sig af, saa vist som nogen Samfunds Interesse er Staten

uvedkommende; men som den mener bedst kan varetage derigjennem, at de paagjældende Samfundskredse selv kaldes til at tage større eller mindre Andel deri, og vedkommende Embedsmænd for saa vidt formelt kunne betegnes som kommunale Embedsmænd; medens de dog særlig virke til Fyldestgjørelse af Statens Formaal. Naar saaledes f. Ex. Lønning af Politiembedsmænd paalægges Kommunen, bliver Politiembedsmænd derfor ikke i Realiteten til kommunale Embedsmænd, saa vist som det er Statens Opgave at drage Omsorg for Retssikkerheden i hele Landet; U. f. R. 1879, S. 569; og selv om Lovgivningen yderligere maatte tillægge den kommunale Myndighed Ret til at ansætte Politibetjente; Lov 26 Maj 1868, § 18; virke disse ligefuldt for et Statsformaal og blive derfor fra et retlig Synspunkt set at anse som Bestillingsmænd i Statens Tjeneste, hvorfor Reglen i Indfødsretten § 1 ogsaa maa finde Anvendelse paa dem. Det samme gjælder om Embeds- og Bestillingsmænd, der virke i Skole- og Fattigvæsenets Tjeneste, selv om de maatte beskikkes og lønnes af Kommunen, saa vist som Omsorgen for Skole- og Fattigvæsen ved Grl.s § 84 og 85 er gjort til en Statsopgave, hvis Løsning den imidlertid har ordnet paa den Maade, at den fortrinsvis er paalagt Kommunen, kun med Tilskud fra Staten.

For saa vidt der dernæst foruden de anførte Embeds- og Bestillingsmænd der virke for grundlovsmæssig bestemte Statsformaal, findes endnu en Række andre, som Lov om Kjøbstadkommuners Styrelse 26 Maj 1868 § 18 betegnes som kommunale, der udnævnes og afskediges af Byraadet, maa herved erindres, at dette Selvstyre under Statens Tilsyn, som Grl.s § 91 har hjemlet Kommunen, ikke fandtes, da Indfødsretten udstedtes. Da styredes Byen i Almindelighed af Borgmester og Raad eller Byfoged, som beskikkedes af Kongen, der igjen beskikkede Byens Betjente; jfr D. L. 3—4, 5, og der kunde for saa vidt ikke være Tvivl om, at de kommunale Bestillinger for saa vidt de ikke vare at anse som Ombud, ifølge Indfødsrettens Art. 1, udkrævede Indfødsret hos Indehaverne. At nu Beskikkelsen er gaaet over til Byraadene; jfr Lov 26 Maj 1868 § 18; kan formentlig ikke hjemle nogen Ændring i Spørgsmaalet om Betingelsen for Ansættelsen ifølge Indfødsrettens § 1, idet vedkommende kommunale Myndighed derefter kun kan betragtes som handlende i Egenskab af Statens Organ i de tidligere Statsembedsmænds Sted og under de overordnede Statsembedsmænds Tilsyn; jfr Grl.s § 91. At Staten ogsaa har Interesse i disse Bestillingers Tilværelse og Ordning fremgaar noksom deraf, at de nærmere Regler for Ansættelsen fastsættes i den Vedtægt, som stadfæstes af Indenrigsministeren ifølge Lov 26 Maj 1868 § 35; jfr ogsaa med Hensyn til Kjøbenhavn Lov 4 Marts 1857 § 11 og Vedtægt 30 Decbr 1887. Den rigtige Opfattelse turde derfor være den, at ogsaa de kommunale Bestillinger i

Almindelighed falde ind under Reglen i Indfødsrettens § 1; jfr Udtrykkene: alle andre, der have Ret til at udnævne til nogen Tjeneste i Staten. Til Støtte derfor kan ogsaa paaberaabes den udtrykkelige Bestemmelse i Indfødsrettens § 9, om at ingen ved denne Forordning skal hindres i at blive i sin Orden Oldermand eller Forstander i sit Lav eller andet saadant. Dette viser at Lovgivningen ogsaa selv havde Opmærksomheden henvendt paa, hvilke Stillinger der skulde falde uden for Lovens Paabud, og naar den derefter er standset ved Lavene uden at medtage Kommunerne, saa turde dette tale for, at de kommunale Embeds- og Bestillingsmænd falde ind under Reglen. Dette Resultat stemmer ogsaa bedst med den i Loven paabudte Grundsætning, at Landets Børn skulle spise Landets Brød, og at Fordelene i Staten falder i dens Borgeres Lod.

Ifølge Pl. 15 Febr. 1776 skal dernæst den, der ansøger om de paagjældende Embeder og Bestillinger i Ansøgningen oplyse, paa hvilket Sted i de kongelige Stater han er født, eller hvornaar han er bleven nationaliseret, og i Bestallingen eller Beskikkelsen skal udtrykkelig indføjes, at den udnævnte har de i Indfødsretten fastsatte Egenskaber; jfr nu Bekjg. Nr 59, 23 Marts 1908. Medens herefter ogsaa kommunale Embeder og Bestillinger kræve Indfødsret hos Indehaverne, gjælder det samme ikke om Ombud; der ere at anse som personlige Byrder; thi medens Fordelene i Staten skulle falde i dens Borgeres Lod, skulle omvendt de fremmede ogsaa tage Del med de indfødte i at bære Byrderne.

Foruden de anførte Embeder og Bestillinger i Staten kræves dernæst ogsaa Indfødsret for Beskikkelse til Embeder ved Kongens og Kongehusets Medlemmers Hofholdninger. Indfødsretten §§ 1 og 8.

Paa den anden Side kræves Indfødsret kun til Opnaaelse af virkelige Embeder eller Bestillinger, ikke til Opnaaelse af Karakterer, Rang eller Titler som Hofkunstner eller Hofhaandværker; Kanc. Prom. 30 Marts 1776, Art. 6; Resol. 8 Apr 1828; jfr Rentek. Skr. 13 Oktbr 1827.

Til offentlige Hverv, der ikke kunne betegnes som Embeder eller Bestallinger udkræves heller ingen Indfødsret, medmindre det særlig maatte være paabudt saasom til at blive Rigsforstander, Lov Nr 25, 11 Febr 1871 § 8, valgt Dommer ved Sø- og Handelsretten og Søretter uden for Kjøbenhavn samt Nævning, Lov om Sø- og Handelsretten 19 Febr 1861 § 4, Lov om Søretter uden for Kjøbenhavn Nr 72, 12 Apr 1892 § 2; Sagfører; 26 Marts 1868 § 1; Lov om Rettens Pleje 28 Marts 1909 § 39 og 18; 70; 106; Vælger til og Medlem af Rigsdagen, de kommunale Raad; II, S. 240; 262; 269; 285; 287; Lov Nr 79, 23 Marts 1908, §§ 1, 2 og 3, samt Færøernes Lagting, Lov 15 Apr 1854, §§ 2

og 3; jfr Lov Nr 77, 3 Apr 1906, § 3 og Forstanderskaber; Lov Nr 30, 28 Febr 1872, 4a, jfr § 10 og Kolonialraadet i Vestindien; Kol. Lov Nr 124, 6 Apr 1906, §§ 18 og 19; jfr § 34.

Dernæst er Indfødsrettens Betingelse for Nydelsen af andre Rettigheder saasom Beskyttelse for Forfatter- og Kunstnerret, Lov Nr 63, 29 Marts 1904; Fattigforsørgelse § 36, 1:, Lov Nr 67, 9 Apr 1891 §§ 1 og 23; jfr Lov Nr 117, 27 Maj 1908 § 1, 2det Stykke og Alderdomsunderstøttelse; Lov Nr 58, 13 Marts 1908 § 1, 1ste Stykke, Adgang til Navneforandring; Lov Nr 89, 22 Apr 1904 § 1; samt særlige Begunstigelser saasom Laan af Statskassen til Erhvervelse af Husmandsbrug; Lov Nr 101, 22 Apr 1904 § 3a og Beneficier ved Universitetet og Veterinær- og Landbohøjskolen; Bekgj. 20 Decbr 1833 § 4; Reglem. 11 Febr 1848 § 3, 10. Lov 8 Marts 1886 § 3 samt det kongelige Akademi for de skjønne Kunster; Bekgj. 24 Jan 1887 §§ 27, 28, ligesom kun indfødte kunne være stemmeberettigede Medlemmer deraf; jfr samme Bekgj. § 2. Endvidere til visse avtoriserede Næringer som Lodser; Lov Nr 73, 13 Juni 1879 § 7 og andre Erhverv, saasom bestyrende Reder; Sølov Nr 56, 1 Apr 1892 § 10; Medlem af Bestyrelsen for Kjøbenhavns Frihavnsselskab; Lov Nr 44, 31 Marts 1891 § 36, samt Medlem af Bestyrelsen og Embeds- og Bestillingsmænd ved en Række af Statens koncessionerende private Jernbaneselskaber, jfr Hammerichs Lovleksikon under »Indfødsret«.

Som en særlig Begunstigelse for Kvinder bestemmer endelig Indfødsretten § 8, at herefter a l l e Stifter og Klostre i Kongens Stater ene og alene skulle være forbeholdte for Fruer og Jomfruer af Landets indfødte eller dem, som dermed lige agtes; jfr ovfr S. 73. Spørgsmaalet er nu, om de anførte Udtryk ere at forstaa bogstaveligt som omfattende alle deslige Anstalter eller kun saadanne, som ere indrettede for adelige og dermed ligestillede Damer. At en kgl. Resol. 9 Maj 1788 nærmere bestemmer Reglen i Indfødsrettens § 8 »in Ansehung der adeligen Klöster in unsernn Herzogthümern«; jfr »Das Indogenatrecht im Wienerfrieden«, S. 149—150; kan ikke være et afgjørende Bevis for, at Bestemmelsen i Indfødsrettens § 8 kun skulde angaa de for adelige og dermed lige priviligerede Damer indrettede Klostre og Stifter; men desuagtet maa det antages at Reglens Gyldighed maa indskrænkes til dem paa Grund af Udtrykkene: Fruer og Jomfruer, som i Datidens Sprogbrug kun benyttedes om adelige eller dermed lige priviligerede Damer; jfr Grevernes Privileg. 25 Maj 1671 § 29; Holck: Stats. F. R. II, S. 312; Oppermann: Om Stiftelser S. 261. Dertil kommer at der allerede før 1776 var oprettet forskjellige Stiftelser og Klostre for upriviligerede, baade Mænd og Kvinder; jfr Oppermann: Om Stiftelser, S. 126; og det vilde da have været unaturlig om Indfødsretten, hvis den havde villet give en Regel om Stifter og Klostre i Almindelighed, ikke havde medtaget saadanne

saavel for Mænd som for Kvinder; medens det derimod er forklarligt, at den, for saa vidt den kun tænkte paa Stifter og Klostre for priviligerede Personer, kun omtalte saadanne, der vare indrettede for Damer, da tilsvarende Stiftelser for priviligerede Mænd ikke fandtes. I god Overensstemmelse hermed vil det ogsaa finde, at de mange Fundatser for borgerlige Klostre og Stiftelser ikke kræve Indfødsret som Betingelse for at optages deri. Rigsdagstidende 1866—67, Till. B., Sp. 261 flg.

Endvidere ere indfødte begunstigede i en Række andre Forhold, idet fremmede kun efter et vist længere Ophold i Landet kunne nyde visse Goder, som de indfødte uden videre have Adgang til, nemlig til at vinde Borgerskab og Næringsbevis; Lov 29 Decbr 1857 § 2, 4, om Barbernæring; Lov 30 Jan 1861 § 1; Sønæring Lov Nr 40, 25 Marts 1892 § 9; § 10, § 11, 20,; jfr Lov Nr 73, 23 Maj 1873 § 1; drive Fiskeri paa dansk Søterritorium Lov Nr 109, 4 Maj 1907 § 1; Nr 70, 2 Maj 1902 §§ 1 og 2; samt opfiske Ankre m. m. Lov Nr 85, 30 Apr 1909 § 1; faa Skibe indtegnede i det danske Skibsregister og lade dem sejle under dansk Flag Sølov Nr 56, 1 Apr 1892 § 1, Registr. Lov Nr 57, 1 Apr 1892 § 1; jfr Adg Nr 220, 16 Septbr 1893 § 1; Adg for Vestindien Nr 20, 20 Juli 1894 § 1; Lov for Island Nr 36, 13 Decbr 1895 § 1; og — den indenrigske Fragtfart; Pl. 1 Septbr 1819; Lov 18 Maj 1834 § 3; 21 Marts 1855 § 3; jfr dog Lov 14 Apr 1865 og 27 Apr 1868; at øve Lægevirksomhed, Pl. 28 Jan 1840; være Repræsentant for et udenlandsk Livsforsikringsselskab Nr 72, 29 Marts 1908 § 41; og erholde Statsunderstøttelse til Ophold paa Tuberkulosesanatorier Lov Nr 70, 14 Apr 1905 § 6; jfr Adg Nr 178, 1 Decbr 1905 § 6. Jfr endelig med Hensyn til Invalideforsørgelsen Lov 4, Febr 1858 § 5.

Det maa i denne Sammenhæng mærkes at den, hvis Indfødsret er suspenderet i Medfør af Lov Nr 54, 25 Marts 1871 § 1, ikke saa længe kan gjøre de af Indfødsretten flydende Rettigheder gjældende.

Der er endnu et Spørgsmaal, som kan rejses med Hensyn til de Begunstigelser, der ere tillagte de indfødte, nemlig om og hvor vidt Nydelsen af dem er betinget af deres Bopæl i Landet. I saa Henseende maa fastholdes den almindelige Sætning, at denne Betingelse kun kan kræves opfyldt, for saa vidt som selve Rettighedens Nydelse forudsætter en Bosiddelse i selve Landet; f. Ex. Valgret ifølge Grl. § 30, og § 35, 36, 37, og Valgbarhed til Landstinget Grl. § 38. Valgret og Valgbarhed til de kommunale Raad Lov Nr 79, 20 Apr 1908 § 1 og 2 m. fl.; eller den positivt er betinget af Bopæl i Riget; hvilket saaledes maa antages at gjælde om de ovfr S. 106 anførte Bestemmelser, angaaende Bestyrelsens Medlemmer samt Embeds- og Bestillingsmænd ved en Række private Jernbaneselskaber, forsaavidt disse kræve, at vedkommende baade skal have dansk Indfødsret og være dansk Under-

saat. Der kan derved ikke vel antages at være sigtet til de indfødte, hvis Indfødsret er suspenderet i Medfør af Lov Nr 54, 25 Marts 1871 § 1; thi der er ikke i den anførte Lov tale om en Løsning for de paagjældende indfødte af det undersaatlige Forhold til Danmark men kun om en Gjenindtræden i Nydelsen af dansk Indfødsret ved Løsning fra Undersaatsforholdet til den fremmede Stat. Det korrekte Udtryk vilde derfor have været det, som vi møde f. Ex. i Sølov Nr 56, 1 Apr 1892 § 1, at de paagjældende maa have dansk Indfødsret og ikke være blevne Statsborgere i fremmed Stat. Der kunde derimod nok ved de anførte Udtryk være Tale om de Optanter, der have valgt preussisk Undersaatsforhold samtidig med, at de i Henhold til Wienerfreden 30 Oktbr 1864, Art. 19, have bevaret den danske Indfødsret. Men at de paagjældende Love særlig og alene skulde have givet Reglen med disse Optanter for Øje, er dog heller ikke rimeligt. Derfor er den eneste naturlige Forklaring den, at de tilsigte et Paabud om, at den paagjældende Person ikke blot skal have Indfødsret, men ogsaa være bosat i Landet. Dette faar særlig Betydning med Hensyn til Medlemmerne af vedkommende Selskabs Bestyrelse, idet man derved udelukker Muligheden af, at Selskaberne kunne undergives udenlandske Kapitalisters Styrelse.

Hvor ikke paa den anførte Maade vedkommende Rettigheds Nydelse er knyttet til Bopælen i Landet, maa den kunne øves af den indfødte uden Hensyn til, hvor han bor eller opholder sig. Dette gjælder saaledes om Adgangen til Embeder og Bestillinger. Der er ingen som helst Hjemmel for at paastaa, at ikke en indfødt, der er bosat i Udlandet, lige saavel skulde kunne søge og opnaa et Embede her hjemme som en, der alt var bosat her. Maaske man vil paaberaabe sig Indfødsrettens Overskrift, hvorefter Adgang til Embeder i Hs. Majestæts Riger og Lande forbeholdes alene de indfødte Undersaatter og dem, som dermed lige agtes. Der siges altsaa herefter, at Adgangen kun tilkommer dem, som ere 1) indfødte, 2) Undersaatter, hvilke sidste efter den fra Tiden før 1776 erhvervede Sprogbrug maatte forstaas om Personer bosatte i Landet. Men dette er ikke rigtigt; thi Indfødsretten indfører netop en ny Sprogbrug, idet den ikke forudsætter, at man for at være Undersaat skal være bosat i Landet. Dette fremgaar af dens § 1, hvor der siges, at det indfødte Undersaatter i Udlandet fødte Barn kun bliver indfødt, hvis Forældrene befinde sig paa Rejser ude af Landet, i Modsætning altsaa til, hvor de maatte være bosatte uden for Landet, i hvilket Tilfælde deres da fødte Barn ikke bliver indfødt. Derfor maa indfødte Undersaatter i Overskriften forstaas nu saadanne, der ere Undersaatter i Kraft netop af, at de ere indfødte. Dette fremgaar yderligere deraf, at i selve Indfødsrettens Paabud er der intetsteds Tale om Undersaatter, men kun om

indfødte, netop fordi disse som saadanne ere Undersaatter. Dette bestyrkes endelig ved en Jevnførelse mellem det danske Patent 15 Febr 1776 og det tilsvarende tyske af 22 s. M. I det første siges kun, at der i Bestallingen udtrykkelig skal indføres, at den beskikkede Person har de i Indfødsretten fastsatte Egenskaber, i det tyske Patent siges derimod, at det skal indføres, »dass die zu solchen Stellen gelangende Person die Eigenschaft eines eingebornen oder naturalisirten Untertanen habe, die dass Indogenstrecht erfordert und fastzezt«; jfr Das Indogenatrecht im Wiener Frieden, S. 31. Altsaa ere de Personer, der ifølge Indfødsretten Paabud ere indfødte, som saadanne tillige indfødte Undersaatter; jfr Fdg 9 Apr 1810 § 7; ovfr S. 68, der yderligere bekræfter den Sætning, at selve Egenskaben som indfødt eller dermed ligestillet skaber et Undersaatsforhold.

Som Følge af det anførte er der da heller ingen Grund til at paastaa, at Adgangen til Stifter og Klostre skulde være forbeholdt kun i Riget boende Fruer og Frøkener.

Deri ere vi enige med Holck, Statsforfatningsret II, S. 305—306, og maa bestemt erklære os imod Scheels i Personretten, S. 232, udtalte modsatte Anskuelse. I Forordningens § 8 findes ikke et eneste Udtryk, hvorpaa den anførte positive Indskrænkning kan støttes, idet Stifter og Klostre simpelthen forbeholdes Landets indfødte, og heller ikke er den paagjældende Indskrænkning grundet i selve Rettighedens Natur, idet der lige saa lidt er noget til Hinder for, at en i Udlandet bosat indfødt Dame udnævnes til Stiftsdame i Vallø, som for at en i Udlandet bosat indfødt Mand udnævnes til dansk Embedsmand. Vi fastholde derfor aldeles bestemt, at Ret til at indskrives i Stifter og Klostre i den danske Stat maa tilkomme alle indfødte Fruer og Jomfruer, uden Hensyn til, hvor de ere bosatte. Et andet Spørgsmaal bliver det saa, om den aktuelle Nydelse af de Goder, vedkommende Anstalt byder, er betinget af, at vedkommende Dame er bosat her i Landet. Det paagjældende Gode som f. Ex. fri Bolig kan nu i og for sig være et saadant, hvis Nydelse kræver vedkommendes personlige Tilstedeværelse; men om den blotte Oppebørsel af Hævning gjælder dette ingenlunde; den vil saavel kunne nydes i Udlandet som i Indlandet, og derfor anse vi det ogsaa for givet, at den en Stifts- eller Klosterdame tilkommende Hævning ikke kan tilbageholdes, fordi hun maatte have bosat sig i Udlandet, medmindre en særlig Hjemmel derfor maatte kunne paavises. Om en saadan muligvis kunde findes i vedkommende Stiftelses Fundats, er noget, der ikke vedkommer os her; i Indfødsretten findes den ikke. Rigtignok paastaar Scheel i Modsætning hertil, at Indfødsretten tydelig synes at forudsætte, at den aktuelle Nydelse af de Goder, den forbeholder de indfødte, kun skal tilkomme dem,

der ere Landets Undersaatter, ɔ: bosatte i Landet; men Beviset for denne Paastand brister. Han kan nemlig ikke paaberaabe sig andet end Udtalelsen i Indfødsrettens Præmisser, at »alle Embeder i Staten ej skulle gives til andre end indfødte Landets Børn og dem, som dermed lige agtes«; at »Billighed selv vil, at Landets Børn skal nyde Landets Brød og Fordelene i Staten falde i dens Borgeres Lod«. Men man er og bliver Landets indfødte Barn, naar man er indfødt i Landet uden Hensyn til, om man senere drager ud, ligesom Børnene blive ved at være Husets Børn, uden Hensyn til, om de senere maatte stifte selvstændige Hjem. Og ligesaa vedbliver de indfødte at være Fødelandets Borgere uden Hensyn til, om de have søgt Erhverv uden for samme. Men ifølge denne Forstaaelse godtgjør det paagjældende Citat aldeles ikke, hvad det efter Scheels Formening skulde; Hjemlen for den fornødne positive Indskrænkning brister; den paagjældende Ret maa tilkomme enhver indfødt uden Hensyn til Bopælen.

Paa tilsvarende Vis kan den danske Ejer, selv om han er bosat i Udlandet, ogsaa lade sit Skib registrere som dansk, og lade det sejle under dansk Flag. Just. M. Skr. Nr 394, 22 Novbr 1893. Dette kunde derimod ikke ske ifølge Lov 13 Marts 1867 § 1, hvor det udtrykkelig kræves, at Ejere, som havde Indfødsret, ikke maatte være nedsatte i Udlandet; jfr Udvalgs Betænkning i Rigsdags Tid 1866—67 Till. B. Sp. 96. Ligeledes kan han fiske og optage Vrag paa dansk Søterritorium; jfr Lov Nr 109, 4 Maj 1907 § 1; Lov Nr 85, 30 Apr 1909 § 1, skjønt dette i og for sig er en Uretfærdighed mod de i Landet bosatte Personer, der skatte og skylde til den danske Stat, medens de i Udlandet bosatte danske pæa den Maade kunne søge deres Erhverv, paa dansk Omraade, men skatte og skylde til en fremmed Stat. Den fornuftige Ordning maatte derfor være den, at ingen som ikke var bosat her i Landet, burde fiske eller bjerge, men den fremmede skulde yderligere have været bosat et vist Aaremaal for at stedes dertil. Lov Nr 80, 30 Marts 1895 om Hvalfangst paa Færøerne § 1 gav ogsaa Retten til Fangster til enhver, som havde fast Hjem i det danske Monarki uden Forskjel mellem indfødt og fremmed; men Lov Nr 70, 2 Maj 1902 om samme Æmne § 1 har derimod givet alle Indfødte der ikke ere blevne Statsborgere i fremmed Stat, uden Hensyn til Bopælen Retten dertil, medens andre end indfødte skulle have været mindst 5 Aar bosatte i den danske Stat. Lov Nr 9, 12 Febr 1872 § 1, der forbyder fremmede Nationers Fiskere at fiske paa islandsk Søteritorium maa derimod ved de anførte Udtryk, forudsættes at indbefatte alle, som ikke ere indfødte eller bosatte i den danske Stat; jfr S. 63.

For saa vidt Talen er om Nydelsen af Stipendier og lign. maa vedkommende indfødte i alt Fald midlertidig opholde sig her i Landet for at drive Studier ved vedkommende Undervisningsanstalt.

Hvad angaar Adgangen til Erhvervelse af Borgerskab og Næringsbevis, maa den ifølge selve dens Beskaffenhed være knyttet til Bopælen; jfr Ind. M. Skr. Nr 109, 5 Maj 1877. †

8 juni 1912.

Vi have hermed afsluttet Undersøgelsen angaaende de til Egenskaben som indfødt knyttede Rettigheder, og skulle derefter gaa over til en Redegørelse for de med samme forbundne Pligter; jfr Lov Nr. 54, 25. Marts 1871 § 1.

Først mærkes, at den indfødte, saa længe han har sit Hjem her i Riget, i Overensstemmelse med det ovenfor udviklede ikke blot er national men ogsaa er territorial Undersaat. Overalt, hvor Lovgivningen taler om Undersaatter, bliver han derfor at indbefatte under dette Udtryk; og enhver som helst i Lovene for Undersaatter given Forskrift, enhver dem paalagt Forpligtelse er den indfødte ligesom enhver anden Undersaat underkastet. Men disse Pligter vedkomme ikke særlig Egenskaben som indfødt. Dens Virkninger eller, for at bruge et andet Udtryk, Virkningerne af, at man er knyttet til Staten som national Undersaat, kunne derimod i den heromhandlede Henseende som overhovedet tænkes at vise sig i en dobbelt Retning, dels medens den indfødte er bosat her i Landet, idet der da muligvis kunde være paalagt ham andre og videre gaaende Forpligtelser mod Staten, end Tilfældet er med den blot ved Bopælen til samme knyttede Person, dels efter at han har bosat sig i Udlandet, idet der da endnu kunde være paalagt ham Forpligtelser imod Staten, om hvilke der ikke kan være Tale med Hensyn til den, som kun, medens han boede her i Landet, var Medlem af Statssamfundet, og hvis Forhold til det derfor er fuldkommen løst ved den — som det forudsættes — lovlige Flytning fra Territoriet. Spørgsmaalet bliver da imidlertid, hvorvidt Forpligtelser i de anførte Retninger ere paalagte Personer med bemeldte Egenskab i den positive danske Statsret? Til Besvarelse af dette Spørgsmaal mærkes følgende: Medens den indfødte er bosat her i Riget, er Reglen den, at der ikke paahviler ham andre Pligter end de, som ogsaa paahvile ikke indfødte Undersaatter; kun kan der her gjøre sig en vis Forskjel gjældende, for saa vidt Værnepligten angaar. Ifølge Lov 6 Marts 1869 § 1 er nemlig enhver Mand, der har dansk Indfødsret, Værnepligten undergiven; Undtagelserne i Henseende til dem, der ere fødte paa Island, Færøerne og Vestindien, bortse vi fra paa dette Sted. Det samme er nu vel ifølge Lovens § 2 Tilfældet med dem, der ikke have dansk Indfødsret, naar de erhverve fast Hjem her i Landet, og Bosættelsens Virkning er for saa vidt i Reglen

den samme som Fødselens; men der tilføjes dog en Undtagelse i sidstnævnte Paragraf: »for saa vidt ikke Overenskomst med en fremmed Stat eller undersaatligt Forhold til en saadan er til Hinder derfor«. Vi skulle nedenfor i Læren om de ved Bopælen til Staten knyttede Borgere komme tilbage til denne Undtagelsesbestemmelse; paa dette Sted fastholde vi kun, at Loven for andre Undersaatter hjemler folkeretlige Befrielsesgrunde fra Værnepligten, som ikke gjælde i Henseende til dem, der ere i Besiddelse af Indfødsret; og denne Kjendsgerning maa navnlig fastholdes i Henseende til dem, der have erhvervet Indfødsret ved Lov; de ville ifølge Lov 6 Marts 1869 § 1 ikke kunne befries fra Værnepligten ved nogen Traktat og heller ikke ved et undersaatligt Forhold til en fremmed Stat, selv om de ikke alt før Opnaaelsen af Indfødsret maatte være udtraadte deraf, hvilket ifølge det ovenfor S. 87 bemærkede vil være Tilfældet med alle dem, der have erhvervet Indfødsret efter 1867. — Hvad dernæst Egenskabens Virkning i den anden Retning angaar, kunde det synes, at Værnepligtsloven ogsaa frembød Exempel paa en den indfødte paalagt Forpligtelse, der ikke for hans saaledes som for andre Undersaatters Vedkommende var afhængig af, at han var bosat her i Riget. Dette kunde synes at være en ligefrem Følge af, at Lovens § 1 i Almindelighed erklærer enhver, der har Indfødsret, for værnepligtig uden at tilføje nogen Betingelse i Henseende til vedkommendes Bopæl. Men om end Paalægget af en mere udstrakt Forpligtelse maatte have ligget i Lovgiverens Tanke, har Loven dog kun gjennemført den indenfor en vis Begrænsning. Den Pligt til at deltage i Landets Forsvar mod fjendtligt Overfald, som Lovens § 5 paalægger selv dem, der endnu ikke have paabegyndt Aftjeningen af deres Værnepligt eller alt have udtjent den, er kun paalagt enhver dansk Undersaat, hvorved i denne Sammenhæng forstaas territoriale Undersaatter; jfr Lovens § 48 , der taler om, at den Rigets I n dv a a n e r e paahvilende Værnepligt ikke skal være dem til Hinder i at tage Ophold, hvor de ville her i Landet, naar de ikke ere indkaldte til Tjeneste, og denne Bestemmelse kan saaledes paaberaabes for, at hele Værnepligten kun paahviler de i Riget bosatte indfødte. Hermed stemmer endvidere Reglen i § 7 om, at enhver Mandsperson skal melde sig i det Aar, i hvilket han fylder sit 17de Leveaar hos Lægdsbestyreren paa det Sted, hvor han er »bosat«. Denne Bestemmelse gjælder følgelig kun indfødte, som til det anførte Tidspunkt ere bosatte her i Riget, medens de, der alt forinden deres 17de Aar, ere flyttede til Udlandet, ikke optages i Rullen, før de vende tilbage og bosætte sig i Danmark; jfr. Lovens § 2 og § 49. Naar Værnepligtslovens § 56; jfr nu Lov Nr 40, 4 Apr 1873; forudsætter, at indfødte ved et blot midlertidigt Ophold i

Danmark blive Værnepligten undergivne, begrænses denne Forudsætnings Gyldighed ved Reglen i § 7, hvorefter Forpligtelse til Indmeldelse i Lægdsrullen er betinget af Bosiddelse; jfr ogsaa § 50 3dje Punktum, som ved sit Udtryk: p a a n y erholde fast Hjem her i Landet, forudsætter, at den værnepligtige har været bosat her. Flytter en værnepligtig fra et Lægd til et andet, tilføres han dernæst ifølge § 48 Lægdet paa det Sted, hvor han har taget varigt Ophold. Hvad endelig angaar dem, der efter at være opførte i Rullen ere flyttede til Udlandet, mærkes, at de vedblivende ville være værnepligtige, hvis Flytningen har fundet Sted i Strid med Reglerne i Lovens §§ 50 og 51. I Kraft af den almindelige Sætning: Qui contra legem præceptivam agit, nihil agit, ere de, for saa vidt Værnepligten angaar, kun faktisk ikke retlig løste fra Forholdet til Danmark. Denne Sætning gjælder imidlertid ikke blot ifølge Lovens klare Ord for de indfødte, men lige saavel for dem, der ved Bosættelse ere blevne værnepligtige, hvorfor der paa dette Punkt ikke paahviler indfødte nogen særlig videre gaaende Forpligtelse. Om de lovlig bortrejste giver Lovens § 50 dernæst den Regel, at, naar nogen udebliver fra den Session, for hvilken han ifølge sin Alder skulde have fremstillet sig, paa Grund af Fraværelse i Udlandet, betragtes han som udebleven med lovligt Forfald. Den Hjemkaldelsesret; jus avocandi; som folkeretlig tilkommer Staten i det heromhandlede Tilfælde, har den saaledes ikke statsretlig gjort Brug af. Man kan derfor spørge, om ikke Forholdet for den bortrejstes Vedkommende maa opfattes paa den Maade, at Forpligtelsen er suspenderet, saalænge han er bosat i Udlandet, og først vaagner op, efterat han paany har erhvervet sig fast Hjem her i Riget. Herfor kunde paaberaabes den Kjendsgerning, at Bestemmelsen i den anførte Paragraf ligeledes finder Anvendelse paa dem, der efter at være løste fra det undersaatlige Forhold til Danmark, paa ny erhverve fast Hjem her i Riget. I dette Tilfælde er det nemlig utvivlsomt, at Forpligtelsen er suspenderet ved Undersaatsforholdets Ophør og først gjenopvaagner ved dets fornyede Stiftelse; jfr H. R. T. 1867 S. 558; Rigsdags Tid. 1867—68 Tillæg B. p. 395. Men herimod taler dog Bestemmelsen i § 50 om, at den, der paa Grund af Fraværelse i Udlandet er udebleven fra en eller flere Sessioner, naar han senere fremstiller sig, skal for at undgaa Ansvar, tilvejebringe i det mindste grundet Formodning for, at han enten uafbrudt har været fraværende eller dog kun har havt ganske midlertidigt og kortvarigt Ophold her i Landet udenfor Sessionstiden; jfr U. f. R. 1884 S. 66. Modsætningsvis fremgaar heraf, at, hvis han opholder sig her i Sessionstiden, skal han fremstille sig, selv om Opholdet er rent midlertidigt; Just. M. Skr. 8 Oktbr 1859; 19 Jan. 1864. Den, der efterat være optagen i Rullen, eller efter at han skulde have meldt sig

til Optagelse i den, rejser til Udlandet, er derfor fremdeles Værnepligten underkastet, og Forpligtelsen, selv om den er indskrænket til at forulæmpe ham saa lidt som muligt, bliver dog aktuel, naar han tager et om end midlertidigt og kortvarigt Ophold her i Landet i Sessionstiden, jfr. Rigsdags Tid. 1870—71 Tillæg B. S. 394. Men, som Paragrafens Affattelse klart viser, gjælder denne Regel ogsaa om enhver indrulleret, være sig indfødt eller blot bosat, værnepligtig, og der haves ikke i Loven Hjemmel til at gjøre Undtagelse i Henseende til de kun paa Grund af Bosiddelse værnepligtige, saaledes at Forpligtelsen til at fremstille sig bortfalder, i det Øjeblik de have erhvervet fast Hjem i Udlandet. Vel siges der i § 2, at Værnepligten for ikke indfødte indtræder ved det faste Hjems Erhvervelse her i Landet; men der staar ikke, at den, efter at vedkommende er optaget i Lægdsrullen uden videre bortfalder ved Udvandring. Tværtimod forudsætter § 50 3dje Stykke, at der til dette Øjemed kræves en Løsning af det undersaatlige Forhold til Danmark, og saalænge denne ikke har fundet Sted, vedvarer Værnepligten indenfor det lovbestemte Tidsrum; jfr Værnepligtsloven § 40 3dje Stykke. Vil man spørge, hvorledes dette kan forenes med det ovenfor S. 64 opstillede almindelige Begreb om det territoriale Undersaatsforhold som betinget af Bosættelse, er hertil at bemærke, at der ikke er noget til Hinder for, at det Undersaatsforhold, der har fundet sit udvortes blivende Udtryk i en Indførelse i Lægdsrullen, ogsaa i Henseende til den derved konstaterede Forpligtelse kan vedblive, saalænge den paagjældende ikke er udslettet af Rullen eller har faaet Vedtegning om at være løst fra det undersaatlige Forhold, selv om det almindelige Grundlag for Undersaatsforholdets Tilstedeværelse, nemlig Bosættelsen, alt forinden maatte være bortfalden.

Men paa den anden Side fastholdes, at denne Regel efter den klare Ordlyd i Lovens § 50 gjælder ikke blot indfødte, men ogsaa andre værnepligtige. For begges Vedkommende vedbliver deres Pligt til at bidrage til Landets Forsvar, saa længe de ere bosatte her i Riget; jfr Værnepligtslovens § 5; og selv efter at de ere udvandrede, saalænge de endnu ere opførte som værnepligtige i Lægdsrullen, indtil en Løsning af deres undersaatlige Forhold til Danmark har fundet Sted; jfr Krigs M. Skr. 30 Oktbr 1890.

Den positive Forpligtelse til at værne Landet omfatter herefter kun de i Landet bosatte indfødte. Men saa kommer Spørgsmaalet om den almindelige Troskabs- og Lydighedspligt, gaaende ud paa, at han ikke maa foretage noget til Skade for den Stat, hvis Undersaat han er eller til Krænkelse for dens Myndighed. Den maa selvfølgelig vedblivende paahvile ham som Undersaat af den paagjældende Stat, uden Hensyn til, om han maatte færdes i Indland eller Udland. Derfor maa han ikke

indlade sig paa at kæmpe imod Staten; jfr Strfl. 10 Febr 1866 § 75, hvorefter en dansk Undersaat, som under en udbrudt Krig bærer Vaaben mod Staten eller dennes Forbundsfæller, bliver at straffe o. s. v. Denne Straf vil ogsaa ramme den indfødte Undersaat, selv om han er bosat i Udlandet. Ligeledes straffes efter § 76 den danske Undersaat, der uden Kongens Tilladelse i Krigstid lader sig hverve til fremmed, men dog ikke fjendtlig Krigstjeneste. Det er nemlig en Forbrydelse mod Landet at unddrage det en Forsvarer paa et Tidspunkt, hvor det netop kunde tænkes selv at faa Brug for hele sin Værnekraft. Straffen efter § 76 vil dog ifølge det S. 112 flg udviklede for de indfødte Undersaatters vedkommende være begrændset til bosatte eller dog endnu i Lægdsrullen staaende indfødte. Men den her bosatte indfødte Undersaat vil denne Bestemmelse dog ogsaa kunne ramme, for saa vidt som han nemlig som Indvaaner af Landet; jfr Værnepligtslovens §§ 2, 5 og 48 ogsaa er værnepligtig. Og det samme maa gjælde, selv om han er flyttet, naar han dog er vedblevet at staa i Lægdsrullen, altsaa indtil en formel Løsning fra det undersaatlige Forhold til Danmark har fundet Sted, jfr Værnepligtslov 6 Marts 1869 § 50.

I Henseende til de heromhandlede Bestemmelser, der kun bruge Udtrykket Undersaat, er altsaa Forholdet klart. Men saa komme vi til Bestemmelserne i Strfl. 10 Febr 1866 § 4—6, der volde betydelig Tvivl, fordi her bruges Udtrykkene: En her hjemmehørende Undersaat.

Det er en og samme Betegnelse, som gjenfindes i alle Paragrafferne, og paa Forhaand maa den da ogsaa forudsættes at skulle have en og samme Betydning. Den, som ligger nærmest, er da aabenbart at forstaa her hjemmehørende som her bosat eller fast Undersaat; C. Goos: Den danske Strafferet I S. 273; Lov Nr. 37, 9 Marts 1872 § 2: fødte eller hjemmehørende; Lov Nr 276, 1 Decbr 1898 § 1, m. fl.; men paa den anden Side maa ikke overses, at Udtrykket ogsaa kan tages i en anden Betydning, saa vist som et Hjem ikke blot kan betyde Bosted men ogsaa Fødested; Fdg 24 Marts 1844 § 2 m. fl.; jfr Pl. 24 Marts 1821 § 4 a; og den, der har Indfødsret i den danske Stat, fremfor nogen anden kan siges at være hjemmehørende der. Hvis der derfor maatte kunne paavises afgjørende Grunde til paa et eller andet af de paagjældende Lovsteder at forstaa Udtrykkene i en videre Betydning, saa at ogsaa indfødte udenfor Danmark bosatte Undersaatter maatte kunne indbefattes derunder, vil denne videre Forstaaelse meget godt kunne rummes indenfor Ordene.

I § 4 hedder det nu, at dersom nogen her hjemmehørende Undersaat for at omgaa en her gjældende Forbudslov udenfor Kongerigets

Grænser iværksætter den ved Loven under Straf forbudte Handling, skal han anses som om han havde begaaet den her i Landet.

I denne Sammenhæng kan der formentlig ikke være Tvivl om, at her hjemmehørende maa betyde her boende Undersaat; thi det forudsættes jo, at det paagjældende Forbud ikke gjælder udenfor Danmark, og at han følgelig maa være bosat indenfor samme, for at det kan ramme ham, og han kan søge at omgaa det ved at foretage Handlingen udenfor Landet.

Men saa kommer Bestemmelsen i § 5, hvorefter det ligeledes er en Overtrædelse af Kongerigets Straffelove, naar en her hjemmehørende Undersaat forbryder sig mod den danske Stat ved Forræderi eller Majestætsforbrydelse eftergjør eller forfalsker danske Penge, fornærmer nogen i fremmed Stat ansat dansk Embedsmand i hans Embede eller i andre Maader forbryder sig mod det undersaatlige Troskabs- og Lydighedsforhold. Det samme gjælder og, naar en her ansat Embedsmand udenfor Kongeriget begaar en Embedsforbrydelse, saa og naar nogen i den danske Stat hjemmehørende Undersaat ved Svig i Udførelsen af et betroet Hverv eller paa anden efter Kongerigets Love strafbar Maade krænker nogen mod en i Kongeriget sig opholdende Person paadragen Forpligtelse.

Hvis man paa dette Sted vilde indskrænke Udtrykket her hjemmehørende til at betyde her bosat Undersaat, vilde dette aabenbart føre til et absolut uantageligt Resultat, idet en indfødt dansk Undersaat derefter kunde flytte til Udlandet og der begaa hvilken som helst Forbrydelse, som falder ind under Straffelovens § 5, uden at kunne drages til Ansvar for den efter dansk Straffelov, og vedkommende fremmede Stat ingenlunde i alle Tilfælde vil være interesseret i at straffe ham, f. Ex. ikke for Forbrydelser mod den danske Stat, da den efter Omstændighederne endog kan tænkes at være interesseret i selve Forbrydelsens Iværksættelse. I Henseende til de i § 5 Sætning 1 omhandlede Forbrydelser maa derfor her hjemmehørende Undersaat nødvendigvis forstaas baade om bosatte og indfødte eller baade om nationale og territoriale Undersaatter. Denne Forstaaelse kan ogsaa stemme med Udtalelserne i Motiverne til § 5 Sætning 1.

I Motiverne til det foreløbige Udkast S. 5 forudsattes det nemlig udtrykkelig, at ogsaa Gjerningsmanden til de i § 5, Sætning 1 omhandlede Forbrydelse er en her i Landet bosat Person, da der i den tales om, at danske Borgere, som kun temporært tage Ophold i Udlandet og vedblive at staa i væsentligt Forhold til den danske Stat, vedblivende ville være den danske Straffelovgivning undergiven. Men i Motiverne til det endelige Udkast er Forudsætningen den, at

de i § 5 Sætning 1 omhandlede Forbrydelse begaas under et midlertidigt Ophold i Udlandet bortfalde, idet kun den Betingelse er fastholdt, at vedkommende Undersaat ikke maa være udtraadt af det undersaatlige Forhold til Danmark. Det hedder nemlig i Straffelovens Motiver S. 11: Udenfor de i §§ 3 og 4 omhandlede Tilfælde kan en uden for Statens Grænser begaaet Forbrydelse imidlertid kun da siges at være Overtrædelse af Kongerigets Love, naar det er en her hjemmehørende Mand, der, uden at være udtraadt af det undersaatlige Forhold til Danmark, i Udlandet gjøre sig skyldig i en umiddelbar Krænkelse af dette Forhold, eller naar en dansk Borger under et temporært Ophold i Udlandet forbryder sig imod de særlige Forpligtelsesforhold til det offentlige eller til private herhjemme, der ere stiftede under Beskyttelse af Kongerigets Love, og i hvilke han vedbliver at staa under sit Ophold i Udlandet, f. Ex. naar en Embedsmand gjør Brud paa sin Embedspligt, eller en Ægtemand forsynder sig mod sin ægteskabelige Troskabspligt. Det er herefter aabenbart, at Forskjellen mellem Udtryksmaaden i Motiverne til henholdsvis 1ste og 2det Punktum af § 5, er den, at det i sidste Tilfælde forudsættes at vedkommende Undersaat vedblivende har Bolig her i Landet, idet han kun midlertidig opholder sig i Udlandet; men ikke i Udtalelsen til 1ste Stykke, hvor der ikke er Tale om, at Opholdet uden for Riget er temporært; men det kun kræves, at han ikke er udtraadt af det undersaatlige Forhold til Danmark. Men hvorledes foregaar nu den Udtrædelse for indfødte Undersaatters vedkommende? Svaret kan læses i Motiverne, S. 121, hvor det siges, at det formentlig er tvivlsomt, om det nogen Sinde med Sikkerhed tør siges, at en dansk født Mand nogen Sinde kan udtræde af det undersaatlige Forhold uden at dette formelig er hævet; hvorved erindres, at man i 1866 ikke kjendte nogen Ophævelse af Indfødsret, men kun en Løsning fra det undersaatlige Forhold, som utvivlsomt den Gang var den eneste Maade, hvorpaa den indfødtes Undersaatsforhold virkelig kunde ophæves. Der vil derefter ikke fra Motiverne kunde tænkes nogen afgørende Indvending imod, at Straffen efter § 5 1ste Membr. ogsaa rammer ikke her i Riget bosatte indfødte Undersaatter. Derimod forudsætte de vel, at Forbrydelser som omhandles i § 5 Membr. 2, begaas af en her i Riget bosat Person under et midlertidigt Ophold i Udlandet; men paa den anden Side er der i selve Stykkets Ordlyd ikke nogen Hindring for at forstaa dets Indhold, overensstemmende med første Stykke hvorved en overensstemmende Forstaaelse af Udtrykkene »her hjemmehørende« som omfattende baade indfødte og bosatte Undersaatter hevares i hele § 5.

At endelig ogsaa det nævnte Udtryk i § 6 maa forstaas paa tilsvarende Vis som omfattende ogsaa nationale Undersaater, er en Selvfølge; thi ellers vilde den danske Stat hverken kunne udlevere eller straffe den indfødte, der efter at have begaaet en Forbrydelse i Udlandet var flygtet hjem til Fødelandet; og Danmark vilde paa den Maade kunne blive et Asyl for Forbrydere, hvilket imidlertid vilde være i Strid med Folkeretten. At Straffelovens Ophavsmænd og Motivernes Forfatter ikke have kjendt denne Statens almindelige folkeretlige Pligt til enten at udlevere eller straffe Forbrydere; jfr Motiv. S. 12, fra hvilken der kun gjøres en begrænset Undtagelse i Henseende til politiske Forbrydere, forklarer, at Udtrykket her hjemmehørende Undersaat i §§ 5—6 ikke af dem er bleven opfattet i sin fulde omfattende Forstaaelse, medens derimod Sammenhængen i § 4 nøder til der at forstaa det i en snævrere Bemærkelse alene om her bosatte Undersaatter. Den nærmere Granskning af Meningen med Udtrykkene her hjemmehørende for de ikke indfødte Undersaatters Vedkommende skal vi komme tilbage til nedenfor.

Det maa endnu erindres, at de Forpligtelser der herefter paahviler den indfødte Undersaat som saadan, selv efter at han er udvandret, bortfalde, naar hans Indfødsret er suspenderet i Medfør af Lov Nr 54, 25 Marts 1871 § 1.

§ 12. Om Statsmagtens Forudsætninger. — Fortsættelse.

II. Folket. — Fortsættelse.

A. Indfødte og dermed ligestillede Statsborgere.

Slutning.

Vi komme herefter til Spørgsmaalet om Maaden, hvorpaa Indfødsretten kan fortabes. Fra først af fandt en saadan Fortabelse slet ikke Sted; jfr Scheel: Personret S. 243; Holck: Statsforfatningsret II S. 315. Naar Indfødsretten 15 Jan. 1776 eller Lovene om Indfødsrets Meddelelse én Gang havde tillagt en Person Indfødsret uden at bestemme noget om dens mulige Ophør, saa maatte Rettigheden ifølge Lovens positive Bud vedvare, med mindre dens Bortfalden under visse Betingelser var positiv hjemlet, hvilket ikke var Tilfældet, eller der kunde tænkes at indtræde Omstændigheder, som i Kraft af selve Forholdets Natur maatte antages at skuile medføre dens Ophør; men saadanne Omstændigheder kunde næppe tænkes; den eneste, som der kunde være Spørgsmaal om at tillægge en saadan Virkning, skulde være Er-

hvervelse af fremmed Statsborgerret; men selv den vil dog ikke i og for sig med Nødvendighed medføre Indfødsrettens Ophør; thi der er ifølge selve Forholdets Natur ikke noget til Hinder for, at en Person kan være Medlem af en Flerhed af Statssamfund. Muligheden heraf kan tænkes allerede som Følge af en Uoverensstemmelse mellem Staters Lovgivning, idet de f. Ex. begge erklære en Person for indfødt. Vil man sige, at denne Dobbeltstilling, f. Ex. i Krigstilfælde, kan føre Personen ind i uopløselige Konflikter, da kan hertil svares, at det bliver Personens egen Sag af Hensyn til denne Mulighed i Tide at søge en Løsning af Forholdet til den ene eller den anden Stat, hvortil hver af dem bør indrømme ham Adgang; men har han ikke gjort det, bør han tage Skade for Hjemgjæld. Den anførte i Teorien herskende Opfattelse var dernæst ogsaa anerkjendt i Retsbrugen; jfr Kancelliskr 9 Apr 1833; 18 Apr 1835; Just. M. Skr. 13 Septbr 1851; Ind. M. Skr. 11 Marts 1862; men dog finde vi i en enkelt Udtalelse en ganske ugrundet Mening om, at for Kvindens Vedkommende Ægteskab med en Udlænding skulde bringe hendes Indfødsret til at ophøre; Ind. M. Skr. 8 Marts 1849; ligesom der gjorde sig en vis Tvivl gjældende for det Tilfælde, hvor vedkommende indfødte formelt var bleven løst fra det undersaatlige Forhold til den danske Stat, idet der foreligger en administrativ Udtalelse om, at Indfødsretten i saa Fald maatte anses som fortabt; Just. M. Skr. 13 Septbr 1851; jfr ogsaa Sessionskjendelse i H. R. T. 1867 S. 558. Denne Mening var imidlertid urigtig. Vel maatte man nemlig tillægge den paagjældende Resolution en vis Betydning i Henseende til Indfødsrettens Virkninger; men en fuldstændig Bortfalden deraf kunde den dog ingenlunde medføre. Naar den nemlig erklærer U n d e r s a a t s f o r h o l d e t til den danske Stat for hævet, saa omfatter dette Udtryk efter Bogstaven kun Personens Forpligtelsesforhold. Derved er da navnlig tænkt paa de af Egenskaben som indfødt flydende Forpligtelser, idet de Forpligtelser, der ere en Følge af Bostedet, uafhængig af den anførte Løsning, først ville kunne erklæres at være bortfaldne, efter at en Udvandring var foregaaet. For saa vidt altsaa Lovgivningen gjør Forskjel paa indfødte og fremmede i Henseende til de undersaatlige Pligters Omfang, maatte den, der var løst fra det undersaatlige Forhold, i ét og alt henregnes til de fremmede. Denne Sætning maatte særlig vise sin Betydning i Henseende til Værnepligten, og i Overensstemmelse hermed hedder det i H. R. D. i H. R. Tid. 1867 S. 558, at den, der ifølge allerhøjeste Resolution aldeles var løst fra sit undersaatlige Forhold til Danmark, i F o r h o l d t i l U d s k r i v n i n g s v æ s e n e t maatte betragtes som Udlænding; men paa den anden Side maa ogsaa vel fastholdes, at en Resolution, der kun lyder paa, at den paagjældende skal være løst fra det undersaatlige

Forhold, men ikke erklærer hans Indfødsret for bortfalden, ikke kan have videre gaaende Virkning, saaledes at den navnlig ikke medfører Ophør af de ham i Kraft af hans Egenskab som indfødt tilkommende Rettigheder overfor Fødestaten, jfr Die nordschleswigsche Optantfrage S. 28 flg. Das Indigenatrecht im Wienerfrieden, S. 102 flg. Disse maatte derfor ifølge den før Lov Nr 54, 25 Marts 1871 gjældende Ret fremdeles staa ved Magt; og herfra gik ogsaa det Lovforslag ud, der i Samlingen 1870—71, jfr Rigsdags Tid. 1870—71 Till. A. S. 1558, forelagdes Rigsdagen, hvilket kort og godt lød saaledes: »Dansk Indfødsret bortfalder for den, der naturaliseres i en fremmed Stat, og kan ikke gjenvindes uden ved Lov«. Landstingsudvalget, hvis Betænkning findes i Rigsdags. Tid. 1870—71 Till. B. S. 393—400, kunde imidlertid ikke tiltræde Regjeringens Forslag, for saa vidt som det gik ud paa, at Indfødsretten skulde tabes ved Naturalisation i et andet Land og følgelig kun kunde gjenvindes ved Lov; det opfattede derimod Sagen saaledes, at en Persons danske Indfødsret vel burde hvile, saa længe han var Statsborger i et fremmed Land, men derimod gjenindtræde i fuld Virksomhed, saa snart han atter blev dansk Undersaat og opgav sin fremmede Statsborgerret. I Overensstemmelse med denne Grundtanke blev Lovudkastet forandret til den Skikkelse, i hvilken det nu foreligger i Lov Nr 54, 25 Marts 1871.

Loven gjælder efter Ordene kun om danske indfødte, men maa i Henhold til det foran S. 88 flg. bemærkede ogsaa finde Anvendelse paa saadanne, der havde erhvervet Indfødsret ved Lov. Ovenfor S. 174 er derhos fremhævet, at og hvorfor den ikke kan antages at finde Anvendelse paa Personer, som ere blevne fremmede Statsborgere ved samme Kjendsgjerning, ved hvilken de ere blevne indfødte, nemlig Fødslen; men kun paa saadanne, som efter at have erhvervet dansk Indfødsret, ved senere stedfundne Begivenheder have erhvervet fremmed Borgerret. For at Loven kan finde Anvendelse, maa den Begivenhed, ved hvilken Indfødsretten er bleven suspenderet, derhos have fundet Sted, forinden Lov Nr 42, 19 Marts 1898 traadte i Kraft; men for saa vidt det er sket, finde da ogsaa Lovens Regler fuldt ud Anvendelse paa vedkommende indfødte, ogsaa for saa vidt Gjenindtræden i Indfødsrettens Nydelse angaar.

Loven forudsætter, at de paagjældende indfødte have taget fast Bopæl i Udlandet, idet den stiller som Betingelse for deres Gjenindtræden i Indfødsrettens Nydelse, at de tage fast Bopæl her i Landet. Hvis f. Ex. en dansk Dame, forinden Lov Nr 42, 19 Marts 1898 traadte i Kraft, ved Ægteskab med en Udlænding er bleven fremmed Statsborger, og Ægteparret er bleven boende her i Riget, vil Indfødsrettens Suspension formentlig ikke indtræde, forinden Ægteparret eller i alt

Fald Hustruen forlægger sit Hjemsted til Udlandet. Vedkommende indfødte maa dernæst have erhvervet en virkelig Statsborgerret — jus domicilii — i vedkommende Land. Det blotte Navn af Statsborger; jfr ovfr S. 65; uden tilsvarende Rettigheder er ikke tilstrækkelig; men naar og hvor en slig Ret er erhvervet, indtræder Suspensionen, hvad enten Erhvervelsen er sket ved Ægteskab eller ved Naturalisation eller paa en hvilken som helst anden Maade, som vedkommende Lands Lovgivning monne hjemle.

Hvor en fremmed Statsborgerret under den anførte Betingelse er erhvervet, kan vedkommende indfødte ikke udøve de til Indfødsret knyttede Rettigheder, ligesom han heller ikke er undergiven de af Indfødsretten flydende Forpligtelser.

Da nu enhver Virkning af Indfødsretten former sig enten som en Ret eller som en Pligt for den indfødte, kan Følgen af den paagjældende Kjendsgjerning ogsaa bestemmes derhen, at samtlige de til Indfødsretten knyttede Retsvirkninger fra det anførte Øjeblik ikke kunne gjøres gjældende af eller imod ham, eller, med andre Ord, at han indtil videre betragtes og behandles som ikke indfødt. I Overensstemmelse hermed er ogsaa Lov Nr 67, 9 Apr 1891 § 24, 1ste Stykke, der bestemmer, at indfødte, der ere blevne Statsborgere i et fremmed Land, tabe deres Forsørgelsesret her, naar de ikke ifølge Lovgivningen kunne udøve de til Indfødsretten knyttede Rettigheder; men ifølge § 24 2det Stykke gjenopvaagner den, naar de paany indtræde i disse Rettigheder. Ligeledes mærkes her Sølov Nr 56, 1 Apr 1892 § 1, der nægter den indfødte Ret til at lade sit Skib sejle under dansk Flag, naar han er bleven Statsborger i fremmed Stat, jfr Lov for Island Nr 36, 13 Decbr 1895 § 1. Naar Lov om Hvalfangst ved Færøerne Nr 70, 2 Maj 1902 § 1 ogsaa udelukker Personer, der have Indfødsret fra at kunne fange Hvaler ved Færøerne, naar de ere blevne Statsborgere i fremmed Stat, synes Loven at have overset, at ifølge Lov Nr 42, 19 Marts 1898 § 5 dansk Indfødsret tabes af den der er bleven Statsborger i et andet Land.

Som Følge af, at vor Lovgivning, som ovenfor godtgjort, hovedsagelig har knyttet Rettigheder til Egenskaben som indfødt, vil da denne Sætning ogsaa hovedsagelig vise sin praktiske Betydning i Rettighedstab for den Vedkommende. Saaledes kan der nægtes vedkommende indfødte Adgang til Riget; derved bliver han nemlig ikke hjemløs, da han har Statsborgerret i et andet Land; han kan udvises i Overensstemmelse med Strfl. 10 Febr 1866 § 16; jfr Lov 25 Juni 1869 § 17 samt Lov Nr 52, 15 Maj 1875 §§ 2 og 13; og kan ikke søge Embeder og Borgerskab som indfødt; Ind. M. Skr. Nr 109, 5 Maj 1877; er vedkommende Kvinde, kan hun ikke indskrives i de indfødte

forbeholdte Stiftelser og Klostre m. m. Bestemmelsen om Suspension af Forpligtelserne faar ifølge den gjældende Ret Betydning naar han er bosat i Udlandet, jfr S. 115 og ligeledes medens han er bosat i Indlandet, i Henseende til Værnepligten; jfr ovenfor S. 112—113 flg. I Henhold til det der bemærkede vil nemlig Værnepligten indenfor de i øvrigt i Loven foreskrevne Grænser paahvile den indfødte blot under Forudsætning af, at han er bosat her i Landet, om end denne Bosættelse ikke er bestemt til at skulle være varig, idet han kun for Studiers Skyld eller ifølge en midlertidig kontraktmæssig Forpligtelse, f. Ex. som Agent for en udenlandsk Forretning, opholder sig her. Derimod vil den indfødte, der er bleven Statsborger i et fremmed Land, først blive værnepligtig, naar han erhverver fast Hjem her i Riget, og endda kun under Forudsætning af, at ikke Overenskomst med eller Undersaatsforhold til vedkommende fremmede Stat er til Hinder derfor. Om den Retsstilling, der tilkommer de Børn, som fødes, medens vedkommende Faders eller Moders Indfødsret er suspenderet, henholdsvis før eller efter Ikrafttræden af Lov 1898, henvises til det ovfr. S. 81—83 bemærkede.

Efter at den fremmede Statsborgerret er erhvervet af den i Udlandet bosatte danske indfødte, bliver denne altsaa indtil videre i et og alt at behandle som Udlænding. Men at hans Ret dog kun er hvilende, ikke endelig bortfalden, viser sig ved Afgjørelsen af, hvornaar og ved hvilke Kjendsgjerninger den igjen kan blive aktuel. Der udkræves nemlig dertil ikke det samme som til, at en Udlænding fra først af kan erhverve dansk Indfødsret, men kun de i Lovens § 1, 2det Stykke anførte Kjendsgjerninger. Saalænge disse ikke foreligge, vil han ikke være gjenindtraadt i den danske Indfødsrets Nydelse, selv om den fremmede Statsborgerret alt forinden maatte være bortfalden. Den første af disse Kjendsgjerninger bestaar i, at den vedkommende indfødte tager fast Bopæl her i Landet. Om Tilladelsen dertil kan tillægges eller nægtes ham, maa afgjøres efter de Regler, den danske Lovgivning har opstillet angaaende Tilstedeligheden af fremmedes Indvandring. At den faste Bopæl er erhvervet, bliver positivt at bevise dels fra vedkommende indfødtes Side, naar han vil gjøre en Ret som Indfødt gjældende, dels af det offentlige, naar det vil underkaste ham en vis Forpligtelse, særlig Værnepligt. En Formodning for, at den faste Bopæl under visse Omstændigheder skal antages at være til Stede, opstiller Loven ikke. Angaaende de Kjendsgjerninger, som blive at godtgjøre, for at det paagjældende Bevis kan anses ført, henvises til, hvad der vil blive bemærket i den følgende Paragraf angaaende Betingelserne for et fast Hjems Erhvervelse. Denne er imidlertid i og for sig ikke tilstrækkelig. Selv efter Bosættelsen kan den indfødte

behandles som Udlænding, udvises, udleveres, nægtes Adgang til Embeder o. s. v., saa længe indtil han har ladet sig løse fra det undersaatlige Forhold til det paagjældende fremmede Land; men hvor en saadan Løsning efter disses Landes Love ikke er mulig, er det dog tilstrækkelig, at han afgiver en Erklæring til Indenrigsministeriet om, at han frasiger sig alle af dette Forhold flydende Rettigheder. Den sidste Bestemmelse har ikke saa stor praktisk Interesse, som den vilde have haft i tidligere Tid, efter at den engelske Ret, som navnlig fra gammel Tid holdt paa Undersaatsforholdets Uopløselighed, ved en Lov 12 Maj 1870 har fraveget Reglen, jfr den engelske Lovsamling (The public general Statutes) for 1870 p. 166; Ch. Calvo: Droit internat. II. S. 11. Men Bestemmelsen har dog endnu praktisk Betydning, for saa vidt som den ikke blot vil finde Anvendelse i slige Tilfælde, hvor et Lands Love overhovedet erklære et Undersaatsforhold for uløselig, men ogsaa, hvor der til Løsningen udkræves Forudsætninger, hvilke den paagjældende ikke er i Besiddelse af, f. Ex. Myndighed. Den engelske Lov 12 Maj 1870 giver saaledes ikke den fødte Englænder, som tillige er Statsborger i et fremmed Land, en Ret til at optere den fremmede Nationalitet før efter opnaaet Myndighed. For den umyndige bliver Erklæring at afgive af dem, der ere beføjede til at handle paa hans Vegne. Spørgsmaalet om Beføjelsen kan efter Omstændighederne blive at afgjøre snart efter dansk, snart efter fremmed Ret, det sidste f. Ex. hvor vedkommende umyndige fra først af er inddragen under den fremmede Stats Forsorg, saaledes at denne har beskikket Værge for ham. Efter dansk Ret vil Mandens Samtykke ikke udkræves til en slig Erklæring fra Hustruens Side. — Saa vel den udtrykkelige Løsning af det undersaatlige Forhold som den forommeldte Erklæring blive dog overflødige, naar den paagjældendes Ophold her i Landet har udstrakt sig til to Aar eller derover, idet han da uden videre Bevis anses for at være udtraadt af det undersaatlige Forhold til den paagjældende fremmede Stat. Den udtrykkelige Løsning eller Erklæring desangaaende har da kun den Betydning, at vedkommende Person ved Hjælp af samme kan indtage Retsstillingen som indfødt alt forinden de to Aars Forløb. Virkningen, som er knyttet til et saa længe fortsat Ophold, har ikke videre Interesse for den indfødte, der under alle Omstændigheder vil være hjulpen ved at kunne afgive den omtalte Erklæring til Indenrigsministeriet; men den er af Betydning for Staten, som under den anførte Betingelse slipper for at føre Bevis for Undersaatsforholdets Ophør, for saa vidt der f. Ex. er Spørgsmaal om Paalæg af Værnepligt i Overensstemmelse med Værnepligtslov 6 Marts 1869 § 2; jfr § 50. Da Loven bruger Udtrykket: »uden v i d e r e Bevis«, maa den altsaa, bogstavelig taget, betragte de to Aars Ophold som et

Bevis for, at den paagjældende er udtraadt af det undersaatlige Forhold, og Spørgsmaalet bliver da, om der imod dette ligesom imod ethvert andet Bevis kan føres Modbevis. Efter almindelige Regler maa dette være tilstedelig, for saa vidt Muligheden ikke positivt er udelukket. Derefter vilde de to Aars Ophold kun faa Betydning som skabende en Formodning, der vil kaste Bevisbyrden over paa den anden Part, men dog er afbevislig. Da det imidlertid er indlysende, at de to Aars Ophold i og for sig aldeles ikke er en Kjendsgjerning, der er egnet til at bevise det, som den skulde bevise, nemlig det undersaatlge Forholds Ophør, men den bevisende Kraft, som med Hensyn hertil er tillagt den, er aldeles positiv, synes en Afkræftelse deraf i Overensstemmelse med almindelige Regler gjennem et egentlig Modbevis ogsaa uden en udtrykkelig Bemærkning derom at maatte være udelukket, og Formodningen, som Bestemmelsen opstiller, bliver derfor at anse som uafviselig, altsaa i Virkeligheden ikke blot som en Præsumtion, men som en Fiktion paa samme Maade, som om der havde staaet, at den, der har opholdt sig den fastsatte Tid her i Landet, uden Bevis bliver at anse o. s. v. Forhandlingerne i Rigsdagen kunne vel ikke yde denne Fortolkning nogen afgjørende Støtte, idet de tvært imod med Sikkerhed kun vise, at man erkjendte de paa gjældende Ords tvivlsomme Betydning, og at forskjellige Medlemmer have forstaaet dem forskjellig; jfr navnlig Folketingstid. 1870—71 S. 4023—34. Men for samme taler derimod afgjørende den efterfølgende Bestemmelse om Bemyndigelse for Regeringen til ad traktakmæssig Vej at vedtage Undtagelser fra den foranførte Forskrift; det vilde nemlig være en ligefrem Mærkelighed, om Regjeringen skulde gjøre sig den Ulejlighed at vedtage traktatmæssige Undtagelser fra en blot og bar Formodning. Den Bemyndigelse, som er givet Regjeringen ved den anførte Bestemmelse, har den i øvrigt ikke benyttet, idet Konventionen med Nordamerika i Pat. Nr 25, 18 Marts 1873, den eneste Konvention, Danmark senere har afsluttet angaaende naturaliserede Danskes Retsstilling, slutter sig aldeles til Lovens Forskrift; se Pat. anf. D. Art. 4: Hensigt til ikke at vende tilbage skal antages at være til Stede, naar en Person, der er naturaliseret i det ene Land, opholder sig længere end to Aar i det andet. — Ere de anførte Betingelser fyldestgjorte, indtræder vedkommende indfødte selvfølgelig i et og alt i Nydelsen af sine Rettigheder som indfødt paa samme Maade, som om han aldrig havde været Statsborger i et fremmed Land. Han kan da navnlig heller ikke udleveres som Forbryder eller Desertør til det fremmede Land, i hvilket han er bleven naturaliseret, for saa vidt danske indfødte overhovedet ikke kunne udleveres. Den Slags Forlangender ville kun kunne tages til Følge, dersom de fremsættes inden den vedkommendes Erklæring er

modtaget af Indenrigsministeriet, eller hans Ophold har varet i to Aar. Om Forsørgelseshjems Gjenerhvervelse se Fattiglov Nr 67, 9 April 1891 § 24. Om de i Mellemtiden fødte Børns Retsstilling, hvis Forældres Indfødsrets Suspension ophører endnu i deres umyndige Aar se ovfr. S. 81. Det erindres, at Loven Nr 54, 25 Marts 1871 ifølge dens § 2 ikke gjælder for de Personer, hvem Indfødsret er forbeholdt ifølge Fredstraktat 30 Oktbr 1864 Art. XIX uden Hensyn til, om de have opteret dansk eller prøjssisk Undersaatsforhold.

En Maade, hvorpaa Indfødsretten suspenderes, uden at Personen er bleven fremmed Statsborger, blot ved Fraværelse fra Riget, var dernæst optagen efter tysk Ret i Lov Nr 42, 19 Marts 1898 § 7; jfr Ind. M. Cirk. Nr 216, 23 Decbr 1898; U. M. Cirk. 15 Maj 1899. Loven taler vel om en Fortabelse af Indfødsretten i det heromhandlede Tilfælde; men i Virkeligheden finder der dog ifølge Lovens Reglen i § 8 kun en Suspension af den Sted.

Grunden til Bestemmelsen var den Betragtning, at naar en indfødt igjennem en Aarrække havde været borte fra Fædrelandet uden paa nogen Maade at have lagt for Dagen, at han vedblivende følte sig knyttet til det, saa var der ingen Mening i, at han vedblivende i paakommende Tilfælde skulde kunne kræve Statens Bistand. Derfor opstilledes Reglen i Lov 1898 § 7, lydende paa, at hvis en dansk Mand eller ugift Kvinde efter sit fyldte 18 Aar eller Enke eller fraskilt Hustru efter Ægteskabets Opløsning i et uafbrudt Tidsrum af 10 Aar havde haft sit Hjemsted i Udlandet, skulde deres Indfødsret være suspenderet medmindre Fraværelsen skyldtes et offentligt Hverv for den danske Stat eller Indfødsretten forbeholdtes ved en inden nævnte Tidsrums Udløb for vedkommende danske Gesandtskab eller Konsulat i Overensstemmelse med derom fastsatte Bestemmelser afgivne Erklæring, hvilken Erklæring, for vedvarende at have Gyldighed skulde gjentages inden hvert 10de Aar, regnet fra sidste Erklærings Afgivelse. Tabet af dansk Indfødsret for Manden ramte da ogsaa Hustru og umyndige ægte Børn, hvis de ikke forbleve her i Riget.

Hvad der først og fremmest kunde indvendes imod denne Bestemmelse, var den Følge, som den kunde medføre, at vedkommende mistede sin danske Indfødsret uden at blive Statsborger i nogen anden Stat og derfor var udsat for at blive hjemløs i alle Lande. Men denne Følge bør ikke kunne indtræde, og derfor bør hver Stat vedkjende sig og tage sig af dem, der en Gang ere blevne dens Borgere, indtil de maatte have erhvervet et andet Statsborgerskab. I modsat Fald vil Staten ogsaa være udsat for idelige Konflikter, idet vedkommende fremmede Stat ikke vil modtage eller beholde de fremmede indfødte, som ikke ere blevne dens egne Borgere,

uden Hensyn til, at den fremmede Stat, i hvilken de have Borgerret, ikke længere vil vedkjende sig dem. Derhos er Bestemmelsen til Skade for vedkommende Stat, for saa vidt som den vil medføre, at den Samfølelse mellem de hjemmeværende og de udvandrede Borgere, som i saa mange Henseender kan være til Fordel for Statssamfundet baade fra et nationalt og økonomisk Synspunkt, svækkes. Vel har Loven saa søgt at muliggjøre Forbindelsens Bevarelse for dem, som maatte ønske det, ved Afgivelsen af den forannævnte Erklæring. Men endog bortset fra de Vanskeligheder, som maatte foreligge i Henseende til at komme til Kendskab om Nødvendigheden deraf og faa Erklæringen afgivet paa Steder, hvor ingen dansk Konsul fandtes i Nærheden, hed det yderligere i U. M. Cirk. 15 Maj 1899, at Erklæringen kun maatte modtages af den der tillige beviste, at han besad dansk Indfødsret, som ordentligvis skulde føres ved dansk Hjemstedsbevis. Daabsattest alene var ikke tilstrækkelig, og heller ikke Bevis for Indførelse i dansk Matrikel i Lande, hvor Danske nød Exterritorialitetsret. I alle Tilfælde hvor der kunde være Tvivl om Erklæringen kunde modtages, maatte der, forinden dette skete, indberettes til Indenrigsministeriet. Men henved 10 Aars Fristens Udløb udgik der den 1ste Juli 1907 et nyt Cirkulære fra Udenrigsministeriet med en ny Formular for Erklæringer om Forbehold af dansk Indfødsret*). Naar man saa tænker sig, hvilke Vanskeligheder det kunde volde en Dansk, som i mange Aar havde været borte fra Fødelandet i fjerne Verdensdele, og vel som oftest ikke var forsynet med alle de paagjældende Dokumenter til at godtgjøre alle de Kjendsgjerninger, hvoraf Indfødsretten afhang, og

---

*) Erklæring om Forbehold af dansk Indfødsret
i Henhold til Lov Nr. 42 af 19de Marts 1898 § 7

fra

(Fulde Navn) .....
(Livsstilling) .....
Fødested) .....
(Fødselstid) .....

I) Hvor er Andragerens Forældre (eller for de Andrageres Vedkommende, der ere fødte udenfor Ægteskab: Moderen) fødte?	
II) Saafremt Andrageren er født i Danmark, spørges: Har Andrageren efter Fødselen vedblivende haft Hjemsted i Danmark indtil sit fyldte 19de Aar? eller (hvis Andrageren er født den 6te April 1880 eller tidligere) indtil sit fyldte 18de Aar?	

til dette Øjemed at skaffe de fornødne Attester fra Myndighederne i Fødelandet, saa kan man forstaa, at dette Paalæg følte som en højst ubehagelig Byrde, saa at der, da de 10 Aars Udløb nærmede sig, rejstes

III) Saafremt Andrageren er født udenfor Danmark af danske Forældre før den 7de April 1898, spørges: Vare Forældrene paa Andragerens Fødselstid paa Rejse fra Danmark eller i den kgl. danske Tjeneste?	
IV) Naar er Andrageren (alene eller sammen med Forældre eller Ægtefælle) udvandret fra Danmark. og i hvilken dansk Kommune har Andrageren senest haft Ophold?	
V) Hvor i Udlandet har Andrageren haft Hjemsted efter Udvandringen? eller (hvis Andrageren aldrig har opholdt sig i Danmark) efter sit fyldte 18de Aar, for Enkers og fraskilte Hustruers Vedkommende efter Ægteskabets Opløsning?	I ..... fra ..... til ..... I ..... fra ..... til ..... I ..... fra ..... til ..... I ..... fra ..... til .....
VI) Saafremt vedkommende er Enke eller fraskilt Hustru, spørges yderligere: 1) Hvor var hendes Mand født? 2) Naar blev Ægteskabet indgaaet? 3) Have Ægtefællerne været separerede, og naar fandt Separationen Sted? 4) Naar blev Ægteskabet opløst (ved Mandens Død eller ved Skilsmisse)?	
VII. Andre Bemærkninger, som Andrageren selv finder Anledning til at fremsætte.	

Idet jeg paa Tro og Love erklærer,

at samtlige foranstaaende Besvarelser af de stillede Spørgsmaal ere i Overensstemmelse med Sandheden, og

at jeg ikke har erhvervet fremmed Statsborgerret,

forbeholder jeg mig herved i Henhold til Lov Nr. 42 af 19de Marts 1898 § 7 dansk Indfødsret.

Ligeledes forbeholder jeg dansk Indfødsret for min Hustru .....

.....

født i ..... den ....., og { vore / mine } Børn under 18 Aar nemlig:

en stærk Uvilje inden for de danske Kolonier i Udlandet mod den anførte Bestemmelse, og at der indkom forholdsvis yderst faa Anmeldelser. Følgen af Indfødsrettens Suspension ved Anmeldelsens Udeblivelse kunde være bleven skjæbnesvanger i de orientalske Lande, hvor de Danske vare undergivne Konsularjurisdiktionen; jfr saaledes i Henseende til Siam ovfr S. 53. Og Følgen af denne derved rejste Bevægelse blev da, at Regeringen indbragte Forslag til Lov om Ophævelse af Lov Nr 42, 19 Marts 1898 §§ 7 og 8; jfr Lov Nr 57, 23 Marts 1908 § 1, der saaledes bragtes ud af Verden, inden de endnu havde kunnet træde i Virksomhed.

Vi komme dernæst til Omtalen af de forskjellige Maader, paa

---

1. ....., født i .....den .....
2. ....., født i .....den .....
3. ....., født i .....den .....
4. ....., født i .....den .....
5. ....., født i .....den .....

.....

samt mine Børn under 18 Aar af tidligere Ægteskab, nemlig:

1. ....., født i .....den .....
2. ....., født i .....den .....
3. ....., født i .....den .....
4. ....., født i .....den .....
5. ....., født i .....den .....

(Datum) .....

(Underskrift) .....

Bopæl) .....

Anmærkning:

1. De fornævnte Oplysninger bør, saavidt muligt, være ledsagede af de Bevisligheder, som Andrageren kan skaffe, navnlig: Hjemstedsbevis (forsaavidt Andrageren er i Besiddelse af saadant Bevis), Fødselsattester for Andrageren og hans Forældre, Vielsesattest for Andrageren — eventuelt tillige for hans Forældre —, Skudsmaals- og Vandrebøger, Militærpapirer, Søfartsbøger, Opholdsattester m. v.
   Indsendelsen af Erklæringen til vedkommende Gesandtskab eller Konsulat bør dog — navnlig henimod Udløbet af Tiaarsfristen — ikke opsættes, fordi Andrageren foreløbig ikke er i Stand til at fremskaffe de fornødne Bevisligheder; men disse bør da snarest muligt eftersendes.
2. Attester, der ere afgivne af private i Anledning af nærværende Erklæring, bør forsynes med Øvrighedens Bevidnelse af Udstedernes Troværdighed.
3. Det bringes i Erindring:
   at den, som i de Tilfælde, hvor Loven paabyder eller tilsteder saadant, afgive en Erklæring paa Tro og Love, ifalder Straf, naar Erklæringen befindes at være falsk, samt
   at det samme gælder om den, der til Brug i Retsforhold, der vedkomme det offentlige, afgiver falsk skriftlig Erklæring eller skriftlig bevidner noget, hvorom han ingen Kundskab har.

hvilken dansk Indfødsret kan fortabes, og nævne da først Indfødsrets Fortabelse paa Grund af Ægteskab, som kun har den Virkning for Hustruen og umyndige Børn. En slig Fortabelse kunde ikke definitivt finde Sted, før Loven 1898 traadte i Kraft, som dog urigtig antaget i Ind. M. Skr. 8 Marts 1849; kun kunde Kvindens Indfødsret suspenderes ved et Giftermaal, hvorved hun erhvervede fremmed Statsborgerret overensstemmende med Betingelserne i Lov Nr 54, 25 Marts 1871 § 1; og er saadant Giftermaal indgaaet, før Lov 1898 traadte i Kraft, ville ogsaa de i førstnævnte Lov indeholdte Regler om Indfødsrettens Gjenerhvervelse vedblivende gjælde for Kvinden.

Om den Retsstilling Hustru og Børn, som indtræde, naar en dansk Kvinde efter 7 April 1898 har giftet sig med en Mand hvis Indfødsret er suspenderet i Henhold til Lov Nr 54, 25 Marts 1871 § 1 henvises til det ovfr S. 81 flg. bemærkede.

En dansk Kvindes Ægteskab med en Person, der slet ikke har nogen være sig aktuel eller betinget dansk Indfødsret, hvorunder ikke blot falder den fødte Udlænding, men ogsaa den danske indfødte, der efter Lovens Ikrafttræden er bleven Statsborger i fremmed Land; jfr Lovens § 5; vil derimod i Medfør af § 6 ubetinget medføre Indfødsrettens Fortabelse for hende. Den Fortabelse indtræder straks ved Ægteskabets Indgaaelse uden Hensyn til, hvor Ægtefællerne fæste Bo og uden Hensyn til, om Manden har nogen Slags fremmed Statsborgerret eller ikke; samt uden Hensyn til, om Hustruen ved Ægteskabet erhverver samme Statsborgerret som den, hvoraf Manden monne være i Besiddelse. Denne Sætnings Gyldighed er ikke i § 6; jfr derimod § 5; udtrykkelig fremhævet, men Udeladelsen er uden Tvivl i første Række begrundet i, at Hustruens Erhvervelse af Mandens Statsborgerret ved Ægteskabet er gjældende Regel i alle civiliserede Stater, og denne Lovens Forudsætning fremgaar ogsaa af, at Lovens § 8 kun havde en særlig Regel om Indfødsrets Gjenerhvervelse for den Danske, der havde mistet den uden at blive fremmed Statsborger ifølge Fraværelse, men ikke ifølge Ægteskab. Den Mulighed, at Manden ej selv har nogen Statsborgerret, er saaledes ladet ude af Betragtning i Loven; men den kan dog foreligge, ikke blot, hvor han tilhører en uciviliseret Stat, men ogsaa paa Grund af Konflikter mellem forskjellige Staters herhenhørende Lovgivning; jfr saaledes, at danske i Udlandet bosatte indfødtes Børn ifølge Indfødsretten 1776 ikke vare danske og i mange Tilfælde heller ikke fremmede indfødte. Paa denne Maade fremkom saaledes de mange hjemløse Optantbørn i Nordslesvig, hvis Forhold endelig ordnedes ved Konventionen desangaaende mellem Danmark og Preussen; jfr Bekgj. Nr 11, 24 Jan. 1907.

Som Følge af, at Indfødsrettens Fortabelse for Hustruen finder

Sted uafhængig af, om Familien bliver boende her i Landet eller bosætter sig i Udlandet, vil, selv om den i en Aarrække maatte have været bosat her, uden at Manden dog er bleven naturaliseret, og Familien da bliver trængende til Understøttelse, den danskfødte Hustru være udsat for med Mand og Børn at blive hjemsendt til Forsørgelse i Udlandet, ligesom den samme Skjæbne kan ramme hende, hvis hun som Enke maa ty til at søge Understøttelse af det offentlige, da hun ifølge Lov Nr 58, 13 Marts 1908 vil være udelukket fra at faa Alderdomsunderstøttelse her i Landet.

Under Forhandlingerne om Indfødsrets-Loven paa Rigsdagen blev man opmærksom paa disse uheldige Resultater; men dog var der intet Steds Tale om her at optage den engelske Lovgivningsregel, hvorefter fremmed Kvinde vel ved Giftermaal med en Englænder erhverver engelsk Statsborgerret, men en født Englænderinde ikke mister den ved Giftermaal med en Udlænding. Anmærkningerne til Regeringens Lovforslag erklære tværtimod Reglen i § 6 for at afgive Pendant til Reglen i § 3. Heller ikke foresloges i dette Tilfælde en lignende Sondring, som Regeringsudkastet havde foreslaaet i Henseende til Virkningerne af Mandens Bortflytning; jfr Lovens § 7; og som Landstingsudvalget yderligere gjennemførte i Henseende til hans Naturalisation; jfr Lovens § 5; at nemlig Hustruens Indfødsret kun skulde fortabes ved Ægteskabet, hvis hun ikke forblev her i Riget. For saa vidt man mod en slig Sammenstilling vilde henvise til, at Bortflytning og Naturalisation ere efterfølgende Begivenheder, som Manden ensidig kan iværksætte, maa herimod dog erindres, at Mandens Flytning af det ved Ægteskabets Indgaaelse her i Riget grundlagte Hjemsted til Udlandet ogsaa kan være en efterfølgende ensidig Handling af ham; og naar Undtagelsen i §§ 5 og 7 ydermere er grundet paa, at Hustruen efter vor Ret ikke er pligtig til at følge Manden uden for Riget, vilde samme Begrundelse ogsaa kunne finde Anvendelse i foreliggende Fald. Men den Forskjel mellem Tilfældene, som har været afgjørende for Reglens Forskjellighed, er den, at man ved Mandens efterfølgende Bortflytning eller Naturalisation kan lade Børnene dele Skjæbne med Moderen ved at forbeholde begge Indfødsretten, for saa vidt de forblive her i Landet. Dette kan man derimod ikke gjøre, hvor Manden, med hvem Ægteskabet indgaas, er en Udlænding. Her vilde ogsaa Børnene ifølge Reglen i § 1 blive Udlændinge og vilde som saadanne eventuelt i den umyndige Alder kunne blive at udvise tillige med Faderen, medens alene Moderen under den givne Forudsætning vilde være berettiget til at forblive her, og Reglen i Henseende til Børnene vilde ej kunne ændres uden at gjøre et Brud paa Lovens Hovedsætning i § 1. Denne Vanskelighed fremtræder ej saa stærkt i engelsk Ret, hvor man anerkjender, at ikke blot Børn

af Englændere, men ogsaa Udlændinges paa engelsk Grund fødte Børn ere engelske Borgere. Ved at opstille den nævnte Indskrænkning vilde man derhos have afstedkommet et afgjort Brud med Kontinentets almindelige Lovgivning, der intet Steds anerkjender en Sondring som den nævnte. Naar man imidlertid under Forhandlingerne i Rigsdagen trøstede sig med Indenrigsministerens Bemærkning om, at den humane Gjennemførelse af disse Bestemmelser aldrig har manglet og heller aldrig vil mangle her i Landet, er herved dog at bemærke, at Forsørgelsespligten paahviler Kommunen, hvis Styrelse efter Omstændighederne kan være betænkelig ved at gjennemføre Humanitetens uden for Loven faldende Krav ej paa dens egen, men paa de kommunale Skatteyderes Bekostning. Nu vil denne Vanskelighed dog kunne overvindes i Henhold til Lov Nr 117, 27 Maj 1908 § 1, hvorefter Udgifter til trængende Udlændinge, der ikke have Forsørgelsesret her i Riget og falde Fattigvæsenet til Byrde, naar Forholdene i det enkelte Tilfælde maatte tale imod at benytte Retten til Hjemsendelse, i Medfør af Indenrigsministerens Bemyndigelse skulle erstattes vedkommende kommunale Kasse af Statskassen.

Vi gaa dernæst over til at omtale Ægteskabets Medfør i Henseende til Børnenes Fortabelse af Indfødsret. De i Ægteskabet fødte Børn ville i Henhold til Reglen i Lovens § 1 blive ikke-indfødte og kun kunne erhverve Indfødsret, for saa vidt de fyldestgjøre Betingelserne efter § 2. Børn, som ere fødte inden Ægteskabets Indgaaelse og altsaa indtil dette Tidspunkt have delt Moderens Vilkaar ifølge Lovens § 9, tabe den ved Fødselen erhvervede Indfødsret ved Forældrenes efterfølgende Indgaaelse af Ægteskab, for saa vidt de paa dette Tidspunkt ere umyndige medens de, som Loven overflødigvis tilføjer, bevare den, hvis de ere blevne myndige paa det nævnte Tidspunkt. Da der her er Tale om en dansk Kvindes Børn, kan der saa meget mindre være Tvivl om, at Myndighedsgrænsen maa sættes ved 18 Aar. Da Loven kun fremhæver uægte Børns Legitimation ved efterfølgende Ægteskab som en Kjendsgjerning, der øver Indflydelse paa deres Indfødsret, følger deraf e contrario, at en slig Virkning ej kan tillægges andre Legitimationsmaader ved Tinglysning og kongelig Bevilling. I og for sig har Adoption heller ikke en slig Virkning, ligesom det positivt er sagt i § 9, 2det Stykke, at Stifbørns Indfødsret ej kommer til at afhænge af Stiffaderens. Om og hvor vidt nogen af de nævnte Handlinger desuagtet maatte kunne have vedkommende Persons Fortabelse af dansk Indfødsret til Følge, vil bero paa, om den fremmede Lovgivning anerkjender, at derved stiftes en Statsborgerret i det fremmede Land; thi da vil Reglen i § 5 kunde finde Anvendelse, hvorefter dansk Indfødsret tabes af den, som bliver Statsborger i et fremmed Land, dog kun under Forudsætning

af, at den paagjældende Erhvervsmaade af fremmed Statsborgerret ikke kommer i Strid med dansk Lovgivnings Grundsætninger, hvorom mere nedenfor.

Som en definitiv Fortabelses Grund af dansk Indfødsret maa dernæst ifølge Lov 1898 og Bekgj. 1908 § 5; jfr derimod Lov Nr 54, 25 Marts 1871 § 1; nævnes Naturalisation i fremmed Stat. Hvad der forstaas ved dette Udtryk, siges ej udtrykkelig i Loven. Det forudsættes kun, at ligesom en fremmed ved Naturalisation faar dansk Indfødsret, saaledes bliver en dansk ved at naturaliseres i fremmed Land fremmed Statsborger; jfr §§ 4 og 5; og under denne Forudsætning gives der kun en positiv Forskrift om, hvor vidt og under hvilke Betingelser en Mands Naturalisation tillige skal have Virkning for Hustruen og Børnene. Vel maa det nu antages, at § 5, 1ste Sætning, har et mere omfattende Indhold, hvorunder principielt ogsaa andre Maader, hvorpaa fremmed Statsborgerret kan erhverves, indbefattes, hvilket fremgaar af, at den følgende § 6 i Bekgj. 1908 kun nævner en Maade, paa hvilken Indfødsretten bortfalder uden Hensyn til, om fremmed Statsborgerret erhverves eller ikke; jfr ogsaa Lov 1898 §§ 7 og 8, hvorefter Indfødsretten tabes uden fremmed Statsborgerrets Erhvervelse. Men desuagtet maa fastholdes, at Naturalisation kun udgjør en enkelt af de flere Kjendsgjerninger, ved hvilke fremmed Statsborgerret kan erhverves, idet derved forstaas den Handling, hvorved en Stat gjennem en derpaa rettet Erklæring af den dertil kompetente Statsmyndighed, i Reglen i Henhold til forudgaaende Andragende derom, optager en Udlænding som Borger i Staten. Dette er evropæisk Sprogbrug, som ogsaa stemmer med vor egen Rets alt i ældre Tid; jfr Indfødsretten 15 Jan. 1776, Art. 6 og 7; Pl. 15 Febr 1776, som udtrykkelig forudsætte, at Naturalisation sker ved et i Kancelliet erhvervet Naturalisationsbrev; Kaper Reglement 28 Marts 1810 § 1, der gjengiver Naturalisation ved Antagelse; og med selve Lovens og Bekgj.s Sprogbrug i § 4, der taler om Naturalisation i Henhold til Grl. § 51, som netop angiver den Maade, hvorpaa en slig Optagelse sker hos os. Uden for Naturalisation falde derfor de Tilfælde, hvor Statsborgerret erhverves, uden at en saadan Optagelseserklæring foreligger, som umiddelbar Følge af visse andre Kjendsgjerninger, f. Ex. en vis Tids Bosiddelse i Landet, Giftermaal med en indfødt Kvinde o. s. v. Her kan Statsborgerrettens Erhvervelse efter Omstændighederne indtræde som den ikke villede Følge af villede Handlinger. Hvor den under visse Betingelser erhverves ved en derpaa rettet ensidig Begjæring, uden at Statsmagtens tilsvarende Samtykke udkræves, foreligger heller ingen Naturalisation. Den rette

Forstaaelse af § 5 er da den, at den først stiller en almindelig Regel om dansk Indfødsrets Fortabelse i Kraft af en anden Statsborgerrets Erhvervelse i Spidsen og derpaa til en enkelt under Reglen faldende, praktisk betydningsfuld Erhvervsmaade, nemlig Naturalisationen, føjer en accessorisk Forskrift for det Tilfælde, at den danske Mand, der naturaliseres, har Hustru og Børn.

Virkningen af Naturalisationen er den, at vedkommende er bleven Statsborger i vedkommende Land; jfr særlig § 5, 2den Sætning, og for saa vidt er den i § 5, 1ste Sætning, krævede Betingelse for hans danske Indfødsrets Fortabelse tilvejebragt. Om det fremmede Lands Lovgivning kjender en Flerhed af Naturalisationer, f. Ex. i Belgien 2, i Spanien 4, der stille den paagjældende mere eller mindre gunstig, og han ved Naturalisationen kun opnaar den mindre gunstige Retsstilling, er i den her omhandlede Henseende ligegyldig, for saa vidt han dog bliver Statsborger. Det bliver hans egen Sag, om han under de givne Forhold finder sig tjent med at ombytte sin dànske Indfødsret med den fremmede Statsborgerret.

Ved den anførte Naturalisation kan først mærkes, at Loven ej stiller Betingelser for det fremmede Lands Iværksættelse af den. Ligesaa lidt som den danske Lovgivningsmagt har sat formelle Grænser for sig selv i Lovens § 4 i Henseende til, hvem den kan og vil naturalisere, ligesaa lidt kan og vil den lægge Baand paa fremmede Staters Lovgivningsfrihed i denne Henseende. Deres Handlefriheds Grænse forudsættes at være givet ved selve Forholdenes Beskaffenhed. Ingen fremmed kan antages at ville søge Naturalisation, uden at han virkelig føler sig knyttet til vedkommende Stat, og denne kan ikke forventes at ville naturalisere en fremmed, medmindre Kjendsgjerninger tale for, at han er indlevet i Folkesamfundet. Derfor vil f. Ex. som Betingelse for Naturalisationen i Reglen kræves, at den vedkommende i længere Tid har haft Bopæl inden for Staten eller er bleven Statsembedsmand o. s. v. Selv om Staterne saa indenfor denne rationelle Grænse forme deres Regler mere eller mindre afvigende, vil deraf dog ikke opstaa nogen Konflikt, for saa vidt Staterne i de paagjældende Forhold kunne føje sig efter hinanden. At saaledes f. Ex. den ene Stat lader Mandens Naturalisation have Virkning for Hustru og umyndige Børn, den anden ikke, at den ene Stat tillader en selvstændig Naturalisation af Hustruer og umyndige Børn, den anden ikke, kan vel volde adskillige Ulemper; men naar Statens egen Lovgivning, saaledes som vor, paa den ene Side hjemler Hustrus og Børns Afhængighed af Manden i statsborgerlig Henseende, og paa den anden Side dog undtagelsesvis medfører, at Hustru eller Børn kunne følge deres egne Regler i saa Henseende; jfr § 5, og Lov 1898 § 7, 3dje Stykke; kan den fremmede Stats Regel være an-

tagelig for os, hvad enten den fører til det ene eller det andet Resultat. Dog maa fastholdes, at ligesom den fremmede Lovgivning har Frihed til at fatte Beslutninger, saaledes har den danske Lovgivning Frihed til at afgjøre, om den vil tillægge disse Beslutninger Gyldighed for sit vedkommende, altsaa navnlig, om den vil opgive den Borger, som den fremmede Stat tilholder sig, og dette vil den ikke kunne gjøre, naar den derved vilde komme i ligefrem Strid med de Regler, den selv opstiller. Den Ret og Frihed bør den hævde, saa vist som det ikke bør overlades fremmede Magters Forgodtbefindende, om danske skulle kunne vedblive at være danske; og de bør derfor særlig værges mod at kunne berøves deres Nationalitet og underkastes et fremmed Herredømme i ligefrem Strid med de Regler, som den danske Ret selv vedkjender sig. Hvor dette maatte blive Følgen af den bogstavelige Fastholden af Reglen i § 5, 1ste Sætning, maa man være berettiget til at indskrænke den i Overensstemmelse med Lovens øvrige Regler.

I Henseende til Spørgsmaalet, om Naturalisationen kan skaffe andre end den, som selv begjærer den, f. Ex. hans Hustru og Børn, Borgerret, er ogsaa den fremmede Lovgivning afgjørende for den fremmede Stats vedkommende; § 5, 2den Sætning, træffer kun en Bestemmelse om, under hvilke Betingelser den naturaliseredes Hustrus og umyndige ægte Børns danske Indfødsret ophører, nemlig dersom hans Naturalisation i fremmed Land tillige medfører Erhvervelse af Statsborgerret sammesteds for dem, og de ikke forblive her i Riget. Om nu den fremmede Lovgivning maatte lade en Mands Naturalisation komme Hustru og Børn til gode, selv om de forblive her, og udstrække dens Virkning til endnu flere Personer, f. Ex. til hans myndige Børn, hans Stifbørn m. fl., beror, som bemærket, paa den; men et andet Spørgsmaal er, om denne Erhvervelse af fremmed Statsborgerret for deres vedkommende ogsaa medfører Fortabelse af deres danske Indfødsret. Dette Spørgsmaal besvarer § 5, 2den Sætning, positivt benægtende, hvis Mandens Hustru og umyndige Børn forblive her. I Henseende til myndige Børn gives ingen tilsvarende Regel; men det følger af Lovens Regler i §§ 3; 4; 6; at den selv kun lader de umyndige Børns Statsborgerret paavirkes af efterfølgende Begivenheder vedrørende Forældrene eller en af dem, og det vilde derfor være i bestemt Strid hermed, om den tillagde en fremmed Lovgivnings videregaaende Forskrifter Virkning i Henseende til danske indfødte. Til Trods for de vide Ord i § 5, 1ste Sætning, maa de derfor paa dette Punkt undergives en Indskrænkning for ikke at komme i Strid med Lovens øvrige Regler. Derfra gik ogsaa Landstingsudvalget ud ved Forudsætningen om, at kun umyndige Børn kunne tabe deres danske Indfødsret som Følge af Faderens Naturalisation i fremmed Land. Dette staar ikke ligefremt i § 5, 2den Sæt-

ning. Den stiller, som bemærket, kun visse Betingelser i Henseende til umyndige Børns Fortabelse af deres danske Indfødsret; om myndige Børn tales ikke. Antog man nu, at vor Lovgivning godkjendte deres Naturalisation i Følge med Faderens, vilde man i Henseende til dem kun have at holde sig til Hovedreglen i § 5, 1ste Sætning, hvorefter de uden videre og ubetinget tabte deres Indfødsret, dersom den fremmede Stat erklærede dem for sine Borgere. Men dette vilde være et ganske unaturligt Resultat, ifølge hvilket, ceteris paribus, en myndig Søn vilde miste sin danske Indfødsret, medens den umyndige Søn bevarede sin; og Reglen i § 5, 2den Sætning, finder derfor kun sin fornuftige Betydning under Forudsætning af, at den danske Faders Naturalisation i fremmed Land ikke k a n berøve de myndige Børn deres danske Indfødsret, selv om den fremmede Lovgivning som Følge af Faderens Naturalisation maatte erklære dem for sine Borgere; jfr Landstingsudvalgets Betænkning, hvori siges, at det vilde være højst unaturlig, om Indfødsretten fortabtes af myndige Børn ved Faderens Naturalisation i en fremmed Stat, en Regel, hvis Ubillighed hurtig vil falde i Øjnene, dersom Børnene forblive her i Landet og ej følge Faderen. Vel ville nu andre Landes Lovgivninger ikke lettelig statuere en slig Regel. Men Vanskelighed kan dog opstaa derved, at de fleste fremmede Lovgivninger ansætte den personlige Myndighed, ligesom den formueretlige, til 21 Aar, vi til 18 Aar. Personer mellem 18 og 21 Aar ville derfor i de fleste fremmede Lande blive regnede for umyndige, medens de hos os regnes som myndige, og derfor vil Naturalisation ej have Virkning i Henseende til dem.

Under Hustru maa her efter Lovens Opfattelse; ligesom i §§ 2—4; forstaas saavel den med Manden samlevende som ogsaa den separerede Hustru, men ej den fraskilte; jfr de skandinaviske kommitteredes Motiver til § 2: »under det i Paragraffens sidste Stykke brugte Udtryk Hustru falder naturligvis ej fraskilt Hustru, men den i Henseende til Bord og Seng separerede Hustru ind«; og den Betydning har Ordet, hvor det nævnes i Udkastets efterfølgende Bestemmelser. Erhverver Manden altsaa Naturalisation i Separationstiden, maa den ogsaa have Virkning for Hustruen, hvilket Resultat er antaget med Hensyn til Muligheden af Samlivets Fornyelse; under en modsat Forudsætning vil Resultatet derimod falde mindre naturlig; men der kan hjælpes derpaa ved Undtagelsen i § 5.

Naar der dernæst tales om umyndige ægte Børn, er Udtrykket »umyndig« lig under 18 Aar, men hvad forstaas ved ægte? Derunder indbefattes de, som ere fødte ægte eller legitimerede ved paafølgende Ægteskab; men ogsaa de, som ere legitimerede ved Tinglysning eller kongelig Bevilling? Da Loven intet Steds tager Hensyn til disse Legiti-

mationsmaader som havende Betydning for Statsborgerrets Erhvervelse saaledes som til Ægteskabet; jfr Bekgj. §§ 3 og 6; og modsætningsvis § 7, 3dje Stykke; da den dernæst overalt nævner Hustru og Børn sammen, og naar den her i § 5 siger Hustru eller Børn, kan antages at gjøre det med Muligheden af Moderens Død for Øje, nødes man vistnok til at sige, at de paa sidstnævnte Maader legitimerede Børn ej noget Steds falde ind under Lovens Udtryk ægte Børn, jfr de skandinaviske kommitteredes Motiver til Lov 1898 § 9: »med Hensyn til andre Legitimationsmaader (end Ægteskab), kunde det i og for sig synes at være rigtigt at tillægge enhver Legitimation af uægte Børn samme Virkning; men hvad angaar Legitimation ved Kuldlysning af Slegfredbørn, vilde det dog være betænkelig, allerede fordi den kan ske uden Samtykke fra Slegfredbarnets Moder, og der er derfor heller næppe nogen Grund til at give Legitimation ved Bevilling Virkning i den her omhandlede Henseende, saa længe Reglerne for saadan Legitimation ikke ere nærmere fixerede ved Lov«. Naar den saaledes begrænsede Betydning af Ordet ægte Børn altsaa maa lægges til Grund overalt i Loven, vil der kunne opstaa Vanskeligheder, dersom en fremmed Lov erkjender, at Naturalisation faar Virkning paa de ved Tinglysning legitimerede uægte Børn. Men det bliver da ogsaa den danske Regerings Sag at afgjøre, hvor vidt den kan tillægge en saadan Naturalisation Virkning i Henseende til den naturaliserede Persons Forhold til Danmark.

Skulde en fremmed Lovgivning lade Naturalisation have Virkning i Henseende til Stifbørn, vilde denne Erhvervsmaade, da den er i Strid med Bekjg.s § 7, 3dje Stykke, formentlig heller ikke i Medfør af § 5, 1ste Sætning, kunne bringe Stifbørnenes Indfødsret til at ophøre.

Fra Reglen om, at Mandens Naturalisation har Virkning i Henseende til Hustru eller ægte Børn, for saa vidt som den fremmede Lovgivning hjemler dem Statsborgerret, gjør § 5 en Undtagelse, for saa vidt Hustruen og Børnene forblive her; jfr Landstingsudvalgets Betænkning, som efter at have fremhævet, at Naturalisationens Virkning kun bør kunne udstrækkes til umyndige Børn, fortsætter: »Men selv med Hensyn til Hustru og umyndige Børn turde det være beføjet at bestemme, at de ej tabe deres Indfødsret ved Mandens (Faderens) Naturalisation, naar de ej følge ham til Udlandet, men forblive her. Navnlig vil dette stille sig som den naturligste Regel i det mest praktiske Tilfælde af den Art, at Manden forlader Hustru og Børn og søger Lykken andet Steds for egen Regning. Men selv bortset fra saadanne Tilfælde synes det at maatte blive den naturlige Følge af, at Hustruen efter dansk Ret ej er pligtig til at følge Manden, naar han vil bosætte sig i Udlandet, og deraf, at den udvandrende Mand ej mod den her tilbageblivende Hustrus Vilje er berettiget til at medtage deres umyndige

fælles Børn«. Naar Paragraffen bruger Udtrykket »forblive«, forudsætter den altsaa, at Hustruen og Børnene alt forinden Mandens Naturalisation ere her i Landet eller i hvert Fald ere her paa det Tidspunkt, da Naturalisationen sker, og vedblive at være her, selv efter at den er foregaaet. Hvis de altsaa paa det nævnte Tidspunkt ej findes her i Landet, kunne de ej ved senere at vende tilbage hertil bevare deres Indfødsret. Endvidere maa det fastholdes, at ved Udtrykket: »saafremt de (ikke) forblive her« maa underforstaas »som saadanne« ɔ: som Hustru og umyndige Børn. Ere Børnene blevne myndige, miste de ej deres Indfødsret ved at forlade Landet, og er Hustruen bleven fraskilt eller Enke, bevarer hun sin Indfødsret, selv om hun derefter drager bort til Udlandet. Men hvis Hustruen, før den anførte Ændring er foregaaet, begiver sig til Manden i Udlandet, er hendes danske Indfødsret fortabt og kan ej gjenerhverves ved en Tilbagevenden til Riget, hvilket ogsaa gjælder for de umyndige Børns vedkommende. Udtrykket »forblive her« maa derhos forstaas saaledes, at de have og bevare Hjemsted her i Riget; saa længe det er Tilfældet, komme midlertidige Fraværelser paa Grund af Rejser ej i Betragtning. Men naar deres Hjem her i Landet ifølge almindelig Opfattelse er opgivet, vil den i Paragraffen satte Betingelse for Indfødsrettens Vedbliven være bortfalden. Som Landstingsudvalgets Motiver vise, har man som Modsætning til at forblive her særlig tænkt sig, at Hustru eller Børn følge Manden til Udlandet. Men hvorledes stiller Forholdet sig, hvis de bosætte sig i et tredje Land? Her er Lovens Bogstav ej sket Fyldest, og Grunden til at gjøre Undtagelse fra Reglen passer fremdeles heller ikke. Grunden til Undtagelsen er jo den, at man ej vil lade Mandens ensidige Handling faa Virkning til at paatvinge Hustruen og Børnene et Skifte af deres politiske Nationalitet. Derfor er det en Beskyttelse, som gives dem; men den vil Staten kun kunne yde, naar og saa længe de have Hjemsted her i Landet og ifølge deraf nævnes danske Statsborgere og Undersaatter. Fæste de Bo andet Steds, have de begivet sig ind under en anden Stats Herredømme, og naar den Stat, hvori Manden er naturaliseret, i Henhold til sin Lovgivning reklamerer dem, og Staten, i hvilken de bo, i Henhold til sin Lovgivning godkjender dette Krav, vil det derfor være vanskeligt for den danske Stat at hævde nogen Ret over dem, tilmed naar Forholdet muligvis er det, at Manden udtrykkelig er løst fra Forholdet til Danmark, da den danske Lovgivning jo selv godkjender Grundsætningen om, at Hustruen deler Mandens Retsstilling i statsborgerlig Henseende. I øvrigt mærkes, at fremmede Lovgivningers Regler i Henseende til Naturalisationens Virkning for andre end Manden ere en hel Del afvigende. Frankrig lader saaledes ej Mandens Naturalisation have Virkning for Hustruen, men det mod-

satte gjælder ifølge norsk Ret, og den tyske Lovgivning lader Naturalisationen omfatte Hustruen, for saa vidt det modsatte ej udtrykkelig udtales.

Til Afværgelse af mulige Konflikter mellem Lovgivningerne vilde det være hensigtsmæssigt, om Staterne enedes om ikke at naturalisere nogen fremmed, uden at han først leverede avtentisk Bevis for at være løst fra Forholdet til sit Fødeland, saaledes som Retsbrugen har været hos os siden Lov 31 Maj 1867; jfr Lov Nr 54, 25 Marts 1871 § 1; og saaledes som den er i flere fremmede Lande. Det vil derfor efter Omstændighederne være en Nødvendighed, for at en dansk kan naturaliseres i i fremmed Land, at han kan møde med et saadant Bevis for at være løst fra sit Forhold til Danmark. I Retsbrugen ere saadanne Beviser ogsaa fra tidligere Tid udstedte; jfr Ind. M. Skr. 13 Septbr 1851; Resol. 17 Febr 1853 med Note; J. M. Skr. 24 Novbr 1853; 23 Maj 1854 ad 2; og nu har Lovens § 5, 2det Stykke, udtrykkelig lovhjemlet deres Udstedelse, idet den bestemmer, at den, som ønsker at blive fremmed Statsborger, kan ved kongelig Resolution løses fra sit statsborgerlige Forhold til Danmark. Løsningen sker paa Betingelsé af, at Ansøgeren inden en vis Frist skal være bleven Statsborger i et andet Land.

Der er det nye i Lovens Udtryksmaade, at den bruger Betegnelsen »statsborgerlige Forhold«, medens Lovsproget tidligere i denne Sammenhæng har talt om »undersaatlig Forhold«. Loven fremhæver saaledes Berettigelsessiden, medens man tidligere lagde Vægt paa Forpligtelsessiden i Forholdet, fordi Løsningen fra først af navnlig søgtes for at fries fra Værnepligten; jfr Ind. M. Skr. 13 Septbr 1851 m. fl. Tidligere kunde derfor Indfødsretten ikke tillige anses bortfalden ved Løsning fra det undersaatlige Forhold; men ifølge Lovens Sprogbrug gjælder nu den modsatte Regel, saa at hele Forholdet som Borger i den danske Stat med deraf udspringende Rettigheder og Pligter; jfr Grl.s § 79; er bortfalden ved Løsningen. Denne sker fremdeles ligesom tidligere efter forudgaaende Ansøgning ved kongelig Resolution, der skal indeholde den ovennævnte Betingelse angaaende den Frist, inden hvilken Ansøgeren skal være bleven Statsborger i et fremmed Land, hvis Længde fastsættes og eventuelt kan forlænges administrativt. I øvrigt beror det paa Kongens Skjøn, om han vil iværksætte Løsningen; jfr Ordene: k a n ved kongelig Resolution løses o. s. v.; og forinden kan han da tage Hensyn til alle i Betragtning kommende Forhold, saasom Ansøgerens Hjemsted, hans Forhold til Værnepligten o. s. v.

Ligesom altsaa Løsningen er en fakultativ Handling fra Kongens Side, saaledes er den heller ikke nogen forudgaaende obligatorisk Betingelse for Naturalisationens Iværksættelse. Er denne sket, og der ikke er noget til Hinder for, at den danske Stat kan tillægge den Virk-

ning for sit vedkommende, vil Indfødsrettens Fortabelse i Henhold til den være indtraadt. Løsningens Meddelelse er derfor i Virkeligheden en Begunstigelse for den, som ønsker at naturaliseres i fremmed Stat, for saa vidt som Bevis for Løsningen kræves som Betingelse for Naturalisationens Iværksættelse. Derhos har den sin reelle Betydning i Henseende til Værnepligtens Ophævelse; jfr Lov 6 Marts 1869 § 50.

Om andre Maader end Naturalisation i fremmed Land, paa hvilke dansk Indfødsret kan fortabes derved, at fremmed Statsborgerret erhverves, mærkes, at ifølge Lovens § 5 i Begyndelsen Erhvervelse af fremmed Statsborgerret i Almindelighed har Fortabelse af dansk Indfødsret til Følge. Dette maa ubetinget gjælde, for saa vidt de Erhvervsmaader, den fremmede Ret hjemler, ere i Overensstemmelse med den danske; men man kan ej undlade at medtage andre, om hvilke det ej gjælder, saaledes Statsborgerrets Erhvervelse ved en vis Tids Bosiddelse i Landet, hvilket var Reglen i den ældre østerrigske Ret, ved Indtrædelse i Embedsforhold til Staten, saasom efter norsk Ret; ved Giftermaal med en indfødt Kvinde, hvilket gjælder i forskjellige sydamerikanske Stater o. s. v. Kun maa her erindres, at en Erhvervsgrund efter fremmed Ret, der vilde kunne komme i Strid med dansk Rets Regler, formentlig ej kan have Gyldighed hos os til at berøve Erhververen hans danske Indfødsret. Hvis f. Ex. fremmed Ret maatte hjemle, at Legitimation ved Tinglysning kan ske uden Moderens Samtykke, og en saadan Legitimation kan begrunde Statsborgerret, vil man formentlig med Føje kunne gjøre gjældende, at den ej vil kunne have Virkning over for Danmark i Strid med Bekjg. § 7, hvorefter det uægte Barn følger Moderens Vilkaar, indtil Ægteskab mellem Forældrene i dets umyndige Aar maatte finde Sted. Man vil dog ej kunne tillægge den efter fremmed Ret skete Tinglysning Virkning til at unddrage Moderen Rettigheder over Barnet, som ej kunne unddrages hende ved Tinglysning her i Landet. Men hvis Moderen samtykker i Legitimationen, vil der formentlig nok kunne tillægges den Virkning. Derved vil man ganske vist komme til at opstille en Sondring mellem Moder og Barn i Henseende til deres Statsborgerforhold; Moderen vil vedblive at være dansk, Barnet derimod vil blive fremmed og kan altsaa eventuelt være at udsende, og dette er et Resultat, som Loven i andre Forhold har vist, at den ej vil godkjende. Som ovenfor S. 88 og 129 omtalt, er netop Kvindens ubetingede Overgang til Mandens Statsborgerstilling ved Ægteskab begrundet i, at man ej vil stille Moder og Barn paa forskjellig Maade i Henseende til Statsborgerret. Men vilde man gjennemføre denne Grundsætning, maatte det antages, at enhver Erhvervelse af Statsborgerret i fremmed Land, der vilde virke ensidig med Hensyn til umyndige Børn og underkaste dem andre statsborgerlige Forhold end

Forældrene; ej kunde have Virkning efter dansk Ret, og det kan man dog ikke fastholde, da der formentlig ikke er nogen retlig Hindring for, at umyndige Børn med Forældrenes Samtykke naturaliseres i fremmed Land, ligesom saadan Naturalisation ogsaa er mulig hos os i Medfør af Lovens § 4. Det her anførte vil gjælde om enhver Art af Legitimation uden for Ægteskab samt om Adoption af umyndige Børn. Stifbørns mulige Erhvervelse af fremmed Statsborgerret ved Moderens nye Ægteskab vil i Medfør af Bekgj. § 7, 2det Stykke ikke bringe deres danske Indfødsret til at ophøre. Derimod gjælder noget andet om saadanne forannævnte selvstændige Erhvervsmaader som en vis Tids Bosiddelse i fremmed Land, Indtræden i Embedsforhold i fremmed Stat, Giftermaal med fremmed Kvinde o. s. v. Her er der principielt fra vor Rets Synspunkt ej noget i Vejen for at tillægge dem Virkning til at bringe den danske Indfødsret til Ophør, for saa vidt de maatte begrunde fremmed Statsborgerret, kun at efter Omstændighederne Analogien af § 5 maa føre til, at Hustru og Børn bevare deres danske Indfødsret, saafremt de forblive her i Landet. Dette vil saaledes gjælde, hvor Manden erhverver Statsborgerret ved Indtrædelse i en Embedsstilling eller ved længere Tids Bopæl i Udlandet; her er det særlig af Betydning, at Landstingsudvalget har indsat den nævnte Undtagelse i § 5, hvor Manden erhverver fremmed Statsborgerret ved Naturalisation; thi Analogien af den iøvrigt nu ophævede § 7 Loven 1898 vilde kun kunne anvendes, hvor Manden havde tabt sin danske Indfødsret uden dog at blive fremmed Statsborger ved Naturalisation eller paa anden Maade.

Endelig maa endnu her fastholdes, at den nævnte Sætning lyder: som b l i v e r Statsborger i et fremmed Land. Det er derefter givet, at den Omstændighed, at vedkommende ved selve Fødselen tillige er Statsborger i et fremmed Land, ej kommer i Betragtning i Henseeende til at berøve ham den ved Fødselen erhvervede danske Indfødsret; jfr derimod tidligere Lov Nr 54, 25 Marts 1871 § 1, hvis Regel efter Ordene maatte gjælde om de før Lovens Ikrafttræden fødte Personer, der vare fødte under Omstændigheder, hvor Lovens Forudsætning maatte finde Anvendelse. Men paa den anden Side maa dog Reglen i Slutningen af § 5 om Adgang til at løses fra det statsborgerlige Forhold til Danmark kunne komme saadanne Personer til gode, som vel af Fødsel ere danske, men dog tillige fremmede Statsborgere.

Af det anførte vil fremgaa, at det nok vil kunne ske, at dansk Indfødsret tabes uden den paagjældendes Vilje, enten som Følge af, at fremmed Statsborgerret erhverves i Medfør af visse Handlinger, hvilke vedkommende umiddelbart foretager i et ganske andet Øjemed, f. Ex. Giftermaal, Indtrædelse i fremmed Embedsforhold, eller

ligefrem af Ukjendskab til fremmed Ret, hvis den f. Ex. i Lighed med vor Lovs § 2 kræver en Erklæring for at bevare den fremmede Statsborgerret; jfr saaledes den franske Rets Regel om, at de i Frankrig fødte fremmede Børn, der ved 21 Aars Alderen have hjemme der i Landet, blive franske i Mangel af Forbehold. Men hertil er intet andet at sige, end at den, der træder i Forhold til et fremmed Land, maa søge Kundskab om Landets Love eller tage Skade for Hjemgjæld i Kraft af Sætningen: ignorantia juris semper nocet.

Den danske indfødte, der erhverver Statsborgerret i fremmed Land, kan ikke derved unddrage sig Ansvaret for tidligere begaaede Overtrædelser af sine Forpligtelser som indfødt; U. f. R. 1898, S. 848.

At en Naturalisation i fremmed Land traktatmæssig skal anses som opgivet under visse Betingelser; jfr Pat. Nr 25, 18 Marts 1873, Art. 3; kan vel have sin Betydning f. Ex. i Henseende til Værnepligtslov 6 Marts 1869 § 2; men dansk Indfødsret gjenerhverves ikke ved denne blotte Opgivelse, kun henholdsvis efter Reglerne i Lov Nr 54, 25 Marts 1871 § 1 eller ved særlig Lov.

De i det foregaaende fremstillede Regler om Indfødsrets betingede eller ubetingede Ophør finde dog ikke Anvendelse paa de indfødte, hvem Indfødsret er forbeholdt i Henhold til Fredstraktat af 30 Oktbr 1864, Art. XIX, ifølge hvilken Artikel alle de Personer, som paa den Tid, da Udvexling af Traktatens Ratifikation den 16 Novbr s. A. fandt Sted, havde Indfødsret, skulle bevare den saavel i Kongeriget som i Hertugdømmerne; jfr den tidligere omtalte Lov Nr 54, 25 Marts 1871 § 2; Bekgj. Nr 59, 23 Marts 1908 § 11.

De nyde de danske indfødte tillagte Rettigheder uden Hensyn til, om de i Henhold til samme Artikel i Begyndelsen have valgt preussisk eller dansk Undersaatsforhold. Er det forste sket, ere de danske indfødte samtidig med, at de ere preussiske Undersaatter; jfr Lov Nr 40, 4 Apr 1873; hvorefter de paagjældende indfødte, som omhandles i Lov 6 Marts 1869 § 56, om end de her i Landet have erhvervet eller erhverve fast Hjem, ikke skulle være Værnepligten undergivne, for saa vidt de hverken i Medfør af Fredstraktaten af 30 Oktbr 1864, Art. 19, forinden den 16 Novbr 1870 have foretaget de til Bevarelsen af deres Egenskab som danske Undersaatter fornødne Skridt eller ved en særlig Akt ere blevne udløste af deres undersaatlige Forhold til Kongeriget Preussen.

I Kraft af deres danske Statsborgerret kunne de paagjældende indfødte uden Hensyn til deres Undersaatsforhold ikke udvises i Henhold til Lov Nr 52, 15 Maj 1875 § 13; eller Straffelov 10 Febr 1866 § 16; U. f. R. 1870 S. 208; 1873, S. 966; 1877, S. 804; eller Lov Nr 52, 15 Maj 1875 § 2; U. f. R. 1879, S. 154. I Henhold til denne Dom har Justits-

ministeriet i Skrivelse Nr 9 12 Jan. 1885 udtalt, at Ministeriet maa anse Lov Nr 52, 15 Maj 1875, for uanvendelig paa bemeldte indfødte, der derimod, naar de findes at flakke om uden Erhverv eller paa anden Maade falde det offentlige til Byrde, ville være at behandle overensstemmende med de om Indlændinge i saa Henseende gjældende Regler; men i Ind. M. Skr. 22 Oktbr 1890 udtales dog, at Indenrigsministeriet, uanset den nævnte Højesteretsdom, der kun angaar den i Politihensyn grundede Udsendelse eller Udvisning af Landet, ikke vil finde Betænkelighed ved fremdeles at fastholde, at saadanne Personer i Trangstilfælde maa kunne udsendes ifølge Art. 5 i Traktat 11 Decbr; jfr Bekgj. Nr 159, 19 Decbr 1873 mellem Danmark og det tyske Rige, og at Justitsministeriet derefter har fundet ikke at burde fastholde sin i ovenomtalte Skrivelse udtalte Anskuelse. Det ses dog ikke, med hvad Føje man vilde kunne anvende Lov Nr 52, 15 Maj 1875 § 2, der kun handler om Udlændinge, paa indfødte, selv om de ere fremmede Undersaatter. Lov Nr 37, 9 Marts 1872 § 2, siger vel, at Indenrigsministeriet skal være berettiget til at bestemme, at extraordinære Hjemstedsbeviser skulle meddeles saadanne i de afstaaede Hertugdømmer fødte eller hjemmehørende Personer, der ere at betragte som danske Statsborgere, samt at saadanne Personer, naar de her i Landet blive trængende til Understøttelse, ikke skulle være underkastede de gjældende Regler om Udlændinges Hjemsendelse; men dette er en fuldstændig meningsløs Bestemmelse, da den forudsætter, at danske Statsborgere skulde kunne være undergivne Reglerne om Udlændinges Hjemsendelse. Den er aabenbart kun et Udtryk for den samme Mangel paa Begreb om Statsborgerrettens virkelige Indhold, som er omtalt ovenfor S. 95, men da ifølge Fattiglov Nr 67, 9 Apr 1891 § 23 de heromhandlede indfødte erhverve Forsørgelsesret her i Landet ifølge Reglerne i Lovens §§ 16 og 22 samt de Bestemmelser, som for disse Personers Vedkommende ved Traktat vedtoges, maa vel dermed ogsaa være sigtet til den ovenanførte Traktat, hvorefter Undersaatsforholdet bliver bestemmende for vedkommende Staters Modtagelsespligt, og man finder da deri en legal Hjemmel for, at bemeldte Traktat ogsaa ordner de paagjældende indfødtes Forsørgelsesret inden for den danske Stat, hvorefter Valget af dansk Undersaatsforhold i første Række vil være afgjørende i saa Henseende. Dette, som er antaget i Praxis; jfr J. G. F. Ræder: Forsørgelse af Trængende efter dansk Ret, S. 42; 118 m. fl. Bilag S. IV; maa ogsaa anses for at være en naturlig Ordning; thi Følgen vilde ellers blive, at de paagjældende indfødte efter deres Forgodtbefindende kunde falde den ene eller den anden Stats Forsørgelsesvæsen til Byrde, medens deres Egenskab af indfødte dog ogsaa i denne Henseende viser sin Virkning i, at de kunne erhverve Forsørgelseshjem her i Landet ved et Op-

hold af lovbestemt Varighed i en Kommune, ligesom de have Adgang til Alderdomsforsørgelse efter Lov Nr 58, 13 Marts 1908 § 1 medens Udlændinge ikke nyde saadan Ret; jfr dog Just. M. Skr. Nr 311, 10 Avg. 1906, hvori Justitsministeriet efter Samraad med Indenrigsministeriet udtaler, at det nærer Betænkelighed ved at hjemsende til Slesvig en der i 1857 født Person, der var domt for Tiggeri og Løsgjængeri, fordi han i Medfør af Fredstraktat 30 Oktbr 1864, Art. XIX, havde dansk Indfødsret, uden at Spørgsmaalet om hans Undersaatsforhold ses at være berørt.

Endvidere kunne de paagjældende indfødte bosætte sig her i Landet og drive Næring uden Hjemstedsbevis; ; jfr Lov Nr 73, 23 Maj 1873; men da Tyskland kræver sligt Hjemstedsbevis af dem, og de paagjældende indfødte, der ikke have opfyldt de lovbestemte Betingelser for Opnaaelse af Forsørgelsesret i nogen kongerigsk Kommune, efter almindelige Regler vilde være udelukkede fra at fremskaffe et saadant; Ind. M. Cirk. Nr 109, 28 Maj 1874; er der indrømmet en Adgang til Udstedelse af extraordinære Hjemstedsbeviser for de paagjældende indfødte ved Lov Nr 37, 9 Marts 1872; Rigsdagstidende 1871—72, Tillæg A, Sp. 1495—1500; J. G. F. Ræder: Anf. Værk S. 101; 121; 131; og Lov Nr 104, 24 Juli 1880, indeholdende Tillæg til førstnævnte Lov; jfr nu Lov Nr 117, 27 Maj 1908 § 1.

Hvad angaar Spørgsmaalet om de paagjældende indfødtes Udlevering maa bemærkes, at der formentlig savnes Hjemmel til at udlevere dem for almindelige borgerlige Forbrydelser; men hvad angaar Desertion lægger Plakat 12 Apr 1831 § 4a ikke Vægt paa Egenskaben som indfødt, men siger udtrykkelig kun, at Udlevering kan nægtes, naar Dessertøren staar i undersaatligt Forhold til den Stat, til hvilken han undviger.

I øvrigt nyde de paagjældende indfødte, uden Hensyn til deres Undersaatsforhold alle de danske indfødte tilkommende Rettigheder her i Landet, saasom Valgret og Valgbarhed, Adgang til Embeder; jfr K. og U. M. Skr. 12 Septbr 1883 i Samlingen af gejstlige Forordninger; samt Adgang til Stifter og Klostre m. v.

Endelig erindres endnu med Hensyn til Indfødsrettens Ophør Reglen i § 10, hvorefter Børn, der findes her i Riget, uden at deres statsborgerlige Stilling kjendes, indtil andet oplyses, anses for at have dansk Indfødsret. Naar andet oplyses, f. Ex. at Barnet er uægtefødt af en fremmed Moder, vil dets hidtilværende danske Indfødsret gaa tabt eller rettere være at anse som aldrig havende existeret, og skulde det vise sig, at vedkommende Fader eller Moder ej er i Besiddelse af nogen Slags Statsborgerret, vil Barnet være ligesaa ilde stedt. De Goder, som den paagjældende Person under hans præsumptive Indfødsret har opnaaet, f. Ex. Embeder, bør man dog

billigvis sørge for, at vedkommende kan beholde, hvis han ønsker det, og til dette Øjemed hjælpe paa ham gennem Naturalisation, der ogsaa vil udkræves til vedvarende Nydelse af andre af Indfødsret betingede Rettigheder, f. Ex. politisk og kommunal Valgret.

§ 15. Om Statsmagtens Forudsætninger. Fortsættelse.

II. Folket. — Fortsættelse.

B. Statsborgere i Kraft af Bopælen.

Vi gaa dernæst over til en Fremstilling af Reglerne vedrørende den anden Klasse af Statsborgere, nemlig de bosiddende, hvorved vi her kun tænke paa dem, der ikke have Indfødsret, men udelukkende ere Statsborgere i Kraft af deres Bopæl. Derunder blive da ogsaa at medtage de i Danmark bosatte indfødte, hvis Indfødsret er hvilende ifølge Lov Nr 54, 25 Marts 1871 § 1.

Den nødvendige Forudsætning for Statsborgerrettens Erhvervelse ad denne Vej er den samme, som udkræves til Stiftelse af det territoriale Undersaatsforhold; jfr S. 64; nemlig at vedkommende Person har sit »faste Hjem« her i Riget; Lov 13 Marts 1867 § 1. Hvad der udkræves til Erhvervelse af dette faste Hjem, er et Spørgsmaal, som særlig drøftedes i Rigsforsamlingen under Behandlingen af Værnepligtslov 13 Febr 1849 § 2; Beretn. om Rigsforsaml.s Forhandl. Sp. 503, 509, 531, 738, 904—5, 907—12, 915 ff.; jfr Koll. Tid. 1843 S. 926—27; Viborg Stænder Tid. 1844 S. 115. Se i øvrigt angaaende den heromhandlede Materie: H. Federspiel: Den internationale Privatret i Danmark I. S. 314 flg.; Scheel Personret S. 252, jfr S. 483—89; Holck: Statsforfatningsret II S. 321—22: Aschehoug: Norges nuværende Statsforfatning 2den Udg. I S. 105—6; Oppermann: Om Værnepligt og Udskrivningsvæsen S. 25 27. Den subjektive Forudsætning derfor er, at Personen har den Vilje at være og blive i Landet. Hvor denne animus commorandi mangler, og ingen kan udfylde Manglen paa Personens Vegne, kan der derfor ikke være Tale om Erhvervelse af et fast Hjem. Derfor blive fremmede Straffanger ikke Statsborgere, om end de nok saa længe have siddet fængslede her i Riget. For sindssyges og Børns Vedkommende kan Manglen paa egen Vilje afhjælpes derved, at andre, som ere beføjede til at handle paa deres Vegne, anbringe dem til varigt Ophold her i Riget. Derimod kunne umyndige fremmedes Erklæringer eller Handlinger, f. Ex. Anmeldelse til Lægdsrullen og Fremstilling paa Sessionen ikke være afgjørende; U. f. R. 1906 A. S. 855. At Enken saavel som den fraskilte og separerede Hustru kan fatte Viljen til at blive i Landet, er indlysende; men det samme maa i Kraft af Hu-

struens personlige Myndighed ogsaa gjælde om hende i andre Tilfælde. At hun ved ikke at ville leve sammen med Manden begaar et Brud paa sin Ægteskabspligt, der kan berettige ham til at søge Skilsmisse, kan ikke udelukke Muligheden for hende af at vælge sit Hjem, da et sligt Valg ogsaa i andre Tilfælde kan være retsstridigt; med Viljens Tilværelse desuagtet kan være en Kjendsgjerning. Og at Hustruen ifølge Lov Nr 67, 9 Apr 1891 § 22 ikke kan erhverve eget Forsørgelseshjem, før hun er endelig skilt fra Manden eller er bleven Enke, kan heller ikke være til Hinder for, at Retsvirkningerne af den selvstændige Bosættelse indtræde i andre Forhold. Men den blotte Vilje er ikke tilstrækkelig; det gjælder om, at den har fundet sit tilsvarende objektive Udtryk. Dertil er en blot Erklæring om at ville forblive her i Landet ikke tilstrækkelig, da den kan være afgiven paa Skrømt; jfr Reskr. 26 Oktbr 1759; ovfr. S. 64; for at opnaa visse Goder, som ere betingede af Bosættelse, ligesom en modstaaende Erklæring; jfr Ind. M. Skr. 31 Juli 1861; heller ikke ubetinget kan tages til Følge, da den kan være afgiven i det Øjemed at unddrage sig de med Bosættelsen følgende Forpligtelser; jfr Lov 6 Marts 1869 §§ 2 og 56; U. f. R. 1908 B. S. 957. Hvad det gjælder om er, at Viljen har fundet sit Udtryk i Handling. Ved Afgjørelsen af, om dette er Tilfældet, kan der negativt være at se hen til Personens Forhold til det Land, som han har forladt. Har han endelig afbrudt sit Forhold dertil ved at lade sig løse fra det undersaatlige Forhold til samme, fordi han vil begive sig her til Landet, er dette en Kjendsgjerning, som taler for Tilværelsen af Viljen til at være og forblive her; U. f. R. 1871 S. 949; 1884 S. 149. Hvis derimod Løsning af Undersaatsforholdet til det fremmede Land ikke er sket, og han har bevaret en fast Bopæl der ved Siden af sin faste Bopæl her i Landet, saa er vedkommende fremmedes Ophold her regelmæssig kun at anse som midlertidigt, og hans Hovedhjemsted; jfr Fattiglov Nr 67, 9 Apr 1891 § 16; anses som værende i Udlandet. Positivt bliver dernæst at se hen til Beskaffenheden af det Forhold, hvori han er traadt til vort Land. Et blot »Ophold« kan vel være af retlig Betydning, f. Ex. ifølge Næringslov 29 Decbr 1857 § 2, 4°, hvorefter den Udlænding, der i 5 Aar har opholdt sig og ernæret sig ærligt her i Landet, naar han fyldestgjør de øvrige lovbestemte Betingelser, har Adgang til at faa Borgerskab og Næringsbevis; jfr ogsaa Lov Nr 49, 13 Apr 1894 om Æresoprejsning, hvorefter vedkommende skal »have opholdt sig« her i Landet i 10 Aar; men til Statsborger kan det blotte Ophold ikke gjøre ham; ja dertil er det end ikke tilstrækkeligt, at Opholdet er af en saadan Beskaffenhed, at Opholdsstedet i en eller anden Retning f. Ex., naar Spørgsmaalet bliver om Udlændingens »Hjemting« kan kaldes hans Hjem. Til Statsborgerforholdets Stiftelse

udkræves nemlig, at han har »fast Hjem« eller »fast Bopæl«; jfr Indfødsrets Lov Nr 54, 25 Marts 1871 § 1; Bekjg. Nr 215, 19 Oktbr 1907 Art. 1; Just. M. Skr. Nr 377, 17 Decbr 1907; Hjemsted; Lov Nr 42, 19 Marts 1898 §§ 2 og 7; »fast Ophold«; Lovens § 12; Lov Nr 96, 23 Maj 1902 § 2; og Nr 109, 4 Maj 1907 § 1. Denne Betingelse mangler, hvor Opholdet kun er midlertidigt; jfr Skattelov 19 Febr 1861 § 7; Lov Nr 104, 15 Maj 1903 § 3, 3°. Naar Straffelov 10 Febr 1866 § 16 og Lov 15 Maj 1875 § 13 kræver, at Opholdet i det i den nævnte Aaremaal skal være »stadigt«, maa det dog tillige forudsættes at skulle være »fast« i Betragtning af, at Lov Nr 42, 19 Marts 1898 § 12; jfr Bekjg. Nr 59, 23 Marts 1908 § 10, erklære, at denne Lov ikke gjør nogen Forandring i den Retsstilling, der tilkommer ikke indfødte som Følge af, at de have taget Bopæl her i Landet eller han har haft fast Ophold i en vis Tid, hvorved ogsaa er sigtet til de anførte Lovbestemmelser; Rigsdagstid. 1896—97 Till. B. Sp. 1074. Men fast Ophold staar netop i Modsætning til midlertidigt Ophold; jfr Lov Nr 85, 15 Maj 1903 § 1. I Landstingsudvalgets Betænkning angaaende Registreringslov 13 Marts 1867 § 1; Rigsdagstid. 1866—67 Till. B. Sp. 69; varieres derfor ogsaa Udtrykket fast Hjem, med »fast Ophold«. Undertiden er det positivt afgjort, hvornaar et Ophold ikke kan anses som midlertidigt, saasom i Skattelov Nr 104, 15 Maj 1903, § 3, 3°, hvorefter en Udlændings Ophold ikke anses for midlertidigt, naar han stadigt har opholdt sig her i Landet i et Aar. Men bortset fra en saadan positiv Bestemmelse maa Afgjørelsen bero paa et Skjøn, om det er antageligt, at vedkommende Udlænding har slaaet sig ned her i den Tanke at forblive her eller dog uden Tanke om igjen et ville drage bort, idet selvfølgelig Muligheden af, at han en Gang i Fremtiden under forandrede Forhold igjen kan skifte Anskuelse ikke kan være udelukket, saa vist som ingen kan forudsættes at fatte Beslutning om sin Forbliven under alle mulige Eventualiteter. Øjemedet med Opholdet maa her spille en væsentlig Rolle. Er det begrundet i et offentligt Hverv som Gesandt eller Konsul missus; jfr U. f. R. 1875 S. 262; Ind. M. Skr. 30 Juli 1861; Just. M. Skr. Nr 363, 12 Oktbr 1893; er det kun midlertidigt. Skyldes det private Forhold, f. Ex. Anbringelse i Lære; H. R. T. 1860 S. 149; Studier ved Universitetet eller andre Læreanstalter, Overtagelse af en Entreprise, kan deraf heller ikke sluttes til Opholdets Varighed. Saalænge vedkommende Udlænding ifølge Lov Nr. 52, 15 Maj 1878 §§ 3—9 skal være forsynet med Opholdsbog, kan hans Ophold heller ikke anses som fast. Anderledes hvis Øjemedet med samme er at søge Erhverv her i Landet, og den paagjældende til dette Øjemed har erhvervet Borgerskab eller Næringsbevis; H. R. T. 1857 S. 307; Ind. M. Cirk. Nr. 192, 20 Oktbr. 1894; kjøbt Ejendom;

Just. M. Skr. 24 Decbr 1858; ligesom det ogsaa vil være af Betydning, om han har stiftet Familie her i Landet; U. f. R. 1908 B. S. 957; Schlegel: Samling af H. R. Dd. I. S. 693. Er han ikke bosat i Landet men kun har været forhyret med danske Skibe, kan man næppe derfra slutte til, at han vil forblive her i Landet; jfr dog U. f. R. 1887 S. 660; men tilbage staar endnu en Række tvivlsomme Tilfælde, hvor vedkommende er kommet herind for at søge Erhverv som Arbejder, Tyende eller i lignende Stillinger, der kun forpligte ham kontraktmæssig til at blive i et bestemt Tidsrum. Herom lader der sig ikke sige noget for alle Tilfælde gjældende; thi fra Tyendets Adgang til ved 5 Aars Ophold at erhverve Forsørgelsesret i Kommunen ifølge Lov Nr 67, 9 Apr 1891 § 16 kan der ikke med Sikkerhed sluttes til, at et sligt Ophold ogsaa kan skaffe det Borgerret i Staten. Det kan være at Udlændingen kun er kommen her til Landet for at søge Fortjeneste og derpaa med de erhvervede Midler trække sig tilbage til sit Fødeland; eller det kan være, at hans Tanke er at komme og blive indtil videre, naar og saalænge han kan finde et tilfredsstillende Erhverv her i Landet, om end Muligheden af en eventuel Tilbagevenden derved ikke er udelukket. Af Betydning for Spørgsmaalets Afgjørelse kan da især Opholdets Varighed være. Patent Nr 25, 18 Marts 1873 Art. 3 bestemmer saaledes, at Hensigten til ikke at vende tilbage skal antages at være til Stede, naar en Dansk efter at være udvandret og bleven naturaliseret i Amerika, er kommen tilbage og har opholdt sig mere end to Aar i Fødelandet; jfr Lov Nr 54, 25 Marts 1871 § 1 i Slutn. Men en saadan Retsvirkning af et bestemt Tidsrums Forløb tør dog ikke uden positiv Hjemmel antages i andre Forhold. Her kan kun siges, at jo længere Opholdet udstrækkes, desto snarere maa det formodes at være bleven et »fast« ikke et blot »midlertidigt« Ophold; U. f. R. 1908 B. S. 957; og den, som desuagtet vil paastaa det sidste, maa derfor have positive Kjendsgjerninger at støtte sig til, hvilket dog efter Omstændighederne nok kan være Tilfældet. Har en Udlænding f. Ex. opholdt sig her ved Universitetet for at drive Studeringer og derefter vende tilbage til sit Fødeland, er hans Ophold kun at anse som midlertidigt, selv om det udstrækker sig over en Aarrække, og han vil derfor baade kunne udvises og dømmes til efter udstaaet Straf at forlade Landet, selv om han har opholdt sig uafbrudt i henholdsvis 2 og 5 Aar her i Landet. Det samme gjælder om Udlændinge, som ere fæstede af fremmede Entreprenører til at udføre et bestemt Arbejde, f. Ex. et Bro- eller Jernbaneanlæg, selv om dette Arbejde maatte udstrække sig over en længere Aarrække.

Ved Siden af de anførte Exempler, i hvilke Forholdets objektive Beskaffenhed yder Vejledning til Bedømmelse af det faste Hjems Er-

hvervelse, vil der dog selvfølgelig forekomme andre, i hvilke en tilsvarende Vejledning savnes, og hvor derfor Personens egen Erklæring i det væsentlige bliver at lægge til Grund ved Afgjørelse af, om det Statsborgerrettens Erhvervelse fornødne faste Hjem er stiftet; jfr H. R. T. 1860 S. 150, hvor Dommen lægger Vægt paa, at vedkommende Person selv har erklæret, at han ikke har taget nogen Bestemmelse om, hvor han fremtidig vil søge sit Erhverv.

Det erhvervede Hjem kan imidlertid efter Omstændighederne være at anse ikke blot som en Persons eget, men ogsaa som visse andre Personers Hjem paa Grund af det civilretlige Forhold, hvori de staa til ham. Som Følge heraf kan man altsaa tale om en selvstændig og en afledt Erhvervelse af et fast Hjem og dermed af den derpaa begrundede Statsborgerret.

Den selvstændige Erhvervelse sker ved Indvandring, hvorved forstaas den Handling, at en Person kommer ind og tager fast Ophold i et Land. Til dens Fuldbyrdelse udkræves der først og fremmest, at Personen kommer ind i Landet. Adgangen dertil er dog ikke en Ret for de fremmede saaledes som for de indfødte. Tværtimod staar det Regeringen folkeretlig frit for at forbyde de førstnævnte at komme ind i Riget, hvilken Ret den dog under det stigende Samkvem mellem de forskjellige Staters Beboere kun vil benytte med skyldigt Hensyn til de fælles Interesser af Aarsager, som kunne forsvares overfor vedkommende fremmede Magt. Men Spørgsmaalet bliver saa, i hvilket Omfang den danske Stat har gjort Brug af denne sin folkeretlige Beføjelse; thi for saa vidt intet Forbud er nedlagt, maa Adgangen anses som fri. Vi bortse her fra de specielle midlertidige Indskrænkninger og Forbud, der kunne skyldes Foranstaltninger mod smitsomme Sygdommes Indførelse i Riget ifølge Lov Nr 39, 16 Marts 1900 § 8 flg; men holde os kun til de almindelige normale Tilstande. Den nugjældende Regel vedrørende dette Punkt haves i Lov Nr 52, 15 Maj 1875 § 1; jfr med Hensyn til den ældre Ret Holck: Statsforfatningsret II. S. 319—20; Cirk. 31 Maj og 4 Juli 1835. Derefter er det ikke tilladt udenlandske Tatere, Musikanter, Forevisere af Dyr og andet, Udøvere af Kraft- og Behændighedskunster og lignende Personer at tage Ophold her i Landet, dog, med Undtagelse af Tatere, kun for saa vidt de ville søge Erhverv ved Omvandring; Just. M. Cirk. Nr 196, 19 Decbr 1879; Nr 169, 8 Oktbr 1897. Ligeledes er Adgang til Landet forment andre udenlandske arbejdssøgende Personer, der ikke ere forsørgelsesberettigede her i Landet, naar de ikke ere i Stand til at legitimere sig ved et af en offentlig Myndighed udstedt Dokument. Overfor de anførte Personer ville vedkommende administrative Myndigheder under de anførte Betingelser kunne udøve en ligefrem Afvisningsret,

saaledes at de f. Ex. kunne forbyde dem at gaa i Land fra et Skib, med hvilket de ere ankomne. Men under Nutidens udstrakte Samkvem og Pasfrihed vil en slig Afvisningsret være af mindre Vigtighed. Det praktiske Spørgsmaal er derfor, hvorvidt de paagjældende Personer efter at være komne over Grænsen kunne fjernes fra Statens Territorium, eller, med andre Ord, hvorvidt der haves en Udvisningsbeføjelse overfor dem; og denne Beføjelse, som i øvrigt allerede var en logisk Følge af Afvisningsretten, er da ogsaa udtrykkelig indrømmet Politiet ved Lovens § 2, som bestemmer, at Personer, hvem det i Henhold til § 1, 2det Stykke, ikke er tilladt at tage Ophold her i Landet, ved Politiets Foranstaltning snarest mulig skulle udsendes eller udvises; jfr Lovens § 16. Her er altsaa intet overladt til Politiets Skjøn; det skal ubetinget fjerne de paagjældende Individer; men ved Siden deraf er givet den fakultative Forskrift, at der i Forbindelse med Udsendelsen eller Udvisningen kan gives den paagjældende Tilhold til Politiprotokollen om ikke paa ny at lade sig finde her i Landet, med Tilkjendegivelse af det Ansvar, som han ifølge Lovens § 22 paadrager sig ved at overtræde Tilholdet. Her forekommer da et Tilfælde, hvor Betrædelsen af Landets Territorium ikke blot er forbudt, men endog medfører Strafansvar. Den nævnte Udvisningsmyndighed haves imidlertid ikke blot mod de nævnte Personer, men tilkommer de administrative Myndigheder i et endnu videre Omfang. Saaledes skal Politiet ifølge § 2 ogsaa udvise eller udsende Udlændinge, der ikke ere i Besiddelse af Forsørgelsesret her i Landet, naar de findes blottede for tilstrækkelige Subsistensmidler, og her kan gives det samme Tilhold som før omtalt. Dernæst skal vedkommende Politimester eventuelt ifølge Lovens §§ 4, 5 og 7; jfr § 3; causa cognita drage Omsorg for at udvise eller udsende den Udlænding, som ifølge de anførte Paragraffer skal anmelde sig for ham. For saa vidt denne Bestemmelse kun er en Anvendelse af Reglen i § 2, maa det der omhandlede Tilhold ogsaa kunne gives i dette Tilfælde. Endvidere skal eventuelt Politimesteren udvise eller udsende ifølge Lovens § 11 og i dette Tilfælde altid give et saadant Tilhold, som i § 2 ommeldes. Endelig har Justitsministeren efter Lovens § 13 en almindelig Bemyndigelse til at lade udvise eller udsende den, der ikke er i Besiddelse af Indfødsret og ikke har erhvervet Forsørgelsesret her i Landet, for saa vidt han ikke har haft stadigt Ophold her i Landet i 2 Aar, »naar hans Forhold dertil maatte give Anledning«; og i Forbindelse hermed kan der da ogsaa efter Justitsministeriets Bestemmelse gives et saadant Tilhold, som i § 2 omtalt. Hvornaar den paagjældendes Forhold maatte være af den anførte Beskaffenhed, er selvfølgelig noget, som det paa Forhaand maa overlades Justitsministeren at skjønne over; men Misbrug af Myndighed ved at udvise uden tilstrækkelig og rimelig Grund

vil dog, eventuelt ikke blot kunne paadrage Ansvar for Rigsretten, men ogsaa kunne give Anledning til folkeretlige Besværinger.

Forinden Lov 12 Febr 1862 var det dernæst den almindelige Regel, at ingen Udlænding maatte indkomme i Riget uden rigtig Pas eller Besked; D. L. 3—19—21; Fdg 6 Oktbr 1731; Reskr. 9 Oktbr 1744; Fdg 30 Marts 1827 § 9; Cirk. 27 Apr 1833; 11 Marts 1834; 24 Decbr 1855. Denne Regel blev imidlertid alt ved den anførte Lov ophævet for de Personers vedkommende, der hørte hjemme i Sverrig, Norge samt Storbritannien, hvorhos § 2 bemyndiger Kongen til under Forudsætning af Gjensidighed at tilstaa Personer, som høre hjemme i andre Stater, en lignende Fritagelse. Se Kdgj. 2 Apr 1862; Cirk. 4 Apr s. A. (Lovsamling S. 525); Just. M. Cirk. 11 Juli 1862; Kdgj. 5 Marts 1863; 4 Jan., 8 Juli 1865; 29 Marts 1867. Nu er ved Lov 15 Maj 1875 § 1 Forpligtelsen til ved Ankomsten her til Landet at være forsynet med Rejsepas ophævet. Dog kan en saadan Forpligtelse ved kgl. Adg paalægges Personer, der ere hjemmehørende i Stater, som kun tilstede danske Undersaatter Adgang, naar de ere forsynede med Pas, hvilken Bemyndigelse dog hidindtil ikke er bleven benyttet.

Foruden at den paagjældende skal være kommen ind i Landet, udkræves dernæst til det faste Hjems Erhvervelse yderligere, at han er kommen i den Hensigt at tage Ophold her, og at denne Hensigt er bleven fuldbyrdet ved en virkelig Nedsættelse; jfr Reskr 26 Oktbr 1759 ovfr S. 64. En udtrykkelig Tilladelse til selve Bosættelsen fra Statsmyndighederne eller fra den Kommune, i hvilken Udlændingen vil nedsætte sig, er i Almindelighed ikke fornøden; Skr. 31 Jan., 2 Maj 1851; 31 Juli 1861; Bekgj. 12 Avg. 1865 Art. 4. Dog maa den fremmede, der vil vinde Borgerskab eller Næringsbevis og ikke har erhvervet Forsørgelsesret i vedkommende Kommune, hvor ingen særlig Undtagelse er gjort; stille Sikkerhed for, at han og Familie i Tilfælde af Trang vil blive modtaget andetsteds til Forsørgelse. Lov Nr 73, 23 Maj 1873 § 1. Endvidere kan ifølge Lov Nr. 67, 9 Apr 1891 § 42 ingen udenlandsk Mand, som ikke har vundet Forsørgelsesret her i Landet, indgaa Ægteskab her, forinden han fra sit Hjemland har tilvejebragt Bevis for at han med Familie og, i Tilfælde af hans Død, hans Enke og umyndige Børn ville blive modtagne til Forsørgelse der. Dog kan Undtagelse bevilges, nemlig i Tilfælde, hvor sligt Bevis ikke kræves af danske Undersaatter i vedkommendes Hjemland. Derhos mærkes Bestemmelsen ifølge Lov 15 Maj 1875 § 3; jfr Just. M. Skr. Nr 132, 23 Juni; Nr 158, 6 Juli 1875; hvorefter Udlændinge, der ikke ere i Besiddelse af Forsørgelsesret her i Landet, naar de ville søge Erhverv her ved Haandværks- eller andet legemligt Arbejde eller som Tyende eller, uden at være legitimerede som Handelsrejsende, ved nogen Virksomhed, der forudsætter

Rejse eller Vandring fra Sted til Sted, have at anmelde sig for Politimesteren i den Jurisdiktion, i hvilken de ankomme, som derefter i Overensstemmelse med de i § 4 givne Regler har at undersøge, om videre Ophold her i Landet kan tilstedes den paagjældende og i bekræftende Fald skal forsyne ham med en Opholdsbog; se navnlig Reglerne i §§ 5—8; 10; jfr Just. M. Cirk. Nr 159, 3 Septbr og Nr 243, 25 Novbr 1890; Just. M. Cirk. Nr 199, 2 Novbr 1896; Nr 7, 1 Febr 1898; 11 og 12.

Naar det faste Hjem paa anførte Maade er grundlagt, er dermed den nødvendige Forudsætning for Statsborgerforholdets Stiftelse tilvejebragt, uden at der til dette Øjemed bliver Spørgsmaal om Edsaflæggelse eller lignende. Det Hjem, som en Mand paa den anførte Maade har erhvervet, er imidlertid ikke blot hans eget, men ogsaa hans Hustrus, for saa vidt som hun er berettiget til at være hos ham, saalænge ikke Separation eller Skilsmisse er sket; U. f. R. 1879 S. 124, S. 178. At Manden ensidig vægrer sig ved at opfylde sin Pligt og modtage Hustruen i sit Hjem er uden Betydning i den heromhandlede Henseende, saalænge Hustruen dog fremdeles har Viljen til at leve sammen med ham. Om end Staten ikke kan øve direkte Tvang mod Manden, maa den dog saa vidt muligt frakjende hans retsstridige Vægring retlig Betydning og derfor lige fuldt anerkjende, at ogsaa Hustruen har sit rette Hjem indenfor den Stat, i hvilken Mandens Hjem er. Den kan derfor af den nævnte Grund heller ikke vægre sig ved at modtage hende, naar hun f. Ex. hjemsendes fra Udlandet paa Grund af Trang, og yder Manden hende ikke det fornødne Underhold, maa Staten paalægge ham at yde hende det. Det kommer for saa vidt, saalænge Manden bevarer sit Hjem her i Landet, i Forholdet overfor Staten væsentlig kun an paa, om ikke fra Hustruens Side det fornødne til at ophæve Samlivet foreligger i en tilstrækkelig virkeliggjort Skikkelse. Ifølge Ægteskabets Formaal og Hustruens Forhold til Manden kan nu Tilstedeværelsen af denne Vilje ikke have Formodning for sig; og selv om hun i Øjeblikket er borte fra Hjemmet, maa hun derfor indtil videre antages at have bevaret animus revertendi, dog selvfølgelig kun, saa længe denne Antagelse ikke kommer i Strid med selve de objektivt foreliggende Kjendsgjerninger; naar disse derimod vise, at Viljen til at leve afsondret er gjennemført, kan der fra Virkelighedens Synspunkt ikke længere tales om, at Mandens Hjem ogsaa er Hustruens, og det gjælder da ikke blot i Tilfælde af en retlig Separation, men selv, hvor Manden og Hustruen ifølge en privat Aftale bo hver for sig, f. Ex. den ene i Indlandet, den anden i Udlandet; ja det gjælder, som tidligere godtgjort, selv hvor Hustruen paa egen Haand har forladt Manden og nedsat sig andetsteds. I Kraft af sin personlige Myndighed kan

hun nemlig have en gyldig Vilje til at fæste Bo, og naar denne er fuldbyrdet, maa Staten, som har tillagt hende den paagjældende Myndighed, ogsaa i offentligretlig Henseende respektere den, om end i den ægteskabelig Henseende kan være retsstridig og derfor ogsaa i saa Henseende maa paadrage Retstab. Vilde man ikke anerkjende dette Resonnements Rigtighed, maatte man formentlig ogsaa følgerigtig statuere, at Tyendet, som retsstridig udebliver fra Tjenesten, har sit rette Hjem hos Husbonden, en Sætning, hvis Rigtighed dog næppe nogen vil forsvare. I de anførte Tilfælde, hvor Samlivet faktisk er hævet, og Hustruen har grundet sit eget faste Hjem, vil da Paastanden om, at Mandens Hjem fremdeles er hendes, ikke blive til andet end en blot og bar Fiktion, og en saadan tør man selvfølgelig ikke opstille uden positiv Hjemmel. En saadan Hjemmel findes nu ogsaa i de fleste Lovgivninger, der have statueret, at Mandens Domicil er Hustruens, saalænge indtil hun ved Separation, Skilsmisse eller som Enke har erhvervet Evnen til selv at begrunde et; og det samme har vor Lovgivning gjort, for saa vidt Hustruens Forsørgelseshjem angaar; Fattiglov Nr 67, 9 Apr 1891 § 23; jfr § 22; men i øvrigt har den ikke vedkjendt sig den nævnte Fiktion, og den har saaledes i Almindelighed ingen Gyldighed i dansk Ret.

Naar da Sætningen om, at Hustruens Hjem ogsaa er Mandens, i Almindelighed kun gjælder med den anførte Begrænsning, saa længe det i Virkeligheden er Tilfældet, kunde man muligvis rejse det Spørgsmaal, om det da er rigtigt at tale om afledt Erhvervelse af et fast Hjem for Hustruen gjennem Ægteskabet, idet det paagjældende Hjem formentlig snarere kunde paastaas at være erhvervet efter almindelige Regler i Kraft af Hustruens egen selvstændige Vilje; men at dette dog ikke er Tilfældet, og at Forholdet ikke saa ganske er i Overensstemmelse med almindelige Regler, vil det indses, naar man blot lægger Mærke til, at Hustruens Bosættelse paa et eller andet Sted ingenlunde strax og uden videre bevirker, at Mandens faste Hjem anses som værende sammesteds; men naar det modsatte dog antages for Hustruens vedkommende spiller Sætningen om hendes familieretlige Afhængighed af Manden en Rolle ved det paagjældende Hjems Erhvervelse for hende, og derfor synes det os fuldkommen beføjet at betegne dénne som »afledt«. Det af henholdsvis Faderen eller for uægte Børns vedkommende Moderen erhvervede faste Hjem er dernæst ogsaa vedkommende umyndige Børns, for saa vidt som de ere berettigede til at have Ophold i samme, saalænge ikke en retlig forpligtende Ordning, f. Ex. ved Separation eller Skilsmisse; Fattiglov Nr. 67, 9 Apr 1891 § 22, eller Adoption har affødt en Forandring i saa Henseende. Selv om vedkommende Forældre maatte anbringe Børnene i Udlandet

i Skole eller i Tjeneste, vil dette fremmede Sted dog kun kunne anses som et midlertidigt ikke som et fast Hjem, et Hovedhjemsted.

Er vedkommende umyndige Person forældreløs, vil Spørgsmaalet om hans Hjemsted efter Omstændighederne kunne stille sig forskjelligt. Ejer han en Ejendom her i Landet, paa hvilken han boer, er hans Hjemsted der. Har Værgen derimod taget ham hjem til sig, er hans Hjemsted hos Værgen, o. s. v.

Vi gaa saa over til en Undersøgelse af den Retsstilling som tilskriver de Personer, der have erhvervet fast Hjem her i Landet og spørge da dels om deres Rettigheder og dels om deres Forpligtelser. Som foran S. 65 paavist kaldes de Statsborgere; men Spørgsmaalet bliver da, om og hvor vidt de ogsaa virkelig ere i Besiddelse af Ret som saadanne, idet vi fastholde, at Væsens Indholdet af denne Ret er Retten som Medlem af Statssamfundet, i Kraft af hvilken de ere beføjede til at være, forblive i og efter stedfunden Bortrejse vende tilbage til Statssamfundet.

Her erindres nu, at medens man allerede fra ældre Tid anerkjendte en slig Ret for de indfødte, var det samme ikke Tilfældet for de ikkeindfødtes vedkommende; jfr ovfr S. 70 om Kartelkonventionen med Sverige, der kun undtager indfødte Dessertører fra Udlevering. Ligeledes kan i denne Sammenhæng mærkes Lovbestemmelser angaaende Foranstaltninger mod Tiggeriet; f. Ex. Fdg 6 Oktbr 1731 § 1. De udenlandske Tiggere bestemtes strax at skulle bringes ud af Riget. Kun i Forholdet over for Hertugdømmerne gjordes en Undtagelse, idet man for at bringe Overensstemmelse til Veje med Hertugdømmernes Lovgivning; jfr Die nordschleswigsche Optantenfrage, S. 15, bestemte; at den Tigger, der havde opholdt sig i to Aar paa et Sted skulde forblive og forsørges som hjemmehørende der; jfr Fdg 6 Oktbr 1731 og Reskr. 10 Maj 1737, Noten. Men saa udstedtes Indfødsretten, som i § 9 bestemte:

»Alle de fremmede, som ikke efter forestaaende 2., 3., 4., 5. Artikel kan eller skal anses lige med indfødte, have dog l i g e m e d d e m fuld Frihed til at b o o g e r n æ r e s i g i vore Riger og Lande paa alle de Maader, som vore Love og Forordninger det tillade og hidtil tilladt have, og der at nyde al den Skyts og Agtelse, som enhver af en kristelig og mild Regering kan efter sin Stand vente.«

Naar der her tales om de fremmedes Frihed til at bo, ikke til at bosætte sig, saa maa det altsaa forudsættes, at der er Tale om saadanne fremmede, som alt ere bosatte i Kongens Riger og Lande og derigjennem ere blevne Kongens Undersaatter. Dem tilsiges altsaa Frihed til at bo og nære sig i Kongens Riger og Lande lige med indfødte. De efterfølgende Udtryk »paa alle de Maader, som vore Love og Forordninger

det tillade og hidtil tilladt have«, tage aabenbart særlig Sigte paa den bestaaende Næringslovgivning, som i øvrigt i adskillige Retninger begunstigede de fremmede fremfor de indfødte.

Betragte vi da Retsstillingen efter Indfødsrettens § 9, er det givet, at Regeringen efter som før 1776 frit kunde træffe Bestemmelse om, hvor vidt Personer maatte have Adgang til Riget og enten forbyde den helt eller kun tilstede den under Betingelser f. Ex. i Henseende til Personer, som efter at være forviste fra et fremmed Land søgte hertil; jfr Kskr. 2 Avg. 1814, 10 Maj 1823, 16 Maj 1826, 3 Novbr 1827. Endvidere maatte den frit kunne udvise dem, der lovligen vare komne ind, men kun for at gjøre et midlertidigt Ophold her, som rejsende eller forretningsdrivende. I Henhold til Indfødsrettens § 9 maatte derimod de her i Landet lovligen bosatte fremmede have Ret til at bo der lige med indfødte, for saa vidt ingen Undtagelse fra Reglen var gjort, og deraf følger igjen med logisk Nødvendighed, at de heller ikke kunde fjernes fra det Land, hvori der er indrømmet dem Ret til at bo, medmindre der forelaa en udtrykkelig Lovhjemmel, som indskrænkede deres Ret ved under visse Betingelser at give Statsmyndigheden en Beføjelse til at fjerne dem. Heraf kan det forklares, at Fdg 18 Marts 1778 § 1 bestemmer: Gamle skrøbelige Mænd og Kvinder samt unge Børn, som ikke selv kan fortjene deres Føde ved Arbejdet, skal føres til det Sted, hvor de sidst have haft Hus og Hjem, da Sognet og Herredet eller efter Omstændighederne Amtet bør sørge for saadanne Almisselemmer; befindes de at være fremmede og ikke at have boet i de kongelige Lande, skal de ved første Lejlighed paa mindst bekostelig Maade føres til nærmeste Grænse af det Land, de høre til, med et Bevis af Øvrigheden, at de for Betleriets Skyld saaledes ere førte ud af Landet.

Og da man saa kommer til Erkjendelse af, at den blotte Bosiddelse i Kommunen ikke var tilstrækkelig til at begrunde en Forsørgelsesret, men at der maatte udkræves en vis Tids Bosiddelse til dette Øjemed, blev dette Tidsrum da ogsaa fastsat ganske ens for Indlændinge og Udlændinge, kun at disse sidste da i Trangstilfælde forinden det fastsaatte Tidspunkts Udløb førtes ud af Landet i Stedet for at overføres til en anden Kommune inden for samme.

I Lighed hermed erkjendtes det da ogsaa, at man ikke kunde være pligtig til at beholde de fremmede, blot fordi de vare bosatte i Landet, naar de begik Forbrydelser; thi derved brast den Forudsætning, under hvilken de vare blevne Kongens Undersaatter, at de skulde holde sig Kongens Love efterrettelige, og derfor kunde de fjernes som de, der havde forbrudt deres Ret til at blive boende i Landet. Derfor bleve de fremmede, der ikke i tre Aar havde haft stadigt Ophold

og lovlig Næringsvej paa noget Sted i de kongelige Riger og Lande, og dømtes til Straf af offentligt Arbejde, efter udstaaet Straf ved Politiets Foranstaltning bragte ud af Landet, paa det at saadanne fremmede ikke skulde falde de kongelige Stater og det i samme ordnede Fattigvæsen til Byrde; Pl. 19 Apr 1805. I Fdg 9 Juni 1819 om Straf for ulovlig Hvervning § 1 bestemmes dernæst at den, der iværksætter ulovlig Hvervning i eller fra Riget, skal straffes med Forbedrings- eller Tugthusarbejde eller med Fæstningsarrest i strengeste Grad fra 3—8 Aar; Udlændinge skal dog anses med større Skaansel end Indlændinge saa at under formildende Omstændigheder Straffen endog kan nedsættes til Forbedringshusarbejde eller Fæstningsarrest i to Aar. Og saa hedder det videre: Er han Udlænding, s o m e j h a r erh v e r v e t R e t t i l a t a n s e s s o m h j e m m e h ø r e n d e i d e k g l. L a n d e, bør han, saa snart Straffetiden er udløben, forvises Landet for bestandig o. s. v. Spørgsmaalet bliver nu hvad der skal forstaas ved de fremhævede Udtryk? Hvornaar kunde en Udlænding siges at have erhvervet Ret til at anses som hjemmehørende i de kongelige Lande? Var det saa snart han havde fæstet Bopæl i Riget og derved i Medfør af Indfødsretten § 9 var befriet for Udvisning ad rent administrativ Vej? Dette kan fornuftigvis ikke antages; thi trods Indfødsretten § 9 havde jo Kongen selvfølgelig forbeholdt sig Ret til at udvise paa Grund af begaaede Forbrydelser. Af denne Frihed havde han gjort Brug ved den foranførte Pl. 19 Apr 1805, og Grunden til Udvisningen var da den, at man vilde hindre, at den fremmede efter Løsladelsen skulde falde Landets Fattigvæsen til Byrde, hvorfor man netop som Betingelse for ikke at udvise ham krævede, at han i tre Aar skulde have haft stadigt Ophold og lovlig Næringsvej paa noget Sted i de kongelige Riger og Lande, hvorefter han netop ogsaa vilde have erhvervet Forsørgelsesret paa samme Sted. Med andre Ord: han vilde have erhvervet den Ret, som den senere Lovgivning i Almindelighed betegner som Hjemstedsret; jfr Fdg 30 Marts 1827 § 9, svarende til det tyske Udtryk Hejmathsrecht, jfr Overenskomst mellem Danmark og det tyske Rige 11 Decbr 1873 i Bekgj. Nr 189, 19 Decbr s. A., Art. 4, hvor det tyske Udtryk Hejmathsrecht i den danske Oversættelse urigtigen er gjengivet ved Indfødsret i Stedet for Hjemstedsret. Og kaster man saa et Blik paa den til Fdg 9 Juni 1819 svarende Forordning for Hertugdømmerne af 25 Jan. 1819 § 1, vil man ogsaa finde den omhandlede Sætning i den danske Lov gjengivet saaledes: Ist er ein Ausländer des keine Heimathrechte, im Lande erworben hat. Det maa derfor ogsaa antages, at det danske Udtryk er en Omskrivning af Udtrykket Hjemstedsret, som vel den Gang endnu ikke var bleven gjængs i det danske Lovsprog. Den ikke hjemsteds-

berettigede fremmede blev derfor ifølge de anførte Bestemmelser at udvise.

Paa den anden Side maatte det i Kraft af Indfødsretten § 9 i alle Tilfælde være Regel, at der maatte foreligge en bestemt Lovhjemmel til at indskrænke den de fremmede ved Indfødsretten § 9 hjemlede Frihed, saaledes at ikke en administrativ Myndighed, f. Ex. en Politimester, efter Skjøn kunde udvise dem, fordi han fandt deres Forhold at være et saadant, at man helst maatte se at blive af med dem. Til en saadan Fjernelse maatte han altid have en bestemt Lovhjemmel, medens selvfølgelig den enevældige Konge naar som helst kunde undtage, hvem og hvad han vilde fra Lovens almindelige Befaling.

Ud fra dette Synspunkt maa man da ogsaa forstaa Forskriften i Fdg 30 Marts 1827 § 9, som bestemmer: »Da denne Anordning kun afskaffer Landsforvisning som Straf, men ej den Landsforvisning, der blot er en Politiforholdsregel mod fremmede, saa vil det uforandret have sit Forblivende ved de Love og Anordninger, hvorefter fremmede kunne blive at udføre af Kongens Riger og Lande, naar de enten formedelst deres Stilling eller foregaaende Opførsel eller af Mangel paa rigtig Pas og Besked ikke bør modtages her i Riget, eller og de ved deres Opførsel forbryde den dem i saa Henseende tilstaaede Ret, eller de uden de nogetsteds i Kongens Lande at have erhvervet Hjemstedsret blive satte ud af Stand til at ernære sig«.

Hvad der her kan give Anledning til at tro paa, at der ved disse Ord er hjemlet en almindelig Adgang til at udvise fremmede af Landet, er selvfølgelig Udtrykkene: Landsforvisning som en Politiforholdsregel mod fremmede; men naar man saa videre ser den Slutning, som drages af disse Præmisser, at det skal have sit Forblivende ved de L o v e o g A n o r d n i n g e r, hvorefter fremmede kunne blive at udføre af Kongens Riger og Lande, saa er det klart, at der i alle Tilfælde kræves en Lov eller Anordning til at hjemle Udvisningen, saaledes at ingen Myndighed uden Kongen selv kunde udvise en fremmed efter et Skjøn over hans Forhold; men der maatte foreligge en Lov eller Anordning, der hjemlede, at en vis Kjendsgjerning havde Udvisning til Følge, som det saa blev Politiets Sag at fuldbyrde. Forskjellen mellem Landsforvisning henholdsvis som Straf og som Politiforholdsregel var da den, at Landsforvisningen i det første Tilfælde var et Onde, som Handlingen, betragtet i og for sig, som Lovovertrædelse drog efter sig, medens Landsforvisningen i det andet Tilfælde kun var Udtrykket for den Kjendsgjerning, at Forudsætningen for de fremmedes fortsatte Forbliven i Riget var bortfalden ved vedkommende Begivenhed, saaledes at den ved Bosættelsen erhvervede Ret derved maatte anses forbrudt. Ud fra samme Synspunkt betragtedes da ogsaa de i Fdg.s § 10 indeholdte

Bestemmelser, der i øvrigt med Føje vare Gjenstand for modstridende Opfattelse under Drøftelse af Forordningens Indhold, nemlig Forskrifterne af Landsforvisning i Medfør af Fdg 19 Septbr 1866 § 1 om den romersk-katolske Præst, der befandtes at antage eller overtale nogen af vores Religion til Information eller Konfession, idet han derved skulde have forbrudt Friheden til længere at opholde sig her, ligesom med Hensyn til D. L. 6—1—1, hvorefter den af Kongens Undersaatter, der maatte affalde fra den evangelisk-kristelige Religion, skulde udelukkes fra Opholdet her i Riget, naar han ej erhvervede Kongens særlige Tilladelse dertil.

De Begivenheder, som i Henhold til Love og Anordninger medførte Fortabelse af Retten og dermed følgende Udvisning ved Politiet, vare da,

1) at vedkommende fremmede formedelst sin Stilling f. Ex. som Tater og omrejsende Gøgler, eller sin foregaaende Opførsel, idet han f. Ex. som udvist fra en fremmed Stat kun havde faaet betinget Adgang eller ikke havde opfyldt den almindelige formelle Betingelse for at faa Adgang til Riget, nemlig at være forsynet med rigtig Pas eller Besked, ikke havde Ret til at bo i Landet;

2) at han uden at have erhvervet Forsørgelsesret i nogen Kommune her i Riget blev ude af Stand til at ernære sig;

3) at han ved sin Opførsel forbrød den ham i saa Henseende tilstaaede Ret. Derved sigtedes ifølge de Loven forudgaaende Forhandlinger, som findes i Rigsarkivet, til de Tilfælde, hvor Loven paabød Udvisning som Følge af udstaaede Straffe; Pl. 19 Apr 1805 og Fdg 9 Juni 1819 § 1 eller vedkommende i øvrigt gjort sig skyldig i et Forhold, der efter Loven medførte Forbrydelse af hans Ret til at forblive i Landet; Fdg 19 Septbr 1766 § 1; jfr D. L. 6—1—1.

Men hvor en saadan Lovhjemmel manglede, kunde der formentlig ikke være Spørgsmaal om en Udvisning af nogen her i Landet lovlig bosat fremmed.

Naar Motiverne til Lov 15 Maj 1875 § 13 derimod synes at forudsætte, at Politimyndighederne efter et Skjøn frit kunde udvise fremmede, naar deres Forhold formentes at give Anledning dertil, uden at nogen lovhjemlet Udvisningsgrund forelaa, saa havde de imidlertid ikke andre Kjendsgjerninger at henvise til, end Forudsætningen i Fdg 30 Marts 1827 § 9, hvorom det fornødne alt er bemærket, og en Kskr. 22 Apr 1847, hvorefter udenlandske Jernbanearbejdere efter Ophøret af deres Arbejde ved Jernbanen kunne hjemsendes, enten fordi de ikke kunne godtgjøre lovligt Erhverv eller fordi de vare mistænkelige Personer; Udenfor disse tvende Alternativer, bemærker Skrivelsen, følger det af sig selv, at de ikke kunne bortvises fra det Distrikt, hvor de opholde sig.

Men til denne Udtalelse er at bemærke, at deslige Jernbanearbejdere ingenlunde kunne anses som bosatte her i Landet og derfor heller ikke nyde de saadanne fremmede tillagte Rettigheder. (I øvrigt paaberaabe Motiverne sig kun Udtalelser vedrørende de vestindiske Kolonier. Men derom kan for det første mærkes, at for disse Landsdele haves en særlig Bemyndigelse til at udvise fremmede Gejstlige i Henhold til kgl. Resol. 24 Apr 1827, ved hvilken den fungerende Generalguvernør bemyndiges til, naar han finder fremmede til Øen kaldede Præsters Opførsel at være af den Beskaffenhed, at deres Ophold i Kolonierne anses for skadelig, da igjennem Regjeringen af foranledige, at deres Ansættelse tilbagekaldes, og de derefter bortsendes fra Kolonien. Men det synes, at Kancelliet og St. Thomas Raad dog have været enige om, at en Udvisning ogsaa kunde finde Sted i andre Tilfælde. Ved Spørgsmaalet om Bestemmelsen i Pl. 23 Maj 1840 § 3 skulde udvides til Vestindien, mente de, at det burde forblive ved, hvad der hidtil havde været brugelig, nemlig at Udlændinge, der ikke havde Borgerbrev eller speciel Opholdstilladelse, uden Hensyn til deres længere eller kortere Ophold, bortsendtes, naar enten deres Forhold havde været af den Natur, eller det af andre Omstændigheder maatte skjønnes, at de vil blive det offentlige til Skade eller Byrde. Da imidlertid Pl. 19 Apr 1805, om hvis Anvendelse i Vestindien det drejede sig, var tinglæst der, fandt Kancelliet, at Pl. 23 Maj 1840 § 3 maatte medtages, og der kunde formentlig heller ikke være nogen Betænkelighed ved at gjøre den gjældende, da den ikke afskar den Ret, Øvrigheden som saadan havde til at bortvise fremmede, der fandtes farlige, men kun indeholdt en Norm med Hensyn til dem, som efter Dom skulde forvises.

Men da Brugen altsaa kun angik fremmede, der hverken havde Borgerbrev eller speciel Opholdstilladelse, maa der ogsaa her forudsættes kun at være Tale om Udvisning af fremmede, der ikke havde erhvervet fast Hjem paa Øerne.)

I Landstingsudvalgets Betænkning Rigsdags Tid. 1874—75 Till. B. Sp. 18—19 hedder det, at Udvalget gaar ud fra, at den heromhandlede Ret til at udvise fremmede, som ej have Indfødsret og ej heller have erhvervet Forsørgelsesret her i Landet, vil blive brugt med megen Varsomhed, og navnlig forudsættes, at der ikke let vil blive Spørgsmaal om at udvise nogen, der ved at kjøbe eller forpagte fast Ejendom eller ved at nedsætte sig som næringsdrivende har knyttet sig paa en varigere Maade til den danske Stat. Man beroligede sig i saa Henseende dels derved, at Justitsministeriet og ikke de lokale Politiøvrigheder havde at træffe den afgjørende Bestemmelse, dels derved, at saadanne Udvisninger hidtil havde hørt til de meget store Sjældenheder og derfor vel heller ikke vilde blive hyppigere i Frem-

tiden. At fraskrive sig Ret til at udvise Personer, som, om de end i længere Tid havde haft fast Ophold her i Landet, dog ikke vare indfødte, syntes der paa den anden Side ikke at være Grund til, da de fleste andre Stater og navnlig Nabostaterne forbeholdt sig en slig Ret.

At det nu ganske vist er den almindelige med selve de fremmedes Egenskab som saadanne stemmende Regel, at de maa kunne udvises, naar deres Forhold giver vedkommende Stat Anledning dertil, kan ikke benægtes. Men Indfødsrettens § 9 førte for den danske Rets Vedkommende til det modsatte Resultat, og for saa vidt Udvalget forudsætter, at dog i enkelte Tilfælde en Udvisning af virkelig her bosiddende fremmede maatte have fundet Sted, maa bemærkes, at bestemte Exempler derpaa intet Steds findes anførte, hvorfor man indtil videre maa anse dem som apokryfe. Det var derfor utvivlsomt en Forandring i den gjældende Ret, som Lov 15 Maj 1875 § 13 medførte, for saa vidt som den hjemler, at enhver fremmed, der ikke har Indfødsret og ikke har erhvervet Forsørgelsesret her i Landet, hvilket sidste nu efter Fattigloven Nr 67, 9 Apr 1891 § 23, kun undtagelsesvis vil være Tilfældet; jfr Bekjg. Nr 160, 18 Avg. 1888; kan udvises, selv om han har erhvervet fast Hjem her i Riget, naar han ikke har haft stadigt Ophold her i to Aar.

Det stadige Ophold forudsætter, at vedkommende Person trods midlertidig Fraværelse paa Rejser eller af andre saadanne Aarsager, dog vedblivende har haft sit Hjem her i Riget i det paagjældende Tidsrum. At de to Aar skulle være de to sidste Aar, er underforstaaet som en Selvfølge; thi han forudsættes jo, at opholde sig her paa det Tidspunkt, da Spørgsmaalet bliver om hans Udvisning, og Afgjørelse bliver da at træffe efter, om han paa det Tidspunkt har haft stadigt Ophold her i Landet i to Aar.

Spørger man, hvorledes Lovgivningen er naaet til Fastsættelse af denne i og for sig uhjemlede vilkaarlige Tidsgrænse, er det fordi Lov Nr 54, 25 Marts 1871 § 1 opstiller den Regel, at den danske indfødte, der er bleven Statsborger i et fremmed Land, ved igjen at tage fast Bopæl og opholde sig her i Landet i to Aar uden videre Bevis anses for at være udtraadt af det undersaatlige Forhold til den fremmede Stat. Og paa samme Maade skal den danske indfødte, der er bleven naturaliseret i Amerika, naar han vender tilbage til Danmark og opholder sig der længere end to Aar, ifølge Pat. Nr 25, 18 Marts 1873 anses som den, der ikke har den Hensigt at vende tilbage, men vil forblive her i Landet. I Henhold til den i disse Bestemmelser nedlagte Opfattelse af to Aars stadigt Ophold som i tvivlsomme Tilfælde skabende en Formodning for animus conmorandi har da Lovgivningen ogsaa i den heromhandlede Bestemmelse ladet to Aars stadigt Ophold være afgjørende, hvoraf Følgen

imidlertid vil være den, at den fremmede, der alt forinden utvivlsomt har fæstet Bo her, er udsat for vedblivende at kunne udvises, indtil det anførte Tidsrum er udløben.

Udvisningen af den fremmede kan ske, naar hans Forhold maatte give Anledning dertil.

Landstingets Udvalg foreslog en Tilføjning til Paragraffens Bestemmelse, ifølge hvilken Udlændingen ogsaa skulde kunne udvises, naar hans Tilstedeværelse her maatte anses at være til Skade for den danske Stat. Men dette Forslag synes nærmest at have været begrundet i den urigtige Opfattelse, at der ved Udlændingens Forhold kun var tænkt paa hans Forhold overfor den danske Stat; jfr Udtrykkene i Landstingsudvalgets Betænkning, R. T. 1874—75, Till. B., Sp. 119: at der vil kunne tænkes Tilfælde, hvor det vil være i Statens Interesse, at en Person fjernes, skjønt hans Forhold overfor den danske Stat har været fuldkommen ulastelig. Folketingsudvalget, som foreslog den anførte Tilføjelse udeladt, synes at have delt denne Opfattelse; jfr Rigsdags Tidende, Tillæg B., Sp. 851—52; men desuagtet er den urigtig; thi Udtrykket »Forhold« er saa almindelig, at det omfatter Personens Forhold ikke blot overfor den danske Stat, men ogsaa overfor fremmede Stater, ikke blot under, men ogsaa før hans Ophold i den danske Stat, og Ordene »give Anledning« ere lige saa almindelige, saa at Udlændingen ikke behøver at have været i Brøde. Det er en simpel Husret, hvis Udøvelse ved den anførte Bestemmelse er hjemlet Staten, saa at den kan fjerne Personer, der ikke have Ret til at forblive i den, dog kun, naar der foreligger skjellig Aarsag til at fjerne dem, idet Staten forudsættes ikke at ville øve sin Ret paa en vilkaarlig Maade. Hermed stemmer ogsaa den af Regeringen i Lovforslagets Motiver udtalte Opfattelse; jfr Rigsdags Tidende 1874—75, Tillæg A., Sp. 1799.

Afgjørelse af, om Anledning til Udvisning foreligger, bliver at træffe af Justitsministeriet under Ansvar for Rigsretten, idet Sagen efter sin hele Beskaffenhed ikke kan forelægges de almindelige Domstole.

Tvivl kan dernæst rejses om Paragraffens mere eller mindre udtømmende Karakter. Enten har Hensigten med den været i Almindelighed at give Regel for, under hvilke Betingelser en Udlænding uden for Tilfælde af Trang og begaaede Forbrydelser, eller, som man i Almindelighed udtrykker det, af politiske Grunde kan fjernes fra Landet, og i Forbindelse dermed har den da truffet Bestemmelse om, under hvilket Ministerium Sagens Afgjørelse skal henhøre, ved at overlade Justitsministeriet at fatte Beslutning derom. Eller ogsaa har den kun villet give en Regel om at afgrænse Justitsministeriets Ret til at udvise, uden at afgjøre noget om andre Myndigheders mulige Beføjelse i saa Henseende. Det er da kun givet, at Udlændinge, der have haft

stadigt Ophold her i Landet i to Aar, ikke kunne udvises af Justitsministeriet; men det er desuagtet muligt, at de kunne udvises ved en kgl. Resolution; jfr T. H. Aschehoug: Nordisk Retsencyclopædi VI., S. 34. En lignende Opfattelse blev under Lovens Behandling i Landstinget gjort gjældende af den daværende Justitsminister (Klein), der vilde skjelne mellem henholdsvis Staten og Justitsministerens Udvisningsret; men han blev imødegaaet baade af Nellemann og Estrup; Landstingstidende 1874—75, Sp. 1566, 1567; 1570; og denne Sondring er uden Tvivl ogsaa ganske urigtig. Den strider imod Lovens hele Øjemed, som er at bestemme, ikke særlig Justitsministeriets, men Statsmagtens Myndighed til — uden for Tilfælde af Trang og begaaede Forbrydelser, — at fjerne Udlændinge fra Riget. Dette fremgaar aldeles tydeligt af den i Landstinget vedtagne Affattelse, ifølge hvilken Justitsministeren kunde udvise enhver Udlænding, der ikke havde erhvervet Forsørgelsesret her i Riget, uden Hensyn til, hvor længe han havde boet her; Rigsdags Tidende 1874—75, Till. C., Sp. 203; og naar Folketinget tilbageførte den oprindelige Affattelse, var Øjemedet dermed at begrænse ikke blot Justitsministerens, men selve Statens Myndighed over for fremmede; jfr Rigsdags Tidende s. A., Till. B., Sp. 851, hvor det forudsættes, at Lovgivningsmagten maa træde til, dersom det skulde vise sig nødvendigt at fjerne fremmede, med Hensyn til hvilke de i Paragraffen krævede Betingelser ikke foreligge. Naar Justitsministeriet særlig fremhæves i Paragraffen, er dette netop begrundet i, at de Foranstaltninger over for fremmede, om hvilke der bliver Tale efter den foreliggende Lov, i Almindelighed falde ind under Politiets Omraade; men Iværksættelsen af denne Politiforholdsregel efter Lovens § 13 skal ikke som de, hvorom der handles i de forudgaaende Paragraffer, være overladt det stedlige Politi, men som Følge af dens almindelige politiske Natur være forbeholdt den øverste Politimyndighed for hele Landet, Justitsministeriet. Det vilde nemlig være i sig selv unaturlig, om en Politimester i en eller anden enkelt lille By skulde kunne forvise en fremmed fra hele Riget af politiske Aarsager. Med denne Opfattelse af Øjemedet stemme Motiverne; jfr Rigsdags Tidende 1874—75, Till. A., Sp. 1789, der netop henvise til de ældre Regler, som omhandle fremmedes Udvisning som Politiforholdsregel; jfr Fdg 30 Marts 1827 § 9; og forudsætte, at Justitsministeren i Medfør af § 13 kan udvise en Udlænding f. Ex. af Hensyn til Rigets Nevtralitet og gode Forhold til Nabomagter, hvilket ogsaa, som paavist, ganske stemmer med Paragraffens Ord. Men naar altsaa deslige Udvisningsgrunde ere underlagte Justitsministerens Bedømmelse, bliver det vanskeligt at se, hvilke der da skulde være forbeholdte Kongen selv.

Hvis man nu mod den anførte Forstaaelse af § 13 rejser den Indvending, at den danske Stats Udvisningsret derefter indskrænkes langt mere, end Tilfældet er med andre Staters, som i Reglen forbeholde sig en fri Udvisningsret over for fremmede, da maa hertil svares, at denne Forskjel staar i naturlig Forbindelse med den danske Rets Regler om Statsborger- og Undersaatsforholdets Stiftelse. Naar nemlig den danske Lovgivning betegner enhver her bosat Person som Undersaat og som Følge heraf paalægger ham en Troskabs- og Lydighedspligt mod den danske Stat, ja endog gjør ham værnepligtig, saa er der intet urimeligt i, at den ikke tillægger sig en ubegrænset Udvisningsret overfor en slig Udlænding; men det maa snarere siges, at Udstrækningen af Udvisningsretten til to Aar efter Bosættelsen ikke ganske stemmer med de anførte Regler. Spørger man, om der da ikke i noget Tilfælde kan være Tale om en Udvisning uden for de i § 13 nævnte Betingelser, maa hertil svares, at Hjemlen derfor formentlig kun kan udledes af den Kongen i Grl.s § 18 indrømmede Ret til at føre Krig og træffe de dermed i Forbindelse staaende Foranstaltninger til Landets Forsvar. Den derved givne Myndighed for Kongen indlader vor Ret sig ikke paa at afgrænse nærmere, men maa i saa Henseende antages at henholde sig til den folkeretlig hjemlede Udstrækning deraf, da det ikke kan antages, at den skulde have indladt sig paa at hindre vor Regering i Anvendelsen af noget folkeretlig anerkjendt Forsvarsmiddel, hvortil efter Omstændighederne ogsaa Udlændinges Udvisning maa henregnes; Folkeretten S. 105. Men bortset fra deslige Undtagelser gjælder Reglen i Lov Nr 52, 15 Maj 1875 § 13.

Spørger man herefter, hvor vidt Erhvervelse af faste Hjem nu længere gjør den fremmede til Statsborger, maa Svaret lyde benægtende. Naar og saa længe han ikke har haft stadigt Ophold i to Aar, er hans Ret i et og alt lig med andres, ikke her bosatte fremmede. For saa vidt de lovligen ere komne ind i Landet, kunne de forblive her, forudsat, at de ikke falde ind under de særlige Regler i Lov Nr 52, 15 Maj 1875 § 3 flg, indtil Justitsministeriet efter et Skjøn om deres Forhold maatte finde Anledning til at udvise dem. Derfor er det urigtigt, naar Lov for Island Nr 36, 13 Decbr 1895 § 1, endnu taler om den, der er bleven dansk Statsborger ved at have erhvervet fast Hjem i Island eller Danmark, thi dertil udkræves efter Lov Nr 52, 15 Maj 1875 § 13, for Danmarks vedkommende yderligere to Aars stadigt Ophold i Landet. Saa kan man ganske vist tale om, at vedkommende har erhvervet en vis Borgerret, for saa vidt som han har en Ret til at være her i Landet, der strækker sig videre end den, som tilkommer andre fremmede, for saa vidt som han ikke kan fjernes derfra efter et administrativt Skjøn, men kun ved Indtrædelsen af bestemte Kjendsgjerninger, hvis lovbestemte Virkning er Udvisning af Landet, og til Betegnelse af denne

fortrinlige Retsstilling kan da passende Udtrykket Statsborgerret bruges. Naar Lov 13 Marts 1867 § 1 taler om at Erhvervelsen af fast Hjem her i Riget gjorde Personen til Statsborger, var det for saa vidt ogsaa i god Overensstemmelse hermed, som han jo den Gang virkelig nød den tilsvarende fortrinlige Ret, som nu kun erhverves ved yderligere to Aars stadigt Ophold. Men i øvrigt har den anførte Lov vistnok ikke benyttet den anførte Betegnelse ud fra det her fremhævede Synspunkt. Efter hvad der ovfr S. 94 flg er fremhævet om den i vor statsretlige Opfattelse tidligere herskende Mangel paa Klarhed om Statsborgerrettens Begreb, turde det vel snarere være rimeligt, at man, fordi der i Loven var Tale om Nydelse af en Rettighed, har villet fremhæve Rettigheds Siden ved Undersaatsforholdet og derfor brugt Betegnelse Statsborger; thi ellers vilde det dog være mindre vel forklarligt, at Loven sondrer mellem den, der har dansk Indfødsret, og den, der er bleven dansk Statsborger ved at erhverve fast Hjem i Riget, uden nogen som helst Antydning af, at de indfødsberettigede dog ogsaa ere Statsborgere. Men nu er den nævnte Lovs Gyldighed bortfalden, og i øvrigt forekommer Udtrykket Statsborger og statsborgerlig i dansk Ret, bortset fra Lov Nr 37, 9 Marts 1872 § 2; jfr ovfr S. 142, kun i Loven af 1898 og Bekgj. 1908 som Betegnelse for den fulde ubetingede Statsborgerret, som er Indfødsretten og det derved stiftede Retsforhold, en Betydning, som ogsaa er den i den almindelige evropæiske Statsret alene anerkjendte. Naar man ved Siden deraf dog i dansk Ret taler om en vis Statsborgerret for fremmede, er Grunden hertil netop at søge i den foran fremhævede Ejendommelighed ved den danske Statsret, at den sikrer visse fremmede fremfor andre en videregaaende Ret til at være og blive i Landet. Fra Indfødsret 15 Jan. 1776 til Lov Nr 52, 15 Maj 1875 § 13 erhvervedes den ved Bosættelsen; efter den Tid maa dertil yderligere komme to Aars stadigt Ophold i Landet.

Den nævnte Ret, som altsaa af den foranførte Grund passende kan og maa benævnes Statsborgerret, er imidlertid begrænset, for saa vidt som den bortfalder ved bestemte Kjendsgjerningers Indtræden. Saaledes skal eller kan den her bosatte fremmede, selv om han har haft stadigt Ophold i to Aar her i Landet udvises af Riget, i Fald han bliver idømt visse Straffe.

Reglen herom haves i Straffelov 10 Febr 1866 § 16; jfr Straffelov for Island 25 Juni 1869 § 17; som lyder: Naar en Udlænding, der ikke i de sidste 5 Aar har haft stadigt Ophold i den danske Stat, har gjort sig skyldig til Strafarbejde, bliver han tillige at dømme til efter udstaaet Straffetid at bringes ud af Riget. Det samme skal efter Omstændighederne og navnlig efter Beskaffenheden af den begaaede Forbrydelse kunne finde Sted, naar den paagjældende findes at have gjort sig skyldig

til Straf af Fængsel paa Vand og Brød, og han tidligere i eller uden for Kongeriget er straffet for Forbrydelser. — Udlændinge, som efter ifølge Dom at være udviste af Riget uden Tilladelse igjen begive sig ind i Landet, straffes med Fængsel eller med Forbedringshusarbejde indtil 1 Aar, hvorefter de igjen blive at udvise af Riget. — Ved Udvisningen bliver den paagjældende til Retsprotokollen at advare om Virkningerne af hans ulovlige Tilbagevenden.

Naar Straffelovens Motiver S. 27 ved »Udlænding« forstaa en ikke her i Landet hjemmehørende Person, da er dette en Kjendsgjerning, der taler for den ovfr S. 115 flg. fremsatte Fortolkning af en »her hjemmehørende« i Straffelovens § 5 som omfattende indfødte; thi det er givet, at ved Udlænding i Straffelovens § 16 forstaas alle ikke i Riget indfødsberettigede Personer. Det stadige Ophold afbrydes ikke ved midlertidig Fraværelse fra Riget, naar det dog er Meningen at vende tilbage dertil efter Opholdet i Udlandet; U. f. R. 1885, S. 594.

Det vil ses, at Udlændingen ligefrem bliver at d ø m m e til at udbringes, hvilket staar i god Overensstemmelse med den tidligere fremstillede Retsopfattelse, at Udlændinges Forbliven her i Landet ikke er en Naadessag, saa at de vilkaarlig kunne fjernes; men at de ved at bosættes her indtræde i et Retsforhold til Staten, som denne kun indenfor visse ved Loven dragne Grænser ensidig kan bringe til at ophøre.

Naar Varigheden af Udlændingens Ophold er sat til 5 Aar, er dette vistnok til en vis Grad begrundet i, at 5 Aars fortsat Ophold i en Kommune udkrævedes til Erhvervelse af Forsørgelsesret i den; jfr Pl. 19 April 1805; Folketingstid. 1865—66, Sp. 924: »Jeg har foreslaaet, at »3 Aar« i første Punktum forandres til »5 Aar«; thi, som bekjendt, har ingen erhvervet Forsørgelsesret her i Landet, medmindre han har opholdt sig paa ét Sted i 5 Aar; Sp. 990: Forslaget om, at Tallet 3 i første Linie skulde forandres til 5, blev af Forslagsstillerne motiveret ved, at 5 Aar er den Tid, i hvilken man her kan erhverve Forsørgelsesret; jfr U. f. R. 1886, S. 410. Men dog vilde det ikke altid være givet, at en Person havde opholdt sig 5 Aar i en Kommune, selv om han havde opholdt sig 5 Aar i Riget, og Bestemmelsens Anvendelse kan derfor heller ikke gjøres afhængig af, om slig Ret er erhvervet, men der vil i modsat Fald kunne blive Tale om en administrativ Udvisning i Henhold til Lov Nr 52, 15 Maj 1875 § 2.

En særlig Adgang til Udvisning af Udlændinge for begaaede Forbrydelser, hvor de i Straffelovens § 16 krævede Betingelser ikke foreligge haves i Lov Nr (129) 1 April 1905 § 7.

For en Udvisning paa Grund af Trang vil Udlændingen være udsat saa længe, indtil han maatte have erhvervet Indfødsret her i Riget ifølge Fattiglov Nr 67, 9 Apr 1891 § 23. Om Undtagelse herfra

i Henseende til Svenskere se Bekgj. Nr 160, 18 Avg. 1888; Just. Min. Cirk. Nr 174, 24 Septbr. 1890; Just Min. Skr. Nr 28, 24 Jan. 1899; J. G. A. Nielsen: Anf. V. S. 126.

I Henhold til de ovfr S. 27 flg anførte Traktater eller i Kraft af den danske Regerings ensidige Beslutning vil dernæst den fremmede være udsat for at udleveres for Forbrydelser, begaaede i Udlandet, hvorved dog erindres, at Danmark under Henvisning til alm. borgerlig Straffelov § 16, jfr Straffelov for Island 25 Jan. 1869 § 17, efter Omstændighederne har forbeholdt sig ikke at udlevere fremmede, som have haft to Aars fast Bopæl i Riget; jfr Folkeretten S. 226.

Fra Granskningen af, om og under hvilke Betingelser fremmede som saadanne kunne erhverve en vis Statsborgerret, gaa vi dernæst over til at gjøre nogle Bemærkninger om deres Undersaatsforhold. Som ovfr S. 94 paavist, stiftes ved Erhvervelsen af fast Hjem her i Riget et Undersaatsforhold til dette. At denne Regel skulde være bleven ændret ved Lov Nr 52, 15 Maj 1857 § 13 om Betingelserne, hvorunder en Statsborgerret kan siges at være stiftet, er der ingen som helst Grund til at antage; thi utvivlsomt er Undersaatsforholdets Begreb ikke bleven bestemt som Korrelat til Statsborgerforholdet, afhængigt af dette; men aldeles selvstændig bleven til som Udtryk for den almindelige Underkastelse under Statsmagten, der netop er en Følge af Bosættelsen inden for Staten. Et Undersaatsforhold af de fast bosatte fremmede var jo antaget at foreligge længe forinden Indfødsretten 15 Jan. 1776 § 9 gav dem Ret til lige med indfødte at bo og ernære sig i Riget; og endnu længe varede det inden de faste, bosatte Personer i 1867 benævntes Statsborgere, hvorhos man endnu i 1875 langt fra var paa det rene med, om de virkelig var i Besiddelse af noget, der kunde kaldes Statsborgerret, siden Tvivlen drejede sig, om de ikke frit kunde udvises. Derfor kan en Ændring i Betingelserne for en statsborgerlig Rets Erhvervelse heller ikke i og for sig indvirke paa Betingelsen for Undersaatsforholdets Stiftelse, der fremdeles uforandret maa være Erhvervelsen af det faste Hjem. Der foreligger ingen som helst Hjemmel til den Antagelse, at Lov Nr 52, 15 Maj 1875 § 3 i nogen Maade skulde have tænkt paa at ville give en Regel angaaende Undersaatsforhold; jfr Bekgj. Nr 59, 13 Marts 1908 § 11. Derfor er fremdeles den, der har erhvervet det faste Hjem her i Riget, dansk Undersaat; nyder de danske Undersaatter tillagte Rettigheder; jfr Lov for Island Nr 43, 27 Septbr 1901 § 1; og er underkastet de dem paahvilende Forpligtelser. Men Tvivl i saa Henseende kan dog rejses som Følge af Bestemmelsen i Straffelov 10 Febr 1866 § 5, jfr. ogsaa §§ 4 og 6, der straffer en her hjemmehørende Undersaat for i Udlandet at have forbrudt sig mod det undersaatlige Troskabs og Lydigheds Forhold til den danske Stat m. m.;

jfr ovfr S. 115 flg., og man saa vil forstaa de anførte Udtryk ikke som omfattende enhver Person, der har erhvervet fast Hjem i Danmark, men kun om dem, som have haft to Aars stadigt Ophold i Riget og derved have erhvervet den foran fremhævede Statsborgerret eller Ret til at bo her; jfr C. Torp: Den danske Strafferets alm. D. S. 129 flg. Men betragter man det Resultat, der derved fremkommer, vil det ses, at en fremmed kan bosætte sig her i Landet og i Løbet af indtil to Aar derefter ikke kan drages til Ansvar, hvis han i den Tid under et Ophold i Udlandet gjør sig skyldig i de groveste Statsforbrydelser.

Det vilde imidlertid være en Mærkelighed, om det skulde gjøre Forskjel paa Strafbarheden, om han iværksatte Forbrydelsen henholdsvis ved selv at rejse til Udlandet eller ved blot at skrive dertil, i hvilket sidste Tilfælde han dog ikke kunde undgaa Straf. Naar man herimod vil indvende, at han kan straffes i Udlandet, vil dette langt fra gjælde i alle Tilfælde, da ingen som Regel straffes for Angreb paa andre Staters Forfatninger; jfr C. Torp: Anf. V. S. 242; og hvad Udlevering angaar, opstille Traktaterne ogsaa som oftest indgribende Undtagelser i Henseende til politiske Forbrydelser; jfr Folkeretten S. 225. De i og for sig unaturlige Resultater, man ved denne Forstaaelse naar til, tale ikke til Gunst for den Rigtighed. Dertil kommer, at vedkommende fremmede jo dog alt ved sin Bosættelse er bleven Undersaat uden Hensyn til, hvor længe han har boet her i Landet, at de undersaatlige Pligter i andre Retninger saasom Værnepligten; Lov 6 Marts 1869 § 2; jfr Straffelov 10 Febr 1866 §§ 75, 76, ogsaa paahvile ham uden Hensyn til Bosættelsens Varighed. Derfor synes det alt andet end følgerigtigt, om Straffen efter Straffelovens § 5 ikke skulde kunne ramme ham for Brud paa det undersaatlige Troskabs- og Lydighedsforhold, fordi han har begaaet denne Forbrydelse i Udlandet, inden han har været bosat her i to Aar. For saa vidt man endnu kunne til Støtte for den anførte Forstaaelse henviser til Fdg 9 Juni 1819 § 1, der taler om, at fremmede, der ikke har Ret til at anses som hjemmehørende her, da er det ovfr S. 155 søgt godtgjort, at dette Udtryk kun er en Omskrivning af det tyske Udtryk Heimathsrecht eller Hjemstedsret, og i Overensstemmelse hermed maa ogsaa Udtrykket hjemmehørende i Bekgj. 12 Avg. 1865, Artt. 2 og 4 forstaas. Men denne Hjemstedsret er enstydig med Forsørgelsesret og derfor væsensforskellig fra den heromhandlede Statsborgerret.

Den Forstaaelse af Ordene her hjemmehørende, der fører til det ene antagelige Resultat, er derfor at lade dem omfatte alle de Undersaatter, som overhovedet kunne siges at have et Hjem her i Landet, være sig i Kraft af Bopæl eller af Fødsel m. v. Naar disse sidste medtages under Udtrykkene i §§ 5 og 6, forstaas disse paa den Maade her ganske vist i en usædvanlig, vid Bemærkelse, som imidlertid Ordene

tillade og Sammenstillingen nødvendiggjør for at naa til et fornuftigt Resultat. Udtryksmaaden i Motiverne, i hvilken Ordene »her hjemmehørende Mand«, »dansk Borger« og »Undersaat«; jfr ovfr S. 117, varieres, viser ogsaa, at Straffelovens Ophavsmænd og Motivernes Forfatter slet ikke have gjort disse Udtryks Betydning til Gjenstand for en indgaaende Granskning og Forklaring fra et statsretsligt Synspunkt; ovfr S. 164 er saaledes paavist, hvorledes i Motiverne til Straffelovens § 16 Udtrykkene »her hjemmehørende« staa alene i Betydning af indfødsberettiget; og naar man endelig vil sige, at Ordene her hjemmehørende paa den Maade, hvorpaa de her fortolkes i § 5, komme til at staa væsentlig betydningsløse, og at Loven derfor godt kunde have nøjedes med at tale om Undersaatter, saa er dette vel rigtigt. Men naar man saa tillige af Motiverne ser, at netop de heromhandlede Udtryk i dem ere forbigaaede med fuldstændig Tavshed, idet der ikke blot ikke er sagt et eneste Ord til nærmere Forklaring af dem, men Motiverne endog hele Tiden kun tale om Undersaatter, uden noget Tillægsord, ligesom Ordet Undersaat alene benyttes i Straffelovens § 75 og 76, saa turde dette yderligere vise, at der fra Forfatterens Side ikke er lagt nogen som helst særlig Betydning ind i dem, men at de i Virkeligheden kun ere brugte som en nærmere Bestemmelse af selve Ordet Undersaat, saaledes at kun de saakaldte midlertidige Undersaatter; jfr Bekgj. 22 Decbr 1866 Art. 1; derved ere udelukkede fra at falde ind under Reglen. Med denne Forstaaelse af Udtrykkene stemmer det ogsaa, naar Straffelov for Krigsmagten Nr 68, 7 Maj 1881 § 7 kun bruger Udtrykket Undersaat, hvor almindelig borgerlig Straffelov 10 Febr 1866 § 6 har »her hjemmehørende« Undersaat.

Hvad i øvrigt de heromhandlede fremmedes Retsforhold angaar erindres, at en Bosættelse, om end den ikke er bestemt til at være varig, medfører en vis fortrinligere Retsstilling fra dem, end for de ikke bosatte her i Landet sig opholdende fremmede. De her bosatte fremmede kunne saaledes efter Omstændighederne faa deres Børn optagne i Almueskolen; K. og U. M. Skr. 23 Decbr 1856; 22 Febr 1860; jfr dog Skr. Nr 202, 21 Maj 1904; men først Erhvervelse af det faste Hjem gjør dog vedkommende fremmede til Undersaat og hjemler ham de en saadan tillagte Rettigheder; jfr f. Ex. Lov for Island Nr 43, 27 Septbr 1901 § 1. I øvrigt vil han i alle Tilfælde kun kunne nyde saadanne Rettigheder, som ikke ere betingede af Indfødsret; og derhos kan Opholdets Varighed være af en vis Betydning i saa Henseende. De Næringsveje, som ikke kræver nogen Autorisation, vil han i Reglen kunne drive, dog med Undtagelse af Saltvandsfiskeri, hvis Udøvelse af fremmede forudsætter 2 Aars fast Ophold i Riget; Lov Nr 107, 4 Maj 1907 § 1; medens derimod Adgangen til Hvalfangst

med Skib ved Færøerne for fremmede endog er betinget af 5 Aars Bosiddelse i den danske Stat; jfr derimod i Henseende til Island foran S. 155. Adgang til Borgerskab og Næringsbevis udkræver i Reglen 5 Aars Ophold i Riget; Lov 29 Decbr 1857 § 2, 4°, jfr Lov Nr 73, 23 Maj 1873 § 1. Dog hjemler den førstnævnte Lov en Undtagelse i Henseende til de fremmede, der ere begunstigede lige med indfødte, være sig i Kraft af Traktater; jfr Folkeretten S. 215 flg, eller i Kraft af ensidige Indrømmelser, jfr i Henseende til Holland; Adg Nr 107, 8 Decbr 1904. Ligeledes udkræves 5 Aars fast Ophold her i Landet for at faa Bevilling til at blive Udvandringsagent ifølge Lov 1 Maj 1868 § 2, for saa vidt Justitsministeren ikke dispenserer fra dette Krav. J. M. Skr. Nr 161, 7 Juni 1873, ad 1; jfr for Færøerne Lov Nr 81, 30 Marts 1895 § 2; for Island Lov Nr 3, 14 Januar 1876 § 2. Med Hensyn til Drift af Rederiforretning se Sølov Nr 56, 1 Apr 1892 § 1, Registreringslov Nr 57, 1 Apr 1892 s. D. § 1; der ogsaa indeholder Bestemmelser om Grænsen for Adgangen til Optagelse af fremmede som Medlemmer og Bestyrere i Selskaber; jfr ligeledes Fiskerilov for Island Nr 43, 27 Septbr 1901 § 1, ovfr S. 155. Angaaende Adgang til Sønæring se Lov Nr 40, 23 Marts 1892 § 9 c, 10 c, 20 c, jfr § 18. Angaaende Adgang til Lægepraxis se Pl 28 Jan. 1840 og i øvrigt ovfr S. 107.

Med Hensyn til de heromhandlede Personers Forpligtelser mærkes, at Troskabs- og Lydighedspligten mod Staten stiftes ved Erhvervelsen af Undersaatsforholdet gjennem det faste Hjem, jfr foran S. 153 flg; og det samme gjælder om Værnepligten. Dog gjøres her Undtagelse, for saa vidt som Frihed derfor er hjemlet, ved forskellige Traktater, ved hvilke Danmark har forpligtet sig til ikke at underkaste vedkommende fremmede Staters Undersaatter nogen Militærtjeneste; Traktat med Mexiko 19 Juli 1827, Art. 4; med Brasilien 26 Apr 1828, Art. 8; med Holland Just. M. Cirk. 26 Marts 1862; med Italien Deklaration 26 Oktbr 1868; og England, Deklaration 14 Juni 1869; med Svejts Pat. Nr 86, 28 Juli 1875, Art. 8; med Rusland Bekgj. Nr 88, 3 Apr 1895, Art. 2; med Belgien Bekgj. Nr 131, 26 Juni s. A., Art. 3; med Japan Bekgj. Nr 72, 6 Maj 1896, Art. 1; jfr K. M. Skr. 1 Avg. 1889 og 11 Apr 1894 (i den militære Reskriptsamling), angaaende Pat. Nr 25, 18 Marts 1873. Endvidere er der gjort Undtagelse fra Reglen, hvor det undersaatlige Forhold til den fremmede Magt maatte være til Hinder derfor. Dette vil bero paa, hvor vidt vedkommende fremmede er bleven værnepligtig i den fremmede Stat, og om den kræver den Forpligtelse opfyldt selv af de Undersaatter, der ere bosatte i Udlandet, saaledes som Tilfældet er med det tyske Rige, hvorfor Værnepligtslov 6 Marts 1869 § 56 ændredes ved Lov Nr 40, 4 Apr 1873.

I Henseende til Skattepligten erindres dernæst Lov Nr 104, 15 Maj 1903 § 3, Nr 3, hvorefter Udlændinge, der tage midlertidigt Ophold i Landet, ikke ere skattepligtige; men ingen Udlændings Ophold anses for midlertidigt, naar han stadig har opholdt sig et Aar her i Landet; og ifølge s. L.s § 2 er ogsaa en Person skattepligtig, naar han uden at opgive sin Bopæl her i Landet, tager midlertidigt Ophold i Udlandet; jfr samme Lovs § 10 og § 11, 1°. Med Hensyn til kommunale Skatter erindres Lov Nr 85, 15 Maj 1903 § 1, hvorefter Indenrigsministeren afgjør, hvor vidt Udlændinge, der uden at drive borgerligt Erhverv, tage Ophold i en Kommune, ere skattepligtige; hvis derimod den fremmedes midlertidige Ophold i en Kommune har været forbundet med Næringsdrift, med Værksted, Udsalgssted eller Forretningslokale, er Kommunen berettiget til at beskatte ham i Forhold til Opholdets Varighed, naar dette dog ikke har varet under en Maaned.

Naar herefter Skattepligten kan indtræde, skjønt intet fast Hjem er erhvervet af vedkommende, er Grunden den, at selv et midlertidigt Ophold berettiger til Nydelsen af saadanne Goder, som f. Ex. Adgang til Børnenes Indskrivning i Almueskolen; ovfr S. 155. For saa vidt kunne ogsaa andre fremmede falde ind under disse Forskrifter, end de, som i Henhold til den fremførte Udvikling falde ind under dem, der kunne betegnes som henholdsvis Statsborgere og Undersaatter paa Grundlag af Bosættelse inden for Staten.

Hvad dernæst Varigheden af disse Personers Retsstilling angaar, er den selvfølgelig knyttet til Bevarelsen af det faste Hjem. Drage de midlertidigt bort paa Forretnings- eller Lystrejse, ophører deres Retsstilling ikke, naar og saa længe de dog bevare deres Bopæl her i Landet. De kunne derfor faa Rejsepas meddelt til Udlandet; jfr Just. M. Cirk. Nr 89, 28 Juni 1898, og under Opholdet i Udlandet paakalde de danske Gesandters og Konsulers Beskyttelse, ligesom de vedblivende skylde den danske Stat Troskab og Lydighed; jfr S. 165 flg, og i Henseende til Værnepligten S. 114; samt i Henseende til Skattepligten lige ovenfor. Ved Tilbagevendelse fra Rejsen ville de, for saa vidt de have opfyldt Betingelserne for ikke ad administrativ Vej at kunne udvises, være berettiget til at kræve Adgang til Landet, hvis ingen lovhjemlet Udvisningsgrund, f. Ex. Trang, foreligger.

Derimod bortfalder Retsforholdet til Staten for Fremtiden, naar vedkommende mister sit faste Hjem her i Riget, hvilket kan ske gjennem en frivillig Opgivelse deraf, som kaldes Udvandring. Det er indlysende, at en saadan Udvandring kan iværksættes ikke blot af Udlændinge, men navnlig ogsaa af indfødte, og bortset fra enkelte Forskjelligheder vil ogsaa Iværksættelsen deraf i begge Tilfælde udkræve væsentlig samme Betingelser og være undergiven væsentlig samme Regler; men derimod

er der en Væsensforskel i Henseende til den retlige Betydning af den paagjældende Handling for indfødtes og fremmedes vedkommende. Dertil ville vi imidlertid komme tilbage nedenfor. Her maa foreløbig mærkes, at der ikke synes at herske fuldkommen Klarhed hos Forfatterne angaaende Betydningen af Udtrykket Udvandring. Holck II, S. 322, bemærker saaledes, at derved nærmest forstaas den Handling, at en dansk Undersaat opgiver sit Domicil her i Riget og tager fast Bopæl i en fremmed Stat. Vi skjønne imidlertid ikke rettere, end at Begrebet Udvandring, efter denne Bestemmelse tillige vilde omfatte Indvandring, hvilket det dog fornuftigvis ikke bør; thi det vilde være en Fiktion, om man vilde paastaa, at den vedkommende er bosat i sit forrige Hjem saa længe, indtil han har nedsat sig andet Steds; T. H. Aschehoug: Norges nuværende Statsforfatning, 2den Udg. I. S. 110. Den eneste Betragtning, der kunde tænkes paakaldt til Fordel for en saadan Art Eftervirkning af det forrige Hjem, skulde være den oftere nævnte, at Individet til enhver Tid bør have et Sted, hvor han har Ret til at være. Men denne Betragtning passer ikke her, da, som alt ovenfor fremhævet, Bopælsret ikke bør forvexles med den aktuelle Bopæl; selv om vedkommende mangler den sidste, kan han dog godt være i Besiddelse af den første, nemlig i Fødelandet. Adgangen dertil maa efter Forholdets Natur og folkeretlige Grundsætninger altid staa ham aaben, for saa vidt og saa længe han ikke har erhvervet en varig Ret til at være andet Steds. Vor Lovgivning har vel for indfødtes vedkommende indeholdt en positiv Bestemmelse, der i en vis Retning medførte, at Udvandringen for deres vedkommende kun kunde anses afsluttet med Nedsættelsen i det fremmede Land, nemlig i Lov 13 Marts 1867 § 1, ifølge hvilken den danske indfødte kunde lade sit Skib sejle under dansk Flag, saa længe han ikke havde nedsat sig i et andet Land. Men fra denne specielle Bestemmelse kunde der imidlertid næppe analogiseres, saaledes at man f. Ex. i alle Retninger skulde kunne behandle den udvandrede indfødte som bosat her, selv efter at han havde betraadt fremmed Jordbund, saa længe han blot ikke var bosat sammesteds; og nu er den i hvert Fald ophævet ved Sølov Nr 56, 1 April 1892 § 1. Lovene 1 Maj 1868, jfr Regl. 28 Marts 1870; og Nr 52, 25 Marts 1872, jfr Regl. 18 Maj s. A. i Ussings Lovsamling; Adg Nr 107, 11 Febr 1899; Lov om Sønæringen Nr 40, 25 Marts 1892 §§ 2, 5, 19, Love for Færøerne Nr 81, 30 Marts 1895; for Island Nr 3, 14 Jan. 1876; Nr 15, 18 Septbr 1891; Nr 10, 1 April 1896; bevise intet i den heromhandlede Henseende. Det kan derefter ikke paastaas, at den danske Regering skulde anse de udvandrede som sine Borgere og Undersaatter, saa længe de ere paa Rejsen, fordi den saa længe har truffet Bestemmelser til Beskyttelse for dem. Den kan meget vel træffe den Slags Bestemmelser til Fordel for sine

nærværende Borgere selv for det Tidspunkt, da de ville have ophørt at være det; og denne sidste Opfattelse af de paagældende Bestemmelser som beskyttende forhenværende Undersaatter turde særlig være naturlig og korrekt, hvor de vedkommende befordres med fremmede Skibe; jfr Lov Nr 40, 25 Marts 1872 § 1. Der gives derfor i vor Ret ikke nogen som helst positiv Hjemmel til paa noget Punkt at fravige den naturlige Opfattelse, og ligesom der følgelig for udvandreres Vedkommende ikke kan kræves en Bosættelse i Udlandet til Udvandringens Fuldbyrdelse, saaledes skjønnes det hertil end ikke at kunne udkræves, at en slig Bosættelse dog i det mindste er tilsigtet. Det er tværtimod aldeles tilstrækkelig, at den vedkommende har fattet og effektueret den Beslutning ikke længere at forblive i Danmark; hvad videre han saa maatte tilsigte, være sig at fæste Bo andet Steds eller at vagabondere Verden rundt, er fuldstændig irrelevant i Henseende til de foreliggende Forholds Bedømmelse. Vi kunne for saa vidt erklære os enige i Holcks anden Definition af Begrebet Udvandring, naar han l. c. videre bemærker, at det ogsaa synes at maatte henregnes dertil, naar den paagjældende definitivt opgiver sit faste Hjem i Danmark. Ved Udtrykket definitivt tænker han uden Tvivl paa, at den vedkommende skal være rejst bort uden Hensigt at vende tilbage; U. f. R. 1898, S. 500; saa at en Udvandring ikke foreligger, hvor animus revertendi haves. Ogsaa i denne Paastand kunne vi være enige, dog kun, naar det erkjendes, at den blot paastaaede Tilstedeværelse af Viljen til at vende tilbage ikke i og for sig kan være nok, men at der maa komme mere til. Vel maa den Sætning, at der udfordres mindre til at bevare end til at erhverve, have Gyldighed ogsaa paa dette Punkt; men ligesom den blotte Vilje til at nedsætte sig paa et Sted ikke er tilstrækkelig til at stifte det faste Hjem, saaledes kan dog heller ikke den blotte Vilje til at vende tilbage til et Sted være tilstrækkelig til at bevare det. Viljen maa tvær imod ogsaa i sidste Fald fremtræde som fuldbyrdet, om end man ganske vist ved Afgjørelsen af, hvornaar dette er Tilfældet, kan nøjes med mindre, end hvor Talen er om Stiftelsen af et Hjem. Hvad der i Henhold til den opstillede Sætning udkræves til Bevarelsen deraf, er ligesom ved Afgjørelsen af, hvad der udkræves til Stiftelsen, et rent faktisk Spørgsmaal, der i hvert enkelt Tilfælde maa besvares i Henhold til de foreliggende konkrete Omstændigheder. Kun kan den almindelige Bemærkning gjøres, at der paa dette Punkt kan stilles mindre strænge Fordringer til den indfødte, som snarere maa formodes at have animus revertendi, end til den fremmede, som ikke ved Fødslen er knyttet til Landet; for hans vedkommende maa der foreligge flere og betydningsfuldere Kjendsgjerninger, for at en Vilje, til Trods for den midlertidige Fraværelse, vedvarende at have fast Ophold i Danmark kan have lagt sig for Dagen.

Rejser han saaledes bort efter at have opgivet sin Virksomhed, opsagt sin Lejlighed, solgt Møbler og Effekter m. m., da kan det ikke nytte, at han ved Bortrejsen paastaar at ville vende tilbage til et nærmere eller fjernere Tidspunkt. Efter de foreliggende objektive Kjendsgjerninger maa hans faste Hjem anses som opgivet, om end maaske med Tanken om i sin Tid at grundlægge et nyt; U. f. R. 1884, S. 548. Hvor derimod den paagjældende Person bevarer sin Bopæl her i Riget, vil det med Føje kunne paastaas, at han trods midlertidige Fraværelser dog vedblivende har sit faste Ophold her i Landet.

Har vedkommende Familie her i Landet, vil det ogsaa kunne være af Betydning, om den er fulgt med paa Rejsen; U. f. R. 1884, S. 548; eller forbleven her i Landet; U. f. R. 1891, S. 136. Men er han en løs og ledig Person, der efter at være fratraadt en Tjeneste rejser hjem til Udlandet, vil det væsentlig kunne bero paa hans Erklæring, om Hensigten var at vende tilbage eller ikke, om en Udvandring foreligger; U. f. R. 1885, S. 594. Er der særlige Grunde til Bortrejsen, f. Ex. Forfølgning af Politiet eller Kreditorer, eller Flugt fra Ægtefællen og Børnene, vil Viljen til at drage bort og ikke vende tilbage kunne forudsættes at foreligge.

Vi fastholde altsaa, at ved Udvandring forstaas efter vor Ret i Almindelighed en Opgivelse af Personens faste Hjem her i Riget, og paa Spørgsmaalet om, hvornaar en saadan Opgivelse foreligger, maa svares, at det er Tilfældet, naar Personen rejser bort fra Riget, uden at hans Vilje til Trods for den midlertidige Fraværelse vedblivende at have fast Ophold i Danmark fremtræder tilstrækkelig udtrykt. Udvandringen er da fuldbyrdet, saa snart den paagjældende er kommen uden for det danske Territoriums Grænser, dog saaledes, at han endnu, naar han sejler med dansk Skib, under Opholdet paa samme kan blive at behandle som dansk Undersaat; Just. M. Skr. Nr 398, 30 Novbr 1893. En udtrykkelig Tilladelse fra Statsmyndighederne til at udvandre udkræves i Almindelighed ikke efter vor Ret, og den tidligere Forpligtelse til ved Rejser til Udlandet at forsyne sig med Pas er bortfalden ved Lov 12 Febr 1862 § 3; jfr dog Love fra Island Nr 18, 18 Septbr 1876 § 3; Nr 10, 1 Apr 1896 § 4. Ligeledes ere de Afgifter, som efter D. L. 5—2—76 skulde erlægges af den medtagne Formue, bortfaldne, Lov Nr 35, 4 Marts 1904. Værnepligten er i Reglen heller ikke til Hinder for Udvandring; dog kan i Krigstid ingen unddrage sig Udskrivning ved Bortrejse, og den, der er udskreven, men endnu ikke tildelt nogen Afdeling, saa vel som den, der hører til Hærens eller Søværnets Linie, maa ikke rejse ud af Landet, uden at i første Tilfælde Justitsministeriets, i sidste Tilfælde Krigsbestyrelsens Tilladelse dertil er ham meddelt. Den, der er overført i Forstærkningen, kan i Krigstid ikke rejse ud af Landet uden Krigs-

bestyrelsens Tilladelse, hvorimod han i Fredstid blot behøver at anmelde sin Afrejse og Tilbagekomst for de i Loven bestemte Myndigheder; og det samme gjælder om enhver, som er optagen i Rullen eller dog skulde have meldt sig til Optagelse deri; Lov 6 Marts 1869 §§ 50; 51. Med Hensyn til Kommunalbestyrelsens Ret til at kræve antagelig Sikkerhedsstillelse inden Afrejsen for, at paarørende, hvis Forsørgelse paahviler ham, ikke, bortset fra uforudsete Tilfælde i tre Aar falde Kronen til Byrde, se Lov for Island Nr 13, 7 Febr 1870 § 1. Om Hindringer mod Bortrejse i Tilfælde af skyldig Alimentationsbidrag se Lov Nr 130, 27 Maj 1908 § 17; Nr 131, 27 Maj 1908 § 11. Saafremt en Privatmand iøvrigt vil hindre en Persons Bortrejse paa Grund af Gjældsfordringer eller andre Forpligtelser, vil han til dette Øjemed være anvist paa at lade lægge Arrest paa hans Person, for saa vidt saadant efter Konkurslov Nr 51, 25 Marts 1872 § 164; jfr Lov Nr 160, 18 Decbr 1897; kan ske.

Nedlæggelse af Forbud mod Rejsepas's Meddelelse, hvilket Forbud bliver at nedlægge og forfølge i Overensstemmelse med Pl. 28 Oktbr 1791 § 6 og 15 Maj 1839, er i Følge den nyere Paslovgivning bleven i en væsentlig Grad betydningsløs.

Forældre, som udvandre, kunne medtage deres umyndige Børn; Ind. M. Skr. 19 Novbr 1855; 24 Apr 1856; saa længe Forældremagten ikke er berøvet dem; men ikke bortsende deres umyndige Børn uden selv at udvandre; K. og U. M. Skr. 27 Marts 1854; og heller ikke kan den udvandrende Ægtefælle medtage noget umyndigt Barn mod den anden Ægtefælles Vilje; Just. M. Skr. 21 Jan. 1859. Tidligere antoges det ogsaa, at Faderen til et uægte Barn ikke kunde medtage dette selv med Moderens Samtykke uden en dertil beskikket Værges Samtykke; Just. M. Skr. 1 Apr 1859 Nu maa derimod den fuldmyndige Moder som Værge kunne raade over det, medmindre, der er beskikket det en særlig Værge efter Lov Nr 130, 27 Maj 1908 § 9 og Nr 133, 27 Maj 1908 § 1. Er Forældrene døde, vil Værgen ikke kunn føre Myndlingen ud af Landet: Dr. H. Federspiel: Intern. Privatret I, S. 339.

Naar Udvandringen i Henhold til foranstaaende lovlig er fuldbyrdet, er Betydningen deraf for indfødte den, at han nu er ophørt at være aktuel Undersaat; jfr dog ovenfor S. 114; hvorimod han fremdeles er dansk Statsborger; for den ikke indfødtes Vedkommende har den derimod Virkning ikke blot i førstnævnte, men ogsaa i sidstnævnte Henseende. Hans Borgerret saavel som hans Undersaatsforhold ere begge forsvundne, saa snart han har opgivet sit faste Hjem her i Riget. Dette sidste er nemlig det eneste Baand, der knytter ham til Staten, det, hvorpaa hans hele Forhold til den bygges; og naar det bortfalder, maa dermed ogsaa hans Ret som hans Pligt over for Staten være for-

svunden. De forskjellige Følgesætninger af denne Hovedsætning er det ikke vanskeligt at drage. Er den udvandrede Person i sin Tid atter vendt tilbage til Riget, kan han udvises efter Lov 15 Maj 1875 § 13; thi vel kræves det i Lovens § 13 ikke bogstavelig, at den vedkommende for at undgaa Udvisning skal have haft stadigt Ophold her i Landet i de sidste to Aar; men dette maa dog uden Tvivl underforstaas som en Selvfølge, saa vist som det ikke kan være Lovens Mening, at den, der blot en Gang for mange Tider siden har opholdt sig stadig i to Aar her i Landet, til alle senere Tider skulde være fritagen for Udvisning. Paragraffen maa derfor forudsættes at gaa ud fra, at den paagjældende i Øjeblikket har stadigt Ophold her, og han fritages saa kun for Udvisning under den yderligere Betingelse, at dette Ophold alt har varet i to Aars Tid; paa den Maade kommer ogsaa Paragraffens Forskrift i Overensstemmelse med Strfl. 10 Febr 1866 § 16; der ogsaa bliver at anvende paa den tilbagevendte Udlænding, for saa vidt ikke 5 Aar ere forløbne fra hans nye Bosættelse; U. f. R. 1885, S. 597. Den Forsørgelsesret, han ved sit tidligere Ophold ifølge den ældre Fattiglovgivning og traktatmæssige Bestemmelser; jfr S. 165; maatte have erhvervet, er ligeledes fortabt ved Udvandringen. Denne Sætning, der ogsaa er anerkjendt i Praxis; Ind. M. Skr. 8 Marts 1849; følger af selve Forholdets Natur, saa vist som ingen Stat kan være forpligtet til at forsørge andre end sine egne Borgere, og den Forsørgelsesret, Lovene tillægge den paagjældende, kan derfor ogsaa kun antages at skulle tilkomme ham, saa længe han vedbliver at være Borger her i Landet. Ophører derimod hans Forbindelse med Staten, bortfalder ogsaa Forsørgelsesretten i Kommunen. Hans undersaatlige Pligter bortfalde ligeledes, deriblandt navnlig ogsaa hans Værnepligt, hvortil dog, i Henhold til, hvad der bemærkes ovenfor S. 114 flg; jfr Lov 6 Marts 1869 § 50, 3dje Stykke; kan udkræves en formelig Løsning af det undersaatlige Forhold. En saadan formelig Løsning har i alle Tilfælde den Betydning, at den erklærer Undersaatsforholdet for ophørt og legitimerer Personen som befriet fra samme over for den fremmede Stat, i hvilken han maatte ønske at erhverve Borgerret, og som muligvis kræver en saadan Legitimation som Betingelse for Borgerrettens Meddelelse. Kun for de indfødte Undersaatter har den en videregaaende Virkning i Henseende til Ophævelsen af de Forpligtelser, der paa Grund af deres Egenskab som danske indfødte maatte paahvile dem fremfor Udlændinge; jfr S. 117. Dette faar ogsaa Betydning i Henseende til Værnepligten, da den, naar de have erhvervet en slig Resolution, er hvilende, saa at den først gjenopvaagner, naar de lig Udlændinge erhverve fast Ophold her i Riget, hvorimod den ellers kan blive aktuel ved en blot midlertidig Bosættelse her.

Naar en Mand udvandrer, bliver Spørgsmaalet om, hvilke Virkninger denne Begivenhed afføder for hans Hustru og Børn. Her maa da først mærkes, at da Hustruens og Børnenes Forsørgelseshjem ifølge vor Lovgivning retter sig efter Manden saa vil den forsørgelsesberettigede Udlændings Udvandring eo ipso ogsaa medføre den Følge, at deres Forsørgelsesret her i Landet bortfalder. Selv om Manden har forladt Hustruen, vil hun derfor kunne fordres overtaget til Forsørgelse i Mandens Fødeland; bortsendes hun, vil hun dernæst ligeledes kunne tilpligtes at medtage de umyndige Børn, der ifølge Fdg 15 Jan. 1776 § 9 og Lov 19 Marts 1898 § 2 endnu ikke ere indfødte, og under alle Omstændigheder vil hun være berettiget til at medtage dem, for saa vidt hun selv maatte ønske det. Mandens Udvandring vil i Henhold til det tidligere udviklede ingenlunde medføre, at ogsaa Hustru og Børn i alle Tilfælde anses som udvandrede. Vel kan ifølge Forholdet mellem Mand og Hustru den førstes Opgivelse af et fast Hjem, naar hun har samlevet og fremdeles vil samleve med ham, ogsaa gjælde for hende. Naar saaledes f. Ex. Manden alt er draget bort, og Familien kun endnu midlertidig er anbragt her, indtil Forholdene i det nye Hjem ere i Orden, saa at den kan følge efter, kan den vistnok kun siges at have Ophold, men ikke længere fast Hjem i Landet. Men hvor derimod Manden med Hustruens Samtykke er draget bort og har ladet Familien for varigt Opholds Skyld blive tilbage her i Landet, maa den i alt Fald siges at have bevaret sit faste Hjem her, selv om Manden for sit vedkommende maatte have opgivet det; og det samme gjælder, hvor Manden er draget bort uden Hustruens Samtykke. Paa den anden Side vil Hustruen ogsaa ensidig kunne udvandre og med eller imod Mandens Vilje medtage Børnene, og disse Personers Forbindelse med den danske Stat vil da kun blive bevaret ved det middelbare Forhold, hvori de fremdeles kunne staa til den gjennem Manden. Have Hustru og Børn Borgerret i den Stat til hvilken de have begivet sig, kunne de ikke tilbagesendes; men i modsat Fald vil Danmark i paakommende Tilfælde ikke kunne vægre sig ved at tage imod dem, saa længe det beholder Manden, og Skilsmisse samt retlig Opgørelse med Hensyn til Raadighed over Børnene ikke har fundet Sted.

Med Hensyn til Svenskeres Hustruer og Børn mærkes Reglen i Bekgj. Nr 160, 18 Avg. 1888, Art. 6; jfr Just. M. Skr. Nr 391, 16 Novbr 1906.

En tvungen Ophævelse af det faste Hjem kan dernæst finde Sted derved, at vedkommende bliver udvist af Riget efter Lov 15 Maj 1875 §§ 2, 4, 5, 11, 13, 16, 17; Fattiglov Nr 67, 9 Apr 1891 § 57; der ikke blot kan benyttes til at forhindre en Bosættelse, men efter Omstændighederne ogsaa kan anvendes mod den allerede bosatte, samt efter Love 10 Febr.

1866 § 16 og 25 Juni 1869 § 17; og for saa vidt angaar fremmede Handelsrejsende, der forbryde sig mod de om dem givne Bestemmelser, ifølge Fdg 8 Juni 1839 § 10 og Lov 29 Decbr 1857 § 75. Ved en saadan Udvisning ophæves ubetinget Undersaatsforholdet til den danske Stat.

I den foregaaende Fremstilling have vi omhandlet alle de Personer, der ifølge dansk statsretlig Sprogbrug i videste Omfang kunne henføres til Statsborgere og Undersaatter. I Modsætning til dem staa da alle de i statsretlig Forstand fremmede, der hverken ved Fødsel eller ved fast Hjem ere knyttede til Staten, men dog paa forskjellig Vis i en eller anden Retning ere den danske Stats Myndighed undergivne, være sig ved, at de midlertidig opholde sig paa dansk Grund eller eje Gods eller nyde andre Indtægter derfra eller procedere for danske Domstole o. s. v. De statsretlige Regler vedrørende Personer, der forudsætte disses faste Bopæl paa Territoriet, finde da ikke Anvendelse paa dem. De ere ikke værnepligtige; jfr Lov 6 Marts 1869 § 2, men nok skattepligtige af de Indtægter, som de nyde fra Ejendom, Rettigheder eller Bedrifter i Landet; Skattelov Nr 104, 15 Maj 1903 § 2, 4° og 5°; § 10; Nr 85, 15 Maj 1903 § 19. De for fast Ejendom gjældende Forskrifter ere anvendelige uden Hensyn til, om Ejeren er dansk eller fremmed. D. L. 1—2—18; 5—3—28; 5—7—7; 5—10—3; o. s. v.; hvor vidt danske Love iøvrigt finde Anvendelse paa dem i andre Forhold, vil bero paa, om de paagjældende Personer fyldestgjøre de Forudsætninger, som Lovene udtrykkelig have opstillet eller stiltiende maa antages at være gaaede ud fra i Henseende til deres Anvendelse; Straffelov 10 Febr 1866 § 2; D. L. 1—2—19; 23; Pl. 30 Novbr 1821; U. f. R. 1894, S. 266; 557; 567; 973; 1341; m. fl. Særlig kan Spørgsmaalet herom opstaa med Hensyn til Ægteskabs Indgaaelse; Just. M. Cirk. Nr 5, 5 Febr 1883; Skr. Nr 103, 6 Juni 1887, hvilken sidste besvarer Spørgsmaalet, om den engelske Gesandtskabs Præst har Adgang til med Retsgyldighed efter dansk Ret at vie Englændere her i Landet; jfr om den belgiske Konsuls Berettigelse dertil Just. M. Skr. Nr 142, 21 Juni 1897; med Hensyn til Svenskere se Lov Nr 200, 14 Decbr 1906 og Bekgj. Nr 213, 19 Oktbr 1907; se endvidere om Ægteskab mellem Danske og fremmede Nr 299 og 311, 29 Avg. og 7 Septbr 1893; Nr 159, 18 Juni 1895; Nr 21, 13 Jan. 1896; m. fl. Den nærmere Granskning heraf tilkommer imidlertid ikke Statsretten, men den internationale Privatret; jfr med Hensyn til de familieretlige Overenskomster, afsluttede i Haag Dr. H. Federspiel: Den internationale Privatrets Alm. Del I., S. 126 flg.

Men med Hensyn til hele den foran omhandlede statsretlige Sondring i dansk Ret mellem danske og fremmede, maa dog vel erindres, at den ikke har folkeretlig Gyldighed, idet ingen anden Stat vil gaa ind paa at godkjende et tilsvarende vidt Begreb om Statsborgere og Under-

saatter som omfattende den allerstørste Del af Rigets Indvaanere uden Hensyn til deres Nationalitet. Folkeretlig ville derfor regelmæssig kun de, der ere i Besiddelse af Indfødsret, være at anse som danske i Modsætning til fremmede. Denne folkeretlige Sondring faar eller giver Forskrifts Betydning i Henseende til de af Danmark afsluttede Traktater, der indeholde Bestemmelser om den de respektive Landes Borgere eller Undersaatter tillagte Retsstilling, idet disse Bestemmelser ogsaa ville omfatte henholdsvis danske og fremmede, selv om de ere bosatte henholdsvis i fremmede Lande og i Danmark; jfr S. 66—67 Just. M. Skr. Nr 170, 5 Oktbr 1894; Nr 267, 16 Oktbr 1895; Bekgj Nr 85 og Cirk Nr 41, 24 Apr 1900. Men i øvrigt angaa de paagjældende Traktater, hvoraf de vigtigste ere Handels- og Venskabstraktater, ikke blot fremmede, der ere bosatte her i Landet eller eje Ejendom her, men ogsaa saadanne, som komme rejsende hertil, navnlig ogsaa som Handelsrejsende og i Forretnings- eller andet Øjemed blot midlertidig opholde sig her, saavel som Skibe, der sejle paa Landet eller strande paa dets Kyster, samt fremmede Matroser, der ere forhyrede med Landets Skibe; endvidere hjemle Traktaterne efter Omstændighederne Rettigheder selv for fremmede, der ere bosatte i Udlandet, f. Ex. Retsbeskyttelse for fremmedes Enerettigheder her i Landet samt processuelle Begunstigelser, naar de anlægge Søgsmaal ved vore Domstole o. s. v.; jfr den nedenfor følgende Fremstilling af Reglen i Grundlovens § 18; III, S. 169 flg. Folkeretten S. 127; 214 flg.

§ 14. Statsmagtens Forudsætninger. — Fortsættelse.

II. Folket. — Slutning.

Sondringer inden for Statsborgerne.

I de foregaaende Paragraffer have vi alt fremhævet en betydningsfuld Forskjel mellem de danske Statsborgere i videste Forstand, eftersom de ere indfødte eller ikke. I denne Paragraf skulle vi yderligere fremdrage og belyse den forskjellige Retsstilling, som paa Grund af forskjellige Kjendsgjerninger kan tilkomme de forskjellige Statsborgere.

Den almindelige Bemærkning maa her forudskikkes, at det har været den moderne Stats Opgave, alt siden 1660, men navnlig dog siden 1849, at gjennemføre Sætningen om Statsborgernes retlige Ligestilling, saa vidt som denne har Hjemmel i selve Forholdets Natur. Alle vilkaarlige Forskjelligheder i Personernes Retsstilling har Lovgivningen derfor stræbt at fjerne. Den middelalderlige Adskillelse af Folket i en

Flerhed af Stænder; jfr Retshistorien: Offentlig Ret I., S. 34 flg, er derfor uden Betydning i den moderne Statsret. Navnlig dannes Rigsdagen og stemme Medlemmerne ikke nu som før 1660 efter Stænder. For saa vidt ifølge Grl.s § 34; jfr § 36; Kjøbenhavn for sig vælger et vist Antal Landstingsmænd og Kjøbstæderne og Landsognene ifølge Grl.s § 37 hver for sig vælge Valgmænd til Landstinget, medens de endelige Valg af Landstingsmænd uden for Kjøbenhavn dog foregaa i større Kredse, omfattende Land og By; jfr § 34; frembyder denne Gruppering for det første kun en fjern Lighed med Stænderadskillelsen og er dernæst ingenlunde en middelalderlig Levning. Den fandtes saaledes ikke i Grl. 5 Juni 1849, men er en ved selve den nugjældende Grundlov indført selvstændig ny Ordning, grundet paa den moderne Fordring om, at det valgte Element i Statsmagten skal udgaa ikke fra Personerne, staaende hver for sig, men fra de sociale Grupperinger indenfor det borgerlige Samfund. Af de forskjellige privilegia og onera, som tidligere ogsaa i statsretlige Forhold tilkom og tyngede paa de forskjellige Stænder hver for sig, er saa godt som heller intet levnet. Bondestanden, der særlig var uheldig stillet som Følge af, at Værnepligten udelukkende paahvilede den; jfr endnu Fdg 8 Maj 1829; er efter Lov 12 Febr 1849; jfr Grl.s § 90; Lov 2 Marts 1861, 6 Marts 1869, som har indført almindelig Værnepligt, ikke længere ene om at bære denne Byrde. Gejstligheden, der skylder den Stilling, som den fra Katholicismens Tid indtog som en Stat i Staten, sin Anerkjendelse som særskilt Stand, udgjør nu kun et Indbegreb af Embedsmænd, hvis Retsforhold i Henseende til Ansættelse, Lønning, Værneting m. m. blive at fremstille i Statsforvaltningsretten. Særlig skal her kun mærkes Bestemmelsen i Lov 6 Marts 1869 § 39. Kjøbstadsborgerne er der — bortset fra de anførte Bestemmelser i Grl.s §§ 34, 36, 37 — heller ikke i forfatningsretlig Henseende indrømmet en særlig Stilling, hvorfor vi paa dette Sted kunne undlade at beskæftige os med dem, idet Kjøbstædernes Retsforhold i det hele taget blive at fremstille i Statsforvaltningsretten. Hvad endelig Adelen angaar, bestemtes det særlig i Grl. 5 Juni 1849 § 97; jfr Grl. 1866 § 92: Enhver i Lovgivningen til A d e l, Titel og Rang knyttet Forret er afskaffet. Imidlertid er herved dog ikke selve Adelskabet saa lidt som Titel og Rang ophævet og kan fremdeles meddeles, idet et Forslag, som stilledes under den gjældende Grundlovs Behandling i Rigsraadets Landsting, gaaende ud paa, at Adel, Titel og Titelrang ikke fremtidig skulde kunne meddeles, blev forkastet i Rigsraadets 2den overordentlige Samling 1864—65, Landstingstidende Sp. 927; jfr Sp. 390 flg; og da Egenskaben som adelig endnu har Betydning ved Adgangen til Klostre, skulle vi her gjøre et Par Bemærkninger navnlig angaaende Maaden, hvorpaa dansk Adel-

skab erhverves og fortabes, Spørgsmaal, hvorom der ingenlunde hersker Enighed hos Forfatterne.

Foreløbig kan mærkes, at der gives to Slags Adel, den almindelige og den højere, indbefattende Grever og Friherrer eller, som de sidstnævnte almindelig kaldes, Baroner; der findes derhos en eneste dansk Hertug af Glücksbjerg; kgl. Resolution 1 Oktbr 1825; jfr ogsaa Reskr 15 Marts 1823. Iblandt Grever og Friherrer kunne atter udsondres Lensgrever og Lensfriherrer; men bortset fra de sidstnævntes særlige Stilling som Lensbesiddere, hvilket de dog ikke altid behøve at være, da Titlen kan være meddelt, selv om vedkommende ikke besidder noget Len; Pat. 1 Jan. 1856; have de nævnte Adskillelser kun retlig Virkning i Henseende til selve de paagjældendes Titel og Rang, som ikke er ophævet ved Grundloven; Privil. for Adelen 24 Juni 1661 § 7; 25 Maj 1671 for Grever §§ 26, 29; for Frih. §§ 23, 24; Adg 25 Apr 1693 §§ 2, 3, 4, 7, 9; jfr Adg 31 Decbr 1680 §§ 6 og 10; Fdg 14 Oktbr 1746; Bekgj. 12 Avg. Avg. 1808; Prom. 1 Oktbr s. A.

Saavel den højere som den almindelige danske Adel kunne i Nutiden erhverves selvstændig 1) ved Optagelse i den danske Adelsstand. Da Grundloven ikke har hævet selve Adelen, maa slig Optagelse kunne ske efter som før Grundloven; Pat. 1 Jan. 1856; Just. M. Skr. 23 Maj 1860 med Anm. Den finder Sted ved en kgl. Resol., hvorefter Udfærdigelsen sker i Form af et Adelsbrev eller Adelspatent; Kskr. 11 Febr, 4 Marts, 16 Maj 1826; Koll. Tid. 1841, S. 63, 222; undtagelsesvis i Form af en Bevilling; Resol. 11 Febr, 15 Marts 1823; 2) ved Naturalisation af fremmede adelige, der fremdeles maa kunne ske ligesom tidligere; Meddel. fra Rentek. Ark. 1876, S. 13 og 98; ved en kgl. Resol., som dog ifølge Grl. 1866 § 51 ikke kan meddele den paagjældende Indfødsret; Ind. Min. Skr. 18 Oktbr 1865.

Den afledede Erhvervelse kan finde Sted 1) ved Fødsel. I dansk Ret kjendes kun Arveadel; D. L. 1—2—11: Adelen ere de alene, som for dem, d e r e s ægte B ø r n og A f k o m ere til adeligt Skjold og Hjelm berettigede; jfr Hist. Tidsskrift VII—2, S. 323 flg; om end visse andre Personer i retlig Henseende kunne være til en vis Grad lige stillede med Adelen, ere de derfor dog ikke adelige, da de ikke kunne overføre de paagjældende Rettigheder paa deres Descendenter. Adelskab overføres kun gjennem Faderen, og det kan dernæst kun overføres paa ægte agnatisk Afkom; D. L. 1—2—11 maa i saa Henseende antages at henholde sig til Lovgivningens almindelige Grundsætninger; Resol. 29 Novbr 1815; jfr Fdg 11 Avg. 1815 § 3; kgl. Resol. 11 Febr 1823. At Len kunne gaa i Arv ogsaa til Kognater; Privil. 25 Maj 1671 for Grever § 6, for Friherrer § 5; er en anden Sag. Af Lensgrevernes Børn fører derhos kun den ældste Søn Grevetitlen; de øvrige ere Friherrer og Fri-

herreinder, medmindre andet er hjemlet ved en særlig Bevilling; jfr f. Ex. Bevilling 17 Septbr 1772; 2) ved Ægteskab. Ifølge Privilegier 25 Maj 1671 for Grever § 3, for Friherrer § 2; jfr Aab. Brev 15 Juli 1672 i Registret til Reskriptsamlingen under Rubr. Privilegerede Personer, maa det anses givet, at den højere Adel kan erhverves ved Ægteskab, idet de kalde en Greves og Friherres Hustru for Grevinde og Friherreinde, skjønt der intet Steds i vor Ret er stillet Fordringer om jævnbyrdige Ægteskaber i den adelige Stand; og denne Grundsætning maa da ogsaa kunne anvendes, hvor Talen er om Giftermaal med en almindelig adelig, saa meget mere, som ogsaa Rangspersoners Hustruer ere lige med adelige priviligerede; Privil. 11 Febr 1679 § 1; Bekgj. 12 Avg. 1808.

Særligt maa dernæst med Hensyn til den almindelige Adels Erhvervelse mærkes, at den for fremmede højere eller lavere adeliges vedkommende kan finde Sted derved, at de erholde et Embede i Rangen. Vel har Forvaltningen ikke villet anerkjende denne Sætnings Rigtighed; Just. M. Skr. 28 Novbr 1859, 18 Oktbr 1865; Hist. Tidskr. VII—2, S. 344; jfr derimod Just. M. Skr. 22 Septbr 1854; men denne Tvivl er ugrundet. Udtrykkene i de paagjældende Artikler; jfr D. L. 1—2—11; 3—2—2; ere klare, i Særdeleshed naar de sammenholdes med Kilden, Kr. IV Reces 1643: 2—2—2, hvorefter fremmede adelige kun kunde erhverve dansk Adelskab ved Naturalisation. At den Henvisning til D. L. 1—2—11, som de ældste Rangforordninger; Fdg 11 Febr 1693; 11 Febr 1699; 11 Febr 1717; indeholdt, ikke er optagen i de senere; Fdg 13 Decbr 1730, 11 Febr 1734, 11 Febr 1744, 14 Oktbr 1746; Bekgj. 12 Avg. 1808, kan lige saa lidt anses som en Ophævelse af denne som af andre i D. L. 1—2—11 indeholdte Bestemmelser; jfr den nærmere Udvikling hos Scheel; Personret S. 286—290; U. f. R. 1886, S. 195; jfr dog Hist. Tidskr. VII—2, S. 371. — Ifølge Rangforordningerne 11 Febr 1693, 11 Febr 1699 og 11 Febr 1717; jfr derimod Fdg 13 Decbr 1730; kunde dansk Adelskab ogsaa erhverves saavel for indfødte som for fremmede, borgerlige saavel som adelige, derved, at Personen beklædte en Charge i en af Rangforordningens tre første Klasser; jfr dog Hist. Tidskr. VII—2, S. 368. Se endelig ogsaa Fdg 23 Juni 1809 §§ 11—17; jfr §§ 9—10, ophævet ved Pl. 1 Marts 1814.

Angaaende Adelskabs Ophør mærkes, at det tidligere kunde forbrydes ifølge D. L. 6—4—1, 2, 3; jfr nu Strfl. 10 Febr 1866 § 308. I Forvaltningen finder man derhos ogsaa udtalt den Mening, at en adelig Dame skulde tabe sin adelige Stand ved at ægte en uadelig; Just. M. Skr. 8 Juli 1859; men denne Sætning findes intet Steds positivt hjemlet og kan derfor ikke gjælde i vor nuværende Ret, saa meget mindre, som den før Chr. V's Lov fandtes udtrykkelig udtalt i Chr. IV's Reces 1643; 2—2—1.

Den almindelige Adel var der tidligere tillagt et lovbestemt Indbegreb af personlige Rettigheder, som dog havde forholdsvis mindre Betydning[1]). Men ved Siden deraf var der endvidere tillagt de adelige forskjellige saakaldte blandede Forrettigheder[2]) ɔ: saadanne, som vare betingede ikke blot af Adelsret, men ogsaa af Besiddelsen af en Sædegaard, der derhos i Reglen skulde være komplet. Dog gjaldt denne sidste Betingelse ikke for Beføjelsen til at oprette Stamhus efter D. L. 5—2—65, og Kaldsretten[3]) og Forstrandsretten kunde endog øves af den, der ikke besad nogen Sædegaard[4]). Forskjellige af disse blandede Rettigheder øvedes derhos ikke blot af fysiske Personer, men vare ogsaa tillagte adelige Stiftelser[5]). — Den højere Adel var i Besiddelse af alle den almindelige Adels personlige Forrettigheder og derhos af forskjellige andre[6]), blandt hvilke dog nogle vare forbeholdte Lensgrever og Lensfriherrer[7]), ligesom de ogsaa, for saa vidt de i øvrigt fyldestgjorde Be-

---

[1]) Til disse Rettigheder hørte navnlig: Retten til at holde Jaord og indgaa Ægteskab uden forudgaaende Lysning; D. L. 3—16—10, 11; Fdg 6 Febr 1694, 4 Jan. 1799; 30 April 1824 § 2; Just. M. Skr. 13 Decbr 1849 K. og U. M. Skr. 26 Jan. 1850; til at give Morgengave; D. L. 5—4—2; 5—2—25, 26; Fdg 21 Maj 1845 § 16; jfr herom nærmere Scheel: Personret, S. 297—98; det særegne Værneting i Livs- og Æressager i D. L. 1—2—11, Privileg. 24 Juni 1661 § 13: Ret til at fritages for Varetægtsfængsel mod at stille Kavtion, Privileg. 24 Juni 1661 § 14; forskjellige Begunstigelser i Henseende til Exekution af Domme i civile Sager og Bødesager, D. L. 1—24—36, 42; Fdg 6 Decbr 1743 § 11, Pl. 21 Jan. 1778; 25 Jan. 1805 § 20; Fritagelse for Værnepligt, jfr Fdg 8 Jan. 1802 § 2 a; 8 Maj 1829 §§ 13 og 14; og borgerlige Ombud, D. L. 3—4—11; jfr Regl. 25 Novbr 1825 § 1, Kskr. 29 Maj 1832, hvilke sidste Fritagelser dog ogsaa vare tillagte andre end dem, som vare i Besiddelse af Adelsret. [2]) Hals- og Haandsret med dertil hørende Sigt- og Sagefaldsret, D. L. 5—3—20, jfr 3—2—1; 6—6—3, —4; Pl. 15 Decbr 1826; Birkeret, D. L. 5—3—20, 3—2—1; Fdg og Reskr. 5 Maj 1696, 3 Juni 1809, Lov 28 April 1850 § 1, Bekgj. 21 Novbr 1850, Lov 16 Marts 1851; Just. M. Skr. 23 Oktbr 1851; J. U. 1852, S. 828. Kaldsret, D. L. 5—3—20; 3—2—1; Reskr. 1 Juli 1690; Fdg 8 Novbr 1726; 3 Juni 1809; Adg 29 Juli 1814 § 50; K. og U. M. Skr. 19 Jan. 1850, Lov 8 Marts 1856 § 9; J. U. 1852, S. 245; 1855, S. 621; Forstrandsret, Privileg. 24 Juni 1661 § 18; D. L. 4—4—2, 4, Fdg 28 Decbr 1836 §§ 3, 29, 30; Fdg 11 Avg. 1815; F. M. Cirk. 5 Febr 1850; J. U. 1852, S. 363; Schlegel: Saml. af H. R. D., I., S. 610. [3]) Fdg 8 Novbr 1726. [4]) Scheel: Personret, S. 304—5. [5]) Fundats 28 Jan. 1827, §§ 4, 5; 14 Maj 1838 §§ 1, 24, 26, J. U. 1851, S. 730, sammenholdt med H. R. D. i J. U. 1854. Følgebl. 4 S. 31. [6]) Efter Privileg. 25 Maj 1671 for Grever § 23, for Frih. § 20, D. L. 1—2—12, Kskr. 8 Juni 1843 havde de saaledes Højesteret til Værneting i alle Sager; jfr ligeledes om Retten til at anordne Værgemaal for deres Børn Privileg. for Grever § 4, for Frih. § 3, m. fl. [7]) Arrestfrihed efter Privileg. 25 Maj 1671 for Grever § 7, for Frih. § 6, Fdg 18 Maj 1825 § 67,

tingelserne derfor, nød alle den almindelige Adels blandede Forrettigheder, til Dels endog i noget større Omfang[8]), og for saa vidt de vare Besiddere af Len, vare de Indehavere af et Indbegreb af saakaldte reelle Rettigheder, af hvilke nogle vare fælles for Grever og Friherrer[9]), medens andre vare forbeholdte Grever alene[10]). Det anførte Indbegreb af lovbestemte Forrettigheder bortfaldt i Almindelighed ved Grl. 5 Juni 1849 § 97, for saa vidt de ikke alt forinden vare ophævede. Se navnlig Provis. Fdg 17 Maj 1848, som ophævede Beføjelsen til at oprette Stamhuse; Provis. Fdg 27 Maj 1848 § 1; jfr Lov 14 Juni 1850, som ophævede Overpolitiretterne; Værnepligtslov 12 Febr 1849 §§ 1, 4, 5. Adskillige blandt dem, paa hvis Bortfalden ved den anførte Grundlovsforskrift man ikke havde været opmærksom, ere ved senere Love udtrykkelig erklærede for ophævede: Jagtret paa Fællig, L. 20 Juni 1850 § 13; L. 25 Marts 1851 § 2; lovbestemt Adgang til Amtsraadet L. 10 Marts 1852; Frihedshartkorn; L. om Hartkornsudjævning 20 Juni 1850 § 8. Kun fremkom der en Undtagelse som Følge af Bestemmelsen i Grl. 5 Juni 1849 § 75, hvorefter den med visse faste Ejendomme forbundne dømmende Myndighed skulde ophæves ved Lov; jfr L. 28 Apr 1850; 14 Juni 1850. Virkningerne af de adelige Forrettigheders Bortfalden har ytret sig paa forskjellig Maade. Naar Rettigheden var en overdraget Statsmyndighed som Kaldsret, Birkeret o. s. v., er den faldet tilbage til Staten. Var Retten en Undtagelse fra en almindelig Regel til Gunst for de adelige, falde nu ogsaa disse ind under Reglen. Derefter maa f. Ex. nu heller ikke Grever længere forsegle med rødt Vox; jfr Privileg. 25 Maj 1671 for Grever § 28; for Friherrer § 25; eller bruge Himmel med Rygstykke over Bordene i deres Gemakker. I andre Til-

---

Frihed for Fængsling efter Privileg. for Grever § 8, for Frih. § 7, jfr ogsaa Priv. henholdsvis §§ 3 og 2. [8]) Privileg. 25 Maj 1671 for Grever § 5, for Frih. § 4; D. L. 1—2—12; Fdg 10 April 1750, Resol. 3 Septbr 1823. [9]) Om den saakaldte Majoratsret (jus majoratus), som i Almindelighed stilles i Spidsen for disse, jfr nedenfor. Ret til at forøge Lenet. Privileg. for Grever § 20; jfr § 2, for Frih. § 18; jfr § 1. Amtmandsmyndighed paa Lenet. Privileg. for Grever § 16, for Frih. § 14, jfr dog Resol. 14 Febr 1818; 13 Marts 1819; Fdg 25 Marts 1791 §§ 30, 31; jfr Reskr. 23 Oktbr 1795, Pl. 27 Decbr 1809; D. L. 5—2—90; Fdg 25 Juli 1817 § 1; jfr Pl. 13 Decbr 1793; Just. M. Skr. 5 Juli 1849. En vis Skattefrihed for Bøndergodset (Frihedshartkorn). Privileg for Grever § 9, for Frih. § 8; jfr dog Resol. 27 Decbr 1797 og 14 Febr 1818; 13 Marts 1819; Fdg 23 Juni 1809 § 17; Fdg 15 April 1818 § 2; 24 Jan. 1840 §§ 2—4. Jagtret paa Fællig. Privileg. for Grever § 12, for Frih. § 11 jfr Fdg 20 Maj 1840 § 6; Sæde i Amtsraadet, Fdg 13 Avg. 1841 § 24. [10]) Ret til Miner og Bjergværker i Grevskabet samt til Danefæ, som fandtes samme Steds, Just. Skr. 8 Oktbr 1853; Privileg. for Grever § 15; se ogsaa Privileg. § 22.

fælde maa Retten nu kunne udøves af alle og enhver. Derefter ville nu alle og enhver trods D. L. 1—2—11, Privileg. for Grever §§ 2, 6, 25, for Frih. § 22 kunne benytte Vaabenmærke. En særlig Regel er i Grl. 5 Juni 1849 § 98, svarende til den gjældende Grl.s § 93, tilføjet i Henseende til Beføjelsen til at oprette Stamhuse, som ifølge D. L. 5—2—65 var forbeholdt privilegerede Personer, idet den bestemmer, at intet Len, Stamhus eller Fideikommisgods for Fremtiden maa oprettes. Det særlige ved saadanne Ejendomme, er netop, at de samlede skulle nedarves til en enkelt Arving og, hvor der fandtes flere Sønner, i Reglen den ældste, hvoraf Udtrykket jus majoratus, for at han som Slægtens Repræsentant kunde have de fornødne Midler til at optræde med passende udvortes Værdighed; Grevernes og Friherrernes Privileg. 25 Maj 1671 § 1.

Denne Bestemmelse vil ikke alene være til Hinder for selvstændige nye Fideikommisgodsers Oprettelse; men det vil ogsaa være i Strid med den at forlænge det Godset paalagte fideikommissariske Baand udover den i Stiftelsesbrevet bestemte Tid; Just. M. Skr. 31 Maj 1854; ligesom derefter heller ikke en Forøgelse af de alt bestaaende Len ved Indføjelse af nye Besiddelser deri vil være tilstedelig, og den Lensbesidderen ved Privileg. 25 Maj 1671 indrømmede Ret til at forøge Lenet kan saaledes ikke længere udøves; J. U. 1849, S. 714; Just. M. Skr. 5 Avg. 1861; jfr dog Resol. 29 Septbr 1860. Derimod er der ikke noget til Hinder for et Mageskifte af det baandlagte Gods, naar blot dette ikke forøges derved; Just. M. Skr. 27 Maj 1850; Indenr. M. Skr. 11 Febr 1854; jfr Just. M. Skr. 23 Jan., 14 Apr 1855; og dernæst maa fastholdes, at Grundloven kun taler om faste Ejendomme; medens disse altsaa ikke paa den anførte Maade kunne baandlægges, hvad enten de ere Land- eller Kjøbstadejendomme, Huse med eller uden Jord, gjælder noget andet om Kapitaler, og i Forvaltningen er det ogsaa antaget, at reelle Fordringsrettigheder, saasom en Tienderettighed, uden Hensyn til Grundloven kunne erhverves for et Fideikommis. Just M. Skr. 9 Juni 1853; 15 Marts 1855; Resol. 13 Juli s. A.; jfr Provis. Fdg 17 Maj 1848, Præm.

Medens Grl. 1849 § 98 saaledes har forbudt Oprettelse af nye Len m. m., har den derimod ladet de tidligere oprettede bestaa; og den for disse Ejendomme indførte særlige Arvefølge; Privileg. 25 Maj 1671 for Grever og Frih. § 1; D. L. 5—2—65; gjælder da ogsaa fremdeles indtil videre. Det er denne Arvefølge, som haves for Øje, naar der tales om en jus majoratus, som tillægges Lensgrever og Lensfriherrer; Scheel: Personret, S. 311. Men ved Siden af, at saaledes den bestaaende Ret for de paagjældende Ejendommes vedkommende respekteredes, blev det dog i Overensstemmelse med Datidens herskende Anskuelse om det navnlig i nationaløkonomisk Henseende skadelige i Jordegodsers Baandlæggelse tillige

udtalt, at det ved Lov skulde bestemmes, hvorledes Lenene m. v. kunne gaa over til fri Ejendom. Forslag til en slig Lov har vel været forelagt; Landstingstid. 1870—71, Oversigt A., I, 6; Folketingstid. s. A. Oversigt A, II, 17; men er ikke bleven gjennemført. Der haves derfor kun en Regel om Salg af det til Lenet m. m. hørende Bøndergods i Lov 21 Juni 1854; jfr Lov 12 April 1851; jfr dog nu Lov Nr 32, 5 Marts 1909 om Nedsættelse af en Kommission til Udarbejdelse af Lovforslag til Lens, Stamhuses og Fideikommisgodsers Overgang til fri Ejendom samt til Undersøgelse af Vallø Stifts og Vemmetofte Klosters Retsforhold til Statsmagten.

Til hvad der foran er bemærket om Betydningen af Forskriften i Grl. 1849 § 97, maa endnu føjes, at den kun ophæver de til Adel knyttede Rettigheder; Forpligtelser, der maatte være knyttede dertil, lader den derimod bestaa; men denne Bemærkning har dog ingen praktisk Betydning. Dernæst hæver den kun de til Adel knyttede Rettigheder ɔ: de, der ere tillagte adelige i Kraft af deres Egenskab som saadanne; hvor derfor en Ret er erhvervet for en Adelsmand uafhængig af hans Egenskab som saadan, idet den f. Ex. hviler paa en særlig privatretlig Adkomst, bestaar den fremdeles uanfægtet af Grl. 1849 § 97; jfr Rtk. Skr. 7 Juni 1834; K. Skr. 23 Septbr 1837; F. M. Cirk. 5 Febr 1850; Rigsd. Tid. 1893—94, Till. B., Sp. 683; endelig er det kun de i Lovgivningen til Adel knyttede Forrettigheder, som ere bortfaldne; hvor derfor en vis Ret for adelige er begrundet i en privatretlig Viljeserklæring, som f. Ex. en Fundats for en privat Stiftelse, dér bestaar den ogsaa efter som før Grundloven; Beretning om Rigsforsamlingens Forhandlinger 1848—49, Sp. 2653—2659; Kskr. 14 Jan. 1809; Resol. 22 Maj 1824; Fundats 23 Apr 1834 § 18; 14 Maj 1838 § 9; m. fl. Som Følge heraf er f. Ex. Adgangen til at indskrives i Vallø Stift m. fl. endnu forbeholdt adelige Damer; Hist. Tidsskr. VII—2, S. 376; og Egenskaben som adelig har saaledes paa dette Punkt endnu en ikke ringe praktisk Betydning.

Ved Siden af adelige finde vi dernæst i vor Ret fremhævet et Indbegreb af Personer, som benævnes: lige med Adelen privilegerede eller lige med Adelen agtede; og disse Personer tillige med de adelige indbefattes under det almindelige Udtryk: privilegerede; D. L. 1—2—11; 1—24—36; 42; 3—16—10; 11; 5—4—2; 6—8—9; jfr D. L. 5—3—20; 21. Denne Klasse Personer indførtes ved Privilegium for de kgl. Betjente 11 Febr 1679 § 1, hvorefter alle Betjente af den borgerlige Stand, som betjene eller for Fremtiden maatte betjene nogen af de i Rangsanordningen opregnede Charger, skulde for dem, deres Hustruer og ægte Børn nyde alle de Privilegier, Herligheder og Benaadninger, som andre af Adel i disse Riger og Lande nu nød og havde eller herefter maatte nyde og bekomme. Ved de følgende Rangforordninger 11 Febr

1699; 11 Febr 1717 blev der tillagt dem, som fik nogen Charge i de tre første Klasser, virkelig arvelig Adelsret; men Reglen i 11 Febr 1679 erklæredes udtrykkelig fremdeles at skulle gjælde for de øvrige Klasser. I de følgende Rangforordninger; 13 Decbr 1730; 11 Febr 1734; 11 Febr 1744; 14 Oktbr 1746; jfr Bekgj. 12 Avg. 1808; 30 Avg. 1871; Kdg. for Armeen 14 Septbr s. A. med Note i Ussings Lovsaml.; Resol. 20 Maj 1874 i Minist. Tid A. s. A., S. 103; Kdg. for Søværnet 29 Maj s. A.; tales derimod ikke om, hvor vidt Rang skal medføre adelige Rettigheder; men forudsætningsvis anerkjendtes det dog i Lovgivningen, at Rangspersoner fremdeles vare i Besiddelse deraf; Fundats 29 Jan. 1782 § 6; Fdg 20 Juni 1788 § 30; Fdg 8 Jan. 1802 § 2 a; m. fl.; og dette kunde da kun forklares ved, at Privil. 11 Febr 1679 § 1 endnu stod ved Magt. Derefter burde vel strengt taget ogsaa alle Rangspersoners Børn have nydt adelige Rettigheder; men den almindelige Retsanskuelse erkjender dog baade i Teori og Praxis kun en saadan Ret for Rangspersoner og Hustruer, ikke derimod for Børnene; Ørsted: Arkiv for Retsvæsen VI, S. 285—318. Lige med Adelen privilegerede ere herefter: 1) Alle Rangspersoner med deres Hustruer uden Hensyn til, om deres Rang er Embeds- eller Titelrang, og 2) ifølge Bekgj. 12 Avg. 1808 ogsaa ægte Børn af dem, der betjene eller have betjent noget Embede, som er nævnt i en af de første tre Rangklasser; jfr ovenfor og kgl. Resol. Nr 307, 1 Septbr 1893; Nr 28, 17 Jan. 1896 m. fl.

Afgrænsningen af det foranførte Indbegreb af Personer, som nyde Adelsret, har imidlertid ikke længere Interesse med Hensyn til de dem tidligere tillagte lovbestemte Forrettigheder, da disse ere bortfaldne ved Grl. 1849 § 97, som borttager alt, hvad der hedder lovbestemt Adelsret og til Overflødighed ogsaa de paa Rangen begrundede Forrettigheder. Heller ikke har den Betydning i Henseende til de fundatsmæssige Bestemmelser; der betinge Adgang til at indskrives f. Ex. i Vallø Stift, af dansk Adel; thi de lige med Adelen privilegerede ere ikke adelige og nød ogsaa kun lige Ret med disse, for saa vidt angik de i Lovgivningen hjemlede Forrettigheder og Benaadninger; de ved private Viljeserklæringer adelige tillagte Rettigheder havde og have de ikke Krav paa, medmindre saadant i enkelte Tilfælde undtagelsesvis er bestemt, og en saadan Bestemmelse er ikke truffen, navnlig heller ikke i Henseende til Adgangen til de adelige Klostre, idet denne hverken i de almindelige Bestemmelser desangaaende; Resol. 10 Jan. 1809 i Kskr. 14 s. M. og 22 Maj 1824; eller i de specielle Fundatser; jfr f. Ex. Fundats for Vallø Stift 14 Maj 1838 §§ 3, 7—17; Resol. 26 Juni 1853, 2 Septbr 1854 § 5; 18 Avg. 1855; 2 Apr 1873 i Minist. Tid. B. s. A., S. 177; for Støvringgaards Kloster Fundats 12 Marts 1745 nedenfor S. 174; er bestemt saaledes, at den udstrækker sig til og standser ved de lige med Adelen privilegerede.

Dette Begreb har derfor nu kun en ren historisk Interesse. — I Forbindelse med det anførte kan mærkes, at for saa vidt Kjøbenhavns Indvaanere ifølge Privileg. 24 Juni 1661 og de kgl. Betjente i Kjøbenhavn ifølge Privileg. 23 Novbr s. A. til en vis Grad nød Adelsret, nemlig for saa vidt angaar den almindelige Adels blandede Forrettigheder og visse Stiftelser; Fundats 7 Maj 1788, Kap. 7, § 7; ligeledes vare priviligerede lige med de adelige, ere ogsaa disse Forrettigheder endelig bortfaldne ved Grl.s § 97; jfr dog i Henseende til Universitetets Kaldsret til Skolelærerembeder Universitetets Retshistorie II, S. 319; Lov Nr 47, 24 Marts 1849 § 16.

Titler staar det Kongen frit for at meddele til alle undtagen til Embedsmænd; Lov 26 Marts 1870 § 7; jfr. dog Lov Nr. 123, 27 Maj 1908, § 24, jfr Adg 2 Apr og 17 Septbr s. A.; Lov Nr. 209, 30 Septbr 1909 § 207; Nr. 215, 30 Septbr 1909 § 44; jfr dog Lov Nr. 123, 27 Maj 1908 § 24; saa længe de staa i Embedet, for saa vidt de ikke følge med en Ordensdekoration eller en Hofcharge; og de medføre ogsaa fremdeles den samme Rang, som Rangforordningen maatte bestemme; men derimod er der ifølge Grl. 1849 § 97 ikke længere knyttet nogen lovbestemt Forret til Indehavelsen deraf. Angaaende Frasigelse af Titler se de foran anførte Anordninger og Jernbanelov 12 Apr 1892 § 18. — Rang kan tilkomme en Person som Følge af Adel, Titel, Embede eller Orden eller i Kraft af en særlig Benaadning dermed; jfr Fdg 14 Oktbr 1746; Bekgj. 12 Avg. 1808. Kgl. Resol. 315—20, 8 Septbr 1871; Nr 103, 20 Maj 1874; Konseilspræsidiets Skr. Nr 221, 14 Juni 1893; kgl. Resol. Nr 307, 1 Septbr 1893; Nr 28, 17 Jan. 1896; Nr 30, 12 Febr 1897; Nr 55, 26 Febr s. A.; Nr 151, 30 Apr 1902; Nr 158, 5 Maj s. A.; Nr 238, 29 Juli s. A.; Nr 186, 5 Maj 1904; Nr 260, 27 Juli s. A.; Nr 409, 24 Decbr s. A.; Nr 130, 27 Marts 1906; Nr 304, 17 Septbr s. A.; Nr 91, 26 Marts 1907; Nr 187, 6 Juli s. A.; Nr 125, 2 Maj 1908; Nr 340, 10 Novbr s. A. Om Embedsmænd gjælder den samme Regel for Rangens som for Titlers Vedkommende. Embedsrangen bevares, naar den paagjældende afskediges i Naade; Fdg 14 Oktbr 1746; jfr Kskr. 30 Juli 1847, men ved Embedsforbrydelse fortabes den, hvorhos den saavel som anden Rang ogsaa i andre Tilfælde kan forbrydes; Resol. 30 Novbr 1822; Fdg 3 Juli 1835 § 24, 15 Apr 1840 § 14, 14 Maj 1845 § 4; Kanc. Cirk. 1 Apr 1806, jfr ogsaa Fdg 14 Febr 1821 § 3. Angaaende Frasigelse af Rang jfr de foran anførte Anordninger. Da Grl. 1849 § 97 ikke taler om de til Rangen knyttede Forpligtelser, f. Ex. Forpligtelsen til at svare Rangskat, bestaa disse fremdeles, for saa vidt de ikke ere ophævede ved særlig Lov; Rentek. Cirk. 15 Maj 1802, 1 Avg. 1835, L. 26 Marts 1870 § 7; Nr 213, 30 Septbr 1909 § 39, derimod ere de i Lovgivningen til Rangen knyttede Forrettigheder bortfaldne ved bemeldte Grundlovsparagraf, og Rangen har saaledes endnu kun

Betydning i Henseende til Adgang til Hoffet ifølge de derom trufne ceremonielle Bestemmelser samt Adgang til Klostrene ifølge de derom givne fundatsmæssige Forskrifter. I saa Henseende er det navnlig ved kgl. Resol. 10 Jan. 1809; jfr Prom. 14 Jan. s. A.; for Vemmetofte Kloster bestemt, at Døtre af dem, som have eller herefter forundes Rang i en af de tre første Klasser i vor nye Rangforordning skulle være berettigede til som adelige Jomfruer at indskrives i Vemmetofte Kloster, og denne Bestemmelse skal ifølge Resol. 22 Maj 1824 være gjældende for alle Klostre, for saa vidt ikke de specielle Fundatser maatte bestemme andet; jfr saaledes Fundats 12 Marts 1745, Nr 1 i Hofmans Saml. af Fundatser II, S. 406, hvorefter Døtre af Rangspersoner i de 5 første Klasser have Adgang til Støvringgaards Kloster.

Grl. 5 Juni 1849 § 97 taler ikke om Ordener og Hæderstegn eller om deres Retsstilling, som ere dekorerede dermed; den berøres derfor aldeles ikke af den anførte Paragraf, hverken for saa vidt angaar deres Rang; jfr Bekgj. 12 Avg. 1808, I, 8; II, 1, Resol. 7 Juni 1825, 9 Maj 1835; eller i andre Henseender; jfr Aab. Brev 28 Juni 1808; Adg 28 Jan. 1809 § 5 og angaaende trængende Dannebrogsmænds Adgang til Understøttelse Adg 28 Jan. 1809 §§ 8 og 9; Reskr. 9 Maj 1835, Anm.; Resol. 21 Septbr 1849; se ogsaa Lov 9 Apr 1851 § 45; Ang. Ordeners Indstiftelse og Meddelelse se nedenfor i Læren om Kongens Myndighed II, S. 44. Ang. deres Forbrydelse se Aab. Brev 28 Juni 1808; Adg. 28 Jan. 1809 § 7, Fdg 14 Febr 1821; Reskr. 7 Avg. 1848; Dep. T. s. A., S. 455; Just. M. Skr. 26 Juni s. A.; 18 Oktbr 1849; kgl. Resol. 28 Juli 1852; Bekgj. 2 Avg. s. A. i Dep. T. s. A., S. 601—4.

Endnu skal her kun bemærkes, at Grl. 5 Juni 1849 § 97; jfr 98; er gaaet uforandret over i den gjældende Grl. 28 Juli 1866 § 92; jfr 93. Da de i samme omtalte Forrettigheder allerede vare bortfaldne i 1849, mener Holck: Statsforf. R. II, S. 368, at Bestemmelsens Gjentagelse i 1866 alene kan have den Betydning, at nye Forrettigheder ikke ad den sædvanlige Lovgivningsvej kunne knyttes til Adel, Titel og Rang. Herved er imidlertid at bemærke, at denne Betydning vistnok tilkom Bestemmelsen allerede i den oprindelige Grundlov; lige over for enhver Lov, som til enhver Tid maatte knytte Forrettigheder til Adel, Titel eller Rang, stod nemlig Bestemmelsen i Grl. § 97 om, at enhver i Lovgivningen dertil knyttet Forret var ophævet. Saa længe den Grundlovsforskrift bestod, maatte derfor enhver Lov, der anerkjender slige Forrettigheder, anses som grundlovsstridig lige fra sin Tilblivelse af. Og denne Forstaaelse af Forskriften, som den stod i Grl. 1849 § 97, bestyrkes ganske vist i en ringe Grad derved, at den nu er gaaet uforandret over i Grl. 1866.

I en Aarrække, siden Samlingen 1871—72, er der i Folketinget bleven indbragt private Lovforslag om Afskaffelse af Adel, Titler, Ordener og Rang, men uden at nogle af dem er bleven gjennemført. Folketingstidende: 1871—72 (Berg), Till. A., Sp. 2387, forelagt Sp. 3732, 1ste Beh., Sp. 6571; 1874—75 (Berg), Till. A., Sp. 1439, forelagt Sp. 34, 1ste Beh., Sp. 1351; 1905—06 (Wiinblad m. fl.), Till. A., Sp. 1899, forelagt Sp. 44, 1ste Beh., Sp. 2612; 1906—07 (Wiinblad m. fl.), Till. A., Sp. 3207, forelagt Sp. 2095, 1ste Beh., Sp. 2772; 1907—08 (Wiinblad m. fl.), Till. A., Sp. 3767, forelagt Sp. 2104, 1ste Beh., Sp. 2346; 1908—09 (Wiinblad m. fl.), Till. A., Sp. 3217, forelagt Sp. 2398; 1909—10 (Wiinblad m. fl.), Till. A., Sp. 2413, forelagt Sp. 2088, 1ste Beh., Sp. 2428. Derimod har kgl. Resol. Nr. 359 28 Oktbr 1910 ophævet den Ministrene tillagte Rang og Uniform for det nuværende Ministeriums vedkommende.

Gaa vi fra de foran omhandlede Kjendsgjerninger, der kun have en historisk Betydning i Henseende til almindelige borgerlige Retsforhold, over til at spørge, hvilke andre Kjendsgjerninger, der ifølge den gjældende Ret kunne begrunde en Forskjel mellem Statsborgerne i retlig Henseende, da maa som saadanne fremhæves.

1) Offentlig Stilling.

a) Med Hensyn til Kongen, Rigsforstanderen og Medlemmer af Kongehuset kommer et Indbegreb af særlige Regler til Anvendelse, som ville blive nærmere fremstillede nedenfor i Afsnittet om Kongen og Medlemmer af Kongehuset.

b) Rigsdagens Medlemmer; angaaende disse mærkes navnlig Bestemmelserne i Grl.s §§ 56 og 57, 32 og 39; Lov Nr 32, 25 Febr 1871 § 2, og Nr 203, 19 Decbr 1903 samt Nr 80, 15 Maj 1903 § 65 A. 3; Lov om Rettens Pleje 26 Marts 1909 § 166 3°; ndfr II, S. 312 flg; om deres Rettigheder og Pligter som Rigsdagsmænd i øvrigt nedenfor i Afsnittet angaaende Rigsdagen; II, S. 298. Særlig erindres derhos, at det ifølge Grl.s § 39 er en Betingelse for, at en Mand kan udnævnes af Kongen til Medlem af Landstinget, at han er eller har været v a l g t Medlem af Kongerigets tidligere eller bestaaende repræsentative Forsamlinger.

c) Embedsmænd. Det hele Indbegreb af Regler, vedrørende disses Stilling som saadanne i Almindelighed, omhandles i Statsforvaltningsretten, Processen, Strafferetten o. s. v. Statsforfatningsretten har nærmest kun at beskæftige sig med de almindelige Regler vedrørende Embedsmænd i Grl.s § 17; og de særlige Regler vedrørende Dommerne; ndfr III, S. 265 flg; samt i Særdeleshed Ministrene, Grl.s §§ 11—16, 59, 68 og 69, og 2den midlertidige Bestemmelse; jfr Lov 3 Marts 1852; ndfr II, S. 70 flg.

d) For de til Krigsmagten hørende Personer ere Reglerne i Grl.s §§ 80, 87 og 88 kun anvendelige med de Indskrænkninger, der følge af de militære Loves Forskrifter; se Grl.s § 94; Straffelov Nr 68, 7 Maj 1881 § 162 e. Ipsen og Paulsen: Retsplejen ved Hæren og Flaaden 1878, Lov Nr. 135 8 Maj; Nr. 140 27 Maj 1908; Nr 213, 30 Septbr 1909 § 39; Nr. 217, s. D. § 28. Om de gejstlige Embedsmænds særlige Forrettigheder se Lov 6 Marts 1869 § 39; Lov om Rettens Pleje 29 Marts 1909 § 160 II.

2) Trosbekjendelse er i Almindelighed ifølge Grl.s § 79 uden politisk Betydning; se dog Grl.s § 5 og Lov 11 Febr 1871 § 5. Derhos maa mærkes Bestemmelsen i Grl.s § 3, hvorefter den evangelisk-lutherske Kirke er den danske Folkekirke og som saadan understøttes af Staten. Tilfredsstillelsen af de evangelisk-lutherske Borgeres religiøse Trang er for saa vidt et Statsanliggende, hvis Varetagelse derfor ogsaa bliver at fremstille i Statsforvaltningsretten, medens det er andre overladt selv at drage Omsorg for Tilfredsstillelsen af deres religiøse Fornødenheder; jfr Grl.s § 77; hvorefter de kun ere fritagne for at yde personlige Bidrag til nogen anden Gudsdyrkelse end den, som er deres egen. Ligeledes kan Trosbekjendelsen efter Omstændighederne være til Hinder for, at den paagjældende kan aflægge den i Grl.s §§ 17 og 55 foreskrevne Ed, samt gjøre ham uskikket til at ansættes i visse offentlige Bestillinger, f. Ex. som Præst, Almueskolelærer o. desl.; jfr III, S. 284 flg. Men i øvrigt viser Trosbekjendelsens Betydning sig kun inden for Privatrettens Omraade, som f. Ex. i Familieretten ifølge Lov 13 April 1851 §§ 1, 2, 10, 11, 12; Lov om Daabstvangens Afskaffelse 4 Marts 1857; eller den kirkelige Samfundsret, der som saadan falder uden for Statsretten.

3) Kjønnet er af gjennemgribende Betydning i statsretlig Henseende. Den Ligestillelse med Manden, som paa andre Retsomraader alt tidligere var foregaaet med Hensyn til Enker og ved Lov 29 Decbr 1857 ogsaa er fuldbyrdet i Henseende til ugifte Kvinder, er der aldeles ikke Tale om paa Statsrettens Omraade. Kvinder have saaledes nu end ikke længere som ifølge Kongeloven Arveret til Tronen, idet denne ifølge Tronfølgelov 31 Juli 1853, Art. 1 og 2 kun nedarves paa Mænd af Mænd; de ere udelukkede fra Valgret og Valgbarhed til Rigsdagen samt til de provinsielle Raad; jfr med Hensyn til dette Punkt og flere af de følgende Punkter: Grl. 28 Juli 1866 §§ 30, 31, 35, 38, 39; Valglov Nr 16, 7 Febr 1901, § 1—7, 47; Forf. L. Nr 1, 5 Jan. 1874 §§ 17—18; Kolonial L. Nr 124, 6 Apr 1906 §§ 18—19; Lov om Lagtinget Nr. 77, 3 Apr 1906 § 3. Derimod nyde de kommunal Valgret og Valgbarhed ifølge Lov Nr 79, 20 Apr 1908 §§ 1, 2, 24; jfr paa Island Lov Nr 40, 6 Novbr 1902; og havde Valgret og Valgbarhed til de ophævede Menighedsraad; Lov Nr 86, 15 Maj 1903 § 4. Bortset fra Poster ved Hoffet; Indfødsretten 15 Jan.

1776 § 8; og Theatret samt i Klostrene; Fundats for Vallø Stift 14 Maj 1838 § 6, 24; m. fl.; for Vemmetofte Kloster 10 Juni 1735 §§ 2, 19; m. fl. have de Adgang til Bestillinger som Skolelærerinder; L. 29 Marts 1867; m. fl.; og Jordemødre; Fdg 30 Novbr 1714; Rgl. 21 Novbr 1810; L. Nr 53, 15 Maj 1875; Nr 85, 1 Apr 1893; samt til Bestillinger i Post-, Telegraf-Jernbane- og Toldvæsenet; Lov Nr 113, 27 Maj 1908 og i statistisk Bureau; Lov Nr 221, 16 Decbr 1895 § 3. Ligeledes kunne de ansættes som Fabrikinspektører ifølge Lov Nr 71, 11 Apr 1901 § 20; jfr Instr. Nr 137, 20 Decbr s. A.; 3dje Afsnit; og Sagförere Lov Nr 87, 6 Apr 1906; Lov om Rettens Pleje Nr 53, 26 Marts 1909 § 106; men i øvrigt ere de udelukkede fra at blive Embedsmænd; Pl. 27 Decbr 1809. Der er i den senere Tid aabnet dem Adgang til at studere ved Universitetet samt aflægge de ved samme anordnede almindelige Prøver, erhverve jus practicandi som Læger ifølge Pl. 30 Jan. 1838, og Tandlæger; Regul. Nr 45, 1 Apr 1889 § 3; og erhverve akademiske Grader; se nærmere Adg Nr 75, 25 Juni 1875; Nr 209, 30 Decbr 1904; paa den anden Side ere de fritagne for personlige offentlige Ombud; Resol. 8 Jan. 1828; Lov Nr 68, 9 Apr 1891 § 8; medens derimod Tilsyn med fattige og Plejebørn kan overdrages dem ifølge Fattiglov Nr 67, 9 Apr 1891 § 29 og Lov Nr 43 1 Marts 1895 § 3; ligesom de kunne vælges til Medlemmer af Værgeraad ifølge Lov Nr 72, 14 Apr 1905 §§ 3 og 4.

4) Som A l d e r s t r i n, der navnlig komme i Betragtning i statsretlige Forhold, kunne mærkes: 18 Aars Alderen; jfr Grl.s § 6; og 25 Aars Alderen, hvis Opnaaelse er en Betingelse for Valgbarhed til Rigsdagen, for Valgret til Islands Alting, for Valgret og Valgbarhed til Færøernes Lagting, de vestindiske Øers Kolonialraad, Borgerrepræsentationen i Kjøbenhavn, Byraadene i Kjøbstæderne, Amtsraad og Sogneraad paa Landet, saavel som andre kommunale Styrelser. Ligeledes er samme Alder i Almindelighed nødvendig for at kunne blive Dommer; Pl. 27 Decbr. 1809; Instr. 7 Decbr 1771 § 23; jfr dog Sø- og Handelsretslov 19 Febr 1861 § 4; Sagfører; Lov 26 Maj 1868 § 1; Lov 26 Marts 1909 § 106; Præst i Folkekirken D. L. 2—2—4; Skolelærer Lov Nr 61, 29 Marts 1904 § 17; Nr 88, 15 Maj 1903 § 1; samt erhverve Borgerskab og Næringsbevis; L. 29 Decbr 1857 § 2, Nr 1; jfr ogsaa Lov 30 Jan. 1861 § 1; Lov Nr 40 om Sønæring 25 Marts 1892 § 9 d, 10 d, 12 b; m. fl. Kun maa herved bemærkes, at for saa vidt Lovbestemmelser ikke udtrykkelig kræve Opnaaelsen af 25 Aars Alderen, men kun Fuldmyndighed; Pl. 27 Decbr 1809; jfr derimod Instr. 7 Decbr 1771 § 23; Lov 29 Decbr 1857 § 2, Nr 1; m. fl. Lov Nr 25, 11 Febr 1871 § 5; Lov Nr 40, 25 Marts 1892 §§ 9 d, 10 d, 12 b; m. fl.; maa i disse Tilfælde en Myndighedsbevilling kunne afhjælpe Manglen paa Alder. — Opnaaelsen af 30 Aars Alderen er dernæst en Betingelse for Valgret til Folketing og Landsting og for Valg-

barhed til Islands Alting samt for at kunne være Dommer efter Lov 19 Febr 1861 § 4 og Lov Nr 72, 12 Apr 1892 § 2, og 60 Aars Alderen fritager eller betinger Fritagelse for Udførelsen af visse personlige Ombud; se Lov Nr 58, 1 Apr 1881 § 1; Nr 186, 14 Decbr 1887 § 4; Nr 96, 22 Apr 1904 § 8 m. fl.; Kolon. L. Nr 124, 6 Apr 1906 § 31; med Hensyn til Dommere mærkes Bestemmelsen i Grl.s § 73, hvorefter de kunne afskediges, naar de have opnaaet det 65de Aar; jfr ogsaa Sø- og Handelsretslov 19 Febr 1861 § 6, Lov om Søretter Nr 72, 12 Apr 1892 § 2. I Værnepligtsforhold er navnlig Opnaaelsen af 22 Aars og 38 Aars Lægdsrullealder af Betydning; Lov 6 Marts 1869 § 11, Nr 1; jfr § 12, Nr 1, 38—40, 43; jfr 41, 42, 53. Med Opnaaelsen af 70 Aars Alderen kan Embedsmænd begjære Afsked med Pension ifølge Pensionslov 24 Febr 1858 § 6, jfr Lov Nr 61, 29 Marts 1904 § 19; Lov Nr 123, 27 Maj 1908 § 12. Om militære Aldersgrænser se Lov Nr 209, 30 Septbr 1909 § 144; 164; 169; 194; 199; Lov Nr 215 s. D. § 38; 40; 41; 42; Lov Nr 73, 13 Juni 1879 § 7 kræver 22 Aars Alderen til at kunne antages som Lods. En forholdsvis større Alder kommer endelig i Særdeleshed i Betragtning efter Tronfølgelov 31 Juli 1853, Art. 2.

5) S æ d e l i g t F o r h o l d: Uberygtethed, uplettet Rygte, Besiddelse af borgerlig Ære og Agtelse. Almindelige Regler herom findes ikke opstillede i Lovgivningen. Den indeholder ingen almindelig Definition af, hvad f. Ex. et saadant Udtryk som en god, ærlig, uberygtet Mand vil sige, hvem der overhovedet er i Besiddelse af »uplettet Rygte« o. lign. Kun enkelte almindelige Bemærkninger kunne derfor fremsættes paa dette Sted. Det maa saaledes fremhæves, at efter Omstændighederne selv et usædeligt Forhold, der ikke er strafbart, vil kunne paavirke Personens offentlige Retsstilling; jfr D. L. 2—11—11; 2—17—22; Sagfører Lov 26 Maj 1868 § 1; Lov om Pantelaanere 21 Juni 1867 § 1; om Fæstemænd Nr 53 1 April 1891 § 2; om Forhyringsagenter og Lov Nr 67, 12 April 1892 § 4; samt Lov om Hjælpekasser Nr 125, 4 Maj 1907 § 7, Lov Nr 58, 13 Marts 1908 §§ 2 og 6; men ordentligvis vil dog kun et strafbart Forhold have Betydning i saa Henseende. Forsaavidt de herhen hørende Love i Reglen benytte det almindelige Udtryk: H a n d l i n g, maa mærkes, at derved dog kun kan antages at være sigtet til en strafbar Handling. Dette fremgaar navnlig klart f. Ex. af Love om Æresoprejsning 3 April 1868 §§ 1, 2, 4, 5, 6; Nr 49, 13 April 1894. I visse Tilfælde lægger dernæst Lovgivningen udelukkende; L. 9 April 1851 § 7 Nr 5; Næringslov 29 Decbr 1857 § 2 Nr 3 og §§ 9, 11; jfr L. 23 Maj 1873 § 9, Værnepl. L. 6 Marts 1869 § 3; jfr derimod §§ 22 og 35; eller dog tillige; Aab. Brev 28 Juni 1808; Adg 28 Jan. 1809 § 7; Aab. Brev 1 Juni 1843 §§ 7, 8; jfr Resol. 21 Febr 1845; L. Nr 40, 25 Marts 1892 § 10 e, 11 b, 12 c, 13 c, 14 c, 15; Vægt paa Straffen som den, der ikke

blot hjemler Anvendelse af visse Sikkerhedsforanrstaltninger overfor Personen, idet han f. Ex. bliver at undergive Politiets Tilsyn, at udvise af Landet o. desl.; Fattiglov Nr 67 9 April 1891 § 56; Resol. 21 Jan. 1829, 15 Maj 1846; Adg 13 Febr 1873 §§ 16, 17; 28 Febr 1874 §§ 15, 16. L. 10 Febr 1866 § 16; 25 Juni 1869 § 17; men ogsaa i og for sig gør ham uværdig til Nydelse af et eller andet Retsgode. Dette er dog ikke almindelig Regel. Navnlig er det af Betydning i saa Henseende, at de tidligere gængse Æresstraffe ikke længere kunne idømmes indenfor den borgerlige eller militære Straffelovs Omraade. Ordentligvis er det derimod Personens egen Handlemaade, som kommer i Betragtning i den heromhandlede Henseende, og saa meget er da sikkert, at man ikke i noget Tilfælde kan anse den for en god, ærlig og uberygtet Mand eller sige, at den er i Besiddelse af uplettet Rygte, har ført en retskaffen Vandel o. s. v., der ved Dom er funden skyldig i en den offentlige Mening vanærende Forbrydelse. Den, hvis Mangel paa sædeligt Værd saaledes er positivt konstateret, er i Almindelighed udelukket fra Valgret og Valgbarhed til Rigsdagen, Islands Alting, Færøernes Lagting, de vestindiske Øers Kolonialraad og de kommunale Repræsentationer; se Lovbestemmelser S. 189 nederst. Ligeledes er han udelukket fra Adgang til Embeder; D. L. 1—5—1, 2; 1—8—1; 3—4—4; Fdg. 27 Septbr 1799 §§ 10, 11; Pl. 4 Jan. 1800; K. Cirk. 1 April 1806; Just. M. Skr. 27 Jan. 1857; saavel som fra Bestillinger og Ombud, der udkræve offentlig Tillid; Fdg 10 Juli 1795 §§ 12, 17; 9 Juni 1847 §§ 1 og 5; Sø- og Handelsretslov 19 Febr 1861 §§ 4 og 6; L. Nr 40, 25 Marts 1892 § 9 e; Lov om Søretter Nr 72, 12 April 1892 § 2; L. 19 Marts 1869 § 2; Konkurslov 25 Marts 1872 §§ 53 og 66; jfr ogsaa Fdg 22 Decbr 1808 § 3; Udvandrings Love 1 Maj 1868 § 2 og 25 Marts 1872 § 3; Sagf. L. 26 Maj 1868 §§ 11, 12; 14; Fdg 1 Febr 1797 § 393, Pl. 21 Juli 1815 § 7; Fdg 25 Juli 1817 § 1; 8 Juli 1840 ang. Toldk. Kassev. § 7. Han kan ikke opnaa Rang, Orden og anden hædrende Udmærkelse; jfr ovenfor S. 186—187 samt Fdg. 3 Juli 1835 § 24; Aab. Brev 1 Juni 1843 §§ 7, 8; Adg 14 Maj 1845 § 4, m. fl.; og mister Retten til fremdeles at oppebære Ventepenge og Pension; L. 5 Jan. 1851 § 7, Nr 5; 11 Nr 4; 24 Febr 1858 § 9 Nr 5; § 13 Nr 4; 4 Decbr 1863 § 9 Nr 5; § 13 Nr 4; jfr L. 9 April 1851 § 28 Nr 3, jfr dog §§ 7 Nr 5 og § 15; ligesom Betydningen af Domfældelsen ogsaa viser sig i forskjellige andre offentlige Forhold; Nærings L. 29 Decbr 1857 § 9; Fundats 7 Maj 1788 Kap. 2 §§ 5 og 7; Fdg 7 Novbr 1809 § 63 Nr 4; Fdg 10 Juli 1795 § 38; L. om Landvæsens Kommissioner 30 Decbr 1858 § 9 m. fl. Imidlertid er her at bemærke, at den anførte Kjendsgjerning, at Personen ikke er dømt for en i den offentlige Mening vanærende Forbrydelse, er et Mindstemaal, som Lovgivningen langt fra altid bliver staaende ved; tvært imod tillægger den paa ikke faa Steder allerede den Kjendsgjerning, at Personen er tiltalt for en slig Forbrydelse eller før Lov om Æresoprejsning 3 April

1868 kun frifundet for videre Tiltale for samme, Betydning; Adg 29 Avg. 1862 § 5; L. 28 Febr 1872 § 4 b; L. 16 Febr 1866 § 5; jfr L. 3 April 1868; og det maa derfor ogsaa fastholdes. at i de offentlige Retsforhold, hvor Lovgivningen fordrer, at en Mand skal være god, ærlig, uberygtet, have uplettet Rygte o. s. v.; Forf. L. 5 Jan. 1874 §§ 17, 18, 33; L. 15 April 1854 §§ 2, 3; Udvandrings Lov 1 Maj 1868 § 2; Konkurslov 25 Marts 1872 §§ 53, 66; Fdg 4 Maj 1872 §§ 3, 9, 30, 45 m. fl.; vil man ingenlunde kunne nøjes med det anførte Mindstemaal, men efter Omstændighederne vil ikke blot en offentlig Tiltale for forbrydersk, men endog en privat Sigtelse for uhæderligt Forhold kunne berøve vedkommende den paagjældende Egenskab; D. L. 1—5—1; 3—4—4; Pl. 4 Jan. 1800; L. 26 Maj 1868 §§ 1, 10, 11; jfr 14; Lov om Pantelaanere 21 Juni 1867 § 1; om Fæstevirksomhedens Ordning Nr 53, 1 April 1891 § 2; om Forhyringsagenter 12 April 1892 § 4, Lov Nr 58, 13 Marts 1908 § 2 c; ndfr II S. 247, m. fl.; den nærmere Undersøgelse heraf hører imidlertid hjemme paa vedkommende Steder i Systemet. Særlig Interesse for Statsforfatningsretten har Forstaaelsen af Udtrykket »uberygtet« i Grl.s § 30, jfr 31, 38, 58; Valglov Nr 16 7 Febr 1901 § 2, jfr 7, 10; Koloniallov Nr 124, 6 April 1906 § 18 og de kommunale Love, som henvise til Grundlovens Regel om Valgbarhed til Folketinget. Herom vil det fornødne blive bemærket nedenfor i Afsnittet om Rigsdagen. Til det anførte maa endnu føjes den Bemærkning, at i Følge Lov 3 April 1868 § 6 visse Straffedomme ikke medføre nogen Indskrænkning i de Rettigheder, der i Lovgivningen betinges af uplettet Rygte, og at en i Henhold til samme Lov; jfr Lov Nr 49, 13 April 1894 og Nr 129, 1 April 1905 § 21; erhvervet Æresoprejsning i Almindelighed borttager alle de Følger, som i Lovgivningen ere knyttede til den af Dommen flydende Indskrænkning i hans Æreret, ogsaa i offentlig-retlig Henseende jfr Lovens § 1—5.

6) F o r m u e s f o r h o l d. Den, som ikke kan ernære sig eller sine, og hvis Forsørgelse ikke paahviler nogen anden, er i Følge Grl.s § 84 berettiget til at erholde Hjælp af det offentlige, dog mod at underkaste sig de Forpligtelser, som Lovene herom paabyde; og de Børn, hvis Forældre ikke have Evne til at sørge for deres Oplærelse, ville i Følge Grl.s § 85 erholde fri Undervisning i Almueskolen. Angaaende Maaden, hvorpaa det offentlige opfylder disse Forpligtelser, henvises til Statsforvaltningsrettens Fremstilling af Fattig- og Skolevæsen; jfr Lov Nr 67 og 69, 9 April 1891; J. G. F. Ræder: Forsørgelse af Trængende efter dansk Ret; A. Krieger: Lov af 9 April 1891 m. m.; Skibsted: Om Almueskolevæsenet; Lov Nr 47, 24 Marts 1899. Her mærkes, at den, der nyder eller har nydt Understøttelse af Fattigvæsenet, som ikke er eftergivet; jfr Fattiglov Nr 67 9 April 1891 § 35; eller tilbagebetalt, er udelukket fra Valgret og Valgbarhed til Rigsdagen, Islands Alting, Byraad, Amtsraad

og Sogneraad samt flere Kommunalbestyrelser; se Lovbestemmelser S. 189. Paa den anden Side er i Følge disse Bestemmelser Ydelsen af direkte Skat til Kommunen en Betingelse for Opnaaelse af Valgret samt Valgbarhed til de kommunale Raad; Lov Nr 79, 20 April 1908 § 1 jfr ogsaa Forfatningslov Nr 1, 5 Jan. 1874 § 17 a, b, c. Derimod er en slig Bidragydelse til Staten ikke i Almindelighed en Betingelse for Valgret og Valgbarhed til Rigsdagen, hvorimod mærkes Reglerne i Grl.s §§ 36 og 37; jfr Lov Nr 16, 7 Febr 1901 §§ 53—65; angaaende en vis Skatteindtægts eller Skatteydelses Betydning i Henseende til Udøvelse af kvalificeret Valgret til Landstinget.

I enkelte Tilfælde opstilles dernæst en positiv Formuebetingelse for Udøvelse af Valgret og Valgbarhed; Lov Nr 124 6 April 1906 § 18; Forf. L. Nr 1, 5 Jan. 1874 § 17 a, b, c.; men i Reglen nøjes Lovgivningen dog i saa Henseende med at stille den negative Fordring, at vedkommende ikke maa være ude af Raadighed over sit Bo; Lov om Sø- og Handelsretten 19 Febr 1861 § 4; om Søretter Nr 72, 12 April 1892 § 2. At den, som er under Værgemaal og Fallit, er indbefattet herunder, er utvivlsomt, og i Reglen gjælder det samme ogsaa om den, der er undergivet en Arrestforfølgning efter D. L. 5—3—18; jfr Konkurslov Nr 51, 25 Marts 1872 § 157; for saa vidt den omfatter alt hans Gods. Dette fremgaar foruden af mange blandt de S. 189 citerede Steder ogsaa af den Omstændighed, at Lovgivningen, hvor den særlig vil knytte en vis Virkning til Fallitten, udtrykkelig kun nævner denne; Lov 19 Febr 1861 § 6; jfr derimod § 4; og Lov 26 Maj 1868 § 14; Lov 29 Decbr 1857 § 2, Nr 2 og § 11; Vedt. 10 Juni 1871 § 97; 18 Juli 1874 § 77; m. fl. Tvivlsomt stiller sig kun Spørgsmaalet om Betydningen af Udtrykket i Grl.s § 30 c, paa Grund af Udtalelserne i Valglov 12 Juli 1867; jfr Valglov Nr 16, 7 Febr 1901 § 5; jfr Lov Nr 27, 2 Marts 1903 § 6; Besvarelsen af dette Spørgsmaal ville vi imidlertid komme tilbage til nedenfor i Afsnittet om Rigsdagen.

Ved Beskikkelse til Embeder og offentlige Hverv udkræves navnlig Vederhæftighed hos vedkommende Kandidat; D. L. 1—5—1, 6, 24; Pl. 20 Oktbr 1740; Konkl. 25 Marts 1872 §§ 53 og 66; Adg 13 Febr 1873, Nr 7; m. fl.; men hvor der ikke i de enkelte Tilfælde maatte haves Hjemmel til at lægge andet og mere ind i Ordet, forstaas derved dog kun, at den paagjældendes Uvederhæftighed eller Mangel paa Evne til at opfylde paadragne Formueforpligtelser ikke er positivt godtgjort derved, at hans Bo er taget under Konkursbehandling eller der forgjæves er forsøgt Exekution hos ham; men det er, trods Udtalelsen i Pl. 8 Juni 1787, ikke tilstrækkeligt, at der er overgaaet ham en Arrestforfølgning. Fledføringen er utvivlsomt uvederhæftig, men kan derimod ikke bogstavelig betegnes som den, der er ude af Raadighed over sit Bo; hvor vidt han derimod kan behandles i Analogi med Fallenten o. s. v., er et

Spørgsmaal, som vil blive besvaret nedenfor ved Fortolkning af Grl.s § 30 c.

7) Aandelige og legemlige Tilstande. En Selvfølge er det, at en saadan Sindstilstand, som udelukker enhver fornuftig Handlen, ogsaa maa umuliggjøre Deltagelse i offentlige Retshandler; og herom kan der derhos i Almindelighed heller ikke blive Spørgsmaal for dens vedkommende, som i Overensstemmelse med D. L. 3—17—1 er erkjendt ikke at kunne være sin egen Værge. Hvad der saaledes følger af selve Forholdets Natur, er ogsaa positivt erkjendt, idet den umyndiggjorte som den, der er »ude af Raadighed over sit Bo«; jfr foran S. 194; er udelukket fra Valgret og Valgbarhed, ligesom han heller ikke vil have Adgang til Embeder; jfr Pl. 27 Decbr 1809. For at opnaa disse sidste efter Omstændighederne f. Ex. for at blive Dommer, Sagfører, Præst, Skolelærer m. v. vil det i alt Fald være fornødent, at den paagjældende har godtgjort at være i Besiddelse af en vis faglig Indsigt; men ellers kommer Dannelsen ikke i Betragtning paa den offentlige Rets Omraade; jfr dog Forf. L. 5 Jan. 1874 § 17 c og § 18. Legemlige Svagheder og Mangler kunne i de heromhandlede som i andre Forhold ytre deres Virkning, idet en vis legemlig Tilstand kan være den nødvendige faktiske Forudsætning for, at en Person kan staa i et vist Retsforhold, udøve en vis Rettighed, underkastes en vis Forpligtelse o. s. v.; brister da Forudsætningen. suspenderes eller bortfalder den deraf betingede Retsstilling. I Tilfælde af Kongens Sygdom kan saaledes en anden have at føre Regjeringen; Grl.s § 8 og Lov 11 Febr 1871. En Embedsmand kan paa Grund af Svagelighed søge og faa Afsked med Pension; Lov 5 Jan. 1851 § 1; 24 Febr 1858 § 1; 4 Decbr 1863 § 1; Lov Nr 61, 29 Marts 1904 § 27; en værnepligtig kan blive at kassere paa Grund af legemlige Mangler; Adg 16 Juni 1882 m. fl.; herom er imidlertid intet særligt at bemærke.

8) Bopæl. Af de ovfr S. 189 anførte Bestemmelse vil ses, hvorledes den Omstændighed, at Personen er og i et vist Tidsrum har været bosat paa et Sted, i Reglen er en Betingelse for Valgret til de politiske, provinsielle og kommunale Raad, og lige saa for Valgbarheden, undtagen til Folketinget; Grl. § 31; jfr derimod § 38. Endvidere mærkes den Betydning, som længere Tids Bosiddelse i et Fattigdistrikt har i Henseende til Forsørgelseshjems Erhvervelse samme Steds; Fattiglov Nr 67, 9 Apr 1891 § 16; jfr ligeledes Værnepligts Lov 6 Marts 1869 § 7. Angaaende den Betydning, det har baade for indfødte og fremmede at have, samt efter Omstændighederne i et længere Tidsrum at have haft Bopæl her i Landet, er det fornødne bemærket i de foregaaende Paragraffer. I Forbindelse hermed kan fremhæves, at ogsaa en blot midlertidig Fraværelse fra Riget efter Omstændighederne kan have

retlig Betydning; jfr f. Ex. Grl.s § 8; Lov 11 Febr 1871 §§ 1, 2, 4; Lov 6 Marts 1869 § 50.

9) Privat Tjenesteforhold vil efter de S. 189 anførte Bestemmelser i Reglen udelukke en Person fra Valgret og Valgbarhed til Rigsdagen, men ikke til Kommunen; men dets Virkninger i saa Henseende ville dog i mange Tilfælde bortfalde, naar Personen har:

10) Egen Husstand; se Grl.s § 30 a; jfr om egen Husstands Betydning i kirkelig Henseende Lov om Kirkers Opvarmning Nr 49, 9 Marts 1893 § 1; om Valgmenigheder Nr 88, 15 Maj 1903 § 1.

§ 15. Om Statsmagtens Forudsætninger. — Fortsættelse.

III. Om Grundloven.

Af det S. 15—19 bemærkede fremgaar, at her i den systematiske Fremstilling af Statsforfatningsretten ved Grundlov forstaas en saadan Forfatningslov, hvis Forandring og Ophævelse ikke kan ske paa den for Love almindelige Maade, men maa foregaa efter særlige Regler.

Danmarks ældste Grundlov er Kongeloven, dateret 14 Novbr 1665, givet af Kong Frederik III, nedskrevet og paraferet samt rimeligvis ogsaa forfattet af A. Schumacher, den senere Greve af Griffenfeldt; jfr A. D. Jørgensen: Kongeloven og dens Forhistorie S. 38—67; Peder Schumacher Griffenfeldt S. 195; jfr J. A. Fredericia: Adelsvældens sidste Tider S. 542; Frederik III og Enevældens Indførelse i Hist. Tidsskrift V, 6, S. 801 flg.; Nordisk Tidsskrift 1894 S. 441. I Kong Frederik III.s Tid betragtedes dens Indhold som en stor Statshemmelighed, hvilken end ikke Dronningen var vidende om; men ved Kristian V.s Tronbestigelse blev den oplæst i Statsraadet og derefter kundgjort under Frederik IV ifølge kongelig Befaling 4 Septbr 1709; hvorimod den aldrig er bleven tinglæst. Kongeloven begynder efter en væsentlig historisk Indledning om Grundlaget for dens Udstedelse; jfr Retshistorien, Offentlig Ret I S. 190 flg.; med at give en Regel angaaende Kongens Forpligtelse i Henseende til Haandhævelsen af den rette Gudsdyrkelse i Overensstemmelse med den uforandrede Augsburgske Konfession fra Aar 1530; derefter opregner den i §§ 2—6 Kongens materielle Regeringsrettigheder, hvilken Opregning § 6 i Slutningen sammenfatter derhen, at Kongen skal have Magt at bruge alle regalia og jura majestatis, hvad Navn de og have kunne; i § 7 gives dernæst en Regel angaaende Formen for Regeringsmagtens Udøvelse ved Kongen selv i hans myndige Aar, om hvis Indtræden gives Regel i § 8. Derefter følge i §§ 9—14 Regler

angaaende Regeringens Førelse for en umyndig Konge, og i §§ 15—18 Bestemmelser angaaende Efterfølgerens Erhvervelse af Kongemagten ved Forgængerens Død og hans Forpligtelse til at lade sig salve; i § 19 bestemmes, at kun een Arving skal erhverve Kronen og al Kronens Eje, hvorefter der i §§ 20—25 følge Bestemmelser vedrørende de andre Prinser og Prinsesser af Blodet. Særlig mærkes de endnu gjældende Regler i §§ 21 og 25; § 26 paalægger alle efterfølgende Konger at bevare deres Enevoldsmagt uforkrænket; Tidsskr. f. Retsvdsk. 1892 S. 447. Derefter følge §§ 27—40, som regulere Arvegangsordenen til Tronen indenfor Frederik III.s Dynasti; Hist. Tidsskr. V, 6, S. 241 flg.; og endelig slutter Loven med en kort Epilog. — Særlig maa endnu tilføjes, at Kongelovens Egenskab som Grundlov fremlyser af dens § 3, hvor det hedder, at enhver Konge kan »forklare, forandre, formere, formindske, ja og slet ophæve forrige af ham selv eller af hans Forfædre udgivne Love, denne Kongelov alene undtagen, hvilken saasom Kongedømmets rette Grund og Grundvoldslov endelig faar at blive uforanderlig og uryggelig«. Den enkelte Konge kunde herefter ikke retsgyldig forandre eller ophæve Kongeloven; derimod maatte det retsgyldig kunne ske i Kraft af et lignende Samtykke fra Folket, som det, i Henhold til hvilket Kongeloven er udstedt; jfr Indledningen til Grl. 5 Juni 1849.

Medens Kongeloven bestod, udkom en Flerhed af Forfatningslove, af hvilke Indfødsretten vel selv i Efterskriften kaldte sig en Grundlov, men dog ikke retlig kunde betragtes som saadan, medens de andre hverken kaldtes eller vare det. De vigtigste blandt disse Forfatningslove vare de, der ordnede Presseforholdene; D. L. 2—21; Fdg 1 Oktbr 1737; Reskr 7 Oktbr 1771; 20 Oktbr 1773; Pl. 4 Decbr 1790; Fdg 27 Septbr 1799; Pl. 18 Oktbr 1805, 2 Oktbr 1810; 13 Maj 1814; 1 Novbr 1837, 3 Juni 1846; Provis. Fdg 24 Marts 1848; Fdg 13 Febr 1772, som organiserede Gehejme-Statsraadet, efter at den kgl. Akt 27 Decbr 1770 havde ophævet det forrige Konsejl, samt endelig i Særdeleshed Anordning 28 Maj 1831 og Forordning 15 Maj 1834, ved hvilke raadgivende Provinsialstænder indførtes og organiseredes. Der dannedes to saadanne Forsamlinger for Kongeriget, én for Nørrejylland i Viborg og én for Østifterne med Island og Færøerne i Roskilde; men Island fik dog senere sit eget raadgivende Alting ved Fdg 8 Marts 1843. Kongen udnævnte enkelte Medlemmer for Universitetet og Gejstligheden; Adg 1831 § 3; Fdg 1834 § 1; men i øvrigt valgtes de umiddelbart af et Indbegreb af Borgere, der til dette Øjemed vare grupperede klassevis, saaledes at henholdsvis Besidderne af komplette Sædegaarde, mindre Landejendomsbesiddere, Kjøbstæderne og, for Østifternes Vedkommende, Kjøbenhavn dannede særlige Vælgerklasser, der, med Undtagelse af Kjøbenhavn, igjen vare sondrede i en Flerhed

af Distrikter; i hvert af disse valgtes en eller flere Deputerede og et lige saa stort Antal Suppleanter, hvilke Valg gjaldt for et Tidsrum af 6 Aar; jfr Fdg 1834 §§ 1, 5, 7, 13—16 samt Bil. A og B. Til Valgret og Valgbarhed udkrævedes foruden visse personlige Betingelser; Fdg 1834 §§ 3 og 4; en Grundbesiddelse af en vis Størrelse og Værdi; Fdg 1834 §§ 2, 4 og 13—16; dog saaledes, at ikke blot Indehavelse deraf med fuldkommen eller ufuldkommen Ejendomsret, men ogsaa Lens- og Stamhusbesiddelse samt Livsfæste var tilstrækkelig; Adg 1831 § 2; jfr dog § 3; Fdg 1834 § 1. Forsamlingerne, som ordentligvis skulde indkaldes hvert andet Aar; jfr Adg 1831 § 7; Fdg 1834 § 49; afgjorde selv Gyldigheden af stedfundne Valg og valgte selv deres Formænd og Viceformænd; Fdg 1834 §§ 56, 57 og 59; hvorimod deres Forretningsorden var lovbestemt og deres Forhandlinger ikke anderledes offentlige, end at det væsentlige Indhold af dem bragtes til offentlig Kundskab i en officiel Stændertidende; Fdg 1834 § 87; Pl. 13 Oktbr 1841; Kanc. Cirk. 26 Septbr 1835. En Undtagelse fandt kun Sted i 1848, idet Forsamlingerne da holdtes offentlig. Forhandlingerne mellem Stænderne og Regeringen førtes ved kongelige Kommissarier; jfr Fdg 1834 §§ 51—53. Medlemmerne kunde ikke bindes ved nogen Instrux af deres Vælgere, men havde udelukkende at stemme efter deres Overbevisning; Fdg 1834 § 68. Provinsialstændernes Virksomheds Omraade var navnlig bestemt ved Adg 28 Maj 1831 § 4. Derefter vilde Kongen, inden han udgav nogen Lov, der havde Forandring i Undersaatternes personlige eller Ejendoms Rettigheder eller i Skatterne og de offentlige Byrder til Gjenstand, lade Udkastet til samme forelægge for begge Stænderforsamlinger, eller, for saa vidt den kun angik en eller flere enkelte Provinser, da for de Provinsialstænder, hvorunder samme hørte, for at Stænderne kunde tage Lovforslaget under Overvejelse og derover afgive Betænkning; se ogsaa Adg 28 Maj 1831 § 8; jfr Fdg 15 Maj 1834 i Slutningen; Bekjgj. 4 Juli 1842 III 3; 7 Oktbr 1842 III 5; J. E. Larsen: Saml. Skr. I 2 S. 14—15; A. F. Krieger: Dissertatio de legibus ad ordines provinciales referendis 1841. Det beroede dog paa Kongen, om han ved Lovens Udgivelse vilde følge denne Betænkning eller lade det være, og Virkningen af, at en under Stændernes Virkekreds henhørende Lov udstedtes, uden at deres Betænkning over samme var indhentet, kunde derhos i Kraft af Stændernes blot raadgivende Virksomhed ikke være den, at Loven blev ugyldig; men Stænderne kunde kun i den Anledning henvende sig til Kongen med Besværing og andrage om Lovens Forelæggelse; Scheel: Privatrettens almindelige Del I S. 14; Rigsraadstid. 1856 Sp. 1733—34. Ved Siden af den raadgivende Virksomhed i Henseende til Love var der dernæst ifølge Adg 28 Maj 1831 § 5 indrømmet Provinsialstænderne en Ret til at indgive Andragender til Kongen om Forandring i Landets

almindelige eller de enkelte Provinsers særskilte Love eller Indretninger samt til hos Kongen at føre Besværing over den Maade, hvorpaa Lovene overholdtes, eller Indretningerne styredes; Bekjgj. 3 Juli 1844 II 5 i Sl.; 10 Juli 1846 II 4; 13 Oktbr 1846 II 6, 7; ligesom der efter Adg.s § 6 skulde indrømmes dem en Medvirkning med Hensyn til kommunale Anliggender, i hvilken Henseende dog ikke blev foretaget videre, end at Kommunallove bleve forelagte Stænderne til Betænkning. Provinsialstænderne bestod væsentlig uforandrede indtil 1848; i 1842 blev der vel for dem fremsat Forslag om Oprettelse af Stænderkomitéer, bestaaende af delegerede fra samtlige 4 Stænderforsamlinger, som skulde afgive Betænkning over Anliggender angaaende hele Staten eller flere Provinser samt overhovedet over vigtige Anliggender, som Regeringen forelagde dem; Roskilde Stændert. 1842 Sp. 815—16; men dette Forslag vandt ikke Bifald, og Sagen stilledes derfor i Bero; Kdgj. 10 Oktbr 1844 I i Slutn. I Pat. 4 April og 29 Maj 1848, ved hvilke Stænderne sidste Gang sammenkaldtes, hed det, at de skulde afgive Betænkning over Sammenkaldelse af en Rigsforsamling, for hvilken ogsaa Lovudkast om Omordning af Provinsialstænderne skulde forelægges; men denne Sag blev ikke fremmet; Beretn. om Rigsforsaml.s Forhandl. 1848—49 Sp. 2737; og Provinsialstænderne bortfaldt derefter stiltiende som uforenelige med den Forfatning, der indførtes ved Danmarks Riges Grundlov 5 Juni 1849; jfr ang. den efterfølgende historiske Udvikling: N. Neergaard: Danmark under Juni-Grundloven; J. A. Hansen: Vor Forfatnings Historie; A. Thorsøe: Kong Frederik VII.s Regjering.

Ligesom Adg 28 Maj 1831 var givet efter den franske Juli Revolution 1830, saaledes ligger Tilblivelsen af sidstnævnte Grundlov efter Udbruddet af den franske Februar-Revolution 1848. I Hertugdømmerne hvor navnlig siden 1830; jfr Uwe Jens Lornsen: Das Verfassungswerk in Schleswig-Holstein, Kiel 1830; den saakaldte Slesvig-Holstenisme havde udbredt sig, hvis Hovedsætning var, at Hertugdømmerne udgjorde en forfatningsmæssig selvstændig og udelelig Stat, der kun var sammenknyttet med Danmark ved fælles Arvefølge i Kong Frederik III.s Mandsstamme, men maatte skilles derfra, naar denne uddøde, bragte denne Revolution Gæringen til Udbrud, idet en den 18 Marts egenmægtig sammentraadt Forsamling af holstenske og en Del slesvigske Stænderdeputerede m. fl. vedtog at andrage om en fælles fri Forfatning for Holsten og Slesvig samt sidstnævnte Hertugdømmes Indlemmelse i det tyske Forbund. Men alt inden den med bemeldte Andragende til Kjøbenhavn afsendte Deputation havde hjembragt Kongens Svar; se Svaret i Orla Lehmanns efterladte Skrifter II S. 102—3; var det slesvig-holstenske Oprør brudt ud i Kiel Natten imellem den 23 og 24 Marts. I Kjøbenhavn var der imidlertid den 20 Marts bleven

afholdt et Møde i Kasino, hvor forskjellige Resolutioner mod Slesvig-Holstenismen og for Kongerigets og Hertugdømmet Slesvigs Forening ved en fælles fri Rigsforfatning med Bevarelse af sidstnævnte Hertugdømmes provinsielle Selvstændighed bleve vedtagne; Lehmann: anf. Værk S. 71; og Dagen efter overrakte Kjøbenhavns Kommunalbestyrelse Kongen en Adresse, hvori androges om, at han vilde vælge nye Raadgivere. Kongen havde imidlertid alt Dagen i Forvejen afskediget de gamle, og nye bleve derefter udnævnte med Kasinomødets Resolutioner som Program; Lehmann: anf. Værk S. 88; jfr Hist. Tidsskr. III 6 S. 105 ff.; »Fædrelandet« 1848 Nr. 75. Samtidig med dette Personskifte foregik derhos en gjennemgribende Forandring i forvaltningsretlig Henseende. Kollegialsystemet afløstes af Ministerialsystemet ved Resol. 24 Marts 1848 i Pl. 4 April og Resol. 24 Marts s. A. om, at Ministrene indtil videre skulde have Højesteret til Værneting. Ved Patenter af 4 April og 29 Maj; jfr Kdg. 4 April s. A.; bleve Stænderforsamlingerne indkaldte for at afgive Betænkning om Sammenkaldelsen af en Rigsforsamling, for hvilken Udkast til Forfatningen skulde forelægges, samt om Udkast til en Valglov for Dannelsen af en slig Forsamling. Kun det sidste Udkast blev dog forelagt, hvorefter udkom Valglov 7 Juli 1848, hvis Indhold mærkes. Den i Henhold til samme Lov dannede Rigsforsamling, sammensat af en Fjerdedel kongevalgte og tre Fjerdedele folkevalgte Medlemmer, om hvis Opgave efterses Valglovens og Grundlovens Indledning samt Beretning om Rigsforsamlingens Forhandlinger 1848—49 S. 5, sammentraadte derefter i Oktober s. A., og efter langvarige Forhandlinger navnlig angaaende Landstingets Dannelse enedes den med Regjeringen om Udkast til Danmarks Riges Grundlov, som Kongen vedtog og underskrev den 5 Juni 1849; jfr Aab. Brev s. D. og »Fædrelandet« 6 Juni s. A. Indholdet af Grl. 5 Juni 1849, som med Undtagelse af Reglerne angaaende Landstingets Sammensætning er i væsentlig Overensstemmelse med Indholdet af den gjældende Grundlov, skulle vi ikke gaa nærmere ind paa her, men blot fremhæve, at Grundlovens Efterskrift erklærer Kongeloven for ophævet med Undtagelse af Bestemmelserne i dens §§ 27—40; jfr Gr.ls § 4; hvilke senere bortfaldt ved Tronfølgelov 31 Juli 1853; samt Bestemmelserne i dens §§ 21 og 25 om de kgl. Prinser og Prinsesser, hvilke nu ere de eneste Bestanddele af Kongeloven, der fremdeles gjælde, indtil ved en Huslov anderledes derom maatte vorde bestemt. — Grundlovens Gyldighed for Færøerne, Vestindien og Island skal nærmere omhandles nedenfor. Derimod maa her fremhæves, at den ifølge sin Overskrift og Indledning; jfr Kdgj. 4 April og Valglov 7 Juli 1848 Indledning og Art. 1; ogsaa var bestemt til at omfatte Slesvig; men ligesom alt Valgene til Rigsforsamlingen ikke havde kunnet iværksættes i Hertugdømmet

ifølge Bestemmelsen i Vaabenstilstanden, afsluttet i Malmø 26 Marts 1848, saaledes blev der ogsaa i Grundlovens Indledning taget det Forbehold, at alt, hvad der vedkom Hertugdømmet Slesvigs Stilling, skulde bero, indtil Freden var sluttet, et Forbehold, der senere erklæredes fyldestgjort ved Grundlovsindskrænkningen 29 Avg. 1855 Art. 2. Efter at Freden med Kongen af Prøjssen og det tyske Forbund, der havde understøttet Oprørerne, var afsluttet den 2 Juli 1850; Danske Traktater efter 1800 I S. 214; og Kongen i Overensstemmelse med denne Traktats Art. 4 efter Oprørernes Nederlag havde paakaldt det tyske Forbunds Mellemkomst til Underkastelse af Holsten, hvilken derefter fandt Sted af Østerrig og Prøjssen som Forbundets Befuldmægtigede i Forening, kom den danske Regjering ved-Forhandlinger, som den i 1851 og 52 førte med bemeldte Magter angaaende Statens fremtidige Ordning; Danske Traktater efter 1800 I S. 220; mere og mere bort fra det saakaldte Ejderstatssystem, som Grl. 5 Juni 1849 forudsatte; jfr allerede Manifest 14 Juli 1850 og Reskr. 28 April 1851 angaaende det mislykkede Notabelprojekt. Det nævnte System, hvorefter Kongeriget og Slesvig skulde være forfatningsretlig sammenknyttede, medens de til det tyske Forbund hørende Hertugdømmer skulde indtage en særlig Stilling i Staten, var optaget overfor Slesvigholstenismen, hvorefter Hertugdømmerne Slesvig, Holsten og Lauenborg skulde staa forfatningsretlig sammenknyttede med hinanden indbyrdes overfor Kongeriget. Det vedtagne System blev derimod Helstatssystemet, hvorefter Slesvig ikke forfatningsretlig skulde være knyttet nærmere til en Statsdel end til en anden; hver af Statsdelene, Kongeriget saa vel som Hertugdømmerne, skulde have sine særskilte Anliggender styrede af sine særlige Myndigheder, medens ved Siden deraf et vist Indbegreb af Anliggender, der vare fælles for samtlige Statsdele, skulde styres af fælles Myndigheder. Dette Helstatssystem fandt sit endelige Udtryk i kgl. Kdgj. af 28 Jan. 1852; jfr Forbundsbeslutn. 29 Juli 1852; Danske Traktater efter 1800 I S. 287. Det er nu vel indlysende, at den Ordning, hvis Tilværelse og videre Gjennemførelse denne Kundgjørelse deklarerede, var formelt i Strid med Grundloven, idet dennes Bestemmelser angik samtlige de Kongeriget vedrørende Anliggender; men en Del af disse, de saakaldte Fællesanliggender, som ligelig vedrørte baade Kongeriget og Hertugdømmerne, til hvilke navnlig Hær- og Finansvæsen for største Delen henhørte, styredes for hele Statens og derunder følgelig ogsaa for Kongerigets vedkommende ved Hjælp af en Institution, som Grundloven ikke kjendte, nemlig Gehejmestatsraadet, hvori ogsaa Arveprinsen og Ministrene for Hertugdømmerne havde Sæde. Imidlertid er det klart, at dette formelle Retsbrud under alle Omstændigheder var uundgaaelig som Følge af, at Grundloven, skjønt kun

gjældende for en Del af Staten, dog ikke indskrænkede sig til at ordne denne Dels særlige Forhold, men tvært imod ogsaa gav Regler angaaende de Forhold, som Kongeriget havde tilfælles med Hertugdømmerne, jfr Gr.ls §§ 1, 4—17; 21; m. fl. Regjeringen maatte derfor ogsaa for saa vidt være angerløs, og skjønt den i Anledning af Kundgjørelsens Udstedelse blev interpelleret baade i Landsting; Rigsdagstidende 3 Sess. S. 1945; og Folketing; Rigsdagstidende 3 Sess. S. 3790; fandt Rigsdagen sig dog uden videre Modstand i det uundgaaelige. Til Opfyldelse af Kundgjørelsens Tilsagn om en Forfatning for Monarkiets fælles Anliggender udstedte dernæst Regeringen Fdg 26 Juli 1854; se Motiverne i Dep. Tid. 1854 S. 623; jfr Holck: Statsforfatningsret I S. 50—52; men denne Forordning var dog ligesaa lidt som selve Kundgjørelsen i Stand til at lovliggjøre den bestaaende Tilstand; tvært imod gjorde den kun ondt værre, idet den ved Siden af Gehejmestatsraadet indførte endnu en grundlovstridig Institution, nemlig Rigsraadet; jfr nærmere Lovens Indhold. En grundlovmæssig Tilstand blev derimod først mulig, efter at Grundlovsbestemmelsen 29 Avg. 1855 havde erklæret, at Grl. 5 Juni 1849 under visse Betingelser skulde være indskrænket til kun at gjælde for Kongerigets særlige Anliggender. Hermed var for Kongerigets vedkommende Grunden ryddet, paa hvilken en Fællesforfatning lovlig kunde opføres, og samtidig med at den anførte Grundlovsbestemmelse, efter at de i samme opstillede Betingelser vare fyldestgjorte, erklæredes for i Kraft traadt ved Kdgj. 2. Oktbr 1855, udkom:

Forfatningslov for det danske Monarkis Fællesanliggender 2 Oktober 1855; jfr Foreløbig Lov om Valgene til Rigsraadet s. D. Denne Forfatningslov havde herefter, skjønt ganske vist paa en væsentlig anden Maade, fuldbyrdet den Plan til en Helstats Forfatning, som første Gang var traadt frem i Reskr. 28 Jan. 1848, ophævet ved Kdgj. 4 April 1848, og det herhenhørende Tilsagn i Kdgj. 28 Jon. 1852 havde derved i alt Fald for Kongerigets vedkommende faaet sin utvilsomme lovlige Fuldbyrdelse.

Af Lovens Indhold mærkes Udtalelsen i § 22 om, at Begrebet om Fællesanliggender maatte bestemmes negativt derhen, at alle de Anliggender vare fælles, som ikke udtrykkelig vare bestemte at skulle være særlige for de enkelte Landsdele; for Kongerigets vedkommende fandtes Bestemmelserne herom i Grundlovsbestemmelse 29 Avg 1855 § 2. Den derved stedfundne Afgrænsning imellem fælles og særlige Anliggender afveg i forskjellige Punkter fra den, der havde fundet Sted før 1848. Særlig kan fremhæves, at foruden forskjellige andre Anliggender ogsaa Tolden tidligere havde henhørt til de særlige Anliggender; men en Forandring i saa Henseende var i Overensstemmelse med Udtalelserne i Kdgj. 28 Jan. 1852 bleven iværksat ved Lov 26 Juli 1853

og to Patenter for Hertugdømmerne s. D. I øvrigt erindres, at den ved Forfatningsloven indførte Repræsentation, Rigsraadet, var ordnet efter Etkammersystemet. Om dets Medlemmers Valg dels af Kongen, dels af de enkelte Landsdeles Repræsentanter, dels af et Indbegreb af højere beskattede Borgere, se Lovens §§ 24—29. Særlig mærkes, at Valgloven ved de to sidstnævnte Valg indførte den saakaldte Forholdstals Valgmaade, jfr Valglovens §§ 18—27 og 31. Forfatningsloven opstillede derhos et Normalbudget, og ved Siden deraf bevilgedes overordentlige Indtægter og Udgifter for hver toaarig Finansperiode ved særegne Tillægslove; se Forfatningslov § 52 og 7de midlertidige Bestemmelse. Derhos mærkes Bestemmelsen i § 54 angaaende Kongens Myndighed til at beslutte Afholdelse af ikke bevilgede Udgifter og § 55 angaaende Oprettelse af en Regnskabsret; jfr 8 midlertidige Bestemmelse; samt om, at Statsregnskabet skulde godkjendes ved Lov. Ligeledes erindres Bestemmelsen om Gehejmestatsraadet samt Ministerkonferencer i §§ 14—15, 20, 22 og 54.

Ligesom Forfatningslov 2 Oktbr 1855 ifølge det anførte i Forholdet til Kongeriget var bleven til paa en fuldkommen forfatningsmæssig Maade, saaledes gjaldt det samme dernæst ogsaa i Forholdet til Hertugdømmerne. Disses Provinsialstænderforsamlinger var ligesom de, der tidligere havde existeret i Kongeriget, kun berettigede til at udøve en raadgivende, som dog ifølge Kdgj. 28 Jan. 1852 skulde gaa over til en besluttende, Medvirkning ved den et eller begge Hertugdømmer vedrørende Lovgivning; jfr ang. de enkelte for Slesvig og Holsten fælles Indretninger Kdgj. 28 Jan. 1852; hvorimod Love angaaende Statens Fællesanliggender ikke hørte under deres forfatningsmæssige Omraade. Da Regeringen for at opfylde Tilsagnet i Kdg. 28 Jan. 1852 lod Udkast til en Forfatning forelægge hvert Hertugdømmes Stænder, undtog den derfor de deri optagne Bestemmelser angaaende saadanne Fællesanliggender som Tronfølgen m. v.; §§ 1—4 i Udkastet til en Forfatning for Hertugdømmet Slesvig og §§ 1—6 i Udkastet til samme for Hertugdømmet Holsten; fra Forelæggelsen. Ved Forelæggelsen af den øvrige Del af Udkastet havde Stænderne fuld Adgang til at udøve deres forfatningsmæssig beføjede Raadgivning angaaende alt, hvad der henhørte under deres Myndighed, derunder navnlig ogsaa den Forandring i Afgrænsningen mellem fælles og særligt, som Kdgj. 28 Jan. 1852 medførte; Fdg for Slesvig 15 Febr 1854 § 12; for Holsten 11 Juni 1854 § 11. For saa vidt denne Forandring tillige maatte medføre en Forandring i det Stændernes Medvirkning underlagte Lovgivningsomraade, var der her et Punkt, men ogsaa kun et eneste, over hvilket Stændernes Raad forfatningsmæssig maatte indhentes, forinden Fællesforfatningen kunde udstedes i den foreliggende Skikkelse; jfr Grundlovsbestemmelse

29 Avg. 1855. Den slesvigske Stænderforsamling vedtog det forelagte Forfatningsudkast uden væsentlige Ændringer og uden Forbehold i Henseende til de ikke forelagte Paragrafer; se Provinsialstænder Tidende for Hertugdømmet Slesvig 1853 S. 180; 183—191; Anhang 2 Sp. 124—31; 145—54 m. fl.; hvorefter Udkastet udstedtes som Forordning om Hertugdømmets Slesvigs Forfatning 15 Febr 1854; jfr Bekj. 10 Novbr 1855. Ved Behandlingen af Udkastet til Hertugdømmet Holstens Forfatning, der udstedtes som Forordning 11 Juni 1854; jfr Bekj. 23 Juni 1856; havde den holstenske Stænderforsamling derimod ikke blot foreslaaet gjennemgribende Forandringer i samme, men ogsaa taget et Forbehold i Henseende til de ikke forelagte Paragrafer; se Holsteinische Ständezeitung 1853 Sp. 33—37; Beilage 2 Sp. 277—300 m. fl.; og skjønt dette Forbehold maatte anses som ubeføjet, og Provinsialstænderne lige saa lidt som Rigsdagen kunde rejse nogen gyldig Indvending mod Fællesforfatningens Tilblivelse, blev dog den formentlige Forbigaaelse af Stændernes Ret til at tages paa Raad med ved samme det væsentlige Udgangspunkt for Angrebene paa dens Gyldighed. Strax i Rigsraadets første Samling fremkom saaledes 11 holstenske Medlemmer med Paastand paa, at Forfatningsloven og Valgloven i Henhold til Kdgj. 28 Jan. 1852 burde være forelagte Stænderne til Betænkning, og formulerede i Henhold dertil et Andragende om, at slig Forelæggelse endnu burde ske, og at derefter med muligst Hensyn til de af Stænderne afgivne Betænkninger Forslag til en ny Forfatningslov og Valglov burde forelægges Rigsraadet. Dette Andragende blev vel forkastet i Rigsraadet, men det tyske Forbund optog Sagen, da det ved Forbundsbeslutning 11 Febr 1858 erklærede, at det ikke kunde anerkjende Forfatningslov 2 Oktbr 1855 saa lidt som Forordning for Holsten 11 Juni 1854 §§ 1—6 og Bekj. 23 Juni 1856, for saa vidt som den skulde finde Anvendelse paa Hertugdømmerne Holsten og Lauenborg, som bestaaende i forfatningsmæssig Virksomhed, at dens Tilblivelse og Indhold maatte anses som stridende mod de i 1851—52 givne Tilsagn om Fremgangsmaaden ved Forandringer i de nævnte Hertugdømmers Forfatning saa vel som mod den Stilling, der skulde indrømmes dem i Monarkiet, og at dens Indhold ogsaa paa forskjellige Punkter maatte anses som stridende mod Forbundsrettens Grundsætninger. I Henhold hertil opfordredes da Danmark til i Holsten og Lauenborg at tilvejebringe en forbundsretlig og traktatmæssig Tilstand, og denne Fordring gjentoges ved Forbundsbeslutning 12 Avg. 1858 under Trusel med Forbundsexekution. Dette førte da til, at Kongen under Paaberaabelse af Fællesforfatningen 2 Oktbr 1855 § 23 ved K d g j. 6 N o v b r 1 8 5 8 ophævede Fællesforfatningen, forsaavidt angik Holsten og Lauenborg, medens den dog for Fremtiden blev bestaaende for Kongeriget og Hertugdømmet Sles-

vig; jfr Love 12 Febr og 25 Marts 1862. Men hermed vare Modstanderne ikke tilfredsstillede. I en Aarrække fortsattes tvært imod Forhandlingerne med de holstenske Stænder og Stridighederne med det tyske Forbund; jfr Forbundsbeslutning 8 Marts 1860, 7 Febr 1861; samt med Østerrig og Prøjssen, med hvilke Danmark, da Forbundet viste sig umedgjørlig, havde indledet direkte Underhandlinger, som dog kun gave Anledning til, at ogsaa Slesvig inddroges i Forhandlingerne under Paaskud af, at dets bestaaende forfatningsretlige Stilling i Monarkiet var i Strid med Overenskomsterne af 1851 og 52; jfr Forbundsbeslutning 17 Marts 1862. Da herefter Helstaten mere og mere blev en Umulighed, idet de tyske Magter i Ledtog med de holstenske Stænder viste sig bestemte paa at benytte deres Myndighed i Holsten og Lauenborg til at modsætte sig enhver Ordning, der ikke enten indførte et Slesvig-Holsten eller dog subsidiært firdelte Monarkiet; jfr de holstenske Stænders Forslag 1859 i Holsteinische Ständezeitung 1859 Anhang B. S. 389 ff.; vidste den danske Regering ingen anden Udvej 'end at gaa videre frem i den ved Kdgj. 6 Novbr 1858 antydede Retning ved at gjenoptage det ved Kdgj. 28 Jan. 1852 opgivne Ejderstatsprogram. Den udstedte derfor Bekgj. 30 Marts 1863 angaaende Hertugdømmet Holstens Forfatningsforhold, som i det væsentlige gik ud paa en Ophævelse af det forfatningsmæssige Fællesskab mellem Danmarks Rige paa den ene og Hertugdømmet Holsten paa den anden Side, jfr navnlig Bekjendtgjørelsens Art. 5; og i Overensstemmelse med denne Bekjendtgjørelse for Hertugdømmet Holsten skred den paa den anden Side til en Omdannelse af Fællesforfatningen 1855 for Kongeriget og Slesvig. En Reform deraf var navnlig bleven paatrængende nødvendig som Følge af, at det tysksindede Flertal i den slesvigske Stænderforsamling i Juli 1863 under et intetsigende Paaskud havde nedlagt sine Mandater og derved gjort Forsamlingen, af hvilken Medlemmer til Rigsraadet skulde vælges, beslutningsudygtig. Det i Slutningen af September Maaned sammentraadte Rigsraad forelagdes der derfor et Udkast til en ny Grundlov for Kongeriget Danmarks og Hertugdømmet Slesvigs Fællesanliggender. Dette Udkast blev med nogle Ændringer vedtaget af Rigsraadet, og, da Kong Frederik VII var død den 15 Novbr, stadfæstet af hans Efterfølger, Kong Christian IX. Saaledes udkom:

Grundloven for Kongeriget Danmarks og Hertugdømmet Slesvigs Fællesanliggender 18 Novbr 1863; jfr Valglov 4 Decbr 1863. Af denne Grundlovs Indhold er der kun Grund til at erindre Bestemmelsen i § 56, hvorefter Afgjørelsen af omtvistede Bevillingsspørgsmaal skulde overdrages et Fællesudvalg, til hvilket hvert Ting sendte et lige stort Antal Medlemmer, valgte efter

Forholdstalsvalgmaaden; jfr ogsaa Bestemmelsen om Grundlovsforandringer i § 65.

Efter Udstedelsen af Bkjgj. 30 Marts 1863 havde det tyske Forbund imidlertid ved Beslutning 9 Juli s. A. gjenoptaget den tidligere ved Beslutning 8 Marts 1860 indtil videre udsatte Forfølgning mod Danmark, idet det havde opfordret Regeringen til at ophæve bemeldte Kundgjørelse og inden 6 Uger underrette Forbundet om Foretagelsen af de fornødne Skridt til Indførelse af en Fællesforfatning, der paa ligeartet Maade forenede Holsten og Lauenborg med Danmark og Slesvig; i modsat Fald maatte det gjenoptage Exekutionen med Hensyn til Holsten og Lauenborg og anvende folkeretlige Midler for at fremtvinge Opfyldelsen af sine Fordringer med Hensyn til Slesvig. Danmark efterkom ikke den stillede Opfordring, og Forbundet besluttede derfor under 1 Oktbr s. A. at gjennemføre Exekutionen i Holsten og Lauenborg. Da derefter Kong Frederik VII døde d. 15 Novbr s. A., fremkom øjeblikkelig Prins Frederik af Augustenborg, en Søn af Oprøreren fra 1848; jfr C. F. Wegener: Om Hertugen af Augustenborgs Forhold til det slesvigholstenske Oprør; med Fordring paa Arveret til Hertugdømmerne. Vel var nu denne Fordring fuldstændig ubeføjet, idet Arvefølgespørgsmaalet i Henseende til hele Monarkiet allerede i Aarene 1850—53 var ordnet ved de Forhandlinger, der fandt deres Afslutning ved Londonner Traktaten 8 Maj 1852 og Tronfølgelov 31 Juli 1853; jfr herom nedenfor i Afsnittet om Arvefølgen til Tronen; N. Neergaard: Danmark under Junigrundloven I S. 471; Danske Traktater efter 1800 I S. 288: men hvor ugrundet den end var, gav den dog det tyske Forbund et yderligere Paaskud til foreløbig ikke at at anerkjende Kong Christian IX som Hertug af Holsten og Lauenborg samt gjennemføre den besluttede Exekution i disse Hertugdømmer. Skjøndt Bekjgj. 30 Marts 1863 under en stærk Pression fra Udlandets Side var bleven ophævet ved Pat. 4 Decbr 1863, fandt dog Exekutionen Sted i Slutningen af December Maaned. Imod den gjorde Danmark ingen væbnet Modstand; men da Prøjssen og Østerrig yderligere fordrede sig Slesvig overgivet som Pant for Opfyldelsen af Overenskomsterne i 1851 og 52, og Danmark afslog denne Fordring, udbrød Krigen i Februar 1864. Den endtes ved Freden i Wien 30 Oktbr s. A.; jfr Kdgj. 16 Novbr s. A.; angaaende Indholdet deraf saa vel som af Art. 5 i den senere Fredstraktat mellem Prøjssen og Østerrig i Prag 23 Avg. 1866 henvises til det ovenfor S. 30 flg. bemærkede.

Efter den nævnte Fredstraktat havde Kongeriget Danmark to Forfatninger: Grl. 18 Novbr 1863 for det Indbegreb af Anliggender, som benævnedes Fællesanliggender, fordi Kongeriget tidligere havde haft dem tilfælles med Hertugdømmerne eller Slesvig, og Grl. 5 Juni 1849

for Indbegrebet af de Anliggender, der benævnedes særlige, fordi de tidligere havde været særlige for Kongeriget; jfr Grundlovsbestemmelse 29 Avg. 1855. En saadan Flerhed af Forfatninger, der kun havde sin Oprindelse fra tidligere nu forsvundne Forhold, var der imidlertid ingen fornuftig Grund til fremdeles at beholde, og efter langvarige Forhandlinger enedes da først Regering og Rigsraad om det Forslag til en Grundlov for samtlige Rigets Anliggender, der udgik med kgl. Stadfæstelse som Grundlovsbestemmelse 17 Novbr 1865; efter at et dermed stemmende Forslag ogsaa var vedtaget af Rigsdagen og stadfæstet af Kongen paa den i Grl. 5 Juni 1849 § 100 foreskrevne Maade, udstedtes under Benævnelsen Danmarks Riges gjennemsete Grundlov 5 Juni 1849 den nugjældende Grundlov 28 Juli 1866; jfr nærmere om de Forhandlinger, der gik forud for dens Tilblivelse, Holck: Statsforfatningsret I S. 80—83; jfr Grundlovsbestemmelse s. D. samt Aabent Brev og Instr. 3 Avg. 1866.

§ 16. Om Statsmagtens Forudsætninger. — Fortsættelse.

III. Om Grundloven. — Fortsættelse.

Den ovennævnte Grl. 28 Juli 1866 danner Kongerigets eneste nugjældende Grundlov; jfr dens § 95 og nedenfor. Da den i sin § 1 har bestemt, at Arvefølgen er den i Tronfølgeloven 31 Juli 1853 Art. I og II fastsatte. er Indholdet af disse Artikler ogsaa blevet en Bestanddel af Grundloven, hvorimod Tronfølgeloven i øvrigt ikke har nogen grundlovmæssig Karakter. Dette er heller ikke Tilfældet med den ovenfor anførte Grundlovsbestemmelse 28 Juli 1866, idet den kun kaldes saaledes af Hensyn til sin Tilblivelsesmaade, fordi den er bleven til paa den i Grl. 5 Juni 1849 § 100 for Grundlovsforandringer foreskrevne Maade; Holck: Statsforfatningsret I S. 96 Note; men ikke er en Grundlovsbestemmelse i den Forstand, hvori Ordet bruges her i den systematiske Fremstilling om forfatningsretlige Bestemmelser, der ikke kunne forandres og ophæves paa den for Love i Almindelighed gjældende Maade. Naar, som vi senere skulle se, Grl. 28 Juli 1866 ikke vilde kunne indskrænkes til kun at gjælde for et vist Indbegreb af Statsanliggender uden paa den i Grl. § 95 foreskrevne Maade, da er dette ikke en Følge af Grundlovsbestemmelsen 28 Juli 1866, men af Grundlovens eget Indhold. Angaaende Omraadet for dens saglige Gyldighed erindres det ovenfor S. 193 anførte om, at den tidligere Sondring mellem fælles og særlige Anliggender nu er bortfalden, og at Grl. 28 Juli 1866 gjælder for samtlige Statens Anliggender.

Angaaende det territoriale Omraade, for hvilket den gælder, bemærkes, at den har bevaret Titlen »Danmark Riges« gjennemsete Grundlov, men at Udtrykket »Danmarks Rige« i den dog ikke længere staar i sin historiske Bemærkelse som omfattende Kongeriget og Hertugdømmet Slesvig; jfr ovenfor S. 2—3; Reskr. 22 Juni 1758, da Grl. 1866 ikke gælder i de ved Traktat 30 Oktbr. 1864 afstaaede Dele af Jylland og Slesvig. Derimod gjælder den i de ved samme Traktat Danmark forbeholdte Dele af Slesvig, i hvilke allerede baade Grl. 5 Juni 1849 og Grl. 18 Novbr 1863 havde faaet aktuel Gyldighed; L. 23 Decbr 1864 (Lovsaml. S. 333); L. 9 Febr 1866 (Lovsaml. S. 35). Angaaende Færøerne gjælder det samme; se ovenfor S. 2.

I Henseende til Kolonierne, indbefattende de vestindiske Øer og Grønland, erindres foreløbig, at for saa vidt en Forfatningslov, saasom Tronfølgelov 31 Juli 1853, Forfatningslov 2 Oktbr 1855 udtrykkelig erklærer at skulle gjælde for hele Monarkiet, har den ogsaa Gyldighed for de derunder indbefattede Kolonier; jfr Lov Nr 42, 19 Marts 1898 § 13; Bekgj. Nr 53, 22 Marts 1908 § 11; dog kun for saa vidt ikke Lovens egne Forskrifter f. Ex. angaaende Valg til Rigsdagen vise, at de ikke skulle udstrække deres Gyldighed til Kolonierne. Hvor dernæst en Forfatningslov ikke paa den anførte Maade betegner sig som gjældende for hele Staten, men udtrykkelig kun fremhæver Hovedlandet f. Ex. Danmarks Rige; jfr Grl. 5 Juni 1849; Kongeriget Danmark og Hertugdømmet Slesvig; Grl. 18 Novbr 1863; dér maa dens Givelse dog under alle Omstændigheder ogsaa have en vis Betydning for Kolonierne. Det følger nemlig af deres Stilling som af Moderlandet beherskede Lande, at enhver Forandring i sidstnævntes Forfatning ogsaa maa faa Virkning for dem, for saa vidt som de nu ogsaa underkastes den nye Moderlandet beherskende Staasmagt. Paa den Maade maatte Indførelsen af Grl. 5 Juni 1849 samt Grl. 18 Novbr 1863 sammenholdt med Grundlovsbest. 29 Avg. 1855 § 2 ogsaa afføde sine Følger i Forholdet til Kolonierne, saaledes at derefter f. Ex. Lovgivningsmyndigheden i Henseende til disses Anliggender ligeledes maatte tilkomme de nye forfatningsmæssige Lovgivningsmyndigheder; Grl. 5 Juni 1849 § 2; jfr Koloniallov 26 Marts 1852; Grl. 18 Novbr 1863 § 2; jfr Koloniallov 27 Novbr 1863 og L. 19 Febr 1864. (Lovsaml. S. 51). Grl. 28 Juli 1866 § 2, jfr Koloniallov Nr 124, 6 April 1906. Men iøvrigt kan en saadan for Moderlandet given Forfatning ingenlunde i dens Helhed antages at skulle gjælde ogsaa for Kolonierne, hvor Befolkningens Forhold som oftest forudsættes at være ganske andre, saaledes at de angaaende Moderlandets Befolkning givne Bestemmelser ingenlunde ville passe paa dem. Hvor intet andet er sagt, maa der følgelig antages at være forbeholdt de al-

mindelige Statsmyndigheder en Beføjelse til nærmere at ordne Koloniernes Forhold til Moderlandet saa vel som ogsaa deres egen indre Forfatning. I sidstnævnte Henseende vil det være naturlig at tilstaa dem en større elleer mindre Grad af Selvstyre, dog Statsmagtens forfatningsmæssige Ret forbeholden, saaledes at Koloniernes Selvstyre kun kan udøves i Afhængighed af den, som det til enhver Tid maa staa frit for atter at ophæve de Love, hvorved den er indrømmet. I Overensstemmelse hermed vare de vestindiske Øer heller ikke repræsenterede i Stænderforsamlingerne eller i Rigsforsamlingen 1848—49; jfr Valglov 7 Juli 1848; saa lidt som de tidligere valgte Medlemmer til Rigsdagen og Rigsraadet eller endnu vælge saadanne til Rigsdagen. Men dog tilkommer i Nutiden den øverste Myndighed i samtlige Øernes Anliggender de i Følge Grl. 28 Juli 1866 bestaaende forfatningsmæssige Organer, der ere de øverste Indehavere af Statsmagten; jfr Grl.s § 2; paa samme Maade som den forinden tilkom de i Kraft af de ældre Forfatningslove bestaaende almindelige Statsmyndigheder. Den i Henhold til Grl.s § 2 bestaaende almindelige Lovgivningsmagt vil det saaledes til enhver Tid staa frit for at forandre og ophæve Koloniallovene; jfr Lov 29 Marts 1850, 27 Novbr 1863 og Nr 129, 6 Apr 1906, dens § 85 derunder indbefattet. Hvad der i øvrigt kunde være at bemærke angaaende de vestindiske Øer, vedrører deres specielle Forfatnings Forhold, som vi ikke skulle gaa nærmere ind paa. Kun kan mærkes, at ved den anførte Koloniallov Øernes Styrelse er ordnet paa den Maade, at der er tillagt visse, af et Indbegreb af Beboere valgte Myndigheder en væsentlig Medvirkning deri. Der er saaledes oprettet tvende Kolonialraad, ét for St. Croix, et andet for St. Thomas med St. Jan; Koloniallov Afsnit III—IV; jfr V.; Lov Nr 101, 14 April 1883. Angaaende Lovgivningen for Øerne erindres, at i Henseende til alle Kolonierne vedrørende Anliggender, der ikke udelukkende vedrøre Forholdene indenfor Øernes Grænser, deres Havne og Søterritorier derunder indbefattet, udøves Lovgivningsmagten vel ordentligvis af Kongen og Rigsdagen i Forening; men forinden nogen Lov, indeholdende Bestemmelser, der særlig vedkomme de vestindiske Øer, udgives, skal der dog i Følge Lovens § 1 være givet vedkommende Kolonialraad Lejlighed til at udtale sig om den, naar ikke særegne Grunde nødvendiggjøre en Undtagelse. For saa vidt der i andre Kolonierne vedrørende Anliggender maatte findes Anledning til at udgive en Lov, skal ligeledes Forslag til denne, naar ikke særegne Grunde nødvendiggjøre en Undtagelse, forelægges vedkommende Kolonialraad til Betænkning; men for saa vidt der ikke findes Anledning til en slig Lovs Udstedelse, øves den lovgivende Myndighed for Øerne — med Undtagelse af de i Lovens § 49 og 50 omhandlede Anliggender samt med de, særlig Lovens § 57 og 84 inde-

holdte Undtagelser af Kongen og vedkommende Kolonialraad i Forening ved Anordninger, som blive at fremlægge for Rigsdagen i den nærmest paafølgende Samling; jfr Kol Lov 1906 §§ 1 og 2. Derhos mærkes den Øernes Guvernør tillagte Myndighed til i paatrængende Tilfælde at udstede foreløbige Love og Anordninger samt til foreløbig at stadfæste de af vedkommende Kolonialraad vedtagne Anordninger; jfr Kolonial-lovens §§ 3 og 4. Regeringsmyndigheden over Øerne udøves under vedkommende ansvarlige Minister overordnede Ledelse og i Overensstemmelse med de af Kongen givne Instruxer af Guvernøren, som i Nødstilfælde endog paa eget Ansvar er berettiget til ganske eller til Dels at erklære Øerne i Belejringstilstand, jfr Koloniallov §§ 5—12; om den dømmende Myndigheds Udøvelse paa Øerne se Koloniallov §§ 6, 68, 69; se ligeledes de i det væsentlige med Bestemmelserne i Grl. 28 Juli 1866 overensstemmende Forskrifter i Koloniallov §§ 70—81; mærk dog den afvigende Forskrift i Lovens § 71, 2det Stykke. Om Øernes Kolonialkasser og Kolonialraadenes Bevillingsmyndighed se Kolonialloven § 49 og flg.

Medens Færøerne helt ere inddragne under Grundlovens Herredømme; jfr Lov om Valgene paa Færøerne 29 Decbr 1850 og Grl.s § 34; Lov Nr 27 2 Marts 1903, og enhver af Kongerigets Lovgivningsmagt vedtagen almindelig Lov som saadan gælder for Færøerne, for saa vidt ikke Andet er udtrykkelig bestemt, bliver Spørgsmaalet derimod, hvorledes Forholdet stiller sig med Hensyn til Grundlovens Gyldighed paa Island. I saa Henseende kan først mærkes det samme som foran bemærket ved Kolonierne, nemlig at Love, der, som f. Ex. Tronfølgelov 31 Juli 1853, udtrykkelig ere givne for hele Monarkiet, uden videre have Gyldighed paa Island; og det samme maatte ogsaa gjælde i Henseende til Grl. 18 Novbr 1863, skjønt den kun erklærede sig at gjælde for Kongeriget Danmark og Hertugdømmet Slesvig; thi det var utvivlsomt Meningen, at den skulde gjælde for samtlige Bestanddele af danske Monarki med Undtagelse af de tyske Hertugdømmer, og under Kongeriget Danmark maatte derfor ogsaa indbefattes Island, en Bemærkelse af Udtrykket, der vel ikke er den regelmæssige, men dog forekommer; jfr Adg 28 Maj 1831 og Fdg 15 Maj 1834 Overskriften. Imidlertid sendte dog Island ikke Medlemmer til Rigsraadet, da dets særlige Forhold medførte, at det i saa Henseende behandledes i Lighed med Kolonierne. Derimod var Island i 1848 repræsenteret i Rigsforsamlingen; jfr Lov 7 Juli 1848 § 1; og Grl. 5 Juni 1849 omfattede i Følge sin Overskrift ogsaa dette Land, jfr Valglov 16 Juni 1849 § 18. Imidlertid var det alt, inden den nævnte Grundlov blev givet, ved Reskr. 23 Septbr 1848 blevet bestemt, at de Grundbestemmelser, der med Hensyn til Islands særegne Forhold maatte være nødvendige for at ordne denne

Landsdels forfatningsmæssige Stilling i Riget, ikke endelig skulde vedtages, førend Islænderne i en egen Forsamling i Landet vare blevne hørte derover. I Overensstemmelse hermed var Island heller ikke repræsenteret i Rigsdagen, og Forholdet maatte derfor for dets vedkommende indtil videre stille sig saaledes, at Grundlovens Givelse kun havde Betydning for Island, forsaavidt som den medførte en Forandring i Henseende til Indehavelsen af den almindelige ogsaa Island omfattende Lovgivningsmyndighed; L. 15 April 1854; 16 Febr 1856 m. fl.; den finanslovgivende Myndighed derunder indbefattet; jfr de aarlige Finanslove, f. Ex. Finanslov 21 Marts 1864 § 4; og vedkommende kongerigske Minister ogsaa maatte staa Rigsdagen til Ansvar for Styrelsen af de islandske Anliggender, forsaavidt denne henhørte til hans Embedsgjerning; men iøvrigt maatte, saa længe den ved Reskr. 23 Septbr 1848 bebudede Ordning ikke var truffen, Island efter som før Grundloven bevare sin tidligere Stilling, saaledes at den særlige islandske Lovgivningsmyndighed fremdeles øvedes af Kongen under raadgivende Medvirkning fra Altingets Side; jfr Fdg 6 Jan. 1857; 15 Marts, 1 April 1861; 5 og 26 Jan. 1866 m. fl. Og for saa vidt Island tidligere havde udgjort et særligt Lovgivningsomraade, saaledes at en for Kongeriget given Lov ikke uden videre ansaas for anvendelig paa Island, men det først blev et særligt Spørgsmaal, hvorom Altingets Raad indhentedes, om den skulde udvides til Island, maatte Forholdet ogsaa forblive det samme efter Grundloven uden Hensyn til den Forandring i den kongerigske Lovgivningsmyndigheds Indehavelse, som Grl.s § 2 havde medført; jfr Pl. 4 Jan. 1861 m. fl. Den retlige Ordning, som saaledes havde fundet Sted, medens Forfatningslov 2 Oktbr 1855, Grl. 5 Juni 1849 og Grl. 18 Novbr 1863 gjaldt, maatte da ogsaa indtil videre vedvare uforandret, efter at de nævnte Grundlove vare afløste af den nugældende Grl. 28 Juli 1866; jfr. f. Ex. Kdgj. 25 Juni 1869 m. fl.

For at tilvejebringe den ved Reskr. 23 Septbr 1848 bebudede Ordning blev der ved Pat. 16 Maj 1850 indvarslet en i Henhold til Lov 28 Septbr 1849 valgt Forsamling til et Møde i Rejkjavik i Juli 1851, for hvilken Forsamling Regeringen bl. a. lod forelægge et Udkast til Lov om Islands forfatningsmæssige Stilling i Riget og om Rigsdagsvalgene paa Island; jfr nærmere Dep. Tid. 1851 S. 716 ff.; men da det viste sig, at der herskede en høj Grad af Uenighed mellem Regeringen og Altinget angaaende Islands statsretlige Stilling i det hele taget; J. E. Larsen: Saml. Skr. I. 3 S. 213—49; J. Sigurdson: Om Islands statsretlige Stilling; opnaaedes ikke noget Resultat, og Sagen blev indtil videre stillet i Bero. Kdgj. 12 Maj 1852; jfr Bekgj. 7 Juni 1855 II. 2; 27 Maj 1859 II. 2; jfr 1; 1 Juni 1861 II. 14; jfr I. 9; 8 Juni 1863 II. 9, jfr II. 3; 9 Juni 1865 II. 1; Bekgj.

31 Maj 1867 I. 2; jfr 3; 7 Juli 1869 I. sidste Stykke; Dep. Tid. 1867 S. 713 ff. I Forbindelse med Spørgsmaalet om Islands statsretlige Stilling i Riget fremtraadte derhos Spørgsmaalet om Opgjørelsen af det finansielle Mellemværende mellem det og Riget, og efter at en ved kgl. Ordre 20 Septbr 1861; Dep. Tid. 1861 S. 929; nedsat Kommission havde afgivet Betænkning om Sagen, blev der forelagt det i Sommeren 1865 sammentraadte Alting Forslag til Ordningen deraf; men ogsaa her viste der sig en saadan Uoverensstemmelse mellem Regeringen og Tinget, at Forhandlingerne ikke førte til noget Resultat; jfr Aktstykker vedkommende den Islandske Forfatnings- og Finanssag; trykte i Følge Justitsministeriets Foranstaltning. I Samlingen 1868—69 forelagde Regeringen Rigsdagen et Udkast til Lov om Islands Finansvæsen, som imidlertid af Landstingets Udvalg omarbejdedes til ogsaa at indeholde Grundbestemmelser angaaende dets statsretlige Stilling. Rigsdagstid. 1868—69 Till. A. Sp. 1242 ff., Till. B. Sp. 575 ff. Dette Udkast blev i 1869 forelagt Altinget, som med 15 mod 11 Stemmer fraraadede dets Udstedelse som Lov. Ved Forelæggelsen af Udkastet havde Regeringen imidlertid udtalt, at Forfatningsforholdene derefter vilde blive endelig ordnede uden flere Henvendelser til Altinget, og Overensstemmelse hermed forelagdes i Rigsdagssamlingen 1870—71 Forslag til Lov om Islands forfatningsmæssige Stilling i Riget, der under 2 Jan. 1871 modtog kgl. Stadfæstelse. Ved denne Lov, som traadte i Kraft 1 April s. A., have saaledes Konge og Rigsdag i Kraft af deres almindelige suveræne Lovgivningsmagt ordnet Statens Forhold til det enkelte Land, derunder navnlig ogsaa Forholdet mellem den almindelige Stats- og den særlige Lands-Lovgivningsmyndighed, saaledes at hin Myndighed er bleven indskrænket til Fordel for denne; men en Selvfølge er det dog, som vel maa fastholdes, at den særlige islandske Lovgivningsmyndighed til enhver Tid kun fungerer i Afhængighed af den almindelige kongerigske Lovgivningsmagt, saa vist som den Magt, der har givet Loven, kan forandre og ophæve den, ogsaa f. Ex. Bestemmelsen i § 2 i Slutningen. Men med Undtagelse af, at de grundlovmæssige Myndigheder saaledes ogsaa udstrække deres Overherredømme over Island, er Grl. 28 Juli 1866 fremdeles ikke gjældende for dette Land; og yderligere maa bemærkes, at i Følge den anførte Lov Rigets almindelige grundlovmæssige Lovgivning og Forvaltning kun til en vis Grad omfatter Island. Dette gjælder nemlig kun om de Anliggender, som ikke ved Loven ere erklærede for at henhøre til de særlige islandske. I Lovgivningen med Hensyn til Rigets almindelige Anliggender øver Island derhos ingen Andel, saa længe det ikke er repræsenteret i Rigsdagen, og Spørgsmaalet om dets Repræsentation i Rigsdagen kan kun afgjøres ved en baade af Rigets almindelige og Islands særlige Lovgivningsmagt

vedtagen Lov; jfr Lovens § 2. Paa den anden Side vil der heller ikke blive stillet Krav til Island om Bidrag til Rigets almindelige Fornødenheder, saa længe det ikke er repræsenteret i Rigsdagen. Angaaende Islands særlige Anliggender henvises til Lovens § 3. Med Hensyn til den under Nr. 1 nævnte Strafferet bemærkes, at derved dog uden Tvivl kun er tænkt paa Indbegrebet af de selvstændige strafferetlige Normer, ikke paa saadanne, der akcessorisk slutte sig til retsanordnende Normer vedrørende almindelige Statsanliggender. Men for saa vidt der i saadanne almindelige Love henvises til almindelige Straffelove, bør der henvises baade til den for Island saa vel som til den for Kongeriget gjældende, og det er derfor en Ukorrekthed, naar Møntlov 23 Maj 1873 § 14 kun henviser til den almindelige borgerlige Straffelov 10 Febr 1866, ikke tillige til Fdg. for Island 25 Juni 1869. Naar det med Hensyn til den under Nr 1 fremhævede Undtagelse for Højesterets Vedkommende i Rigsdagen blev gjort gjældende, at den maatte anses for grundlovsmæssig nødvendig; jfr Grl. §§ 2; 70; var dette vistnok ikke korrekt. Under Nr 3 og 4 indbefattes baade højere og lavere Undervisningsanstalter indenfor Øens Grænser, f. Ex. den lærde Skole og Lægeskolen samt Lovskolen og Præsteskolen i Reykjavik; derimod ikke Universitetet i Kjøbenhavn. Det staar selvfølgelig den islandske Regering frit for at ordne Undervisningen i Reykjaviks lærde Skole; men det bliver da den danske Regerings Sag at afgjøre, om og hvorvidt Afgangsexamen fra samme Skole kan give Adgang til at indskrives som akademisk Borger ved Universitetet i Kjøbenhavn. Skulde der opstaa Tvivl om, hvorvidt et Forhold maatte henhøre under de nævnte særlige Anliggender eller ikke, maa saadant afgjøres af Rigets almindelige Lovgivningsmagt, idet den Myndighed, der har udstedt Loven, ogsaa maa være beføjet til at fortolke saa vel som til at forandre og ophæve den. Island har dernæst i Følge Lovens § 6, 2det Stykke, ogsaa sin egen Kasse med egne Indtægter; jfr Lovens § 5; og egne Udgifter; § 4; jfr § 6. Særlig mærkes, at denne Landkasse i Følge Lovens § 5 foruden Islands særlige Indtægter oppebærer fra Statskassen et aarligt Bidrag af 30,000 Rdl. og et overordentlig Tilskud af 20,000 Rdl., som efter 10 Aars Forløb nedsættes med 1,000 Rdl. aarlig, indtil det aldeles bortfalder. — Lovgivningen i de ovennævnte særlige Anliggender udøves af Islands særlige Lovgivningsmyndighed; jfr Lovens § 2; som før 1ste Juli 1874 var hos Kongen, der indhentede Betænkning hos Altinget med Hensyn til de Love, der i Følge Fdg 8 Marts 1843; jfr Adg 28 Maj 1831 § 4; henhørte under dettes Virkekreds. Raadigheden over Islands særlige Finanser var dernæst fra Lovens Ikrafttræden og indtil samme Tidspunkt ligeledes hos Kongen alene, idet Altingets Kompetence ikke udstrakte sig til de finansielle Anliggender, uden for saa vidt som det kunde indgive Andragender

og Besværinger til Kongen desangaaende, og den Virksomhed, som Rigsdagen hidtil havde udøvet med Hensyn til Ordningen af Islands særlige Indtægter og Udgifter, bortfaldt samtidig med, at Loven traadte i Kraft den 1 April 1871, saaledes at Rigsdagen derefter kun har at bevilge det i § 5 omtalte Bidrag paa de aarlige Finanslove. Paa samme Maade var ogsaa den øvrige udøvende Myndighed hos Kongen, der havde at udøve den gjennem sine for Rigsdagen ansvarlige Ministre; Grl. § 11; jfr Lovens § 6; og underordnede Embedsmænd; jfr Lovens § 4. Den dømmende Myndighed i øverste Instans var fremdeles indtil videre hos Rigets Højesteret; jfr § 3 Nr. 1. I denne Ordning er der imidlertid senere til en vis Grad sket en Forandring som Følge af, at Island nu har faaet sin særlige Forfatning.

Efter at nemlig Altinget i 1869 og 1871 havde fastholdt sin tidligere Optræden i Forfatningssagen; Bekgj. 22 Maj 1871, I.; Bekgj. 23 Maj 1873, I.; indgik det i 1873 forsamlede Alting med en Adresse til Kongen, hvori det henstillede Sagen til hans Afgjørelse; jfr Kdgj. 14 Febr 1874; og i Henhold dertil udstedte Kongen i Islands Jubelaar Forfatningsloven for Islands særlige Anliggender Nr 1, 5 Jan. 1874; jfr allerhøjeste Kundgjørelse Nr 9, 14 Jan. 1874, som er undergaaet en Række Forandringer ved Lov Nr 20, 3 Oktbr. 1903, hvortil slutter sig Lov Nr 22 s. D. om Valgene til Altinget samt Lov Nr 23 om Valg af 4 ny tilkomne Altingsmænd; hvorefter Altinget, der er delt i to Afdelinger, tæller 14 Medlemmer i den øverste, 26 i den underste Afdeling; i den øverste Afdeling have 6 af Kongen for 6 Aar, uden Hensyn til mellemkommende Oplysninger udnævnte Medlemmer Sæde. I Tilfælde af Uenighed sammentræde begge Afdelinger til en fælles Afgjørelse. Forslag til Finanslove og Tillægsbevillingslove vedtages med simpelt Flertal. Andre Lovforslag kunne kun vedtages med mindst to Tredjedele af de afgivne Stemmer. Et ordentligt Alting samles ifølge Lov Nr 61, 20 Oktbr 1905 § 1, den 15 Febr eller Søgnedagen derefter hvert andet Aar og faar strax Forslag til Finanslove for den følgende toaarige Finansperiode forelagt. Tingets Forretningsorden er bestemt ved Lov Nr 68, 10 Novbr 1905. Islands øverste Forvaltning er omordnet ved Lov Nr 21, 3 Oktbr 1903; jfr nærmere om den islandske Ministers Forhold Afsnittet om Ministrene II., S. 76 flg, særlig om Ordningen af hans Ansvar, S. 133 flg. Da der paa Island stadig hersker Misfornøjelse med den bestaaende Ordning, fordi den ikke er i Overensstemmelse med den islandske Opfattelse af Islands statsretlige Stilling, blev der ved Kundgjørelse Nr 223, 20 Juli 1907 indsat en dansk-islandsk Kommission til at udarbejde Forslag om Islands forfatningsmæssige Stilling til det samlede danske Rige. Kommissionen udarbejdede et Forslag til en Lov derom, der tiltraadtes af de danske Medlemmer, dog af et enkelt kun med Forbehold, og af de islandske med Undtagelse

af et enkelt; jfr den trykte Kommissionsbetænkning med Bilag. Men Forslaget vedtoges kun med indgribende Ændringer af Altingets Flertal, hvorefter det slet ikke er bleven forelagt i den danske Rigsdag, jfr. Gad, Danske Magasin 1910, S. 245 flg.

Kolonien Grønland, der forvaltes af kongerigske Myndigheder, jfr ovfr S. 2, frembyder ingen særlig Interesse i forfatningsretlig Henseende, undtagen for saa vidt som den i Egenskab af Koloni ogsaa falder udenfor den almindelige kongerigske Lovgivnings Omraade; jfr Sølov 1 Apr 1892 § 313, hvorefter Udtrykket »Riget« i Søloven kun betegner Kongeriget Danmark, derunder ikke indbefattet Grønland, Island eller de vestindiske Kolonier.

Angaaende Bilandenes og Koloniernes traktatmæssige Retsstilling se Folkeretten S. 214—215.

§ 17. Om Statsmagtens Forudsætninger. — Fortsættelse.

III. Om Grundloven. — Fortsættelse.

Efter i det foregaaende at have afgrænset Omraadet for Grundlovens Gyldighed skulle vi dernæst til Oversigt over dens Indhold bemærke, at den er inddelt i 9 Afsnit med en fortløbende Række af Paragrafer fra 1—95, hvortil slutte sig 5 midlertidige Bestemmelser og en Efterskrift om Ophævelse af Grl. 18 Novbr 1863 og Danmarks Riges Grundlovs fornyede Ikrafttræden for alle Rigets Anliggender, hvorefter følger Kongens og hele det daværende Ministeriums Underskrift. Det første Afsnit §§ 1—3 opstiller Grundreglerne for Statens Ordning saavel som dens Forhold til Kirken. Det andet Afsnit §§ 4—10 handler om Kongens personlige Forhold, Regeringens Førelse i Kongens Sted, Civillisten og Apanager. Det tredje Afsnit §§ 11—28 om Kongens Rettigheder. Det fjerde Afsnit §§ 29—40 om Rigsdagens Sammensætning. Det femte Afsnit §§ 41—67 om Rigsdagens Rettigheder. Det sjette Afsnit §§ 68—74 om den dømmende Magts Stilling. Det syvende Afsnit §§ 75—79 om Statens Forhold til de forskjellige Trossamfund og de enkelte Bekjendere. Det ottende Afsnit §§ 80—94 om Forholdet mellem Statsmagten og de den undergivne Individer i Almindelighed. Det niende Afsnit § 95 om Maaden, hvorpaa Forslag til Forandringer i og Tillæg til Grundloven blive at behandle.

Grundlovens øvrige Bestemmelser vedrørende selve Statsordningen ville blive Gjenstand for Fremstilling paa vedkommende Steder i de følgende Afsnit; men de sidstnævnte Bestemmelser i § 95; jfr Grl. 5 Juni 1849 § 100; skulle gjøres til Gjenstand for nærmere Undersøgelser paa

dette Sted, og allerførst skal da det Spørgsmaal besvares: Paa hvilke Forslag er den i Grl.s § 95 foreskrevne Fremgangsmaade overhovedet anvendelig? Paragrafen siger: Forslag til Forandring i og Tillæg til nærværende Grundlov. Hvad forstaas her ved Udtrykket »nærværende Grundlov«? I Almindelighed kan herpaa svares, at dette Udtryk omfatter alt, hvad der til enhver given Tid udgjør en Bestanddel af den Grundlov, i hvilken § 95 er indeholdt, lige fra Overskriften til Underskriften, blot med Undtagelse af de Bestanddele, paa hvilke Grundloven selv erklærer, at Reglerne i § 95 ikke skulle være anvendelige. Til nærmere Belysning af den opstillede Sætning kan først mærkes, at Reglen i § 95 maa være anvendelig paa enhver Forandring af Grundlovens Ordlyd, selv om derved ikke tilsigtes nogen Indholdsforandring. Som Exempel kan fremhæves, at naar Grl.s § 37 knytter en vis Forskrift til de i 1866 bestaaende Sogneforstanderskabskredse, som imidlertid senere ifølge Lov 6 Juli 1867 benævnes Sogneraadskredse, saa kan og maa man ganske vist anvende den til hine knyttede Regler paa disse; men desuagtet afgiver fremdeles det førstnævnte Udtryk den rette grundlovsmæssige Text, saa længe ikke en forandret Affattelse af Paragrafen er iværksat i Overensstemmelse med Grl.s § 95. Ligeledes bevares Udtrykket Geheimearkivet i Grl.s § 7, skjønt det nu ifølge Lov Nr 42, 30 Marts 1889 § 1 er bleven erstattet af Rigsarkivets Hovedarkiv, i hvilket den ene Exemplar af Kongens edelige Forsikring derfor bliver at henlægge. Imidlertid er det indlysende, at Spørgsmaalet om blotte Ændringer i Affattelsen er uden videre praktisk Interesse. Derimod er det af Vigtighed at fastholde den anden ovenfor fremhævede Sætning, at Udtrykket Grundlov omfatter hele det i den saaledes betitlede Lov lige fra Overskriften til Underskriften nedlagte Viljesindhold, blot med de Undtagelser, som vi senere skulle komme tilbage til; og her gjælder det da især om at klare det Spørgsmaal: hvad hører med til bemeldte Viljesindhold, hvad ikke? Til dette Øjemed maa man vel fastholde Forskjellen mellem selve de af den lovgivende Myndighed opstillede Retsregler og de uafhængig af Grundloven bestaaende Indretninger og Tilstande, til hvilke hine Retsregler slutte sig som til deres Forudsætninger. Kun de førstnævnte indbefattes under Udtrykket Grundlov i § 95, de sidstnævnte derimod ikke; thi under bemeldte Udtryk kan fra Indholdssynspunktet kun henføres, hvad den grundlovgivende Myndighed virkelig har erklæret at ville; og ved at knytte sine Regler til de omhandlede andetsteds fra givne Kjendsgjerninger har den ingenlunde erklæret at ville disses Tilværelse i og for sig, men kun, at den givne Forskrift skal bestaa, naar og saa længe bemeldte Kjendsgjerninger bestaa. Selve Forskriftens Gyldighed, saa længe som den anførte Forudsætning er til Stede, er derfor beskyttet ved Grl.s § 95, saaledes at

en Ophævelse eller Forandring deraf forinden ikke vilde kunne iværksættes uden af den grundlovgivende Myndighed. Derimod gjælder det samme ikke om selve Forudsætningens Vedbliven, idet den meget vel ved selve Grundloven kan være undergivet den almindelige lovgivende eller endog den udøvende Magts Herredømme. Vi skulle oplyse denne Sætning ved forskjellige Exempler.

I sin Overskrift kalder Grundloven sig »Danmarks Riges« Grundlov. Dermed har den grundlovgivende Myndighed ingenlunde udtalt, at der skal bestaa et »Danmarks Rige, men den har kun erklæret, at for saa vidt og saa længe Danmarks Rige bestaar, skal denne Grundlov gjælde for det. Her foreligger saaledes et klart Exempel paa, at den har truffet en vis retlig Ordning med en vis af Grundloven fuldstændig uafhængig Kjendsgjerning: Danmarks Riges Tilværelse, som Grundlag og Udgangspunkt. Denne sidste Kjendsgjerning er derfor heller ikke saaledes som den første beskyttet ved Grl.s § 95; men ligesom den deri indeholdte nødvendige Forudsætning for selve Grundlovens Tilværelse kan tænkes borttaget paa andre Maader, saaledes kunde det ogsaa tænkes at ske i Kraft af selve Grl.s § 18 under Forudsætning af, at Konge og Rigsdag bleve enige om at underkaste Landet en fremmed Magts Herredømme. Endvidere kan fremhæves, at Grundloven vel i Overskriften siges at gjælde for Danmarks Rige; men der tilføjes ikke, hvad der skal indbefattes under dette Udtryk. Ifølge Grundlovens Overskrift gjælder den altsaa, bortset fra de Indskrænkninger i Henseende til Island og Kolonierne, som ere hjemlede ved de foran S. 208 flg fremhævede Omstændigheder, for hele det territoriale Omraade, der til enhver Tid henhører til Danmarks Rige. I det Øjeblik, et Territorium indlemmes deri, gjælde Grundlovens Regler uden videre for det, dog kun for saa vidt ikke dens Ikrafttræden forinden maatte udkræve visse legale eller administrative Foranstaltninger. Omvendt ophører Grundloven uden videre at gjælde i en Landsdel, naar denne paa forfatningsmæssig Maade udsondres fra Danmarks Rige. En Ordning, hvorefter Danmarks Riges Grundlov ikke skulde gjælde fuldtud i en vis dog til Danmarks Rige henhørende Landsdel, vilde derfor — bortset stadig fra Island og Kolonierne — ikke være grundlovmæssig mulig, forinden Grundlovens Titel var bleven forandret i Overensstemmelse med Forskriften i § 95. Ligeledes maa mærkes, at Grundloven gjælder for samtlige Danmarks Riges Anliggender; jfr Grundlovsbestemmelse 28 Juli 1866 om Ophævelse af Grundlovsbestemmelse 29 Avgust 1855 angaaende Indskrænkningen af Grundloven af 5 Juni 1849; og dens Indskrænkning til kun at gjælde for visse af Rigets Anliggender eller visse Anliggenders Unddragelse fra Grundlovens Omraade vilde udkræve en Grundlovsbestemmelse, tilbleven overensstemmende med Grl.s § 95.

Men medens altsaa Grundlovens Gyldighed for alle Danmarks Riges Anliggender og for hver enkelt Landsdel, for saa vidt og saa længe denne henhører til Danmarks Rige, er stillet under den nævnte Paragrafs Beskyttelse, er derimod hver enkelt Landsdels Henhøren til bemeldte Rige ingenlunde slaaet fast ved samme. Vor Grundlov har nemlig ikke en lignende Paragraf som den, der f. Ex. findes i den belgiske Grundlov; jfr ogsaa Beretn. om Rigsforsamlingens Forhandlinger 1848—49, S. 1534; ved hvilken selve Statens territoriale Omfang fastsættes og begrænses. Fandtes en saadan Paragraf lydende f. Ex.: Til Danmarks Rige henhøre Sjælland, Fyn, Laaland, Falster m. v., er det indlysende, at disse Landsdele ikke vilde kunne udsondres, eller omvendt nye optages uden Forandring i vedkommende Grundlovs Paragraf, der blev at foretage paa den i Grl.s § 95 foreskrevne Maade; nu stille Forholdene sig imidlertid ikke saaledes, idet Grundloven tværtimod i Henseende til Afgjørelsen af, hvad der henhører til Danmarks Rige, ganske har henholdt sig til den historiske givne Tilstand og kun i § 18 givet en Regel om, hvorledes Forandringer i saa Henseende blive at iværksætte. Et vist Territoriums Henhøren til Danmarks Rige er derfor ikke stillet under Beskyttelse af Grl.s § 95, men kun under Beskyttelse af dens § 18, saaledes at en Udsondring deraf ikke kan finde Sted uden Rigsdagens Samtykke. Rigtigheden af denne Sætning er ogsaa anerkjendt i Retsbrugen, for saa vidt som man ikke har anset det fornødent at iagttage den ved Grl. 18 Novbr 1863 § 65 foreskrevne Fremgangsmaade ved den Afstaaelse af Land, der fandt Sted ifølge Fredstraktaten 30 Oktbr 1864, men med et simpelt Samtykke af Rigsraadet i Henhold til Grl. 18 Novbr 1863 § 15 ansaas for tilstrækkelig dertil. Lige saa lidt anvendte man Bestemmelsen i Grl. 5 Juni 1849 § 100, skjønt der ved samme Traktat ogsaa afstodes kongerigsk Land; og endvidere har Retsbrugen ogsaa godkjendt den anførte Sætnings Rigtighed i en anden Retning, for saa vidt som Grundlovens Udvidelse til de i Henhold til den nævnte Fredstraktat i Kongeriget indlemmede slesvigske Distrikter har fundet Sted, uden at den i Grl. 5 Juni 1849 § 100 foreskrevne Fremgangsmaade derved blev iagttaget; se ovfr S. 43 flg; Holck: Statsforfatningsret I., S. 78, 83, 109—115 og 279—80. Naar den nævnte Forfatter paa de anførte Steder nærmest udtaler sig for den modsatte Mening, idet han gjør gjældende, at en Forandring i det territoriale Omraade, for hvilket Grundloven gjælder, er en Forandring i denne selv, da gjør han sig netop skyldig i den foran paatalte Undladelse af at skjelne mellem Grundloven selv og dens Forudsætninger. Til yderligere Belysning af denne Adskillelses Betydning skulle vi henvise til Bestemmelsen i Grl.s § 34, hvor der bestemmes, at syv Medlemmer af Landstinget vælges i Kjøbenhavn og ét paa Bornholm; det vilde nu formentlig være en Mis-

forstaaelse, om man vilde tro, at paa Grund af denne Omtale af de nævnte Steder i Grundloven deres Forbindelse med Riget skulde være grundlovmæssig sikret, saaledes at de kun i Overensstemmelse med Grl.s § 95 vilde kunne adskilles derfra, medens det samme skulde kunne ske for andre ikke i Grundloven nævnte Dele af Riget, naar blot Rigsdagens Samtykke var erhvervet dertil i Overensstemmelse med Grl.s § 18. Det er tværtimod klart, at de ovennævnte Grundlovsbestemmelser kun ere givne under den Forudsætning, at de paagjældende Steder henhøre til Danmarks Rige; kun for saa vidt og saa længe dette er Tilfældet, gjælde Reglerne; vilde man derimod tænke sig den modsatte Eventualitet indtraadt, ophører deres Gyldighed; og hvornaar den nævnte Eventualitet grundlovmæssig kan indtræde, det afhænger for de nævnte som for alle andre Steders Vedkommende af Grl.s § 18. En anden Sag er, at hvis man f. Ex. tænkte sig Bornholm afstaaet, vilde det være naturlig at ændre Affattelsen af Grl.s § 34 for at fjerne den formelle Ukorrekthed, der derefter vilde være en Følge af, at den stiltiende Forudsætning for Forskriftens vedvarende Gyldighed — Øens Henhøren til Riget — ikke udtrykkelig er udtalt i samme, og denne Ændring vilde da kun kunne iværksættes i Overensstemmelse med Grl.s § 95. Men denne rent formelle Foranstaltning vilde i ingen Henseende betinge den i Henhold til Grl.s § 18 retlig fuldbyrdede Afstaaelses Gyldighed.

Ligesom Grundloven efter det anførte i visse Punkter gaar ud fra den givne statsretlige Ordning, saaledes knytter den dernæst ogsaa paa andre Punkter sine Bestemmelser til bestaaende Ordninger. I §§ 34—37 forudsætter den saaledes Tilværelsen af Kjøbstæder; men Forøgelse og Formindskelse af disses Antal sker uafhængig af Grundloven efter de derom gjældende Regler; Lov Nr 36, 19 Marts 1898 og Nr 63, 7 Apr 1899 samt Lov Nr 35, 5 Marts 1907, hvorved Esbjerg, Løgstør, Nørre Sundby, Frederikssund og Silkeborg Kommuner ophøjes til Kjøbstæder, hvorimod det er et positivt Grundlovsbud, at de i § 37 nævnte Handelspladser, og kun disse, skulle henregnes til Kjøbstæderne, og en Ændring i denne Ordning ved Optagelse af flere Handelspladser vil derfor kun kunne foregaa paa grundlovmæssig Maade; Rigsdags Tid. 1896—97; Landstings Tid. Sp. 1692 flg; 1705; 1779. Naar det dernæst i § 34 siges, at et Medlem til Landstinget vælges af Færøernes Lagting, er herved dette Ting blevet til en grundlovmæssig Institution, som kun vil kunne ophæves i Overensstemmelse med Grl.s § 95? Dette er ingenlunde Tilfældet. Det kan nemlig vel erkjendes, at en Ophævelse af Lagtinget ved den almindelige Lovgivningsmagt vilde være grundlovstridig, for saa vidt som denne ikke bør tilintetgjøre det, forinden den grundlovgivende Myndighed har haft Lejlighed til at træffe andre Bestemmelser angaaende Iværksættelsen af Valget til Landstinget. I den an-

førte Grundlovsforskrift ligger nemlig først forudsætningsvis udtalt den Vilje: Færøerne skulle være repræsenterede ved et Medlem i Landstinget, og dernæst er ligefrem sagt, at dette Medlem skal vælges af Lagtinget. Dette sidste Paabud er nu ganske vist indskrænket ved den med den almindelige Lovgivningsmagts grundlovmæssige Beføjelse givne Forudsætning: saa længe bemeldte Ting lovlig existerer; men derimod gjælder det samme ingenlunde om den forudsætningsvis tilkjendegivne Vilje. Dens Opfyldelse vil imidlertid blive umulig, naar den almindelige Lovgivningsmagt ophæver Lagtinget; thi om den end kan borttage dette, kan den dog ikke i Strid mod Grl.s § 34 sætte en anden Valgkorporation i Stedet, og Færøernes grundlovmæssige Repræsentation i Landstinget vilde derfor efter Lagtingets Ophævelse indtil videre blive en Umulighed. Det er derfor en utvivlsom grundlovmæssig Pligt for Lovgivningsmagten at lade Lagtinget bestaa som saadant, indtil den grundlovgivende Myndighed har fundet den fornødne Erstatning derfor; men paa den anden Side er herved dog at mærke, at den nævnte Pligt ifølge Forholdets Beskaffenhed hører til den Art ufuldkomne Pligter, med Hensyn til hvilke det maa overlades den lovgivende Magts eget moralske og politiske Skjøn at efterkomme den. Undlader den at gjøre dette, haves der ikke noget Retsmiddel derimod. Det er nemlig givet, at ligesom Lagtinget er indsat ved almindelig Lov 15 Apr 1854, saaledes vil ogsaa en almindelig Lov igjen kunne erklære det for ophævet; og naar dette maatte være sket, vil det som ikke længere lovlig tilværende heller ikke kunne foretage Valg til Landstinget eller øve nogen anden Myndighed. Naar da ifølge bemeldte Ophævelseslov en grundlovmæssig Forskrift ikke længere kan opfyldes, er dette en simpel og uundgaaelig Følge af den Omstændighed, at den grundlovgivende Myndighed har bygget sin Ordning paa et Underlag, over hvis Tilværelse den almindelige Lovgivningsmagt har Hals og Haand, og naar den almindelige Lovgivningsmagt benytter sig af sin formelle Ret til at borttage det, faar den grundlovgivende Myndighed tage Skade for Hjemgjæld, fordi den ikke har stillet sin Ordning uafhængig af den almindelige Lovgivningsmagts Forgodtbefindende.

Ganske det samme, som saaledes er bemærket om Færøernes Lagting, gjælder ogsaa om de Sogneforstanderkredse, i hvilke efter Grl.s § 37 Valgmandsvalg til Landstinget blive at iværksætte. Det er klart, at den lovgivende Myndighed, hvis den vil handle grundlovmæssig, selv om den i øvrigt nedlægger dem, bør lade dem bestaa som Valgkredse; thi ellers faa Vælgerne i Kredsen ikke den fornødne retlige Adgang til at foretage det Valgmandsvalg, til hvis Iværksættelse Grl.s § 37 erklærer dem for berettigede. Men dersom man tænkte sig, at en almindelig Lov simpelthen ophævede Sogneforstanderskabskredsene i Stedet for,

som sket er, blot at tillægge dem en anden Benævnelse, vilde det dog ikke kunne paastaas, at Loven skulde anses som ugyldig og Sogneforstanderskabskredsene fremdeles som lovlig tilværende, i alt Fald for saa vidt Valgmandsvalgene angik. Det maa tværtimod ogsaa i dette Forhold siges, at Bestemmelsen om, at Valgene skulle iværksættes i Sogneraadskredsene, er begrænset ved den stiltiende Forudsætning: saa længe disse lovlig bestaa, og hvor længe dette skal være Tilfældet, beror paa den almindelige Lovgivningsmyndighed, idet der intetsteds i Grundloven findes en Forskrift, som stiller selve deres Tilværelse under den grundlovgivende Myndigheds Beskyttelse; det er kun Henlæggelsen af Valgmandsvalgene til andre Kredse, som ifølge Grl.s § 37 ikke gyldig kan ske uden i Overensstemmelse med Grl.s § 95.

Lige som den almindelige Lovgivningsmyndighed altsaa efter det anførte med formel Retsvirkning ganske kan ophæve Landsdeles og Kommuners Ordninger, der ere Forudsætninger for Udførelsen af Grundlovens Bud, saaledes maa det dernæst ogsaa staa den frit for paa almindelig Maade at regulere og omforme dem. Det kan nemlig ikke antages, at den grundlovgivende Myndighed har haft til Hensigt at bygge sin Ordning paa de vedkommende Indretninger just i den konkrete Skikkelse, hvori de forelaa paa den Tid, da Grundloven blev til, da det er en med selve deres Beskaffenhed og Formaal given Sag, at de efter Tid og Lejlighed maa være visse Forandringer underkastede, og den grundlovgivende Myndighed maa antages at have taget denne Kjendsgjerning i Betragtning. Den maa følgelig forudsættes i alt Fald til en vis Grad at have villet knytte sine Forskrifter til de paagjældende Indretninger i den Form og Skikkelse, hvori de til enhver Tid lovlig maatte foreligge. Saaledes er f. Ex. Lovgivningsmyndigheden ikke ved Forskriften i Grl.s § 34 udelukket fra at ændre Reglerne om Lagtingets Dannelse; jfr Lov Nr 77, 3 Apr 1906 § 3 ndfr; II., S. 286—287; i Henseende til Valgret og Valgbarhed til samme, Medlemmernes Antal m. v. Og lige saa lidt vil Lovgivningsmagten, ja endog den udøvende Magt, for saa vidt i øvrigt Myndighed dertil ved Loven er tillagt den, ved Grl.s § 37 være udelukket fra at foretage Ændringer i Sogneraadskredsenes Antal, de enkelte Kredses Omfang m. v. De ville saaledes kunne øges, mindskes, deles i flere o. s. v., uden at der fra et grundlovmæssigt Synspunkt kan rejses nogen Indsigelse derimod, skjønt de paagjældende Ændringer jo ingenlunde ville være uden materiel Betydning, f. Ex. i Henseende til Valgmændenes Antal og Betydning af den enkelte Vælgers Stemme. Forholdet er derhos ikke her som i det foran omtalte Tilfælde det, at Lovgivningsmagten blot har en formel Ret, ved hvis Udøvelse den imidlertid begaar materiel Uret; men den er i sin fulde materielle saavel som formelle Ret ved at træffe de her-

omhandlede Dispositioner, og den deraf flydende Følge i Henseende til den forfatningsretlige Ordning er følgelig ogsaa fra ethvert Synspunkt uangribelig. At den lovgivende Magt ændrer Navnene paa de vedkommende Institutioner, fremkalder vel, som ovenfor bemærket, en formel Ukorrekthed, idet som Følge deraf deres virkelige Benævnelse ikke kommer til at svare til den, hvormed de betegnes i Grundloven; men materiel Betydning har denne Ooverensstemmelse dog ikke, saa vist som det ikke er Navnet, men Væsenet, som Vægten ligger paa. Det er f. Ex. af et Ting, som i Væsenet svarer til Lagtinget, at Valget til Landstinget for Færøerne grundlovmæssig bliver at iværksætte, uden Hensyn til, at det paagjældende Ting ikke længere som paa den Tid, da Grundloven blev til, maatte kaldes Lagting, men har faaet en anden Benævnelse; og ganske paa samme Maade stiller Forholdet sig i Henseende til Sogneforstanderskabskredsene. Valgmandsvalgene foretages fremdeles i de Kredse, der 1866 benævnedes saaledes, uden Hensyn til, at de nu i Lovgivningen benævnes Sogneraadskredse. Men ifølge den Betragtning, at det ikke er Navnet, men Væsenet, det kommer an paa, maa det da paa den anden Side ogsaa fastholdes, at en Omordning, der vilde forvandle den paagjældende Ordnings Væren og Virken, vilde hidføre en grundlovstridig Tilstand, om end Navnet nok saa meget blev det samme. Saaledes vilde det være grundlovstridigt, hvis Lovgivningen f. Ex. satte Herredskredse i Stedet for Sognekredse, ogsaa for saa vidt Valgmandsvalgene til Landstinget angaar; thi naar der paa den Tid, da Grundloven udstedtes, bestod baade Sogne og Herreder, og Grundloven har knyttet sin Regel til Sognene, kan den ikke antages at ville have den knyttet til Herrederne, og medens saadanne enkelte mindre betydende Ændringer og Delinger, der i Almindelighed lade Ordningen bestaa væsentlig uforandret, ikke støde an imod, hvad den grundlovgivende Myndighed har tilsigtet, gjælder dette derimod aldeles bestemt om en saadan væsentlig Omformning som den ovennævnte. Ogsaa paa dette Punkt maa det imidlertid fastholdes, at den Forpligtelse, som saaledes paahviler Lovgivningsmagten til at fastholde det fra Grundlovens Synspunkt væsentlige i Ordningen for ikke trods Formens Bevarelse at forvanske det rette grundlovmæssige Indhold, henhører til de Forpligtelser, som det maa overlades Lovgivningsmagten selv at opfylde; thi maa man dog overhovedet indrømme den en Beføjelse til at omordne Sognekredsene, saa maa denne Beføjelse i alle Tilfælde respekteres, selv om dens Udøvelsesmaade erkjendes for Misbrug. —

Ligesom Grundloven altsaa paa de tidligere nævnte Steder har knyttet sine Regler til bestaaende Tilstande m. v., saaledes har den endelig endnu paa andre Punkter som Bestanddel i sine Forskrifter optaget den retlige Ordning, der er Resultatet af den almindelige Lov-

givnings Bestemmelser. Disse hore saaledes med til de Forudsætninger, hvorpaa Grundloven bygger; men derved ere de dog ikke selv blevne Grundlovsbestemmelser, og Grl.s § 95 bliver derfor heller ikke at anvende paa Ændringer i dem. Exempelvis kan henvises til Bestemmelsen i Grl.s § 30, ved hvilken Valgretten til Folketinget er tillagt den, som har Indfødsret. Det er nemlig klart, at det ganske beror paa den almindelige Lovgivningsmagts Fastsættelse, hvem denne Ret skal tilkomme, hvornaar den skal bortfalde m. v., og Bestemmelsen bliver følgelig at forstaa om hver den, som ifølge den til enhver Tid gjældende Lovgivning har Indfødsret. Grundloven har saaledes kun opstillet en Ramme, hvis Indhold det er overladt den almindelige Lovgivningsmagt at udfylde; og medens Grl.s § 95 vel vilde være at anvende ved selve Rammens Borttagelse gjennem Udeladelse af Ordene: »som har Indfødsret«, bliver dens Forskrift derimod ingenlunde at anvende ved Ændringer i Indholdet deraf, Indbegrebet af de Personer, som falde ind derunder. Men dog er der en Indskrænkning i Lovgivningsmagtens Frihed paa dette Punkt, som vel maa fastholdes. Medens Lovgivningsmagten vel kan ændre Reglerne om Maaden, hvorpaa Indfødsretten erhverves og fortabes og til en vis Grad ogsaa de Rettigheder og Forpligtelser, som den afføder, er der dog et Væsensindhold i den, som ikke maa borttages, nemlig Borgerretten; thi det, som aabenbart har været Grundlovens Tanke ved at kræve denne Egenskab var, at vedkommende Vælger skulde være en i politisk Forstand dansk Mand, Medlem af det danske Statssamfund. Og dernæst erindres, at lige saa vel som det er den til enhver Tid gjældende Lovgivnings Regler om Indfødsrettens Erhvervelse, Indehavelse, m. v., som maa afgive Ramme for Grundlovsbudets Anvendelse, saaledes er det paa den anden Side dog ogsaa de almindelige Regler vedrørende bemeldte Emne, til hvilke Grundloven har henholdt sig, og det vilde derfor være grundlovstridigt, om en Lov vilde bestemme, at en Person skulde anses som indfødt, for saa vidt Valgrettens Udøvelse angaar, men ikke ellers; og omvendt.

Paa væsentlig lignende Maade stiller Forholdet sig dernæst, for saa vidt Grl.s § 30 henviser til et saadant Retsbegreb som at være ude af Raadighed over sit Bo. Det er klart, at ogsaa dette Begreb kun er en Ramme, hvis Indhold det er overladt den almindelige Lovgivning at udvide og indskrænke ved at lade flere eller færre Tilfælde falde ind derunder; jfr Konkurslov Nr 51, 25 Marts 1872 § 157; Skiftelov Nr 155, 30 Novbr 1874 §§ 58 og 64; men det Indbegreb af Formues Tilstande, som ifølge den til enhver Tid gjældende Lovgivning i Almindelighed falder ind derunder, bliver da ogsaa at indbefatte under Udtrykket i Grl.s § 30, og det er derfor grundlovstridigt, naar Valglov Nr 16, 7

Febr 1901; § 5 netop i Henseende til Grl.s § 30 tillægger det et Indhold, som afviger fra dets almindelige Bemærkelse; jfr II., S. 258.

Et andet Exempel paa et herhenhørende Forhold frembyder det i Grl.s § 30 brugte Udtryk »Understøttelse af Fattigvæsenet«. Her kan navnlig rejses det Spørgsmaal, om en Lov, som maatte bestemme, at en vis af det offentlige under særlige Omstændigheder f. Ex. under Krigsforhold, Dyrtid, Sygdomstilfælde og desl. ydet Hjælp ikke skal betragtes som en Understøttelse af Fattigvæsenet, vil kunne have til Følge, at den paagjældende Ydelse heller ikke betragtes saaledes, for saa vidt dens Evne til at hindre Valgrettens Udøvelse angaar; eller om man er bunden ved den Opfattelse af bemeldte Udtryks Betydning, som den ved Grundlovens Tilblivelse herskende Lovgivning hjemlede, saaledes at man ikke vil kunne fravige den uden i Overensstemmelse med Grl.s § 95 at gjøre en Tilføjelse til Paragraffen, lydende f. Ex.: dog offentlig Sygehjælp ikke herunder indbefattet. Vi skjønne ikke rettere, end at Forholdet maa opfattes paa den førstnævnte Maade. Udtrykket: medmindre han har nydt Understøttelse af Fattigvæsenet, bliver at forstaa i Lighed med Ordene: som har Indfødsret, saaledes at det i begge Tilfælde maa afgjøres i Overensstemmelse med den til enhver Tid gjældende Lovgivning, om Personen har Indfødsret, saavel som, om han nyder eller har nydt Understøttelse af Fattigvæsenet. Til Støtte for dette Resultat skal her blot bemærkes, at Forskjellen mellem Understøttelse af Fattigvæsenet og anden Understøttelse af det offentlige maa sættes i, om den sker til Opfyldelse af Samfundets almindelige Forsørgelsespligt i Henhold til Grl.s § 84, eller om den sker uafhængig af denne som en Slags frivillig Hjælp, det offentlige yder. Grænsen mellem begge disse Arter af Ydelser maa det nu være overladt enhver Tids Lovgivning at drage i Overensstemmelse med sit eget Skjøn, og er dette Tilfældet, saa maa formentlig ogsaa Grundloven paa dette Punkt forudsættes at have henholdt sig til den til enhver Tid gjældende Lovgivnings Opfattelse af Begrebet Fattigunderstøttelse. At dette ogsaa maa antages at være den i Praxis herskende Anskuelse, skulle vi godtgjøre nedenfor ved Fortolkning af Grl.s § 30; jfr Fattiglov 9 Apr 1891, Kap. VI m. fl.; jfr II., S. 256; Lov om Alderdomsforsørgelse Nr 58, 13 Marts 1908 §§ 1 og 2. Naar dernæst Grl.s § 30 forudsætter, at Fattigunderstøttelse kan eftergives og derved ophører at være Hindring for Valgrettens Udøvelse, saa er det ogsaa overladt den almindelige Lovgivning at fastsætte de nærmere Bestemmelser vedrørende denne Eftergivelse; jfr II. 256. Kun maa her fastholdes samme Indskrænkning som ovenfor. Det er Lovgivningsmagtens a l m i n d e l i g e Begreb om Fattigunderstøttelse, som Grundloven har in mente, og det gaar derfor ikke an at frakjende en vis Understøttelse Evne til at berøve Modtageren Valg-

retten til Folketinget, medens den dog i andre Retninger betragtedes saaledes f. Ex. som Ægteskabshindring. Heller ikke vilde en almindelig Lov kunne bestemme, at en vis offentlig Understøttelse under visse Betingelser skulde anses som eftergiven, for saa vidt dens Egenskab som Valgretshindring angaar, medens den dog i andre Retninger vedblivende medførte offentlig Fattighjælps Virkninger.

Ligesom altsaa efter det anførte Grundlovens udtrykkelige Forskrifter kunne være en Form, som hver Tids Lovgivning kan udfylde med Indhold, saaledes gjælder det samme efter Omstændighederne ogsaa om dens stiltiende Forudsætninger. Saaledes bestemmer f. Ex. Grl. § 30 kun, at Valgret til Folketinget tilkommer den Mand, som er 30 Aar gammel, men den indeholder ingen Regel om, hvorledes denne Alder nærmere bliver at beregne. I saa Henseende maa den antages at have henholdt sig til den Beregningsmaade, som Lovgivningen i Almindelighed vedkjender sig; ændres den, ændres følgelig ogsaa Maaden, hvorpaa Alderen ifølge Grl.s § 30 bliver at beregne, uden at Grl.s § 95 bliver anvendelig ved denne Ændring; men derimod vilde det være grundlovstridigt, om man vilde opstille en fra den almindelige afvigende Beregningsmaade af Personernes Alder, for saa vidt denne er en Betingelse for Valgret til Folketinget.

Det i det foregaaende gjennemførte Synspunkt bliver endelig endnu at fastholde, for saa vidt Grl.s § 30 henviser til saadanne retlige Kjendsgjerninger som privat Tjenesteforhold, fast Bopæl, egen Husstand o. desl. Vel ere Forholdene her for saa vidt forskjellige fra de foregaaende, som vi paa dette Sted ikke have at gjøre med Begreber, som ere Gjenstand for en mere vilkaarlig Fastsættelse af Lovgivningen og derfor til forskjellige Tider bestemmes forskjellig. Tværtimod er de ovennævnte Ords Bemærkelse i det væsentlige slaaet fast én Gang for alle i den almindelige Bevidsthed, til hvis Forstaaelse af samme man derfor i Retsforhold ogsaa almindelig henholder sig. Dette forhindrer imidlertid dog ikke, at Lovgivningen nærmere kan afgrænse det i den almindelige Bevidsthed uddannede Begreb, navnlig paa de Punkter, hvor Grænserne for samme ikke ere aldeles klare; og Spørgsmaalet bliver da: Kan Lovgivningen foretage en saadan Bestemmelse af Ordets Betydning med den Virkning, at den faar Gyldighed ogsaa for Grundlovens Vedkommende, eller maa den grundlovgivende Myndighed forudsættes udelukkende at have villet henholde sig til det i den almindelige Bevidsthed herskende Begreb, saaledes at enhver positiv Bestemmelse deraf ikke kan have forbindende Kraft i Henseende til Ordets Forstaaelse i Grundloven, medmindre den er iværksat af den grundlovgivende Myndighed selv? Det skjønnes nu ikke rettere, end at dette sidste Spørgsmaal maa besvares benægtende, og for at godtgjøre denne Paastands Rigtig-

hed skulle vi først oplyse Forholdet ved et Exempel. Sæt, at Grundloven i § 30 særlig havde frakjendt den Valgret, der har gjort sig skyldig i Tyveri. For saa vidt Straffeloven ikke har givet nogen Forklaring af dette Ords Betydning, maa den ogsaa for Grundlovens Vedkommende bestemmes i Overensstemmelse med den almindelige videnskabelige Opfattelse deraf; men skulde Lovgivningen eventuelt forklare Tyveriets Begreb, vilde vel ingen tvivle om, at den lovbestemte Fastsættelse deraf ogsaa maatte tages til Følge ved Grundlovens Fortolkning. Og ganske paa samme Maade vilde da formentlig ogsaa Forholdet stille sig, dersom vi tænke os Retssystemet i dets Helhed kodificeret og i dets almindelige Del optaget en Forklaring af f. Ex. Udtrykket: fast Bopæl; denne vilde da utvivlsomt ogsaa være at tage til Udgangspunkt ved Fortolkningen af Grl.s § 30. Den almindelige Sætning, der fremgaar af de anførte Exempler, kan formuleres derhen, at Grundloven, hvor den henviser til et vist til det almindelige Retssystem henhørende Begreb, ogsaa maa forudsættes at ville have dette forstaaet i Overensstemmelse med den almindelige Opfattelse deraf; og for saa vidt det er overladt den almindelige Lovgivning at fastslaa denne, maa den ogsaa kunne gjøre det med bindende Virkning for Grundlovens Vedkommende. Selvfølgelig maa dog denne Sætning ikke forstaas derhen, som om der derved skulde være indrømmet den almindelige Lovgivningsmagt en Beføjelse til avtentisk at fortolke Grundloven, hvilket den tværtimod i Almindelighed ikke kan; jfr nedenfor. Der er kun ved den opstillede Sætning indrømmet den en Beføjelse til med bindende Virkning at forklare Betydningen af det paagjældende Udtryk i Almindelighed, ingenlunde blot med særligt Hensyn til Grundloven. En saadan Beføjelse kan kun aldeles undtagelsesvis tilkomme den, hvor der i de foreliggende Omstændigheder haves tilstrækkelig Hjemmel til at antage, at den grundlovgivende Myndighed har villet overlade den almindelige Lovgivningsmagt nærmere at bestemme et vist Udtryks Betydning ikke blot i Almindelighed, men særligt, for saa vidt dets Betydning paa vedkommende Sted i Grundloven angaar, saaledes som det f. Ex. maa antages at være Tilfældet med Ordet »uberygtet« i Grl.s § 30; jfr nedenfor II., S. 243. I andet Fald vilde en saadan særlig Forklaring af Ordets Betydning i Grundloven ikke have retlig forbindende Kraft.

Ved foranstaaende have vi formentlig tilstrækkelig godtgiort, at der gives et vist Indbegreb af retlige Kjendsgjerninger, hvilke den grundlovgivende Myndighed vel selv har fremhævet og tillagt en vis Betydning for den Ordning, som den har indført, men hvis Væren og Væsen den dog ikke selv har indladt sig paa at bestemme, idet den tværtimod har henholdt sig til dem som til det andet Steds fra givne og bestemte Grundlag og Udgangspunkt, til hvilket den derefter har knyttet sine

Regler. De danne derfor, hvad vi ovenfor i Korthed have betegnet som Grundlovens Forudsætninger, og falde som saadanne ikke ind under Udtrykket Grundlov i § 95, idet de tværtimod ville kunne ophæves, forandres og fortolkes af andre end den grundlovgivende Myndighed. For saa vidt man i Systemerne har kaldt en slig Ophævelse eller Forandring m. v. af et Lovbuds Forudsætninger en indirekte Ophævelse eller Forandring m. v. af samme, kan det Resultat, vi i det foregaaende ere naaede til, ogsaa udtrykkes saaledes, at Grl.s § 95 kun er anvendelig i Tilfælde af en direkte, ikke derimod i Tilfælde af en indirekte Ophævelse, Forandring m. v. af en Grundlovsforskrift.

§ 18. Om Statsmagtens Forudsætninger. — Fortsættelse.

III. Om Grundloven. — Fortsættelse.

I Modsætning til de i foregaaende Paragraf omhandlede Forudsætninger for den grundlovmæssige Ordning indbefattes under Udtrykket Grundlov i § 95 det hele Indbegreb af Retsnormer, der have deres Udspring fra den grundlovgivende Myndighed, og hvis Væsen og Væren den ikke positivt har gjort afhængig af den almindelige Lovgivningsmagts Forgodtbefindende. Særlig kan her mærkes, at Grl.s § 95 er anvendelig paa samtlige de vedkommende Normer, uden Hensyn til, om de ere givne udtrykkelig eller stiltiende. Exempler paa den sidstnævnte Art Retsnormer foreligge i alle Tilfælde, i hvilke Grundloven har givet en udtømmende Forskrift angaaende et vist Forhold og derfor udelukker, hvor den tier. Naar saaledes Grl.s § 30 tildeler Valgretten til Folketinget til enhver uberygtet Mand o. s. v., medmindre han o. s. v., da maa den antages ved den sidste Tilføjelse at have villet opstille et udtømmende Indbegreb af Undtagelser, saaledes at det er grundlovstridigt, naar en almindelig Lov, som f. Ex. Straffelov 10 Febr 1866 § 114, indlader sig paa at forøge Antallet deraf med nye, idet en saadan Forøgelse kun vil kunne ske ad grundlovmæssig Vej. Naar endvidere Grl.s § 39 bestemmer, at Kongens Udnævnelse af Landstingsmænd sker paa Livstid, men derefter fortsætter: Det staar d o g ethvert Medlem frit for o. s. v., da maa den herved antages udtømmende at have villet angive de Kjendsgjerninger, der kunne bevirke Ophøret af vedkommendes Stilling alt i deres levende Live, og den almindelige Lovgivning vil ikke have det i sin Magt at forøge disse Kjendsgjerninger ved f. Ex. at bestemme, at de skulle miste deres Sæde i Tilfælde af Landstingets Opløsning. Da Grl.s § 15 har bestemt, at Ministrene i Forening

udgjøre Statsraadet, er den almindelige Lovgivningsmagt udelukket fra at gjøre andre til Medlemmer deraf, og da Grl.s § 69 har afgjort, hvilke Sager der skulle og kunne paakjendes af Rigsretten, vil den almindelige Lovgivningsmagt ikke kunne udstrække dennes Myndighed ud over den grundlovmæssig dragne Grænse. Hvornaar i øvrigt vedkommende Grundlovsforskrift har den heromhandlede udtømmende Karakter eller ikke, er noget, som i hvert enkelt Tilfælde maa afgjøres ved en Undersøgelse, hvis rette Plads er paa vedkommende Steder i det følgende. Her skal kun som Exempler paa Grundlovsforskrifter, der i Modsætning til de fornævnte ikke have nogen udtømmende Karakter, fremhæves: Bestemmelserne angaaende den forenede Rigsdag i Grl.s §§ 8 og 67; jfr Lov Nr. 25 11 Febr 1871 § 1, 2, 4; angaaende Paadragelse af ministerielt Ansvar i Grl.s § 13; jfr § 12; angaaende hvad der henhører under den lovgivende Myndigheds Omraade i §§ 47; 51; 70 m. fl. Særlig kan ogsaa her mærkes, at ligesom Grundloven paa adskillige Steder, f. Ex. i §§ 12, 17, udtrykkelig henviser til, at dens Forskrifter skulle udfyldes ved almindelige Lovbestemmelser, saaledes maa den paa andre Punkter antages stiltiende at have forudsat det samme, saaledes at dens Regler her ville blive at udfylde ikke ved Lovgivningens almindelige Forskrifter, men ved særlige med Hensyn til det paagjældende Grundlovsanliggende givne Regler; jfr hvad der nedenfor II., S. 269 flg vil blive bemærket angaaende Udfyldningen af Forskriften i Grl.s § 30 ved Valglovens Bestemmelse om, at vedkommende Vælgere skulle være optagne paa Valglisterne; og lige saa mærkes med Hensyn til Bestemmelsen i Grl.s § 31 Valglovens Regler om, at vedkommende Kandidat skal stille sig, at han skal være anbefalet af mindst én af Kredsens Vælgere, o. s. v., jfr II., S. 267 flg.

Medens altsaa efter det anførte de af den grundlovgivende Myndighed virkelig — være sig udtrykkelig eller stiltiende — givne Normer indbefattes under Udtrykket Grundlov i § 95, gjælder dette derimod ingenlunde om de paagjældende Normers Analogi og Grundsætninger. At man, naar de almindelige Betingelser herfor foreligge, kan paakalde et Grundlovsbuds lige saavel som almindelige Lovbuds Analogi og Grundsætninger, have vi alt ovenfor S. 25 erklæret for en given Sag. Som herhenhørende Exempler kunne paa dette Sted fremhæves, at man i Analogi med Grl.s § 8; jfr LovNr. 25 11 Febr 1871; maa overlade den forenede Rigsdag at afgjøre hvem af flere Prætendenter der er den grundlovmæssig til Tronen berettigede; at i Analogi med Grl.s § 48 Efterbevillingslove først bør forelægges i Folketinget; at man i Analogi med Grl.s § 54 maa overlade vedkommende Ting at afgjøre, om det gyldigt valgte Medlem senere har mistet den af Valget flydende Ret o. s. v. Men disse af Grundlovens Analogi udledte Normer ville dog til enhver Tid kunne

ophæves og forandres ved en almindelig Lov. Ganske vist maa det erkjendes, at Lovgivningen ikke bør gjøre saadant, som vilde fremkalde Anomalier i den bestaaende Ordning. For at afværge dem bør den tvært imod saa vidt muligt handle i Grundlovens Aand; men denne Forpligtelse er dog i Virkeligheden kun af moralsk og politisk Natur; retlig er Lovgivningsmagten omnipotent, saa langt som ikke Grl.s § 95 medfører en Indskrænkning; og det gjør den ikke i den heromhandlede Henseende, saa vist som Udtrykket Grundlov efter almindelig og lovlig Sprogbrug ligesaa lidt indbefatter Grundlovens Analogi og Grundsætninger, som Udtrykket Lov indbefatter Lovens Analogi og Grundsætninger.

Blandt de af den grundlovgivende Myndighed virkelig givne Normer er der dernæst adskillige, som ifølge Grundlovens egne positive Bud ikke ere at indbefatte under Udtrykket Grundlov i § 95. Til disse Forskrifter henfører Holck: Statsforfatningsret I., S. 109; samtlige de Grundloven vedføjede midlertidige Bestemmelser, hvilken Sætning han begrunder ved, at disse Bestemmelser, der ere stillede bagefter § 95, ikke udgjøre nogen Del af selve Grundloven, hvorfor en Ændring af dem heller ikke vil være en Ændring af Grundloven; og han henviser yderligere til de Grl. 18 Novbr 1863 vedføjede midlertidige Bestemmelser i Begyndelsen, hvor det udtrykkelig siges, at de efterfølgende midlertidige Bestemmelser kunne forandres ved Lov. Men det er indlysende, at denne sidste Kjendsgjerning snarere er et Bevis imod end for Rigtigheden af hans Sætning. Den viser nemlig, at den grundlovgivende Myndighed i 1863 har anset det fornødent udtrykkelig at erklære de midlertidige Bestemmelser for ophævelige ved simpel Lov, skjønt de ogsaa i Grl. 18 Novbr s. A. stode bagefter dens § 65, svarende til den gjældende Grl.s § 95; og naar nu den gjældende Grundlov ikke har optaget en tilsvarende Sætning, saa maa det snarest antages, at ifølge den en modsat Regel skal gjælde. Dette Resultat maa formentlig ogsaa anses som det rigtige, idet Holcks Paastand, at en Bestemmelse, som staar inden for Grundloven, dog paa Grund af sin Plads skulde være udelukket fra at udgjøre en Bestanddel af samme, simpelthen er urigtig. Udtrykket »Grundlov« i maa, som tidligere omtalt, indbefatte enhver Forskrift, der indeholdes i det saaledes betitlede Lovstykke lige fra Overskriften til Underskriften, hvad enten den staar foran eller bagved § 95, for saa vidt blot ingen positiv Undtagelse er gjort. En saadan kan nu ikke udledes af selve Udtrykket midlertidig Bestemmelse; thi dette viser kun, at de paagjældende Forskrifter ere bestemte til at have en tidsbegrænset Gyldighed; men at deres Ophævelse og Forandring indenfor den fra først af satte Tidsgrænse skulde kunne ske paa anden Maade end i Overensstemmelse med Grl.s § 95, ligger

ingenlunde i den anførte Betegnelse. Saaledes er det vel givet, at Grundlovens 1ste midlertidige Bestemmelse ifølge sit eget Indhold kun skulde gjælde, saa længe nogen af de daværende af Kongen udnævnte Medlemmer havde Sæde i Landstinget, men paa den anden Side maatte den ogsaa ubetinget gjælde efter dette sit Indhold, saa længe den ikke var hævet eller ændret i Overensstemmelse med § 95. Det gjælder følgelig om de midlertidige som om andre Grundlovsbestemmelser, at de have Gyldighed, saa længe de ikke ere ophævede eller ændrede paa grundlovmæssig Maade, medmindre de ifølge deres eget Indhold maatte kunne bortfalde forinden; og dette gjælder nu ganske vist om samtlige de paagjældende Bestemmelser, idet den førstes Gyldighed bortfaldt af sig selv, da det Tidsrum, for hvilket Udnævnelsen af vedkommende Landstingsmænd havde fundet Sted, var udløben; den 5te midlertidige Bestemmelse er ligeledes bortfalden ved Udstedelse af Valglov 12 Juli 1867; den 2den og 4de Bestemmelse gjælde kun, indtil en vis Lovgivningsforanstaltning er truffen; og det samme er endelig Tilfældet med den 3dje midlertidige Bestemmelse, hvis Gyldighed vil ophøre, naar i Overensstemmelse med Grl.s § 71 Retsplejen bliver adskilt fra Forvaltningen.

Bortset fra de anførte midlertidige Bestemmelser gives der endnu enkelte andre Bestemmelser, med Hensyn til hvilke Grundloven selv udtrykkelig erklærer § 95 for uanvendelig, idet den bestemmer, at de kunne forandres ved Lov, ɔ: almindelig Lov i Modsætning til Grundlov. Hvor vidt der under bemeldte Udtryk: Lov indbefattes ikke blot en endelig, men ogsaa en foreløbig Lov, er et Spørgsmaal, som skal undersøges nedenfor i Læren om de foreløbige Love. Her fastholdes kun, at ved simpel Lov kan ændres Bestemmelsen i Grl.s § 17 om, at Kongen besætter alle Embeder i samme Omfang som hidtil, ligesom der ogsaa ved simpel Lov for visse Klasser af Embedsmænd kan gjøres Undtagelser fra Reglen i samme Paragraf om, at Kongen kan afskedige og forflytte Embedsmænd uden deres Samtykke. At det er fra disse Bestemmelser og ikke f. Ex. fra Forskriften om, at den Embedsmand, der forflyttes mod sin Vilje, ikke maa tabe i Embedsindtægter, fra hvilken der ved almindelig Lov kan gjøres Undtagelser, fremgaar tydelig nok af den indskudte Henvisning til den i § 73 fastsatte Undtagelse. Dernæst kan der ved almindelig Lov gjøres Ændring i Grl.s § 19, for saa vidt de deri nævnte Tidsbestemmelser angaar. Endvidere kunne de i Grl.s § 50 givne Regler om Statsregnskabets Revision og Decision forandres ved Lov. Ligeledes mærkes Forskrifterne i Grl.s §§ 7 og 8, 2det Punktum, om Statsraadets Ret til i visse Tilfælde midlertidig at føre Regeringen, hvilke ligeledes kun gjælde, medmindre anderledes ved Lov bestemmes, eller indtil en vis Lov er given; jfr nu Lov Nr. 25 11 Febr 1871.

Endvidere fremhæver Holck I., S. 108, endnu i denne Sammenhæng, Forskriften i Grl.s § 8, 4de Punktum, hvorefter den forenede Rigsdag, naar der ved Tronledigheden ikke er nogen Tronfølger, vælger en Konge og fastsætter den fremtidige Arvefølge, hvortil han føjer den Bemærkning, at i dette Tilfælde altsaa et Tillæg til Grl.s § 1 fastsættes paa en anden end den i § 95 foreskrevne Maade. Denne Paastand forklares ved, hvad Forfatteren I., S. 136 bemærker om, at den Bestemmelse, som den forenede Rigsdag i Henhold til Grl.s § 8, 4de Punktum, maatte træffe med Hensyn til Arvefølgen, maa betragtes som en Grundlovsbestemmelse og følgelig kun kan forandres i Overensstemmelse med § 95. Denne Paastand er imidlertid urigtig; man har ikke mindste Hjemmel til at paastaa, at en Beslutning skulde kunne blive en Bestanddel af Grundloven, medmindre den i § 95 fulgte Fremgangsmaade er iagttaget; først da »er den Grundlov«, og først naar Grl.s § 1 paa den i § 95 foreskrevne Maade er affattet i Overensstemmelse med Rigsdagens Beslutning, er denne derfor ogsaa bleven en Grundlov. Ligesaa lidt som Beslutningen altsaa i og for sig er et Tillæg til Grundloven, ligesaa lidt kan den dernæst i og for sig medføre en Ændring i samme; thi dertil hører nødvendigvis, at Bestemmelsen indordnes som Bestanddel af Grundloven i Stedet for den ophævede, hvilket den heromhandlede imidlertid ifølge det foran bemærkede ikke gjør. En korrekt Opfattelse af Forholdet naar man derfor vistnok kun til ved følgende Betragtning: Bestemmelsen i Grl.s § 1: Tronfølgen er den i Tronfølgelovens Art. 1 og 2 fastsatte, har formelt en ubegrænset vedvarende Gyldighed, selv for det Tilfælde, hvor intet Medlem af det ved Tronfølgeloven indsatte Dynasti længere maatte være til, og man vilde da for denne Eventualitet, dersom man kun havde Grl.s § 1 at holde sig til, ikke kunne indsætte et nyt Dynasti uden ved at forandre Grl.s § 1 i Overensstemmelse med Grl.s § 95; men i Realiteten er det dog klart, at, forsaavidt som Gyldigheden af bemeldte Bestemmelse i Grl.s § 1 har det ved Tronfølgelov 31 Juli 1853 indsatte Dynastis Tilværelse til sin nødvendige Forudsætning, træder den ud af Kraft, naar denne Forudsætning brister. Denne reelle Grænse for dens Gyldighed gjør nu Grl.s § 8, 4de Punktum. ogsaa til en formel Ophørsgrund deraf, idet den siger, at den forenede Rigsdag i saa Fald kan vælge en Tronfølger og fastsætte den fremtidige Arvefølge. Derved maa dog vistnok underforstaas den indskrænkende Tilføjelse: forsaavidt som de hidtil gældende Regler desangaaende ere bortfaldne ved at være knyttede til det enkelte Dynasti; jfr Tronfølgelovens § 1 sidste Punktum og § 2. Men forsaavidt som de derimod ere givne som almindelige, gældende for al Fremtid uden Hensyn til noget enkelt Dynasti, er der ingensomhelst Grund til at antage, at de skulde kunne ændres eller ophæves ved en Beslutning af den forenede

Rigsdag uden Iagttagelse af Grundlovens § 95. Dette gjælder saaledes om Bestemmelsen i Tronfølgelovens § 1, hvorefter der, naar Kong Frederik III Mandsstamme er uddød, kun Mand af Mand med Udelukkelse af Kvinder skal være arveberettiget til den danske Trone. Ved denne af det regjerende Dynastis mulige Ophør ganske uberørte Bestemmelse, men derfor den den forenede Rigsdag ved Grundlovens § 8 tillagde Handlefrihed anses begrundet. Men da den Beslutning, som den maatte fatte for at afhjælpe Savnet af den øvrige Arvefølges Ordning, fattes af en ganske anden Myndighed, end den grundlovgivende, kan den følgelig hverken betegnes som en Forandring i eller et Tillæg til Grundloven, saa længe den grundlovgivende Myndighed ikke har optaget og indføjet den som saadan. Forinden er den kun en Beslutning af den forenede Rigsdag, hvorfor Reglen i Grl.s § 95 ikke vil være anvendelig paa den, medens omvendt den gjældende Tronfølgeregel i Grl.s § 1 inden for den Tidsgrænse, i hvilken den i Henhold til Grl.s § 8, 4de Punktum, er indskrænket til at have formel saavel som reel Gyldighed, ligesom enhver anden Grundlovsbestemmelse hverken kan forandres eller ophæves uden i Overensstemmelse med Grl.s § 95, hvorhos den formelle Affattelse af § 1 i alle Tilfælde kun kan ændres paa denne Maade.

Med de anførte Undtagelser finder Grl.s § 95 Anvendelse paa det hele Indbegreb af Bestemmelser, som Grundloven nu indeholder eller eventuelt i Overensstemmelse med bemeldte Paragraf maatte optage; thi det turde ikke trænge til videre Bevis, at Udtrykket »nærværende Grundlov« eventuelt ogsaa maa omfatte Grundloven i den Skikkelse, som den har antaget ved de i Overensstemmelse med Grl.s § 95 skete Tillæg og Forandringer.

Grl.s § 95 er dernæst anvendelig paa Forslag til »Forandring i og Tillæg til« nærværende Grundlov. Det er efter de i Anførselstegn satte Udtryk klart, at Paragraffen ligefrem kun giver Regel om, hvorledes nye Grundlovsbestemmelser skulle gives; og dette fremgaar end yderligere af dens efterfølgende Udtryk: Vedtages Forslag til en n y G r u n d l o v s b e s t e m m e l s e ... er den G r u n d l o v. Forskjellen mellem Forslag til »Forandring i« og »Tillæg til« bliver da at bestemme derhen, at ved det førstnævnte Udtryk sigtes til saadanne Forslag, der medføre at de hidtilværende Grundlovsbestemmelser ikke vedblive at bestaa med samme Indhold som tidligere. Vilde man saaledes f. Ex. i Grl.s § 30 efter Udtrykket »som har Indfødsret« indføje »og svarer Skat til Staten«, da var ved dette Tillæg til Ordene i Virkeligheden sket en Forandring i Indholdet af § 30. Ved »Tillæg til« Grundloven tænkes derimod paa saadanne nye Bestemmelser, der aldeles ikke i nogen Maade paavirke de hidtilværende Grundlovsforskrifters Gyldighed. Tænkte man sig

saaledes et Forslag til en ny Grundlovsbestemmelse, lydende paa, at de i Strid med Grundloven givne Love skulle være ugyldige, eller at de fra tidligere Tid til religiøse Formaal henlagte Midler ikke i Fremtiden maatte anvendes i andet Øjemed, da vilde et saadant Forslag indeholde et rent og klart Exempel paa et Tillæg til Grundloven, som lod dens hidtilværende Indhold bestaa i ét og alt uforandret og kun indførte en grundlovmæssig Ordning af Forhold, i Henseende til hvilke en saadan tidligere ikke havde fundet Sted.

Det har Interesse at fastholde Forskjellen mellem de nævnte Arter af Forslag, for saa vidt som de sidste, Tillægsforslagene, der ikke komme i Strid med nogen Grundlovsbestemmelse, ogsaa kunne gives af den almindelige Lovgivningsmyndighed, kun at de i saa Fald ikke faa Karakteren af Grundlovsbestemmelser, men igjen kunne ophæves og forandres af den samme Myndighed, som har givet dem; de førstnævnte Ændringsforslag bør derimod i hvert Fald ikke gives af den almindelige Lovgivningsmyndighed, og det er yderligere et Spørgsmaal, som vi nedenfor skulle komme tilbage til, om de retsgyldig kunne gives af den.

Efter det foranførte er det klart, at Grl.s § 95 efter Ordene ikke har saadanne Forslag for Øje, som kun gaa ud paa at ophæve en Grundlovsbestemmelse f. Ex. Bestemmelsen i Grl.s § 95; men der kan dog ikke være Tvivl om, at den ogsaa maa finde Anvendelse paa deslige Forslag, der, selv om de ikke sætte nye Grundlovsbestemmelser i Stedet for de ophævede, dog medføre en Forandring i Grundloven ved at ophæve en hidtilværende Grundlovsforskrift og for saa vidt give Grundloven et andet Indhold, end tidligere. Derfor er Forslag om Ophævelse af en Grundlovsforskrift et Forslag til Forandring i Grundloven og maa derfor falde ind under Forskriften i Grl.s § 95, da man ellers vilde komme til det urimelige Resultat, at hele Grundloven som saadan kunde ophæves, forudsat, at man ikke mere vilde have nogen Grundlov, hvilket aabenbart vilde være en Umulighed, idet selv de i Grundloven indeholdte Bestemmelser netop ved dens § 95 skulle være beskyttede mod at kunne ophæves ved almindelig Lov, for saa vidt ingen positiv Undtagelse er gjort.

Reglen i § 95 er lige anvendelig, hvad enten Ophævelsen, hvorom der handles, maatte være kvantitativt mere eller mindre omfattende. Lige som Paragraffens Forskrift derfor vilde være at følge ved hele Grundlovens Ophævelse, saaledes gjælder samme Regel i Henseende til hver enkelt Bestemmelse, der i Overensstemmelse med foranførte er indbefattet under Udtrykket nærværende Grundlov i § 95. Omvendt kan her fremhæves, at man ogsaa ved at iagttage bemeldte Paragrafs Forskrift vil kunne ophæve hver enkelt Bestemmelse i Grund-

loven f. Ex. dens § 95, ja selv Bestemmelsen i dens § 86 om, at Censur og andre forebyggende Forholdsregler ingen Sinde paa ny kunne indføres; og ligesom man altsaa paa denne Maade kan ophæve hver enkelt Grundlovsforskrift, saaledes maa man selvfølgelig ogsaa kunne ophæve dem alle under ét eller, med andre Ord ophæve Grundloven i dens Helhed. Denne Eventualitet har den grundlovgivende Myndighed ganske vist ikke særlig haft Øje for og derfor heller ikke taget særlig Hensyn til den ved Paragraffens Affattelse, som kun er beregnet paa den nærmere liggende Mulighed, at visse Ændringer i eller Tilføjninger til Grundloven maatte vise sig nødvendige eller ønskelige; men da den valgte Affattelse saaledes naturlig forklares som en Fremhævelse af de mest praktiske Tilfælde, mangler der enhver Beføjelse til at slutte e contrario fra samme; tværtimod maa nødvendigvis samme Regel følges i de ikke særlig forudsete Tilfælde, saa vist som enhver Ændring medfører en partiel Ophævelse, og den hele Sum af disse vil bevirke en total Ophævelse.

Ligesom det altsaa efter det anførte ved Spørgsmaalet om § 95's Anvendelighed ikke kommer an paa det ophævedes Omfang, saaledes ligger der i bemeldte Henseende heller ingen Vægt paa Ophævelsens Varighed. Grl.s § 95 maa anvendes, hvad enten Ophævelsen af den hele Grundlov eller dens enkelte Forskrifter er beregnet paa at skulle være vedvarende eller af en blot midlertidig, være sig bestemt eller ubestemt, Varighed. Paa dette Sted kan mærkes, at Lov 4 Novbr 1859, som gik ud paa en midlertidig Afvigelse fra Forskriften i Forfl. 2 Oktbr 1855 §§ 1, 3, blev undergivet den for Forfatningsforandringer ifølge Lovens § 57 foreskrevne Behandling; Rigsraadstid. 1859, S. 849—50. Ved en midlertidig Ophævelse, hvor vedkommende Grundlovsforskrift igjen vil indtræde i aktuel Gyldighed ved saadanne Kjendsgjerninger som f. Ex. et vist Tidsrums Forløb eller en vis Tilstands Ophør eller eventuelt ved en Erklæring af den lovgivende eller udøvende Magt om, at vedkommende Forskrift skal være traadt i Kraft igjen, kort sagt, hvor dens fornyede Ikrafttræden skyldes Kjendsgjerninger, der ikke fra først af vilde have givet den Gyldighed som Grundlovsbestemmelse, dér taler man hyppig om en Suspension af Forskriften i Modsætning til en Ophævelse deraf, ved hvilket Udtryk da tænkes paa en endelig Ophævelse, som vil medføre, at Forskriften kun i Overensstemmelse med Grl.s § 95 kan gjenerhverve grundlovmæssig Gyldighed. Og i Henhold til den her anførte Talebrug kan den opstillede Regel da ogsaa udtrykkes saaledes, at Grl.s § 95 er lige saa fuldt anvendelig paa en Suspension som paa en Ophævelse af en Grundlovsforskrift; jfr Holck: Statsforfatningsret II., S. 104. Det fremgaar af den positive Forskrift i Grl.s § 25, at den foreløbige Lovgivningsmyndighed selv i særdeles paatrængende

Tilfælde ikke maa udstede Forskrifter, som stride imod Grundloven; og det vilde være ubeføjet derfra modsætningsvis at slutte til, at den almindelige Lovgivningsmyndighed, Konge og Rigsdag, dog skulde kunne gjøre det. At Forskriften er tilføjet i § 25, forklares allerede ved, at den efter sine Ord forudsætter særlig paatrængende Omstændigheder, ved hvilke Spørgsmaalet om en eller anden Grundlovsforskrifts Tilsidesættelse særlig kunde blive brændende, og hvor derfor ogsaa et særligt Forbud derimod var paa sin Plads; jfr nedenfor S. 245 og II., S. 164.

Undtagelse fra Reglen maa dog selvfølgelig gjøres, naar en virkelig Umulighed for at efterleve en Grundlovsforskrift indtræder, saasom naar det paa Grund af et fjendtligt Indfald eller paa Grund af Naturbegivenheder viser sig ugjørligt at overholde de i Grl.s § 22 eller § 80 fastsatte Frister; jfr Dep. Tid. 1851, S. 729. Men dernæst maa det ogsaa erkjendes, at en Undtagelse vil kunne være at gjøre i Tilfælde af Krig. Grl.s § 18 forudsætter, at en saadan kan indtræde; men indlader sig derimod, som naturlig er, aldeles ikke paa nærmere at bestemme Virkningerne af en Krigstilstands Indtræden. Ved udtrykkelig at forudsætte Muligheden deraf maa den imidlertid ogsaa antages at have forudsat, at Statens militære Magt maa være i Besiddelse af den til et behørigt og virkningsfuldt Forsvar erfaringsmæssig nødvendige Handlefrihed, og at følgelig Grundlovens Forskrifter ikke maa forstaas paa en saadan Maade, at de vilde komme til at modvirke det anførte Øjemed, da de derved kun vilde blive til Gavn for Landets Fjender i Stedet for til Gavn for Landet selv, hvilket dog ikke kan antages at have været Grundlovens Mening. Man kan ikke herimod henvise til Muligheden af en Grundlovsændring; thi ingen vil med Sikkerhed kunne forudsige, paa hvilke Punkter Hensynet til Landets Forsvar i paakommende Tilfælde vil afføde Nødvendigheden af en øjeblikkelig Undladelse af at opfylde en eller anden Grundlovsbestemmelse; og er først Krigen begyndt, og Forsvaret stiller sine Krav, vil dog Nød bryde Lov, saa vist som Loven ikke kan og vil hindre, hvad der er nødvendigt til at værge Landet. Derfor kan og bør Grundlovens Forskrifter altid kun forstaas med det Forbehold, at de gjælde, saa vidt som ikke Krigens Medfør nøder til at fravige dem for Landets Forsvars Skyld. At dette ogsaa forholder sig saaledes, er særlig anerkjendt med Hensyn til Grl.s § 82 ikke blot af Regeringen; jfr Ind. M. Skr. 9 Maj 1849 og 20 Apr 1864; Just. M. Skr. 11 Jan. 1849; men ogsaa af Højesteret; jfr de III., S. 351 anførte Højesteretsdomme, hvoraf ses, at Grundlovens Bestemmelse i § 82 om, at Ejendomsretten er ukrænkelig, i Retsbrugen forstaas med det Forbehold: for saa vidt ikke Krigsforanstaltninger maatte nødvendiggjøre Indgreb i den; jfr Krigsartikels Brev 8 Jan. 1808, Art. 74; 117—120. Men hvad der saaledes gjælder i Henseende til § 82, maa formentlig ogsaa finde

Anvendelse i Henseende til andre Grundlovsparagraffer i 8de Afsnit. Og hvad der gjælder i Tilfælde af Krig, maa dernæst ogsaa forudsættes at kunne finde Anvendelse, hvor der er udbrudt Oprør, hvilket ogsaa forudsattes i Rigsforsamlingens Forhandlinger, hvor Spørgsmaalet særlig drøftedes med Hensyn til Slutningsbestemmelsen i Grl.s § 86; jfr Rigsforsamlingens Forhandlinger S. 2617, 2619, 2622.

En Virkning af Krigs- og Oprørstilstand vil det jævnlig være, at Dele af Landet erklæres i Belejringstilstand; jfr Koloniallov Nr 124, 6 Apr 1906 § 12; der i Forbindelse med at udtale, at Guvernøren er øverstbefalende over den væbnede Magt paa Øerne, udtaler, at han i Nødstilfælde har Ret til paa sit Ansvar at erklære Øerne ganske eller til Dels i Belejringstilstand og at udøve uindskrænket Myndighed. En saadan Tilstand fremhæves ogsaa særlig og uimodsagt i Rigsforsamlingens Forhandlinger Sp. 2619 som i Stand til foreløbig at sætte Grundlovsbestemmelser saavel som alle civile Love ud af Kraft.

Herved maa imidlertid erindres, at vi inden for Kongeriget og Hertugdømmet Slesvigs Omraade vel finde omtalt Belejringstilstands Proklamering; Plockross: Love og Anordn. ang. Hæren 1841—56, Registr. under »Belejringstilstand« (hvor dog kun findes Best. vedrør. Hertugd. Slesvig) samt Plockross: Love, Reskripter, Resolutioner ang. Hæren for Aaret 1864; Registret under »Belejringstilstand«; M. C. Rehder: Reskripter, Resolutioner og Kollegialbreve angaaende den danske Krigsmagt til Lands for 1850, S. 478 ang. Slesvig) og for 1849, S. 505, hvor det hedder, at Fæstningen Fredericia den 20 April efter Fjendens Indrykning i Jylland i Henhold til en den 14 April af Krigsministeriet for bemeldte Tilfælde given Befaling blev erklæret i Belejringstilstand; i en Note tilføjes, at Justitsministeriet, Indenrigsministeriet og Finansministeriet samme Dag underrettedes om denne Befaling med Tilføjende, at i saa Tilfælde hele den udstrakte civile og militære Magtfuldkommenhed, hvormed en Kommandant under Belejringen bør være beklædt blev overdraget Oberst Lunding tillige med det store Ansvar, Anvendelsen af denne Magtfuldkommenhed medfører. Ved Bekgj. 5 Juli 1864 fra Armeens Overkommando bleve Fyn og de nærliggende Øer erklærede i Belejringstilstand; jfr Bekgj. 8 Avg. 1864 om Ophøret deraf i Dep. Tid. s. A., S. 717—18. Se ligeledes Adg fra Armeens Overkommando 31 Marts 1864; jfr Just. M. Cirk. 4 Apr og Adg 17 Juli s. A.; men bortset fra den paa dette Sted ligegyldige Pl. 20 Maj 1814 § 2; jfr Rigsdagstidende 1870 71, Tillæg B., Sp. 1520—22; vil man ikke hos os saaledes som i Udlandet; jfr Holtzendorff Rechtslexikon s. v. Belagerungszustand; finde positive Lovbestemmelser angaaende Belejringstilstandens Retsvirkninger. Derfor maa fastholdes, at det ikke er Belejringstilstands Proklamering i og for sig, men kun den virkelige Tilværelse af de Ufredstilstande,

som derigjennem erklæres at foreligge, der have Betydning i den heromhandlede Henseende; ellers vilde det staa i Krigsbestyrelsens Magt selv under fredelige Forhold gjennem Proklameringen af en slig Tilstand at sætte sig ud over Grundlovsforskrifter, hvilken Mulighed vilde være i bestemt Modstrid med Grl.s §§ 25 og 95.

Reglen i Grl.s § 95 finder dernæst ogsaa Anvendelse paa Forslag til avtentiske Grundlovsfortolkninger; Landstingstidende 1853—54, Sp. 1005—6. Det følger af deslige Fortolkningers Natur, hvis legale Karakter netop og kun træder frem, for saa vidt som de lægge andet og mere eller mindre ind i den fortolkede Lov, end der i Kraft af rigtig Fortolkning maatte erkjendes at ligge deri. Selvfølgelig kan da den Myndighed, der ellers er ude af Stand til at ændre, øge eller mindske en Grundlovsforskrift, ikke erhverve Beføjelse dertil ved at give sit Paabud Form af en Fortolkning. En saadan virkelig retskraftig Fortolkning af en Grundlovsforskrift maa derfor ordentligvis ogsaa udgaa fra den grundlovgivende Myndighed, og Undtagelse fra denne Regel kan kun gjøres, hvor den grundlovgivende Myndighed maa antages at have villet overlade den almindelige Lovgivningsmagt nærmere at fastslaa Betydningen af et vist Udtryk i Grundloven med særlig og udelukkende Hensyn til denne selv. Det kan f. Ex. antages med Hensyn til Ordet uberygtet i Grl.s § 30, fordi Grænserne for Begrebet i og for sig ere ubestemte, saa at de trænge til en nærmere Fastsættelse, og samtlige de ældre Love angaaende politisk Valgret hver for sig have fortolket dette — eller et tilsvarende — Udtryk med særlig Hensyn til denne selv; Fdg 15 Maj 1834 § 3, Nr 1; 8 Marts 1843 § 4, Nr 1; Lov 7 Juli 1848 § 7 a. At Grundloven ikke har gjort det samme forklares naturligvis ved, at den ikke har villet slaa den nærmere Forklaring af Ordet fast som en Grundlovsforskrift; men Følgen heraf maa da blive, at det maa tilfalde den almindelige Lovgivning at give den, og i Overensstemmelse med den tidligere Praxis vil den da ogsaa kunne gives med særlig og udelukkende Hensyn til Udtrykkets Forstaaelse i Grl.s § 30. Derimod haves aldeles ingen Hjemmel til at antage det samme f. Ex. med Hensyn til Udtrykket »privat Tjenesteforhold« i samme Grundlovsparagraf. Det er ikke i og for sig et mere ubestemt Begreb og heller ikke et saadant, som Forfatningslovene have plejet at definere paa hvert Sted, hvor det forekom; men det har sin almindelige Betydning, som den grundlovgivende Myndighed netop maa forudsættes at ville have det tillagt ogsaa i Grundloven; og for saa vidt der i Folketinget har været stillet Forslag til Lov indeholdende en Definition deraf, som netop og kun skulde være retlig forpligtende i Henseende til dets Forstaaelse i Grl.s § 30 a; jfr Valglov 12 Juli 1867 § 3; Folketingstidende 1874—75, Oversigt A., III., 10; vilde et saadant Forslag, selv om det var bleven til Lov, vistnok ikke

have opnaaet den tilsigtede Retsvirkning; thi den praktiske Trang til tvivlsomme Spørgsmaals Afgjørelse, som f. Ex. Spørgsmaalet om Gaardbestyreres Valgret, kan ikke paaberaabes til bedste for, at den Slags Fortolkninger bør kunne gives af den almindelige Lovgivningsmyndighed; om endog nemlig bemeldte omtvistede Spørgsmaal ikke kunde finde endelig Afgjørelse ved Appel til Højesteret, staar i alt Fald den Mulighed aaben at give en avtentisk Fortolkning paa den Maade, paa hvilken den i Overensstemmelse med det foranførte formentlig bør gives, nemlig i Overensstemmelse med Reglerne i Grl.s § 95; jfr II., S. 254.

En anden Sag er, som foran S. 225 flg bemærket, at det staar den almindelige Lovgivningsmyndighed frit for at bestemme den almindelige Betydning, der overhovedet skal tilkomme et saadant Udtryk, som f. Ex. privat Tjenesteforhold, hvilken Bestemmelse da i Overensstemmelse med det ovenfor bemærkede bliver at tage til Følge ved Ordets Fortolkning i Almindelighed i saavel som uden for Grundloven.

§ 19. Om Statsmagtens Forudsætninger. — Slutning.

III. Om Grundloven. — Slutning.

Efter at vi i de foregaaende Paragraffer have besvaret Spørgsmaalet om, paa hvilke Forslag den i § 95 givne Regel er anvendelig, gaa vi dernæst paa dette Sted over til en nærmere Undersøgelse af selve Reglens Indhold. I saa Henseende maa da først principielt fastholdes, at Grl.s § 95 ikke nøjes med at foreskrive en særlig Fremgangsmaade, som den almindelige Lovgivningsmyndighed har at iagttage, sigtende til at sikre Forslagets behørige Overvejelse af den. Med andre Ord: Bestemmelsen i § 95 er ikke en Bestemmelse af samme Art som f. Ex. den, der indeholdes i Grl.s § 52 angaaende de tre Behandlinger, som ethvert Lovforslag har at undergaa, inden det endelig kan vedtages. Af denne Art vilde Bestemmelsen i Grl.s § 95 have været, dersom Paragraffen blot havde bestemt, at Forslag til Grundlovsforandringer ikke skulde kunne vedtages paa den Rigsdag, i hvilken de vare indbragte, men først paa den næste, uden at dog en Opløsning behøvede at komme imellem; men nu er det i Grundloven foreskrevet, at der imellem begge de paagjældende Rigsdage skal være foregaaet en Opløsning af begge Tingene, og Forholdet stiller sig derfor saaledes, at § 95, om end ikke i Formen, saa dog i Virkeligheden opstiller et særlig selvstændigt Subjekt som Indehaver af den grundlovgivende Myndighed. Medens den lovgivende Myndighed ifølge Grl.s § 2 er hos Kongen og den enkelte Rigs-

dag, er den grundlovgivende ifølge Grl.s § 95 hos Kongen og to efter hinanden følgende Rigsdage, mellem hvilke der skal have fundet en Opløsning af Tingene Sted. Dette maa vel mærkes i Henseende til Besvarelsen af det Spørgsmaal, som nedenfor skal drøftes, angaaende Betydningen af den heromhandlede Forskrifts Tilsidesættelse.

Til Iværksættelse af Grundlovsændringer udkræves først, at Forslaget derom forkynder sig som gaaende ud paa Ændring i eller Tillæg til Grundloven. I Overensstemmelse hermed er det foreskrevet i Folketingets Forretningsorden § 21, at Lovforslag, der indeholde Forandringer i eller Tillæg til Grundloven i deres Titel skulle være betegnede som Grundlovsforslag, saaledes at de i modsat Fald blive at afvise af Formanden, ligesom endvidere Ændringsforslag, der indeholde Forandringer i eller Tillæg til Grundloven, kun kunne stilles til Grundlovsforslag, medens de, dersom de stilles til andre Forslag, afvises af Formanden. I Landstingets Forretningsorden er vel ikke optaget en lignende Forskrift; men desuagtet maa det fastholdes, at en tilsvarende Fremgangsmaade ogsaa bliver at følge for dette Tings vedkommende, da den baade stemmer med Ordene i Grl.s § 95 og med selve Forholdets Natur. En Selvfølge er det dog i alle Tilfælde, at Formandens Formening paa dette Punkt ikke kan være den endelige, men at det i sidste Instans er vedkommende Ting, hvis Opfattelse vil blive bestemmende for, om Lovforslaget af det skal betragtes og behandles som almindeligt Grundlovsforslag. Det er nemlig klart, at et Forslag bliver at undergive en væsentlig forskjellig Behandling, efter som det er et almindelig Lovforslag eller et Grundlovsforslag, og at det derhos kun vil kunne behandles i Overensstemmelse med Reglerne i § 95, naar det selv paa en eller anden Maade henviser til, at dette er Meningen. Ellers maa vedkommende Ting, som har vedtaget det, forudsættes at ville have det undergivet Behandling som almindelig Lovforslag, og de andre Lovgivningsfaktorer ere da ubeføjede til at fravige denne Behandlingsmaade. Naar saaledes f. Ex. et Forslag i Folketinget er blevet behandlet og vedtaget som almindelig Lovforslag, vil Landstinget, naar det finder, at det ifølge sit Indhold er et Grundlovsforslag, og ligeledes Regeringen, naar den er af samme Mening, være ubeføjet til at fremme det som saadant. Lige saa lidt vil dernæst Regeringen, naar begge Tingene have vedtaget et Forslag, gaaende ud fra, at det er et almindelig Lovforslag, være berettiget til uden videre at behandle det som et Grundlovsforslag ved at opløse Rigsdagen, og derefter paa ny forelægge det for de efter Opløsningen sammentraadte Ting. Et andet Spørgsmaal er imidlertid, hvilken Virkningen vil være, hvis Fremgangsmaaden, som efter det anførte er den rette, ikke iagttages, idet f. Ex. Regeringen i ovennævnte Tilfælde opløser Tingene, og den nye Rigsdag derefter gaar ind paa at

behandle et tidligere vedtaget almindelig Lovforslag som Grundlovsforslag: vil da dette, naar det senere paa behørig Maade er vedtaget og stadfæstet, have Gyldighed som Grundlov? Dette Spørgsmaal maa formentlig besvares benægtende i Betragtning af Forskriften i Grl.s § 24, som siger, at, hvis Kongen ikke har stadfæstet et af Rigsdagen vedtaget Lovforslag inden næste Rigsdagssamling, anses det som bortfaldet. En Undtagelse fra denne Regel gjøres imidlertid i Grl.s § 95 med Hensyn til de deri omhandlede Forslag, der kunne fremlægges paa ny og behandles endelig paa en ny Rigsdagssamling efter en mellemkommende Opløsning. Med andre Ord: Reglen i Grl.s § 24 angaar kun almindelige Lovforslag, ikke saadanne, der gaa ud paa Tillæg til eller Forandring i Grundloven, eller, hvad man med et Ord kan kalde Grundlovsforslag. Men for at kunne komme ind under den derom givne særlige Regel maa det da ogsaa udtrykkelig forkynde sig som saadant, da det ellers vil falde ind under den om almindelige Lovforslag givne Regel og følgelig bortfalde, hvis det ikke er stadfæstet af Kongen inden næste Rigsdagssamling. Hvis begge Ting have vedtaget et Lovforslag, uden at dette er betegnet som Grundlovsforslag, vil derfor Regeringen være uberettiget til at gaa frem efter § 95 og efter en Opløsning forelægge det til endelig Vedtagelse som Grundlovsforslag i den følgende Rigsdagssamling, da det maa anses som bortfaldet forinden.

Angaaende Initiativet til de heromhandlede Forslag er intet særlig at bemærke. De kunne fremsættes saavel af Rigsdagsmænd som af Regeringen i hvilket som helst af Tingene; jfr Grl.s §§ 23, 44; paa overordentlige som paa ordentlige Rigsdage; Grl.s § 95, 1ste Stykke; jfr derimod Grl. 5 Juni 1849 § 100. Paa dets første Gang gjennem Tingene bliver vedkommende Forslag dernæst ogsaa i det hele at behandle i Lighed med andre Lovforslag, saaledes at det navnlig ogsaa undergives Reglerne i Grl.s §§ 52 og 53. Er Resultatet af denne Behandling blevet det, at Forslaget foreligger vedtaget af begge Ting i overensstemmende Skikkelse, saa stiller fremdeles Forholdet sig paa samme Maade som ved andre Forslag, for saa vidt som Regeringen ved at forholde sig passiv kan forhindre, at Forslaget bliver til Grundlov. Men vil den derimod fremme Sagen, viser Forskjellen fra almindelige Lovforslag sig deri, at det heromhandlede Forslag ikke bliver at forelægge Kongen til Stadfæstelse inden næste Rigsdagssamling, men at Rigsdagen først maa opløses, og almindelige Valg foregaa baade til Folketing og Landsting, forinden Forslagets endelige Vedtagelse kan finde Sted; Grl.s § 95, 3dje Stykke; jfr § 22. Hvis Ministeriet i Stedet for at følge denne Fremgangsmaade simpelthen forelagde Grundlovsforslaget til Stadfæstelse, vilde det utvivlsomt ifalde Ansvar for denne grundlovsstridige Handlemaade; og selv om man i øvrigt ikke vil gaa ind paa Sætningen om, at

almindelige Love, der ere i Strid med Grundloven, ikke have Gyldighed, maatte man dog vistnok i foreliggende Fald erkjende den paagjældende Lovs Ugyldighed, idet vedkommende Forslag i Virkeligheden ikke kan siges at være endelig vedtaget af Rigsdagen.

Efter at Opløsningen er sket, bliver Forslaget dernæst yderligere at behandle i den næst paafølgende Rigsdagssamling, som ifølge Grl.s § 22 skal finde Sted inden 2 Maaneder efter Opløsningen, uden Hensyn til om den er ordentlig eller overordentlig; jfr derimod Grl. 5 Juni 1849 § 100. Rigtigheden af denne Paastand, at Forslaget bliver at behandle paa den f ø r s t e efterfølgende Samling, er imidlertid ikke ganske utvivlsom, da § 95 bruger Udtrykket den »nyvalgte Rigsdag«, hvilket Udtryk nærmest kun betegner Indbegrebet af de nyvalgte Rigsdagsmedlemmer, saaledes at Grundlovens Fordring derefter kunde synes fyldestgjort, naar Vedtagelsen blot skete af disse, altsaa forinden en ny Opløsning af Rigsdagen eller dens enkelte Ting havde fundet Sted, eller det ordentlige Tidsrum for Valgets Gyldighed var udløbet, ligegyldigt i øvrigt, om Vedtagelsen fandt Sted paa den første, anden eller tredje Rigsdagssamling. Denne Anskuelse kan imidlertid ikke gives Medhold. Allerede i Grl. 5 Juni 1849 § 100 maatte uden Tvivl Udtrykket »den nye Rigsdag« forstaas paa samme Maade som den i Paragraffens 2det Punktum benyttede Betegnelse »den næste Rigsdag«, saa at Vedtagelsen maatte ske paa den første efter Opløsningen sammentrædende Rigsdagssamling, og denne Forstaaelse er nu i Henseende til den gjældende Grundlov saa meget mere utvivlsom, som § 95 benytter Udtrykket: den nyvalgte »ordentlige eller overordentlige« Rigsdag. Adskillelsen mellem ordentlige og overordentlige Rigsdage refererer sig nemlig kun til Rigsdagssamlingerne, og det fremgaar da klart af denne Tilføjning, at Paragraffen ved Udtrykket »nyvalgt Rigsdag« maa have tænkt paa en af de nyvalgte Rigsdagsmænd dannet Rigsdagssamling; og da den derhos ved at bruge den bestemte Artikel »den« har tilkjendegivet, at den har haft en enkelt bestemt Samling for Øje, kan denne fornuftigvis ikke tænkes at være nogen anden end den første efter Valget sammentrædende. At dette Resultat ogsaa stemmer med en naturlig Betragtning af Forholdet, turde være indlysende, og den Sætning staar derfor fast, at Forslaget, dersom den nævnte Samling sluttes, uden at det er blevet vedtaget i samme, er bortfaldet.

Med Hensyn til Forelæggelsesmaaden vil det være det naturligste at følge den Fremgangsmaade, som var foreskreven i de ældre Forretningsordener for Folketing og Landsting; Folketingstidende 1855, 2den Saml., Sp. 31; Landstingstidende, 1854, Sp. 63—64; hvorefter det tidligere vedtagne Grundlovsforslag betragtedes som hvilende, og derfor af Formanden i det Ting, hvor det sidst var vedtaget, maatte til-

stilles det andet Ting til videre grundlovmæssig Behandling. Men i øvrigt er det indlysende, at selv en anden Fremgangsmaade, hvorefter Forslaget f. Ex. paa ny indbringes af Regeringen eller af et Medlem, kan følges, uden at eventuelt dets Gyldighed derved anfægtes. I øvrigt bliver Forslaget ogsaa i den nye Samling at behandle paa samme Maade som andre Lovforslag; jfr Grl.s §§ 52 og 53. Ændringsforslag dertil ville ogsaa efter almindelige Regler ifølge de udtrykkelige Ord i Grl.s § 95 kunne stilles og vedtages; men dog er herved at bemærke, at Forslaget kun kan blive Grundlov, dersom det vedtages i begge Ting i uforandret Skikkelse, saaledes som det er bleven forelagt dem. Enhver Forandring, selv om den er nok saa ubetydelig, og selv om den kun gaar ud paa at udslette en Del af den tidligere Beslutning, vil derfor udslette Virkningen af det i forrige Samling vedtagne; Folketingstidende 1853, Sp. 4642. Denne Fordring forklares ved Hensynet til Vælgerne, for hvilke kun det vedtagne Grundlovsforslag har foreligget, og som have valgt Repræsentanter med dette for Øje. — Endelig maa det af Rigsdagen anden Gang i uforandret Skikkelse vedtagne Grundlovsforslag stadfæstes af Kongen, Grl. § 95, 3dje Stykke, hvilken Stadfæstelse i Overensstemmelse med den almindelige Regel i Grl.s § 24 bør være meddelt inden næste Rigsdagssamling, da Forslaget i modsat Fald anses som bortfaldet. Ved Kongens Stadfæstelse bliver Forslaget da Grundlov; se Grl. § 95, 3dje Stykke, saaledes at med Hensyn til Ændringer i samme atter § 95 bliver anvendelig, med mindre den nye Bestemmelse selv indeholder en modsat Regel.

Til Fremstillingen af de heromhandlede Regler angaaende Grundlovsforslags Behandling knytter Holck: Statsforfatnings R. I., S. 115, den Bemærkning, at, naar en Bestemmelse, der ifølge sit Indhold burde være behandlet efter Forskriften i Grl.s § 95, ikke er bleven tilvejebragt paa denne Maade, men kun ved almindelig Lov, er saa meget afgjort, at den ikke er bleven nogen Grundlovsbestemmelse og følgelig igjen kan ophæves ved almindelig Lov. Hvor vidt en saadan Lov i øvrigt har nogen Gyldighed og navnlig, om den kan tilsidesættes af Domstolene, det er derimod et Spørgsmaal, hvis Besvarelse han henviser til Afsnittet om den dømmende Magt; Anf. Værk II., S. 230 ff.; jfr J. Nellemann: Civilproc. alm. Del, 3dje Udg., S. 125 ff. Til Forsvar for den systematiske Ordning, Forf. saaledes opstiller, kan vel anføres, at den er den hidtil almindeligvis fulgte. I Stedet for at spørge om Betydningen af de angaaende Loves og Grundloves Tilblivelse, Ophør m. v. givne Reglers Efterlevelse eller Overtrædelse har man spurgt om Domstolenes Beføjelse til at prøve Loves forfatningsmæssige Tilblivelse og Indhold samt til eventuelt at tilsidesætte dem som forfatningsstridige, og Besvarelsen af dette overmaade omtvistede Spørgsmaal

har fremkaldt en hel statsretlig Litteratur; jfr Nellemann: Anf. Værk, S. 147 Anm. Vi kunne imidlertid ikke tiltræde denne Fremstillingsmaade. Det skjønnes ikke rettere, end at den rigtige Fremgangsmaade vil være den i Forbindelse med selve de paagjældende Regler ogsaa at behandle samtlige de dertil sig knyttende Spørgsmaal, navnlig angaaende, hvem der har at afgjøre, i hvilke Tilfælde de ville være at efterleve, hvor vidt de virkelig ere blevne efterlevede eller ikke, samt hvilken Retsvirkning der bør tillægges den Kjendsgjerning, at de ikke ere blevne efterlevede i Tilfælde, hvor det burde være sket. Og denne Fremstillingsmaade agte vi da ogsaa at følge i Henseende til de heromhandlede Regler angaaende Grundlovbestemmelsers Tilblivelse. Ved Udtrykket Grundlovsbestemmelser betegne vi her for Kortheds Skyld samtlige de Forskrifter, som gaa ud paa at forøge, forandre, ophæve eller fortolke den givne Grundlov eller med andre Ord: saadanne Bestemmelser, paa hvilke Reglerne i Grl.s § 95 i Henhold til det ovenfor bemærkede ere anvendelige uden Hensyn til, om de ere Grundlovsforskrifter i den tidligere omtalte systematiske Forstand, at de ikke selv kunne forandres eller ophæves uden paa en fra de om almindelige Love gjældende Regler afvigende Maade. Vi indlade os da paa dette Sted ikke i nogen videre Undersøgelse af de Regler, der gjælde for Grundlove som for alle andre Love, at de skulle være forhandlede i Statsraadet; jfr Grl.s §§ 15, 16; vedtagne af begge Rigsdagens Ting; jfr Grl.s §§ 52, 53, 61; stadfæstede af Kongen; jfr Grl.s § 24; medunderskrevne af en Minister; jfr Grl.s § 13; o. s. v. Samtlige disse Kjendsgjerninger og de Spørgsmaal, som derved foranledigés, f. Ex. hvem det tilkommer at afgjøre, om en Lov virkelig er udgaaet fra »Kongen«, fra »Rigsdagen«, om den har været undergivet det grundlovmæssig foreskrevne Antal Behandlinger, samt hvilken Betydning der kan tillægges den Kjendsgjerning, at Loven er udstedt som endelig Lov, skjønt den ikke er vedtaget af det ene Ting, eller at den ikke er medunderskrevet af en Minister, ville blive omhandlede nedenfor ved Fremstilling af de grundlovmæssige Regler om almindelige Loves Tilblivelse, og dertil henvises da i det hele taget, for saa vidt angaar Afgjørelsen af Spørgsmaalet, om den i Grl.s § 95 foreskrevne Fremgangsmaade i det enkelte Tilfælde virkelig er fulgt, om Forslaget virkelig er blevet vedtaget det fornødne Antal Gange o. s. v. Den eneste Kjendsgjerning, som udgjør en Bestanddel af den i § 95 foreskrevne Fremgangsmaade, hvorom der ikke bliver Spørgsmaal ved almindelige Love, er den mellem begge Vedtagelser liggende Opløsning af Rigsdagen, der imidlertid er et saa notorisk Faktum, at der ikke bliver Tale om nogen Nødvendighed for at undersøge, hvem Afgjørelsen af, om den har fundet Sted, tilkommer. Men medens altsaa Besvarelsen af det Spørgsmaal, om de i Grl.s § 95 foreskrevne Regler i det enkelte Tilfælde

maatte være efterkomne eller tilsidesatte, ikke foranlediger nogen særlig Undersøgelse, gjælder det modsatte i Henseende til Spørgsmaalet om, hvilken Betydningen af deres Efterlevelse eller Tilsidesættelse monne være. Kun maa her gjøres en Indskrænkning, for saa vidt som der ikke hersker nogen Tvivl for det Tilfælde, hvor end ikke Lovformen er bleven iagttaget ved den paagjældende Grundlovsbestemmelses Udstedelse, idet den er udgaaet fra den udøvende Magt, f. Ex. som kongelig eller ministeriel Anordning. Der kan nemlig ikke være Tvivl om, at i Henhold til Grundlovens positive Bud i §§ 72 og 73 vedkommende Anordning maa være ugyldig, ikke mindre hvor den er i Strid med en Grundlovsforskrift, end hvor den strider mod en almindelig Lovbestemmelse, saaledes at den ikke er forbindende for nogen selvstændig offentlig Myndighed eller privat Person, men i det højeste indenfor visse Grænser kan forpligte underordnede Embedsmænd til at efterkomme den; Holck: Statsforvaltningsret S. 45.

Ganske den samme Opfattelse synes man dernæst i Almindelighed tilbøjelig til at fastholde, hvor en Bestemmelse, som burde være truffen i Overensstemmelse med Grl.s § 95, er truffen ved foreløbig Lov, saaledes at man mener, at om end en Lov, givet i Strid med Grl.s § 95, ikke maatte kunne agtes ugyldig, saa maa dog dette gjælde for de foreløbige Loves Vedkommende; Holck: Statsforfatningsret II., S. 246; Nellemann: Civilproc. alm. Del, 3dje Udg., S. 144. (Det Spørgsmaal, om der saaledes paa dette Punkt gjælder en ejendommelig Regel om de foreløbige Love i Modsætning til de endelige, vilde det nu vel fra et systematisk Synspunkt kunne henvises til Behandling under Afsnittet om de foreløbige Love; men efter den Anledning, som Sammenhængen her frembyder, kunne vi dog ikke tilbageholde den Bemærkning, at den opstillede Sætning langt fra forekommer os uangribelig.) Den støttes hovedsagelig paa, at Grl.s § 25 med Hensyn til den foreløbige Lov særlig fremhæver, at den ikke maa stride imod Grundloven; men hvis denne Bestemmelse kun skulde opfattes som et Paalæg, hvis Overholdelse den lovgivende Magt selv skulde paase, vilde den være overflødig, da et saadant Paalæg alt er givet i Grl.s § 95. Naar nemlig ifølge denne Grundlovs Paragraf end ikke Kongen og den enkelte Rigsdagssamling i Forening maa fatte nogen i Strid med Grundloven værende Beslutning, saa er det en Selvfølge, at saadant end mindre kan være Kongen alene tilladt. Nu kan det imidlertid ikke have Formodningen for sig, at Bestemmelsen i Grl.s § 25 skulde være en slig overflødig Indskærpelse af det almindelige Paabud i Grl.s § 95 med særlig Hensyn til den foreløbige Lovgivningsmagts Indehaver; der maa tværtimod ligge andet og mere deri, end der alt er sagt i Grl.s § 95, og dette mere kan da ikke være andet, end at det ikke skal være Kongen selv overladt at afgjøre, om han ved den fore-

løbige Lovs Udstedelse er kommen i Strid med Grundloven eller ikke; men at Afgjørelsen af dette Spørgsmaal eventuelt skal tilkomme andre Myndigheder, navnlig Domstolene. (Herimod kan imidlertid bemærkes, hvad der alt er fremhævet ovenfor S. 235, at der under alle Omstændigheder forelaa en særlig Grund til i Grl.s § 25 at indskærpe den af Grl.s § 95 flydende Indskrænkning i den foreløbige Lovgivningsmyndigheds Omraade som Følge af, at Paragraffen forudsætter Tilværelsen af særdeles paatrængende Omstændigheder, det vil sige en Nødstilstand; og naar man vil erindre Sætningen om, at Nød bryder Lov, som ogsaa gjælder selv i Henseende til Grundlovsforskriften; jfr ovfr S. 235 og II., S. 164, saa var der netop god Grund til, hvis man vilde opstille en Begrænsning for Beføjelsens Anvendelse, selv overfor den paatrængende Situations mulige bydende Krav, klart og kraftigt at hævde den Regel, at der dog selv under deslige Omstændigheder aldrig kan gjøres Brud paa Grundlovs Forskrifter. Ved denne udtrykkelige Bestemmelse er saaledes afskaaren enhver Tvivl, som ellers kunde og i paakommende Tilfælde uundgaaelig vilde være bleven rejst. Man tænke sig blot, at Grl.s § 25 kun havde indeholdt den Forskrift, at Kongen i særdeles paatrængende Tilfælde kan udstede foreløbige Love, der dog blive at forelægge den følgende Rigsdag. Her vilde da uundgaaelig have rejst sig det Fortolkningsspørgsmaal, om § 25 skulde forstaas i Overensstemmelse med § 95, eller om ikke § 25 som en Nødretsregel maa gjøre Indskrænkning i § 95, og skjønt vel den førstnævnte Opfattelse maatte være betragtet som den korrekte, idet Ordet Lov i Grl.s § 25 naturlig burde være forstaaet i Modsætning til Grundlov, vilde Udeladelsen af den paagjældende Tilføjning dog have efterladt en højst betænkelig Tvivl, som nu er afskaaren. Som Følge heraf kan bemeldte Tilføjning ingenlunde siges at staa ørkesløst, selv om den kun særlig indskærper en enkelt Følge af den almindelige Regel i Grl.s § 95, da der virkelig i de givne Forhold var en særlig Anledning til at indskærpe den; og man vil derfor heller ikke selv under nævnte Forudsætning være nødsaget til af Hensyn til dens formentlige Overflødighed at lægge andet og mere ind deri. Tværtimod, naar Bestemmelsen alt, saaledes som paavist, har sin gode og fornuftige Betydning som given for Sikkerheds Skyld, bliver det endog betænkelig at lægge andet og mere ind i den, naar dette mere staar i ligefrem Strid med de almindelige Grundsætninger, fra hvilke man ved Spørgsmaalets Besvarelse gaar ud. Er nemlig Udgangspunktet det, at efter Forholdets Natur enhver Statsmyndighed selv maa bedømme sin Kompetence, for saa vidt ingen positiv Undtagelse er gjort; Holck: Anf. Værk II., S. 240; men en saadan nu i Grundloven kun foreligger i Henseende til Øvrighedsmyndigheden; jfr Grl.s §§ 72 og 73; under hvilken de foreløbige Love imidlertid ikke falde ind, idet de tvært-

imod udgaa fra Kongen som Indehaver af en Lovgivningsmyndighed, da skjønnes det ikke rettere, end at følgerigtig Hovedreglen maa fastholdes for de heromhandlede Loves Vedkommende. Fra samme Udgangspunkt kunne vi heller ikke indse, med hvad Føje man fraviger den almindelige Grundsætning i Henseende til den anden i Grl.s § 25 optagne Kompetencebestemmelse, som i øvrigt ikke vedkommer os paa dette Sted, nemlig at Beføjelse til at udstede foreløbige Love ikke haves, medens Rigsdagen er samlet. Den foranførte Forfatter erklærer sig nemlig for den Mening, som vistnok ogsaa vil være den almindelige, at Domstolene kunne tilsidesætte en foreløbig Lov, som er udstedt i Strid med bemeldte Forskrift, som dog under ingen Omstændigheder er en saadan, som alt er indeholdt i en anden Grundlovsforskrift, og derfor vilde blive overflødig, hvis man antager, at det er overladt vedkommende Myndighed selv at vaage over dens Overholdelse; men under denne Forudsætning mangler da formentlig enhver Grund til ikke at antage dette sidste, naar det overhovedet antages at være Regel med Hensyn til de om andre end den udøvende Magts Myndigheds Omraade givne Bestemmelser. Det skjønnes derfor ikke rettere, end at den korrekte Gjennemførelse af den her bestridte Teori netop for de foreløbige Loves Vedkommende vil føre til uantagelige Resultater, som ogsaa ere i Strid med Retsbrugen; jfr U. f. R. 1886, S. 1136; 1887, S. 146; medens dette ikke er Tilfældet med den Sætning, vi tage til Udgangspunkt for Spørgsmaalets Besvarelse, at Grundlovens Forskrifter maa formodes at være virkelige Retsforskrifter, med Hensyn til hvilke Reglen maa være, at hvad der er foretaget i Strid med dem, er ugyldigt. Dette vil da utvivlsomt ogsaa gjælde om den foreløbige Lov, som er udstedt, medens Rigsdagen var samlet. For saa vidt man til Undtagelsens Begrundelse henviser til den i flere Henseender ejendommelige Karakter, som de foreløbige Love have; J. Nellemann: Anf. Værk, S. 145; da er herved at bemærke, at man jo dog ellers betragter dem som Love og tillægger dem Virkning som saadanne; Holck: Anf. Værk I., S. 246; saa at det formentlig vilde være en Anomali, om man i den heromhandlede Henseende vilde underkaste dem den i Grl.s § 72 om Anordninger givne Regel. Naar herimod Dr. T. Jørgensen: Om Afstaaelse af Ejendomsret S. 77, vil gjøre den Betragtning gjældende, at den foreløbige Lov kun er en Lov indenfor dens grundlovmæssige Begrænsning; uden for denne er den kun en kongelig Anordning, hvilket vil vise sig, naar Betingelsen for at være foreløbig Lov ikke er til Stede, eller naar Egenskaben som Lov ifølge senere Begivenheder er ophørt da er denne Opfattelse af en foreløbig Lov i en dobbelt Egenskab som Lov og Anordning, hvoraf den sidste Egenskab kun gjøres gjældende, naar den første mangler, i sig selv urigtig. Borgerne maatte da i alle Tilfælde, hvor

en foreløbig Lov var udstedt, og Betingelsen for dens Gyldighed som saadan skjønnedes at mangle, yderligere undersøge, om og hvor vidt dens Indhold ikke vedblivende kunde have Gyldighed i Egenskab af Anordning og for saa vidt maatte adlydes. Ligeledes maatte de, hvor en foreløbig Lov var forkastet af Rigsdagen, spørge, om og hvor vidt der ikke blev Bestemmelser af Anordnings Indhold tilbage som gyldig bestaaende. Men disse Sætninger ere ganske uantagelige, da Loven ved at være udstedt som Lov og ikke som Anordning, ogsaa maa antages kun at skulle have Gyldighed i den fremhævede Egenskab og, hvis den ikke eller ikke længere kan gjælde som saadan, helt skal anses som ikke eller ikke længere retlig forpligtende.) Naar dernæst Holck II., S. 246 yderligere henviser til den Omstændighed, at der ved de foreløbige Love savnes den væsentlige Garanti for deres Overensstemmelse med Grundloven, som indeholdes i den sædvanlige Lovgivningsmagts Sammensætning, (saa er herved at mærke, at en foreløbig Lov ifølge Grl.s § 25 skal forelægges den følgende Rigsdag og saaledes ikke vil kunne faa varig Gyldighed uden Rigsdagens efterfølgende Samtykke. Der haves derfor med Hensyn til den en Betryggelse, som mangler ved Anordninger, der ikke skulle forelægges Rigsdagen, og der savnes følgelig ogsaa for saa vidt den fornødne Aarsagernes Lighed til i den heromhandlede Henseende at kunne behandle den foreløbige Lov i Analogi med den om Anordninger gjældende Regel. Tværtimod vil det, naar man med Forfatteren søger Betryggelse for de endelige Loves Grundlovsmæssighed i Rigsdagens forudgaaende Samtykke, være følgerigtigt for de foreløbige Loves vedkommende at søge Værnet mod deres Grundlovstridighed i Muligheden af Rigsdagens efterfølgende Forkastelse af dem, men derimod ikke i noget Tilfælde at give andre Myndigheder en Beføjelse til at underkjende deres Gyldighed. Derhos kan endnu erindres, at, om end det anerkjendes, at den moralske Garanti for Lovens Grundlovmæssighed mindskes derved, at Rigsdagen ikke har samtykket i dens Udstedelse, saa vil omvendt i dette Tilfælde den retlige Garanti derfor, som ligger i Ministeransvarligheden, virke med sin fulde Vægt, medens den i modsat Fald, hvor selve den konstitutionelle Anklagemyndighed, Folketinget, har samtykket i Udstedelsen, i Virkeligheden bliver saa godt som betydningsløs. Vi skjønne derfor ikke rettere, end at der alt vel overvejet turde savnes tilstrækkelig Grund til i den her omhandlede Henseende at undergive de foreløbige Love en anden Regel end den, som gjælder for de endelige. Men hvilken er da denne? Her er det, at Tvisten hovedsagelig rejser sig.)

Sæt, at Grl.s § 95 er tilsidesat derved, at en Bestemmelse, som strider mod en Grundlovsforskrift, er given af den almindelige Lovgivningsmyndighed i Overensstemmelse med Grl.s § 2, er den saa gyldig

eller ugyldig? Dette Spørgsmaal kan ogsaa udtrykkes saaledes: om Reglen i Grl.s § 95 er en saadan, hvis Overholdelse det udelukkende tilkommer og paahviler den almindelige Lovgivningsmyndighed selv at paase, eller om andre Myndigheder ere beføjede til at udøve et selvstændigt Skjøn over, om den er overtraadt, og i bekræftende Fald kunne og bør undlade at anvende den i Strid med samme værende Lov.

De Myndigheder, hvilke der kan være Spørgsmaal om at tillægge denne Beføjelse, ere overhovedet de, hvem Beføjelse til konkrete Retsspørgsmaals Afgørelse er tillagt, altsaa efter Omstændighederne ogsaa andre end Domstolene f. Ex. Rigsdagens Ting; jfr Grl.s § 54; men selvfølgelig bliver Spørgsmaal dog i særdeleshed praktisk for Domstolenes vedkommende, og man har derfor ogsaa, som ovenfor fremhævet, hyppig formuleret det derhen, om og hvor vidt Domstolene i paakommende Tilfælde kunne tilsidesætte en Lov som formentlig grundlovstridig.

Først maa da mærkes, at Grundloven ikke indeholder nogen Regel eller Analogi, som udtrykkelig besvarer Spørgsmaalet, være sig bekræftende eller benægtende. I Rigsforsamlingen var der i sin Tid af Grundlovsudvalget stillet Forslag til en Slutningsparagraf i Grundlovsudkastet, lydende paa, at alle Love og Anordninger, som vare i Strid med Grundlovens Bestemmelser, for saa vidt skulde være uden Gyldighed; men denne Paragraf blev efter en udførlig Debat forkastet med et ringe Flertal. Beretning om Rigsforsamlingens Forhandl. 1848—49, Sp. 2681—95; 3372—86. Ved denne Forkastelse er Spørgsmaalet dog ikke positivt afgjort; Forsamlingen har kun, som Forhandlingerne tydelig vise, ikke selv villet besvare Spørgsmaalet, men overladt dets Besvarelse til Fortolkningen; det samme gjør endvidere Grl.s § 72, idet den kun afgjør Spørgsmaal om Domstolenes Myndighed over for Øvrigheden, men lader Forholdet over for Lovgivningsmagten uomtalt. Denne forskjellige Behandling af begge Spørgsmaalene er let forklarlig. Forholdet til Øvrighedsmyndigheden var det mere praktiske og mindre omtvistelige, med Hensyn til hvilket der derhos forelaa en positiv Ordning i den almindelige Lovgivning; Instr. 28 Avg. 1795 § 29; Pl. 4 Apr 1809 § 6; Fdg 2 Juni 1830 § 4 m. fl.; som vilde være vedbleven, hvis ikke Grundloven havde ordnet Forholdet anderledes. Herimod indvendes ganske vist; jfr Nellemann: Anf. V. S. 136; at Instrux 28 Avg. 1895 § 29 ikke er at anse som et særligt Lovbud, men som en Udtalelse af et almindeligt Princip; jfr Ørsted: Haandbog VI., S. 533, og var det et i den tidligere Forfatning grundet almindeligt Princip, at Domstolene ikke kunde afgjøre Spørgsmaalet, om Øvrigheden havde overskredet sin Kompetence, saa var det ikke mindre et ubestrideligt Princip, at de aldeles ikke kunde afgjøre Spørgsmaal, om Lovgivningsmagten havde overskredet sin Kompetence f. Ex. ved at give Love, der kom i Strid

med Forpligtelsen til at holde Landets Indbyggere ved den rene lutherske Lære efter den uforandrede augsborgske Konfession. Det synes derfor klart, at man maa antage, at der behøvedes en Bestemmelse i Grundloven for at give Domstolene Ret til at afgjøre Spørgsmaalet, om Øvrigheden har overskredet sin Kompetence, maa der ogsaa behøves Bestemmelser i Grundloven for at give den Ret til at afgjøre det Spørgsmaal, om Lovgivningsmagten har overskredet Grænserne for sin Myndighed. Men saadanne Bestemmelser findes ikke. Denne Paastand er dog formentlig ikke beføjet. At under Enevælden den ene Statsmyndighed ikke uden særlig Hjemmel kunde underkjende den andens Handlingers Gyldighed, var en simpel Følge af, at Forfatningen var et Enevælde, hvor Kongen var den samlede Statsmagts Indehaver, og alle Myndigheder kun handlede som hans Organer: Det var da givet, hvis Kongen handlede selv personlig som Statsmagtens Indehaver og Udøver, at der ikke kunde være Spørgsmaal om at underkaste disse hans Handlinger Domstolenes Prøvelse og eventuelle Underkjendelse. Dette fulgte til en vis Grad allerede deraf, at der eventuelt ikke vilde findes nogen berettiget Sagsøger. Saaledes omtaler J. Nellemann: Anf. V. S. 136, at det i sin Tid blev anset for et tvivlsomt Spørgsmaal, om Kongen efter Kongeloven kunde tillade ikke evangelisk-luthersk Religioners Udøvelse her i Landet. Tvivlen om denne Berettigelse var sikkert beføjet, da Kongelovens Art. 1 paalagde Kongen at holde Landsens Indbyggere ved den rette kristelige Tro efter den uforandrede augsborgske Konfession. Men naar desuagtet en imod denne Bestemmelse stridende Tilladelse til andre Religioners Øvelse blev givet, hvem kunde saa optræde som Sagsøger og klage i den Anledning? Kongen var jo ikke blot Statens, men ogsaa Kirkens Overhoved ifølge Kongelovens Art. 6. Forandrede han paa den anden Side noget i Arvefølgen i Strid med Reglerne i Kongelovens Art. 27—40; saa kunde vel de forbigaaede Arvinger tænkes at optræde som Sagsøgere; men her mødte den anden Vanskelighed, at Kongen selv var øverste Dommer, der selvfølgelig ikke som saadan vilde underkjende den af ham selv givne Lov; og det samme kunde heller ikke forventes af den i Henhold til den omstridte Arvefølge Ordning indsatte Efterfølger. Der kunde vel fremsættes Protester, som i sin Tid fra Kiels Universitet mod Kong Kristian VIII's aabne Brev 8 Juli 1846 angaaende Arvefølgen; men noget Retsmiddel havdes ikke, og eventuelt kunde der da kun være Tale om at prøve Magten og proklamere Oprør. Derfor kunde der i det højeste være Spørgsmaal om at drage andre til Ansvar for at have foraarsaget Kongens Overtrædelse af Kongeloven, saaledes som Struensee blev dømt for Overtrædelse af dens § 26; men om Søgsmaal mod Kongen i Anledning af hans Lovgivning eller andre personlige Regeringshandlinger for at faa dem kjendte ugyldige, kunde der aldeles ikke grund-

lovsmæssig være Tale. Derimod stillede Forholdet sig for saa vidt anderledes i Henseende til Øvrighedshandlinger, ved hvilke det ikke var Kongen selv, men de af ham beskikkede Myndigheder, som handlede, hvorved de i Almindelighed traadte i Forhold til de undergivne ved Paabud eller Forbud, og for deres Handlefriheds Grænser, var derhos givet et omfattende Indbegreb af Regler, ved hvis Overtrædelse den enkelte, hvis Ret krænkedes, havde Forudsætningen for at kunne optræde som Sagsøger eller nedlægge Indsigelse, hvis han selv blev sagsøgt. Her var for saa vidt Betingelsen for at søge Beskyttelse for Rettighederne imod Øvrighedsmyndighedernes Indgreb i dem givne. Derfor er det naturligt, at Spørgsmaalet om Muligheden deraf rejstes forholdsvis tidligt, og at undtagelsesvis Adgang til at søge en judiciel Beskyttelse blev givet; men Reglen blev dog en anden, for saa vidt som den gik ud paa, at kun overordnede, henholdsvis administrative og judicielle, Myndigheder kunde kontrolere og eventuelt underkjende de dem underordnedes Afgjørelse; men intet andet Organ kunde øve en slig Virksomhed, og derfor kunde ingen Domstol tage Spørgsmaalet om Øvrighedsmyndighedens Beslutninger op til Granskning og eventuel Underkjendelse. Og dette Princip, i Kraft af hvilket Kongen som Indehaver af alle Statsmagtens Forgreninger i sidste Instans ogsaa som saadan alene kunde træffe Afgjørelse om de ham underordnede Organers Handlen, blev da som Følge af, at Spørgsmaalet derom gjennemgaaende kom frem, ikke blot stiltiende underforstaaet, men positivt fastslaaet i en Række foranførte Lovbestemmelser. Denne Sondring, som saaledes forelaa i Henseende til henholdsvis den lovgivende og udøvende Myndigheds Stilling overfor den dømmende Magt, affødte da visse praktiske Konsekvenser ved Forfatnings Forandringens Gjennemførelse. Om den lovgivende Magts Forhold til den dømmende forelaa ingen positiv Bestemmelser, hvori Forfatningens Princip for Forholdet mellem begge havde givet sig Udtryk. Det var kun givet i og med selve den enevældige Forfatning, og ændredes denne nu til en konstitutionel Forfatning, hvori Statsmagterne vare sondrede, og bestemte Grænser for de enkeltes Handlefrihed vare dragne, saa behøvede man ikke positivt at udtale sig om Forholdet mellem dem; men man kunde simpelthen nøjes med at drage Følgesætningen af den forandrede Ordning, saa vist som ingen positive Bestemmelser vare til Hinder for, at den kunde afføde sin fulde Virkning ogsaa i den heromhandlede Retning. Nu var der ved Grundloven givet en Række Bestemmelser om Begrænsninger for Statsmagternes, ogsaa for den lovgivende Magts Handlefrihed netop til Beskyttelse for de lovundergivne, hvilke disse kunde gjøres gjældende som rette Sagsøgere i Tilfælde af Statsmagtens Indgreb i disse. Nu var der selvstændige Domstole, som kunde paakjende disse, fordi de ikke længere

dømte i Kongens, men i Rettens eget Navn. Derfor kan man forstaa og maa fastholde, at Forholdet mellem henholdsvis den lovgivende og den idømmende Magts Forhold til Domstolene ved Gjennemførelsen af den frie Forfatning stillede sig væsentlig forskjellig. Vilde man indføre et nyt Princip med Hensyn til Borgernes Adgang til judiciel Beskyttelse mod Øvrighedsmyndighedernes Overgreb, kunde det ikke opnaas i Kraft af selve Forfatningsforandringen. Men maatte nødvendigvis tage positivt Standpunkt til det tidligere i en Række Lovbestemmelser udtalte modstaaende Princip og give en ny Regel desangaaende, saaledes som ogsaa sket i Grl.s § 72. Men derfra kan man ingenlunde slutte e contrario til en Regel om Lovgivningsmagten, saa vist som tilsvarende Aarsager til at give en positiv Regel i Henseende til den ingenlunde forelaa.)

Paa den anden Side kan man ganske vist heller ikke paaberaabe sig Reglens Analogi i Henseende til Domstolenes Forhold over for Lovgivningsmagten. Det vilde man nok have kunnet, hvis Reglen i Grl.s § 72 havde været den modsatte, idet man da med Sikkerhed havde kunne slutte saaledes, at, hvis Domstolene ikke ere berettigede til at tage Spørgsmaalet, om Øvrigheden maatte have overskredet sin Myndigheds Grænser, under Paakjendelse, saa ville de endnu mindre være berettigede til at gjøre det for Lovgivningsmagtens vedkommende. Saa maa Grundloven i Henseende til Spørgsmaalet om de statsundergivnes Retsbeskyttelse over for Statsmagten have fastholdt Enevældens Synspunkt.

Da ifølge Forfatningslov 2 Oktbr 1855 § 20 Afgjørelsen af Spørgsmaalet, om Øvrighedsmyndighedens Grænser vare overskredne, var henlagt i sidste Instans til selve Øvrighedsmagtens Indehaver, kunde heller ikke Afgjørelsen af Spørgsmaalet om Lovgivningsmagtens Overskridelse af sin forfatningsmæssige Beføjelse tillægges andre end Lovgivningsmagtens Indehaver; idet Forfatningen maatte være gaaet ud fra Synspunktet om hver Statsmagts selvstændige Afgjørelse af sin egen Beføjelses Omraade. Nu, da Reglen er bleven den modsatte, kan man derimod ikke med Sikkerhed slutte fra den udøvende til den lovgivende Magts Stilling allerede af den Grund, at Spørgsmaalet om den førstnævntes Forhold af de ovfr S. 255 anførte Aarsager, har en mange Gange større praktisk Betydning, og derfor ogsaa i Forfatningernes Historie er bleven rejst og bevaret, hvor der hersker Tavshed om Lovgivningsmagtens Forhold i anførte Henseende. Endelig er der heller ikke Tale om at kunne drage nogen Slutning til Lovgivningsmagtens Forhold til Domstolene fra Bestemmelsen i Grl.s § 73 om at Domstolene i deres Kald alene have at rette sig efter Loven; thi Modsætningen til Loven betegner her i Almindelighed den gjældende Ret, og staar for saa vidt i Modsætning

til Anordningerne, som ikke maatte være i Overensstemmelse med den. Skal der altsaa her være Tale om en Modsætning til Loven, bliver det ikke Grundloven, men Anordninger; jfr III, S. 265.

Resultatet af det anførte er da, at der ikke i selve Grundloven findes nogen udtrykkelig eller stiltiende Besvarelse af det her foreliggende Spørgsmaal; men at det maa besvares i Henhold til selve Grl.s § 95, og den Betydning, som man tillægger den i Belysning af den hele grundlovmæssige Ordning af Statsmagten og dens Forhold overfor de Statsmagten undergivne.

Med Hensyn til Spørgsmaalet, hvilke Myndigheder der kunne dømme om og eventuelt underkjende de paagjældende Lovbestemmelser som grundlovstridige, maa erindres, at det i Almindelighed som oftest bliver Domstolene, hvem der kan blive Tale om at tillægge denne Opgave; men det er dog ikke udelukkende den, hvem den eventuelt kan tilfalde; men det samme maa ogsaa gjælde om andre Myndigheder, som kunne siges at fungere i Domstolenes Sted. Exempel herpaa foreligger i Forskriften i Grl.s § 54, hvorefter ethvert af Tingene selv afgjør Gyldigheden af sine Medlemmers Valg og i Analogi dermed, at det ogsaa afgjør Spørgsmaal om vedkommende Medlems Ret til Sæde i Tinget er fortabt, naar hans Valgbarhed er bortfalden; jfr II., S. 299 og S. 302. Her er det da givet af Spørgsmaalet, om Valgbarheden er til Stede og er fortabt, maa afgjøres henholdsvis i Henhold til Valgloven eller uden Hensyn til den i Henhold til Grundlovens Valgbarheds Forskrifter, saaledes som vedkommende Ting selv forstaar dem, eftersom man antager den lovgivende Magts Fortolkning af en Grundlovsforskrift som bindende for alle andre Statsmyndigheder, eller tillægger disse en selvstændig Ret til selv at prøve og afgjøre Indholdet af Grundlovens Forskrifter. Gaar vi dernæst videre til den udøvende Magts Organer saa er det en Selvfølge, at alle de underordnede Myndigheder, for saa vidt som de ere berettigede og forpligtede til at handle efter overordnede Myndigheders Ordre som Følge af, at de handle paa disses Ansvar, i Almindelighed ikke kunne gjøre en selvstændig Opfattelse gjældende og nægte at efterkomme de overordnede Myndigheders Ordre; men for saa vidt Talen er om Grundlovsforskrifter vil dog denne Handlepligt og Ansvarsforhold i Henhold til overordnede Myndigheders Paalæg ingenlunde altid være til Stede; jfr nedenfor II., S. 135—136. Og komme vi endelig til selvstændige administrative Myndigheder, først og fremmest Ministrene, for hvem en saadan Henvisning til overordnedes Paalæg og Ansvar ikke gjælder, saa henvises til det nedenfor II., S. 138 omhandlede Lovforslag angaaende Minister Ansvarligheden, i hvis første Paragraf; jfr II., S. 138, det udtrykkelig siges:

»At Ministrenes Handling eller Undladelse er paabudt ved Lov, endelig eller foreløbig, fritager ham ikke for Ansvar, selv om han ikke har medvirket til Lovens Tilblivelse, saafremt Loven efter sit Indhold eller sin Tilblivelse allerede er grundlovstridig«. Dette Forslag er Gang efter Gang forelagt af Regeringen og vedtaget af begge Ting, medens Lovforslagets endelige Vedtagelse er strandet paa Uenighed om andre Bestemmelser i samme. Det kan derefter siges, at der er Enighed mellem alle Lovgivningsmagtens Faktorer om, at grundlovstridige Lovforslag ikke forpligte Ministrene, som Rigsretten derfor vil have at frifinde hvis de sættes under Tiltale for Tilsidesættelse af en Lov, som Retten finder at være grundlovstridig.

Naar det nu nærmere skal undersøges, hvor vidt og under hvilke Forudsætninger Domstolene kunne komme til at paakjende Spørgsmaalet om Lovenes Grundlovstridighed, maa man vel sondre imellem forskjellige Tilfælde.

Det kan saaledes tænkes, at Grundloven har givet Lovgivningsmagten Paalæg om at udstede visse Love; jfr Grl. § 12, 17, 71, 75, 78; m. fl. En Selvfølge er det, at der ikke kan blive Spørgsmaal om at anlægge Søgsmaal ved Retten for at faa Lovgivningsmagten paalagt at udstede deslige Love. Lovgivningsmagten har som saadan intet Værneting, og der vilde ogsaa mangle en beføjet Sagsøger.

Hvem skulde saaledes kunne optræde som Sagsøger for at kræve en Ministeransvarligheds Lov udstedt eller en Lov om Folkekirkens Forfatning m. v. Dertil kommer saa, at Erfaringen viser, at det efter Omstændighederne vil vise sig umulig at opfylde et sligt Paalæg, fordi Lovgivningsmagtens forskjellige Faktorer ikke kunne enes om Lovenes Indhold, og det derfor overhovedet er utænkeligt at paalægge Lovgivningsmagten at fuldbyrde sin Gjerning under Rettens Tvang.

De samme Hindringer for at ty til Domstolene ville ogsaa gjøre sig gjældende, hvor Grundloven paabyder en vis Ordning, der medfører, at Lovgivningsmagten Tid efter anden maa rette sine en Gang trufne Bestemmelser efter de forandrede Tiders Forhold; jfr saaledes Bestemmelsen i Grl.s § 32, hvorefter Antallet af Folketingets Medlemmer skal være omtrent efter Forholdet af et Medlem til 16,000 Indbyggere. Heller ikke her vil der kunne blive Spørgsmaal om Sagsanlæg for at fremtvinge en grundlovsmæssig Valgkreds Ordning. Som almindelig Regel kan det derfor siges, at der ikke haves noget Retsmiddel for direkte at fremtvinge Opfyldelsen af grundlovmæssige Paabud, som Lovgivningsmagtens Faktorer af egen Drift ikke have kunnet eller villet opfylde. Derimod ville Domstolene være kompetente, hvor der ved Grundloven er paalagt Lovgivningsmagten en Pligt til ikke at træffe en vis Bestemmelse, og den har handlet i Strid med den, saaledes at de statsunder-

givnes grundlovmæssige Ret derved er bleven krænket. Det maa nemlig vel fastholdes, at en virkelig Ret og ikke en blot Interesse skal vare tilsidesat for at den enkelte skal kunne optræde og gjøre Krav gjældende. Hvis saaledes Lovgivningsmagten maatte tildele Personer Valgret i Strid med Forskriften i Grl.s § 30, vil dette vel være i Strid med de virkelig valgberettigedes Interesse, for saa vidt som deres Stemme paa denne Maade vil kunne komme til at veje mindre, men en Ret er ikke krænket, for saa vidt som Begrænsningen af Valgretten ikke er truffet i den enkeltes, men i Samfundets Interesse, og den enkelte derfor ikke uden positiv Hjemmel kan gjøre Indsigelse mod uberettigedes Optagelse; jfr Valglov Nr 16, 7 Febr 1907 § 13 og 20, hvorefter en Vælger vel hos vedkommende Kommunalbestyrelse kan nedlægge Indsigelse mod, at en uberettiget Person er optaget paa Valglisten, men ikke, naar Afgørelsen er gaaet ham imod, kan indbringe Kommunalbestyrelsens Kjendelse for Domstolene, saaledes som Tilfældet er med den, der formener sig med Urette udeladt af Valglisten.

Vedkommende Grundlovbestemmelse maa derfor have opstillet en Begrænsning for Lovgivningsmagtens Handlefrihed netop i det Øjemed at tillægge de enkelte Borgere visse Goder, saaledes at de enten slet ikke maa berøves dem, eller der dog kun maa gjøres Indskrænkninger i dem under visse Betingelser, og den derved dragne Grænse for Lovgivningsmyndigheden maa menes at være overskreden til Skade for vedkommende lovundergivne, for at Sagen kan fordres forelagt og paakjendt af Domstolene. Er Indgrebets Iværksættelse knyttet til visse Betingelser, maa disse derhos være af den Natur, at Afgjørelsen af deres Tilstedeværelse ikke maa anses overladt til den lovgivende Magts frie, politiske Skjøn, men derimod kan undergives en juridisk Prøvelse. Naar saaledes f. Ex. Grl.s § 82 bestemmer, at Ingen kan tilpligtes til at afstaa sin Ejendom, uden hvor Almenvellet kræver det, saa er dette en saadan Betingelse, som maa underforstaas ved enhver Lovgivningsakt, og som derfor ogsaa maa være overladt Lovgivningsmagtens egen Afgjørelse. Derimod foreligge Grundlovsbestemmelser, der danne Grænsebestemmelser af den heromhandlede Natur; som ikke ifølge deres egen Beskaffenhed maa være overladte Lovgivningsmagten f. Ex. i Valgrets og Valgbarhedsbetingelserne til Folketinget og Landstinget; jfr Grl.s § 30, 31 og 35—38. Derfor ville Domstolene kunne paakaldes, hvor der er nægtet en Mand Optagelse paa Valglisten paa Grund af en Lovbestemmelse, som efter hans Formening er i Strid med Grl.s § 30.

Her bliver da Spørgsmaalet: Hvis nu vedkommende Undersaat mener, at Lovgivningsmagten har tilsidesat de paagjældende Grundlovsbud, f. Ex. nægtet en Mand Valgret, forbudt et vist Trossamfunds Gudsdyrkelse under Paaberaabelse af, at dets Lære er usædelig eller stridende mod den offentlige Orden, hvilket det paagjældende Samfund

imidlertid formener ikke er Tilfældet; eller har paabudt Expropriation af en Ejendom uden Erstatning eller dog uden fuld Erstatnings Ydelse, kan saa i deslige Tilfælde den paagjældende, naar der skrides til Lovens Fuldbyrdelse, anlægge Sag mod vedkommende Myndighed, eller efter Omstændighederne nedlægge Indsigelse ved Retten mod vedkommende Handlings Foretagelse. Herom ere Meningerne delte, idet der er dem; som bennæte Muligheden deraf; J. Nellemann: Anf. V. S. 134—148, C. G. Holck: Statsforfatningsret II., S. 230—248; Dr. T. Jørgensen: Erstatning for Ejendomsafstaaelse S. 68 flg.

Den Hovedsætning, som man maa gaa ud fra, er dog formentlig den, at naar Grundloven har opstillet visse Sætninger, hvorved den har tilsikret Borgerne visse Goder, saaledes at disse Bestemmelser ikke skulle kunne forandres af den almindelige Lovgivningsmyndighed, saa har den netop villet have dem beskyttet i Nydelsen af disse Goder mod den almindelige Lovgivningsmagts Indgreb deri, og saa maa Borgerne kunne søge Beskyttelse for disse Rettigheder, mod disse Overgreb, gjennem de Organer, som ere indsatte med det almindelige Formaal, at Borgerne kunne ty til dem for at søge Beskyttelse mod Krænkelse af de dem tilkommende Rettigheder, og der er da ingen som helst Grund til at opstille nogen Undtagelse, hvad enten den, der har foretaget Overgrebet er en Statsmyndighed eller en Privatmand, og hvad enten vedkommende Statsmyndighed er lovgivende eller udøvende. Det er Retsstatens Princip, i Kraft af hvilken de i Grundloven opstillede Regler maa antages at skulle være virkelige Retsregler, hvis Overholdelse ikke er overladt vedkommende Myndigheder selv, men eventuelt kan haandhæves af andre dertil beskikkede Myndigheder, og derfor maa de Borgerne tillagte grundlovmæssige Goder ogsaa antages at skulle være virkelige Retsgoder; saaledes at de til Beskyttelse for dem paalagte Indskrænkninger i Lovgivningsmagtens Handlefrihed ikke skulle være overladte dens egen frivillige Efterlevelse, men eventuelt maa kunne haandhæves ad retlig Vej.

Vil man ikke anerkjende disse Sætningers Rigtighed, saa har Grl.s § 95 vel en moralsk og politisk Betydning, for saa vidt som Lovgivningsmagten selv maa forudsættes ikke med Vidende og Vilje at overtræde den. Men hvis det dog skete, og den Mulighed er ikke udelukket, idet man f. Ex. fra et vist politisk Synspunkt kan være ført til en vis Forstaaelse af en Grundlovsforskrift, som ikke viser sig holdbar for en upolitisk Betragtning, saa vilde dens Betydning som Retsforskrift, hvilket den dog ifølge sin Plads i Grundloven maa antages at skulle være, mildelst talt kun højst ufuldkommen kunne haandhæves. Det kunde ikke være en fuldkommen Haandhævelse, idet den derimod stridende Handling ikke kunde erklæres for ugyldig. Den var i det højeste en lex imperfecta, for saa vidt der kun kunde være Tale om mulig Ansvar for Overtrædelse.

Men om dette Ansvar gjordes gjældende, beroede ikke paa den forurettede, men paa de politiske Anklagemyndigheder, Kongen og Rigsdagen; og om disse vilde sætte sig i Bevægelse, var igjen et mildest talt tvivlsomt Spørgsmaal. Den Regering og det Folketing, som selv havde vedtaget Loven, vilde ikke gjøre det, og en ny Regering og et nyt Folketing vilde i hvert Fald kun kunne rejse Sag mod de Ministre, der havde været medskyldige i Udstedelsen og Udførelsen af Loven; men dette kunde de endda næppe forventes at ville gjøre, naar Loven var vedtaget baade af et Flertal i Landsting og i Folketing, og alle de paagjældende Medlemmer ikke bleve dragne til Ansvar. Og skjønt det vel efter Historiens Vidnesbyrd ikke ligger fjernt , at ved nye Valg en Majoritet er bleven til Minoritet og den nye Majoritet, dreven af en vis Folkemening iværksætter en Forfølgning mod den tidligere Majoritet og dens Ledere, som jævnlig vil være vedkommende Ministre, J. Nellemann: Anf. V. S. 134, saa ved jeg dog ikke noget Exempel paa, at disse skulde være blevne dragne til Ansvar for, hvad de have gjennemført i fuld Forstaaelse med Flertallet i begge Repræsentationens Afdelinger. Og selv om endelig vedkommende Ministre imod Forventning tiltaltes, og der paalagdes dem Ansvar, var dermed Retsbruddet over for den private ikke oprettet.

Naar man herimod henviser til den Række Forfatninger, der enten ligefrem have fornægtet denne Sætning, saaledes som Hollands og Preussens, eller dog ikke have vedkjendt sig den i Praxis, og naar man yderligere henviser til den Række statsretlige Forfattere, der have bekæmpet den her forsvarede Anskuelse, saa viser dette formentlig kun, hvor vanskelig Retsstatens Princip har ved fuldt ud at bryde sig Vej i Forholdet mellem Statsmagten og Borgerne. Hvad Teoretikerne angaar, kan man endog finde den Statsretslærer der benægter, at Individerne overhovedet kunne have Rettigheder over for Staten; jfr Ussing: Om Afgjørelse af Stridigheder ved Forvaltningen, S. 6; og hvad Staternes Praxis angaar, er det tilstrækkelig at henvise til, hvorledes i adskillige konstitutionelle Forfatninger end ikke Adgangen til judiciël Beskyttelse mod Forvaltningsmyndighedernes Overgreb er fuldt ud anerkjendt. Paa det europæiske Fastland begyndte den konstitutionelle Æra i Frankrig med at hævde den udøvende Magts fuldstændige Uafhængighed af Domstolene. Ussing: Anf. V. S. 23, og f. Ex. i Belgien er man endnu ikke naaet til, at Domstolene kunne underkjende en administrativ Magts Beslutninger, men kun eventuelt tillægge den ved Handlingen forurettede private en Skadeserstatning. Det samme er Tilfældet i Italien, hvor man dog er gaaet det Skridt videre, at i saa Fald Administrationen skal tage Domstolenes Afgjørelse til Følge, dog kun for selve den paadømte Sags vedkommende, saaledes,

at den private, hvor det ikke sker, kan indgive Besværing til Statsraadet; Ussing: Anf. Værk, S. 24—25. Det er herefter vel forklarlig, at man hos os i 1849 ikke gik videre end til at opstille Reglen i Grl.s § 72, medens man ikke vilde indlade sig paa at træffe en positiv Afgjørelse af Spørgsmaalet om Virkningen af Lovgivningsmagtens Overtrædelse af sin grundlovmæssige Myndigheds Grænser til Skade for Borgerne. Men her maa da i Mangel af modstaaende positive Forskrifter den almindelige Regel gjælde, at Domstolenes Opgave er at yde Borgerne Beskyttelse mod Retskrænkelser uden Hensyn til, af hvem de maatte være begaaede, at derfor maa Borgeren, som formener, at hans grundlovmæssige Ret er krænket ved en Lovbestem melse, naar den søges fuldbyrdet over for ham, kunne ty til Domstolene og, hvis hans Formening godkjendes, faa den kjendt ugyldig. Først da faar den grundlovmæsige Bestemmelse om Indskrænkningen i den lovgivende Magts Handlefrihed den Betydning, der tilkommer og bør tilkomme den som en i selve Grundloven optaget Forskrift, nemlig som en virkelig Retsforskrift, en lex perfecta, hvis Efterlevelse ikke er overladt vedkommende Myndigheds egen frie Selvbestemmelse, men kan haandhæves fuldt ud ved andre i det almindelige Øjemed at værge mod Retskrænkelse ved Overskridelse af Handlefriheden beskikkede Myndigheder, som kunne og skulle erklære den paagjældende Overskridelse for ugyldig.

Naar man derimod henviser til, at man ikke saaledes kan sammenstille Reglen for offentlige og private Retsforhold, at det derved overses, at Retshaandhævelse kun er en enkelt blandt de Garantier, som Retsordenen raader over til at sikre Lovens Efterlevelse; at der i det System af Regler, der ordner Statsmyndighedernes Sammensætning og Virksomhed, ligge Retsgarantier, der ere ukjendte paa Privatrettens Omraade; jfr Dr. T. Jørgensen: Anf. V., S. 72; da er der ingen Grund til at dvæle videre ved disse Paastande, der kun lyde som Efterklang fra den foran omtalte ganske urigtige Opfattelse at Borgerne ikke skulde have samme Adgang til at søge Beskyttelse ved Domstolene mod Statsmyndigheders som mod privates Overgreb. Tværtimod maa gjennemgaaende fastholdes Overensstemmelsen mellem Reglen om Grændserne for Statsmyndigheders og privates Handlefrihed og disses Haandhævelse, thi der er kun én Myndighed, som i sin Handlen er retlig absolut fri og ubunden i sin Handlemaade; men den ligger forud en bestaaende Statsordnings Dannelse. Det er den o p r i n d e l i g e eller den statsdannende, forfatningsgivende eller, som vi med vor positive Rets Forhold for Øje helst ville kalde den, g r u n d l o v g i v e n d e M y n d i g h e d. Den handler i Kraft af sit eget suveræne Godtbefindende blot bestemt ved moralske og politiske Hensyn, uden at være indskrænket ved materielle Retsregler og uden

at være underkastet en formel Rettens Tvang; men med Hensyn til samtlige de grundlovbestemte Myndigheder, hvad enten de ere højere eller lavere, foreligger ingen Beføjelse til principielt at undtage dem fra den almindelige Regel; men naar en Myndighed, hvor højt den endog er stillet, dog har faaet draget bestemte Grænser for sin Myndighed, saa er det ogsaa følgerigtig, at den i Henseende til disse Reglers Overholdelse undergives en Rettens Tvang; og denne Regel maa ogsaa finde Anvendelse paa Lovgivningsmagten, fordi den, dens øvrige ophøjede Stilling ufortalt, dog kun hører til de grundlovbestemte Myndigheder.

Naar man dernæst gjør gjældende, at, hvad det drejer sig om ved Spørgsmaalets Besvarelse, er at faa en for alle Statsmyndigheder forbedrende Afgjørelse for at undgaa Konflikter mellem Statsmagterne indbyrdes, der kunne afføde Forvirring, jfr Dr. T. Jørgensen: Anf. V., S. 71, saa kunde dette Resultat synes lige godt opnaaelig, hvad enten Afgjørelsen henlagdes til Domstolene eller til Lovgivningsmagten, idet saa de førstes Afgjørelse maatte forudsættes ogsaa at ville blive respekteret af den førstnævnte. Men herimod gøres gældende, at dette ikke uden videre kan forudsættes, idet Lovgivningsmagten kan tænkes ikke at ville underkaste sig Domstolenes Afgjørelse, men fastholde sin egen Mening, og saa ere Domstolene ikke i Besiddelse af de fornødne Magtmidler til at hævde dens Opfattelse, idet tværtimod f. Ex. den finanslovgivende Myndighed kan vægre sig ved at udbetale den Erstatning, som Domstolene have tilkjendt den Ejer, hvis Ejendom er bleven exproprieret; og at dernæst Lovgivningsmagten kan lade Domstolene føle sit Ubehag, vel ikke Personerne, som Grundloven beskytter ved Regler i §§ 17 og 73, men ved Domstolenes Omordning f. Ex. ved at indskrænke deres Kompetence i Henseende til Afgjørelse af Valgspørgsmaal og Erstatningsspørgsmaal m. v. Derfor er Lovgivningsmagten den stærke og derfor kommer det an paa, om den vil tilholde sig selv Afgjørelsen; thi i saa Fald maa dens Vilje ske. Men skal det derefter i sidste Instans være afgørende, hvad Lovgivningsmagten selv vil, og skal den i bekræftende Fald selv afgøre Spørgsmaalet om sin grundlovmæssige Beføjelse, jfr Dr. T. Jørgensen: Anf. V., S. 84, da er det givet, at den maa forudsættes at ville tillægge sig selv Beføjelse dertil. Og saa vilde vi i Virkeligheden kun have en ny Slags Enevælde, forsaavidt som Kongen og Rigsdagen da, om de vilde, kunde sætte sig ud over alle de grundlovmæssige Indskrænkninger i deres Myndighed, og gjorde de dette, idet de ved en simpel Lov forandrede eller ophævede en Grundlovsbestemmelse, erklærer Dr. T. Jørgensen: Anf. V. S. 79, selv, at man vilde staa over for en Sprængning af Forfatningen. Borgernes Rettigheder vare derfor

fra et retlig Synspunkt ikke bedre værnede mod Kongens og Rigsdagens end tidligere mod Kongens Overgreb uden Hensyn til, at Grundloven har indført uafhængige Dommere, der paakjende Sager i Rettens Navn.

Men de derfor anførte Grunde ere da heller ikke afgjørende, thi de samme Grunde kunde i Virkeligheden ogsaa anføres mod at tillægge Domstolene Beføjelse til at paakjende Gyldigheden af Øvrighedsmyndigheders Handlinger.

Den finanslovgivende Myndighed har jo efter Omstændighederne nægtet at udbetale Penge, som vedkommende berettigede derefter har faaet sig tilkjendt ved Domstolen og udbetalt; jfr III S. 69. Hvorfor skulde det gaa anderledes ved en ham tildømt Erstatning for Ejendomsafstaaelse? Afgjørelse af Spørgsmaalet om Valgret o. s. v. vilde Loven ganske vist kunne tænkes at henlægge til Administrationen; men derved vilde jo principielt ikke være vundet noget i Betragtning af, at ogsaa Ministeren ved sin Afgjørelse eventuelt selvstændig maatte bestemme Ordningens Grundlovmæssighed; jfr ovfr S. 238, om end man muligvis hos ham kunde vente en større Tilbøjellighed til saa vidt muligt at vise sig imødekommende mod Lovgivningsmagten, selv om han ikke i egen Person maatte have medvirket ved Lovens Udstedelse.

Og overhovedet kan man ingenlunde opstille den Sætning inden for Statsretten, at kun den Statsmyndigheds Afgjørelse har Krav paa at respekteres, som selv har Magt til at fuldbyrde den; eller at man kun kan tale om Ret, hvor der ogsaa foreligger Magt til at haandhæve den; thi saa vilde heller ikke Lovgivningsmagtens Beslutninger i alle Tilfælde kunne forlanges respekteret, for saa vidt som den mangfoldige Forhold maa ty til den udøvende og dømmende Magts Organer for at faa dem gjennemførte og haandhævede; og hvis da den udøvende Magt følger Domstolenes Afgjørelse og gaar mod Lovgivningsmagten, vil denne for saa vidt staa magtesløst.

Det maa dernæst vel fastholdes, at det ved Besvarelse af det foreliggende Spørgsmaal ikke blot gælder om at faa en for alle Statsmyndighed forbedrende Afgørelse, men i særdeleshed ogsaa en Afgørelse ved en Myndighed, der maa forudsættes at give den bedste Betryggelse for den grundlovmæssige Ordnings og den derved hjemlede Retstilstands ukrænkede Bevarelse ligesaa vel for Borgerne som for Statsmyndigheden. Naar Striden, som forudsat, staar mellem Lovgivningsmagten og Borgerne, da er Lovgivningsmagten den ene Part, forsaavidt som den forudsættes at tillægge sig selv en vis Handlefrihed, overfor hvilken vedkommende Borger staar som Modpart, og den vilde da eventuelt selv træffe Afgøresse i sin egen Sag. Men Domstolene ere derimod den uafhængige Myndighed, der

er sat til at skulle værne om begge Parterne, baade Statens og den enkelte, og gensidig værge dem mod Overgreb. Kun ved deres Dom kan man vente en upartisk Afgørelse af Striden.

For at tillægge Lovgivningsmagten Kompetence til selv at afgjøre Spørgsmaalet om sin grundlovmæssige Beføjelses Omraade, kan man derimod ikke gjøre gjældende, at den lovgivende Myndighed selv vil være i Besiddelse af den bedste Evne til at indse sin Pligt og den bedste Vilje til at fuldbyrde den. Undersøger man Forholdet nøjere, vil det nemlig vise sig, at det i hvert Fald kun kunde være Rigsdagen, hvem denne i og for sig unaturlige Ufejlbarhed kunde tænkes tillagt; om den anden Faktor i Lovgivningsmagten, Regeringen, kan den grundlovgivende Myndighed ingenlunde forudsættes at have haft samme gode Mening, siden den har truet Ministrene med det strenge forfatningsmæssige Ansvar; og for de foreløbige Loves vedkommende, som udstedes af Regeringen uden Rigsdagens Medvirkning, er man, som tidligere bemærket, ogsaa i Almindelighed enig om at tillægge Domstolene en Beføjelse til at paakjende deres Grundlovmæssighed; men bemeldte gode Mening om Rigsdagen kan næppe heller forliges med Grl.s § 2 og 24 saa lidt som i særdeleshed med selve Grl.s § 95. Holck II., S. 243 erklærer selv, at denne Paragraf for saa vidt viser en Mistillid til den sædvanlige Lovgivningsmagt, som den gaar ud fra, at denne, hvis ingen særlig Forpligtelse paalagdes den, let vilde føle sig fristet til at forandre Grundlovens Bestemmelser uden at have anstillet den grundige og omhyggelige Prøvelse, som en saadan Forandring bør forudsætte. Men har den grundlovgivende Myndighed for saa vidt kunnet gaa ud fra, at Rigsdagen muligvis vilde handle pligtstridig, indses det ikke, hvorledes den skulde kunne forudsætte, at Rigsdagen altid vilde gjøre sin Pligt ved at anstille den grundige og omhyggelige Prøvelse, som efter Omstændighederne udkræves for at afgjøre, om en Lov er i Strid med Grl.s § 95 eller ikke. Og vilde man dernæst paastaa, at Rigsdagens Evne og Vilje til at klare dette Punkt, om den end ikke er ufejlbar, dog maa formodes at være den ubetinget bedste, da kunne vi paa ingen Maade være enige heri. Det maa tværtimod fastholdes, at efter Rigsdagens Sammensætning, Opgave og Virkemaade som p o l i t i s k F o r s a m l i n g, for hvilken de heromhandlede Grundlovs Bud efter Omstændighederne kunne komme til at staa som hemmende Skranker, hvilket ikke paa samme Maade er Tilfældet med Domstolene, og hvis Medlemmer derhos ikke alle ere i Besiddelse af den samme juridiske Uddannelse og ikke underkastede samme retlige Ansvar for deres Stemmegivning, som Dommere, vil dens Behandling af et Retsspørgsmaal ingenlunde frembyde den samme Betryggelse for en grundig og upartisk Afgjørelse deraf, som Domstolenes. Vi ville slet ikke dvæle ved den Mulig-

hed, at i et stort og omfattende Lovarbejde, som f. Ex. Straffeloven, en enkelt lille Bestemmelse, som f. Ex. § 114, kan slippe igjennem Rigsdagen, uden at denne tilfulde bliver sig Spørgsmaalet om dens mulige Grundlovstridighed bevidst, eller i alt Fald skjænker det en saa grundig og omhyggelig Undersøgelse, som en Domstol vilde have ladet det blive til Del. Thi selv hvor Forholdet er det, at der handles ikke om en enkelt Bestemmelse, men om hele Lovens Grundlovstridighed, saa at Spørgsmaalet herom nødvendigvis maa trænge sig frem i Forgrunden, er der dog ifølge Rigsdagens Egenskab som politisk Forsamling en Mulighed for, at dens retlige Opfattelse er bleven paavirket af politiske Hensyn, eller Beslutningen fattet under Indvirkning af politisk Tryk, som Domstolene ikke lide under. Naar man har sagt, at hvor Spørgsmaalet om Lovens Forhold til Grundloven er tvivlsomt, er der ikke mere Sandsynlighed for, at Domstolene ville gribe det rette, end at Lovgivningsmagten vil det, mene vi derfor herimod at turde paastaa, at der ikke kan paavises nogen tilstrækkelig Grund til i dette Tilfælde at gjøre en Undtagelse fra den almindelige Formodning, som Staten har opstillet til Gunst for Rigtigheden af de dømmende Myndigheders Afgjørelse.

For saa vidt man imod vor Betragtning maatte indvende, at Beføjelsesspørgsmaalets Afgjørelse danner den nødvendige Forudsætning for enhver Lovs Givelse, og at den lovgivende Myndighed følgelig vil blive lammet i sin hele Virksomhed, hvis dens Dom om bemeldte Forndsætnings Tilværelse senere underkjendes, da er dette Argument formentlig intetsigende; thi kunne og maa Øvrigheds Myndigheder og private Borgere løbe den Risiko, at deres egen Fortolkning af den gjældende Ret, i Henhold til hvilken de have handlet, underkjendes af Domstolene, uden dog at føle deres Handlefrihed utilbørlig indskrænket, da maa vel ogsaa Lovgivningsmagten uden at føle sig utilbørlig generet kunne løbe samme Fare i Henseende til sine Grundlovsfortolkninger. Hensynet til Handlefriheden kan lige saa lidt berettige Lovgivningsmagten til at begaa Grundlovsbrud, som det kan berettige den udøvende Myndigheds Organer og private Borgere til at begaa Retsbrud. Hvis Erfaringen maatte vise, at Lovgivningsmagtens forfatningsmæssige Grænser ere dragne for snævert, har Grundloven anvist Vejen, ad hvilken de kunne udvides, og den bliver da at benytte.

At Domstolene ved deres Paakjendelse af Spørgsmaalet under en Retssag, om en udstedt Lov er grundlovstridig eller ikke, skulde gaa udenfor deres almindelige Beføjelses Omraade og udøve en særlig politisk Opgave, jfr J. Nellemann: Anf. V., S. 135; kan heller ikke med Føje paastaas, saa vist som de kun derved øve den samme Beføjelse, som ellers, naar det Spørgsmaal forelægges dem til Afgjørelse, om vedkommende, som har foretaget en Handling, har handlet indenfor sin Be-

føjelses Omraade, eller overskredet den, og om hans Handling derfor er retlig eller retsstridig. Det kan lige saa lidt siges, at de har at dømme i deres egen Sag, jfr S. 259 saa vist som Striden staar mellem en Statsmyndighed og en privat Mand, mellem hvilke Domstolene staar som en selvstændig upartisk Myndighed, sat til overhovedet at afgjøre Retstvistigheder. At man saa slaar sig til Ro ved Domstolenes Afgjørelse i sidste Instans, er ogsaa i Overensstemmelse med almindelige Regler; thi en Gang maa Striden have en Slutning, og naar den Myndighed, som er beskikket til saadan Afgjørelse overhovedet og forudsættes at være udrustet med den bedste Indsigt til dette Øjemed, har truffet sin Afgjørelse i sidste Instans, maa det have sit Forblivende ved den, selv om man maa erkjende Muligheden af, at den ogsaa kan fejle; thi det bør dog forudsættes, at der er den største Sandsynlighed for, at den rigtige Afgjørelse er naaet ved Hjælp af Domstolene fremfor ved den Ordning, som Lovgivningsmagten maatte have truffet, muligvis endog uden nogen forudgaaende Overvejelse og Drøftelse af Tvistepunktet; som først er rejst bag efter.

Efter den her forsvarede Teori vil der kunne opstaa en Usikkerhed i Henseende til Lovens Anvendelse, som man ifølge den modsatte Opfattelse er fri for; men ligesom der ikke af den grundlovgivende Myndighed er tillagt dette Hensyn nogen afgjørende Vægt i Henseende til Anordninger; jfr Grl.s § 72; U. f. R. 1899, S. 311; og det heller ikke har forhindret, at Teorien har anerkjendt Domstolenes Ret til at prøve foreløbige Loves Grundlovmæssighed, saaledes mene vi heller ikke, at det vil være afgjørende, hvor Spørgsmaalet er om Domstolenes Forhold til de endelige Love. Den i og for sig gavnlige Følge af den her forsvarede Sætnings Anerkjendelse, vil nemlig fornuftigvis blive den, at Lovgivningsmagten vil anvende al fornøden Omhu for ikke at vove sig ind paa Vedtagelse af Love, hvis Grundlovmæssighed er tvivlsom, og derved værge sig mod Muligheden af at se dem underkjendte ved Domstolene. Til Bevis herpaa skal blot henvises til, at den her forsvarede Anskuelse har været gjældende Ret i den nordamerikanske Union lige siden dens Stiftelse, uden at nogen endnu tænker paa at afskaffe den, hvoraf vistnok med Sikkerhed kan sluttes, at de praktiske Ulemper derved ikke have vist sig uoverkommelige. Endvidere mærkes, at en tilsvarende Regel er gjennemført i norsk Retsbrug; T. H. Aschehoug: III., S. 321; 368 ff.

Naar man endvidere henviser til, at der vil kunne fremkomme Uoverensstemmelser i Henseende til Retstilstanden, hvis den dømmende Myndighed underkjender en Lovs Gyldighed, medens den udøvende Magt anvender den i Forhold, som ikke ere underlagte Domstolenes Afgjørelse, da er hertil at sige, at den Slags Uoverensstemmelser ogsaa kunne møde

i andre Tilfælde. Et af Rigsdagens Ting kan f. Ex. tilkjende en Person Valgbarhed, som Højesteret frakjender Valgret. Indenrigsministeriet kan anse en Person som valgbar til Byraadet, hvem et Ting frakjender Valgbarhed til dette o. s. v. Ligeledes kunne de i vid Udstrækning foreligge i Lande, hvor man har en Sondring mellem Domstole i offentlige og private Sager. En saadan Uoverensstemmelse, som hos os naturlig løses ved, at andre Myndigheder frivillig bøje sig under den dømmende Myndigheds Afgjørelse, er derfor ingenlunde noget saa uhørt og urimelig, at man skulde fravige en Opfattelse, fordi den kunde afføde en slig Mulighed.

Efter det anførte sammenfatte vi vor Besvarelse af Spørgsmaalet om den Betydning, der tilkommer Overholdelsen af Forskriften i Grl.s § 95 derhen, at en grundlovstridig Lov ikke har anden og videre Betydning end en lovstridig Anordning; idet Domstolene ogsaa maa kunne paakjende Spørgsmaalet om den almindelige Lovgivningsmagts Grænser, og underkjende Gyldigheden af de Love, som have overskredet den. — En hermed stemmende Anskuelse findes ogsaa fremsat af A. W. Scheel: Privatrettens alm. D., I., S. 17—18, og J. H. Deuntzer: Den danske Civilproces, S. 14; J. Lassen: Haandbog i Obligationsretten, 2den Udgave, S. 274, T. H. Aschehoug: Norges nuværende Statsforfatning, III., S. 310 flg. og Bredo Morgenstierne: Lærebog i den norske Statsforfatningsret, 2den Udgave, S. 58.

ANKER KYSTERS EFT